

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı**

**KAPKAÇ SUÇUNDAN HÜKÜM GİYENLERİN, SOSYO-DEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİ, SOSYAL DIŞLANMA SÜREÇLERİ, SUÇ VE DİĞER SAPMA
DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Elif Gökçearslan Çifci

Doktora Tezi

Ankara, 2008

**KAPKAÇ SUÇUNDAN HÜKÜM GİYENLERİN, SOSYO-DEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERİ, SOSYAL DIŞLANMA SÜREÇLERİ, SUÇ VE DİĞER SAPMA
DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Elif Gökçearslan Çifci

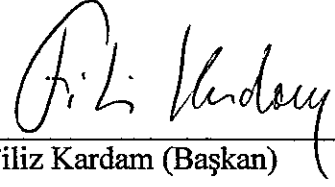
**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı**

Doktora Tezi

Ankara, 2008

KABUL VE ONAY

Elif Gökçearsan Çifci tarafından hazırlanan “Kapakç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 02.09.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Filiz Kardam (Başkan)

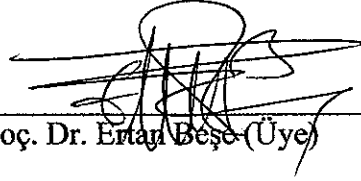
Doç. Dr. Kasım Karataş (Danışman)

Prof. Dr. Sevda Uluğtekin (Üye)

Prof. Dr. A. Beril Tufan (Üye)

Doç. Dr. Erhan Beşe (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

02.09.2008

Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın gerçekleşmesi birçok kişinin katkılarıyla mümkün olmuştur. Araştırmamın sonlandırılmasında emeği geçen herkese teşekkür edip şükranlarımı sunmak istiyorum.

Öncelikle doktora başladığım ilk günden itibaren beni pek çok konuda destekleyen, güç veren, yaşadığım güçlüklerin üstesinden gelmeme yardımcı olan ve bir bilim insanı olmamda sonsuz katkıları olan değerli danışmanım Doç.Dr.Kasım KARATAŞ'a,

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında beni cesaretlendiren, çalışmanın önemini her aşamada vurgulayan ve bilim heyecanından güç aldığım sevgili hocam Prof. Dr. Sevda ULUĞTEKİN'e,

Araştırmaya yaptığı katkılar ve desteğinden dolayı Doç. Dr. Turgut GÖKSU'ya,

Bilim insanı olarak yetişmemde üzerimde çok büyük emeği olan ve tez uygulamam sırasında beni her konuda destekleyen sevgili hocam Prof. Dr.Beril TUFAN'a,

Araştırma izninin alınması sırasında, araştırmada ses kayıt cihazı kullanabilmem ve 32 ceza infaz kurumuna ulaşabilmem konusunda çaba sarf eden Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Yetişkin Eğitimi Birimi çalışanlarına,

Araştırmanın uygulaması sırasında ellerinden gelen tüm desteği gösteren, cezaevi psiko-sosyal ve yardım servisi çalışanlarına,

Çalışmamın değişik aşamalarında tartışma olanağı bulduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Gönül ERKAN, Prof. Dr. Veli DUYAN, Prof. Dr. Çiğdem ARIKAN, Prof. Dr. Cahit CAN, Prof. Dr. Ali UÇAR'a

Doktora tezimin son aşamasında tanıma fırsatı bulduğum, destekleyici tutumları ve gösterdikleri yakınlıkları nedeniyle değerli hocalarım Prof. Dr. Emine GÖNEN ve Prof. Dr. Şengül HABLEMİTOĞLU'na,

Araştırmanın görüşme formlarını oluşturmam sırasında, sosyal dışlanma konusunda bilgilerini benimle paylaşan Prof.Dr.Fikret ADAMAN ve Prof. Dr. Faruk SAPANCALI'ya, yine görüşme formlarını gözden geçiren ve araştırmanın her aşamasında bilgilerini esirgemeyen Dr. Musa İKİZOĞLU ve Yard.Doç.Dr. Yüksel BAYKARA ACAR'a,

Nitel araştırma konusunda çalışmamı inceleyen ve hoş görüsünü hiçbir zaman esirgemeyen Doç.Dr.Filiz KARDAM'a,

Araştırma verilerini toplarken beni reddetmeyerek, yaşam mücadelelerini benimle içten bir biçimde paylaşan talihsiz insanlara, ayrıca çalışmamın her aşamasında yanımda ve yardıma hazır olan Bilge Önal DÖLEK'e, görüşmelerin bant çözümlmelerini yapan Şakir ÖNCÜL'e,

Bu uzun ve zorlu yola çıkarken bir hukukçu olarak yeni bir suç türü olan kapkaç suçuyla ilgili araştırma yapmamı öneren ve desteğini hiçbir zaman üzerimden eksik etmeyen canım babam Hüseyin GÖKÇEARSLAN'a, sevgi, anlayış ve içtenliğini her zaman hissettiren canım annem Sultan GÖKÇEARSLAN'a, varlıklarıyla gücüme güç katan kardeşlerim Armağan, Şahin ve Gün GÖKÇEARSLAN'a,

Son olarak zorlu tez sürecimde yanımda olduğunu her zaman hissettiren ve hoşgörüsünü bir an olsun esirgemeyen, bu süreçte hayatımı pek çok anlamda kolaylaştıran sevgili hayat arkadaşım Orhan Sinan ÇİFCİ'ye ve tezimi bitirip rahatlayacağım günleri heyecanla bekleyen Muhlis – Zernişan ÇİFCİ'ye,

Sonsuz teşekkürler...

Eylül, 2008

Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ

ÖZET

ÇİFCİ GÖKÇEARSLAN, Elif. *Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, 2008

Bu araştırmada, kapkaç suçundan ceza alan hükümlüler, sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri ve suç ve diğer sapma davranışlar açısından incelenmiştir.

Kapkaç suçundan hüküm giyenler, hırsızlık suçlarından hükümlü bulunan Türkiye genelindeki 32 ceza infaz kurumundan ön bilgi formu aracılığıyla belirlenmiştir. Araştırma verileri, 17 ceza infaz kurumunda bulunan, kapkaç suçundan hüküm almış 61 hükümlü ile görüşmeler yoluyla toplanmıştır.

Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 26.6, ortalama kardeş sayısı 5.5'tir. Yüzde 72.1'i hiç evlenmemiştir. Ailelerin büyük çoğunluğu göç deneyimi yaşamıştır. Genelde büyük kentlerin yüksek suç aktivitesi olan mekânlarında yaşamaktadırlar. Hükümlüler ve aile üyeleri düşük eğitimlidir. Aile üyeleri ve diğer akrabaları arasında da suç işleyen kişiler vardır. Suça yönelmesinde aileden uzaklaşma, sorunlu aile içi disiplin yöntemleri, boşanma, ölüm vb. nedenlere dayalı aile parçalanmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinden bu güne kadar sosyal dışlanma olgusu ile iç içe yaşamışlardır. Ekonomik alandan dışlanmanın bir sonucu olarak, çocukluk dönemlerinde yeterince beslenememe, istenilen kıyafetleri alamama, okul masraflarını karşılayamama, ev içi faturaları ödeyememe, toplu taşıma araçlarını kullanamama, kentsel mekânların dışında kalma, eğitimden dışlanma, uzun vadede nitelikli iş yaşamından dışlanma, yetişkinlik döneminde ise sabıkası nedeniyle toplumdan ve iş yaşamından dışlanma yaşanmıştır.

Toplumsal alandan dışlanmanın bir sonucu olarak da kendisine ait bir gayrimenkule sahip olamama ve mekânsal dışlanma, sağlıklı hemşerilik ilişkileri kuramama, sosyal

güvenceden yoksun olma, kamu hizmetlerine (okul, sağlık ocağı, sosyal hizmetler vb) yeterince ulaşamam görülmüştür.

Siyasal alandan dışlanma boyutunda ise hükümlülerin hemen hemen hiç oy kullanmadığı, siyasal düşüncesini temsil eden bir partinin olmadığı görülmüştür.

Kapkaç suçuna yönelmede, hızlı bir şekilde nakit paraya ulaşma amacı etkili olmuştur. Hükümlülerin, kaçak yoluyla kişilere verdikleri zararı yalnızca fiziksel zarar olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Kaçaktan elde ettikleri parayı daha çok eğlence yaşamında harcadıkları görülmektedir. Tamamı uyuşturucu madde kullanmışlardır. Kaçak suçu işleyenlerin kendi alt kültürlerini (jargonlarını vb.) oluşturdukları ortaya çıkmıştır. Araştırma süresince, hükümlülerin kaçak suçunu işlemiş olduklarını ifade etmekten son derece rahatsızlık duydukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler; kaçak, hırsızlık, gasp, sosyal dışlanma, sapma davranış, riskli davranış

ABSTRACT

ÇİFCİ GÖKÇEARSLAN, Elif. *The Analysis of Purse-Snatching Convicts in terms of Socio-Economic Characteristics, Social Exclusion Process, Crime and Other Deviant Behaviors*, PhD Thesis, 2008.

In this study, the convicts who were sentenced due to purse-snatching were analyzed in terms of socio-economic characteristics, social exclusion processes and crime and their deviant behaviors.

The people who were sentenced because of purse-snatching were determined by a pre-information form from 32 penal institutions in Turkey where robbery convicts are kept. Study data was collected through interviews with 61 convicts from 17 penal institutions who were sentenced because of purse-snatching crime.

Average of the convicts who took part in the study was 26.6; average sibling number was 5.5. 72% of these convicts had never got married. Families of the majority of the convicts had migration experience. They generally lived in areas in big cities which have a high crime activity level. The convicts and their families are low-educated. There are people who committed crime also among family members and other relatives. In tendency to crime of these people, family break-ups due to secession from the family, problematic domestic discipline methods, divorce, death etc have a significant role.

The convicts have lived in close contact with the reality of social exclusion since their childhood. As a result of the exclusion from the economic aspect, they were unable to receive sufficient nutrition in childhood period, to buy outfits they wanted, to meet school expenses, to pay the bills of the house, to public transportation vehicles, in addition they were exclusion from urban areas, from education and qualified working life in long term and were exclusion from the society and working life in adult period due to criminal record.

As a result of the exclusion from the social area, these people were unable to possess their own property, and experienced spatial exclusion; they were unable to make proper fellowship relations and were deprived from social security and did not

In terms of exclusion from political area, it was found that the convicts have never voted in elections and they did not have a political party which represented their political views.

In tendency to purse-snatching crime, the aim of obtaining cash quickly has been effective. It was understood that the convicts thought that they gave only physical damage to the people through purse-snatching. It was observed that the convicts mostly spend the money they take from purse-snatching for entertainment. All of the convicts have used drugs. It was found that the people who committed purse-snatching crime created their own sub-cultures (jargons etc.). During the study it was found that the convicts were highly uneasy of reporting that they committed purse-snatching crime.

Key Words: purse-snatching / mugging, robbery, extortion, social exclusion, deviant behavior, risky behavior

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	II
TEŞEKKÜR	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
ÇİZELGELER DİZİNİ	XII
EK ÇİZELGELER DİZİNİ	XIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	XV
BÖLÜM 1: KAPKAÇ SUÇU VE İLGİLİ KURAMSAL	1
1. 1. PROBLEM.....	1
1. 2. KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1. 2. 1. Suçun Tanımı	5
1. 2. 2. Suç Türleri.....	6
1. 2. 3. Suç Kuramları	10
1. 2. 4. Sosyolojik Kuramlar ve Kapkaç Suçu.....	20
1. 2. 5. Suça İtilen Çocuk ve Ergenlerin Özellikleri.....	22
1. 2. 6. Kentleşme ve Kente Uyum Sorunları.....	30
1. 2. 7. Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk.....	33
1. 2. 8. Sosyal Dışlanma	38
1. 2. 9. Riskli Davranışlar ve Toplumsal Sapma	50
1. 2. 10. Kapkaç Suçunun Tanımı Ve Çeşitleri	54
1. 2. 11. Kapkaç Suçu ve Sosyal Hizmet İlişkisi.....	64
1. 3. ARAŞTIRMANIN AMACI	69
1. 4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	71
1. 5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	71
1. 6. TANIMLAR.....	72
BÖLÜM 2: YÖNTEM	73
2. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	73
2. 2. ÇALIŞMA EVRENİ.....	76
2. 3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	78

2. 4. VERİLERİN TOPLANMASI.....	80
2. 5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	91
BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUM	98
3. 1. KAPKAÇ SUÇUNA YÖNELEN HÜKÜMLÜLERİN SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	98
3. 1. 1. Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durumları.....	98
3. 1. 2. Göç Süreçleri.....	99
3. 1. 3. Eğitim Durumları	109
3. 1. 4. Serbest Zaman Aktiviteleri.....	111
3. 1. 5. Aileye İlişkin Özellikler	114
3. 2. SOSYAL DIŞLANMA ÖYKÜSÜ.....	123
3. 2. 1. Ekonomik Alandan Dışlanma	123
3. 2. 2. Toplumsal Alandan Dışlanma	140
3. 2. 3. Siyasal Alandan Dışlanma	146
3. 3. RİSKLİ DAVRANIŞLAR - SAPMA DAVRANIŞLAR VE SUÇ	151
3. 3. 1. Riskli Davranışlar ve Sapma Davranışlarla İlişki	151
3. 3. 2. Suç ile Tanışma	162
3. 3. 3. İlk suçlar.....	168
3. 3. 4. Cezaevi ile Tanışma	171
3. 3. 5. Kapkaç Deneyimi	174
3. 3. 6. Gelecek Planları	188
BÖLÜM 4 : SONUÇ VE ÖNERİLER	193
4. 1. GENEL SONUÇLAR.....	193
4. 2. KAPKAÇ SUÇUNA İLİŞKİN SONUÇLAR.....	196
4. 3. ÖNERİLER.....	199
4. 4. SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ AÇISINDAN BİR MODEL ÖRNEĞİ .	202
KAYNAKÇA	204
EK'LER... ..	217
Ek 1. Uygulama Planı.....	217
Ek 2. Hükümlü Ön Bilgi Formu	218
Ek 3. Sosyo -Demografik Özellikler Formu.....	219
Ek 4. Yarı Yapılandırılmış Sosyal Dışlanma Formu.....	225
Ek 5. Sapma ve Risk Davranışlar Formu.....	227
Ek 6. Kapkaç Suçuna Yönelme Süreci Formu.....	228

Ek 7. Almanya Berlin’de Suça Yönelen ve Madde Bağımlısı Gençlerin Rehabilitasyonu Edildiği Bir Kurum: Parceval.....	229
Ek 8: Ek Çizelgeler.....	235
Ek 9: Özgeçmiş.....	245

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: 2006 Yılı Türkiye Geneli Polis Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Şahsa ve Mala Karşı İşlenen Asayiş Olaylarının Suç Türlerine Göre Dağılımı.....	9
Çizelge 2: İstanbul İlinde Kapkaç Suçunun Yıllara Göre Dağılımı.....	60
Çizelge 3: TCK'nin 142. Maddesine Göre Hükümlü Bulunan Kurumlar	82
Çizelge 4: Kapkaç Hükümlüsü Bulunan Ceza İnfaz Kurumları	83
Çizelge 5: Ceza İnfaz Kurumlarına Göre Görüşme Yapılan Kişilerin Dağılımı	84
Çizelge 6: Araştırma Verileri Doğrultusunda Oluşturulan Temalar, Kategoriler Ve Alt Kategoriler	93

EK ÇİZELGELER DİZİNİ

Ek Çizelge 1: Hükümlülerin Doğum Tarihi.....	235
Ek Çizelge 2: Hükümlünün Kardeş Sayısı.....	236
Ek Çizelge 3: Hükümlünün Medeni Durumu	236
Ek Çizelge 4: Hükümlü Ve Anne, Babasının Doğduğu İl	236
Ek Çizelge 6: Hükümlünün Oturduğu Kent Ve Semt.....	237
Ek Çizelge 7: Hükümlünün Eğitim Durumu.....	238
Ek Çizelge 8: Hükümlünün Cezaevine Girmeden Önce Serbest Zamanını Değerlendirme Biçimi	238
Ek Çizelge 9: Hükümlünün Beğendiği Film Türleri.....	239
Ek Çizelge 10: Hükümlünün Düzenli Olarak İzlediği Filmler / Diziler	239
Ek Çizelge 11: Hükümlünün Babasından Şiddet Görme Durumu.....	239
Ek Çizelge 12: Hükümlünün Annesinden Şiddet Görme Durumu	239
Ek Çizelge 13: Hükümlünün Kardeşlerinden (Ağabey, Abla) Şiddet Görme Durumu	240
Ek Çizelge 14: Hükümlünün Babasının Eşine Şiddet Gösterme Sıklığı	240
Ek Çizelge 15: Hükümlünün Cezaevine Girmeden Önce Anne-Baba Ve Kardeşleriyle İlişkilerini Nasıl Değerlendirdiği.....	240
Ek Çizelge 16: Hükümlünün Cezaevine Girdikten Sonra Anne-Baba Ve Kardeşleriyle İlişkilerini Nasıl Değerlendirdiği.....	240
Ek Çizelge 17: Aile Ve Yakın Çevresinde Tutuklanan / Hüküm Giyen Kişi Olup Olmadığı	241
Ek Çizelge 18: Tutuklanma-Hüküm Giyme Nedeni.....	241
Ek Çizelge 19: Hükümlülerin Daha Önce Cezaevine Girme Nedeni	241
Ek Çizelge 20: Hükümlünün Kendini Yaralama Davranışını Gerçekleştirme Durumu	241
Ek Çizelge 21: Hükümlülerin İntihar Girişiminde Bulunma Durumu.....	242

Ek Çizelge 22: Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanıp Kullanmadığı	242
Ek Çizelge 23: Kullanılan Bağımlılık Yapıcı Maddeler	242
Ek Çizelge 24: Oturduğu Sementin Toplumsal Ekonomik Düzeyi (Ted)	242
Ek Çizelge 25: Cezaevine Girmeden Önce Kimlerle Oturduğu	243
Ek Çizelge 26: Anne-Baba Durumu	243
Ek Çizelge 27: Baba Mesleği	244

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: 2000-2004 Yılları Arasında Mala Karşı İşlenen Asayiş Olayları.....	8
Şekil 2: Sosyal Dışlanma Boyutları	45
Şekil 3: Hükümlülerin Yaşam Basamakları Ve Koruyucu Ve Önleyici Hizmetler.....	198
Şekil 4: Berlin Aile Ve Gençlik Bakanlığının Hizmet Şeması.....	229

BÖLÜM 1: KAPKAÇ SUÇU VE İLGİLİ KURAMSAL

1. 1. PROBLEM

Türkiye’de hızlı kentleşmenin etkisiyle kentlerde yaşayan nüfus giderek artmaktadır. Anadolu’nun birçok bölgesinden kırdan kente doğru yaşanan göç olgusu, kentlerin demografik yapısını değiştirmektedir. Bu süreç içinde aile yapısında ve işlevlerinde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Ailedeki değişim parçalanma, aile içi iletişimin zayıflaması vb sorunlara neden olmaktadır. İşsizlik, yoksulluk vb. ekonomik sorunların da zorlamasıyla ortaya çıkan kent suçları her geçen gün daha çok dikkat çeker hale gelmiştir.

Son yarım yüzyıldır yaşanmakta olan düzensiz kentleşme özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin daha da büyümesine neden olmuştur. Büyük umutlarla kentlere göç eden bireyler ve aileleri, kentlerde yoksulluk, işsizlik, kültürel çatışma vb. pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bununla birlikte ulaşmayı bekledikleri eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere pek çok kamu hizmetinden de yoksun kalmaktadırlar. Yaşadıkları toplumsal dışlanmışlık yüzünden kente uyum sağlamakta zorlanan bireylerden bazıları çeşitli sapma davranışlara yönelebilmektedirler.

Toplumsal dışlanmışlıkla birlikte anılan kavramların başında yoksulluk gelmektedir. Bu gün özellikle küresel politikaların etkisi ile birlikte yoksulluk büyük kentlerde önemli bir sorun haline almıştır. Refah devleti anlayışından uzaklaşmayla birlikte ekonomik dışlanma, sürekli bir işsizlik durumuna ve giderek kültürel dışlanmaya yol açmakta, özellikle de bu insanların göçmen ya da farklı etnik kökenlerden geldikleri durumlarda, siyasi dışlanma ile pekişmektedir. Bu insanların kentlerin çevresinde yaptıkları konutlarda yaşamalarıyla duruma bir de mekânsal dışlanma eklenmektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 21–22).

Yaşadıkları kentle bütünleşmesini tamamlayamayan ve giderek bir yabancılaşma sürecine giren birey, yalnızlık duygusuna itilebilmekte ve dışlandığı toplumsal yaşama ve onun temsilcisi olarak gördüğü yaşam tarzlarına karşı “kindar tutumlar”

geliştirebilmektedir. Genel olarak toplumsal kurallara karşı çıkmak ve yasaların suç saydığı eylemlere yönelmek olarak tanımlanabilecek olan suç davranışına, özellikle kente uyum ve kentle bütünleşme sorunları olan bireyler arasında daha sık rastlandığı bilinmektedir. Kente uyumda ve kentle bütünleşmede belirleyici etkileri olan işsizlik ve yoksulluk (Karataş, 1987) ile suç işleme davranışı arasında belirgin bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, suç işleyip hapse girenleri meslek grubuna göre gruplandırmıştır. Çalışmada, en çok suç işleyen grubun işsizler olduğu belirlenmiştir (Adli Sicil ve İstatistikler, 2004). Özellikle kentlerin yüksek oranda suç işlenen bölgelerinde mala karşı işlenen suçların yoğun olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Moris, 1971: 72-73; akt: Erkan, 2002: 192).

Mala karşı suçlar arasında “hırsızlık, yağma, yol kesme, adam kaldırma, yağma, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, suç eşyasını satın almak ve saklamak, hakkı olmayan yerlere tecavüz, ibadethane ve mezarlara zarar verme, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, taksirli iflas, karşılıksız yararlanma” yer almaktadır (Bıyıklı, 2005). Mala karşı suçlardan biri olan kapkaç suçu Türkiye’de 1994 yılından itibaren görülen yeni bir suç türüdür ve bu suç türü 2005 yılında yenilenen TCK’da* “kapkaç” kelimesi ile yer almıştır.

Kapkaç suçu ülkemizde, daha çok büyük kentlerin kalabalık sokaklarında, toplumun gözü önünde yaşanmakta; bu nedenle “sokak suçu” olarak da kabul edilmektedir. Kapkaç suçu, hiç beklemediği bir anda, bir kişinin, yabancı birisinin saldırısına uğrayarak, üzerindeki eşyasının (çanta, cüzdan, cep telefonu, değerli takılar vb) alınması şeklinde işlenmektedir. Bu suçu işleyen bireyin amacı bir an önce nakit paraya ya da hemen nakde dönüştürülebilir mala ulaşmaktır. Nakit paraya hızlı bir şekilde ulaşma, bu suçu diğer suçlardan ayıran en önemli özelliklerden birisidir. Bu suçu işleyen birey (ler) her şeyi göze almaktadırlar. Amacına ulaşmak için karşısındaki kişinin yaralanmasına ve hatta ölümüne neden olabilmekte; buna karşılık da kendisine yönelebilecek bir “toplumsal linç” göze alabilmektedir.

* Türk Ceza Kanunu bundan sonra TCK olarak kısaltılacaktır.

Benzer özelliklere sahip olan yankesicilik suçunda, suç işleyen kişi, bu suçu belirli bir beceri sergileyerek mağdura fark ettirmeden işlemekte iken kapkaç suçunda mağdurun üzerindeki eşya açıkça alınmaktadır. Bu suçun bir diğer önemli özelliği ise suçun gerçekleştirilebilmesi için failin sahip olması gereken bazı becerilerin bulunmasıdır. Örneğin bu suçu işleyen failin çok hızlı davranması gerekmektedir. Bu nedenle de bu suçu işleyecek bireyin genç olması beklenmektedir.

Eko-sistem yaklaşımına göre bir sisteme ait alt sistemlerde ortaya çıkan bozulmalar diğer sistemleri de etkilemektedir. Göç ederek büyük kentlere gelen bireyler yeni bir sisteme uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Bireyler, sistem içerisinde yaşanan yetersizliklerle baş etme arayışları içerisinde farklı yollara yönelebilmektedir. Yaşadıkları sosyal dışlanmanın etkisiyle bireyler, toplum normlarının dışında davranışlara yönelebilmektedirler.

Kapkaç suçunun birçok bireysel ve toplumsal değişkenin etkisi ile işlendiğine ilişkin gözlemler bulunmaktadır. Kapkaçın tek nedeninin fiziksel gereksinimlerin doyurulması olmadığı, bunun yanı sıra kırsal kesimden kente gelen gençlerin, kent yaşamının ışıltısına ayak uydurmak, daha iyi eğlenmek gibi özentiler nedeniyle de bu suçu işlendiği düşünülebilir. Aynı zamanda son dönemdeki ekonomik politikalar, tarım ve hayvancılık sektörünün ekonomideki payının azalması ile kırsal kesimdeki halkın büyük kentlere göç etmesi gibi nedenler de bu olayın artmasına neden olmaktadır (Eken, 2005). Gökçe (2005)'ye göre ise kapkaç toplumsal kökenli sorunların dışı vurumudur. Göç, kentleşme, işsizlik, yoksulluk, aile yapısında yaşanan değişiklikler gibi toplumsal değişkenlerin yanı sıra, güçlü, çevik ve cesaretli olmak gibi bireysel özelliklerin de etkili olduğu belirtilmektedir. Kişisel özellikler içerisinde yakalanamayacak kadar hızlı olmak önemlidir. Emniyet verilerinde kapkaçın bireysel veya çeteler tarafından yapıldığı ortaya çıkmıştır. Çeteler tarafından yapılan kapkaçta “dümenci”, “kurnaz” ve “kurnaz abiler”den oluşan bir grup bulunmaktadır. Çetede kapkaçı “kurnazlar” yapmaktadır. “Kurnaz abiler” ise kurnazların yetiştirilmesi ve güvenliğin sağlanmasından sorumludur (Kılıç, 2005). Göçle birlikte ailenin etkisinin zayıflaması da kapkaç olayının artmasındaki bir başka önemli faktör olduğu düşünülmektedir. Tolan (2005) kapkaçta aile bağlarının “emniyet subabı” olduğunu, aile bağları zayıfladıkça suç oranında artışların devam edeceğini ifade etmiştir.

Hem yeni bir suç türü olması hem de toplumun gözü önünde işlendiği için daha görünür olması nedeni ile medyanın yoğun ilgisini çeken kapkaç suçu, sürekli olarak haber konusu olmakta ve tartışılmaktadır. Kapkaç suçu işlendiğinde genellikle birileri tanık olmaktadır. Suçun işleniş biçimi suç mağdurları, yakınları ve bu suça tanık olanlarda bir korku ve panik yaşanmasına neden olmaktadır. Yazılı ve görsel medyanın konuyu özellikle bu yönleriyle öne çıkarması, bu suçu işleyenler hakkında yapılan nitelermeler (madde kullanan kişiler oldukları, gözleri dönmüş, acımasız cani oldukları gibi) kapkaç suçu mağduru olmak konusunda toplumda yaygın bir korkunun yerleşmesine neden olmaktadır. Medyada, bu suça yönelen kişilerin özellikleri üzerinde durulurken bir tür damgalama sürecinin işlediğine de tanık olunmuştur.

Toplumda yaratılan bu korku “ahlaki panik kuramı” ile açıklanmaktadır. Ahlaki panik, toplumsal yapıda meydana gelen değişim sonucunda medya tarafından sıkça pekiştirilen sorunların toplumun genelinde yarattığı korku ve tedirginlik duygusudur. Bu korku ve tedirginlik insanların kendilerini savunma gereksinimini de beraberinde getirmekte, özellikle medyanın korkunun yaygınlaşmasındaki rolü, korkuya yol açan birey ve grupların işlerini kolaylaştırmaktadır (Good & Ben-Yehuda, 1994).

Kapkaç suçunun giderek artan bir suç türü olması, suçun işleniş biçiminin diğer suçlardan farklı olarak mağdur ile yakın teması gerektirmesi, bu özellikleri ile toplumda rahatsızlık ve güvensizlik duygularının artması, araştırmacının dikkatini çekmiştir. 2000’li yıllardan itibaren hızla artan ve toplumu son derece rahatsız eden kapkaç suçunu açıklamaya yönelik bilimsel bilginin yetersizliği bu çalışmanın temel sorunu olmuştur. Bu çalışma ile kapkaç suçunun artmasına neden olan faktörler ortaya çıkarılmaya çalışılırken, aynı zamanda kapkaç suçunu önleyici çabalara yol gösterilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bilgi eksikliğini gidermek amacıyla, nitel ve nicel yöntemlerle derinlemesine çözümler yapılarak, kapkaç suçunu işleyen bireyleri ve geldikleri/yaşadıkları toplumsal çevreyi daha yakından tanımak amaçlanmaktadır.

1. 2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kapkaç suçu, görece yeni bir suç türü olmakla birlikte, büyük şehirlerin kalabalık sokaklarında, toplumun gözü önünde işlenmektedir. Bu suç türünün, birçok bireysel ve

toplumsal değişkenin etkisi ile işlendiği düşünölmektedir. Araştımanın probleminde de belirtilen ve kapkaç suçuna doğrudan etki eden faktörler kuramsal çerçevede tartışılmıştır. Araştırmada kapkaç suçunun ortaya çıkma nedenlerini açıklamada Anomi Kuramı, Ahlaki Panik Kuramı ve kentsel bütünleşmede önemli bir kavram olan sosyal dışlanma süreçleri çerçeve kavramlar olarak ele alınmıştır. Buna göre araştırmanın kuramsal temelinde suçun tanımı, suç çeşitleri, araştırmaya temel oluşturan suç kuramları ve ahlaki panik kuramı, suça yönelen çocuk ve gençlerin özellikleri, kentleşme ve uyum, sosyal dışlanma, kapkaç suçu, organize suç ve kapkaç ilişkisi ile sosyal hizmet açısında kapkaç suçu ele alınmıştır.

1. 2. 1. Suçun Tanımı

Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylemdir (Dönmezer, 1994: 48).

Hukuki anlamda suçu ceza normu belirler. Eğer norm yoksa suç da yoktur. Normsuz (kanun) suç ve ceza olmayacağı ceza hukukunun temel ilkelerindedir. Geniş anlamda suç, ceza tehdidi altında yasanın yapılmasını yasakladığı olumlu veya olumsuz bir harekettir (Soyaslan, 1998: 10-11).

Suç, evrensel bir olgudur. Toplumların tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, suçun her tür sosyal yapıda, her zaman var olduğu görülür. Suçun bir başka niteliği de göreliliğidir. Suç oluşturan fiiller, toplumdan topluma ve aynı toplumda da zaman içinde farklılık gösterebilirler. Bir toplumda suç olarak tanımlanan davranış başka bir toplumda suç olarak tanımlanmayabilir. Bunun yanı sıra, toplumların sosyal değişme ve gelişme süreci içinde, bir dönemde suç olarak tanımlanmayan davranış daha sonra yasalarda suç olarak tanımlanabilir (İçli, 1993: 7). Suçun göreliliği özelliği yanında toplumdan topluma çeşitliliği ve işleniş frekansı değiştiiği gibi aynı toplumda da zaman içinde farklılaşabilir. Sosyal değişme sürecine paralel olarak yeni suç türleri ortaya çıkabilir ve suç sıklığı artabilir (İçli, 1993: 4).

Suçluluk, belirli bir zamanda ve belirli bir yerdeki tüm suçların bir bütünü demektir. Suçun boyutları, nispi olarak önemsiz mağaza hırsızlıkları ve trafik suçlarından, toplum

tarafından ağır suçlar olarak kabul edilip kamunun hassas tepki gösterdiği yağma, ırza geçme ve adam öldürmeye kadar uzanır. Suçluluk kavramının, siyasi, organize, ekonomik, trafik ve meslek suçluluğu gibi çok farklı fenomenlerle örtüşmesi gerektiğinden, suçluluk kavramını tanımlamanın bilinebilir büyük güçlükleri olacağı açıktır (Demirbaş, 2001: 39).

Suçluluk (criminality), kişiyi, toplumda yaşayan öteki bireylerin karşısına çıkaran bir çatışmanın ürünüdür (Yavuzer, 1998: 27).

Suç, tarihin en eski devirlerinden itibaren var olmuştur ve ileride de var olmaya devam edecek olan evrensel bir olaydır. İnsanlar için ihtiraslarla birlikte toplum içinde yaşamının ortaya çıkardığı çeşitli sosyal çelişkiler ve uyumsuzluklar buldukça suç da var olacaktır. Suç bir bakıma, bazı kişilerin davranışları ve tutumları ile bunların içinde yaşadıkları grupta yerleşmiş davranış örnekleri arasındaki bir çelişkidir. Bu çelişki her zaman ve her yerde zorunlu olarak var olacağından, suç genel ve evrensel bir olay teşkil eder (Dönmezer, 1994: 49).

1. 2. 2. Suç Türleri

Suç türleri genel olarak şahsa yönelik (şiddet) suçlar, cinsel suçlar, bağımlılık maddeleri suçluluğu ve mal varlığına yönelik suçlar olarak gruplandırılabilir.

Şiddet suçları genel olarak kasten adam öldürme, yağma, kan davası ve aile içi şiddet olarak sıralanabilir. Şiddet, fiziki, psikolojik veya sosyal yönden mağdurun zarar görmesi ile sonuçlanan bir davranışı ifade eder (Demirbaş, 2001: 210). Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre ülkemizde 2005 Ocak-Ekim ayları arasında 1743 cinayet olayı tespit edilmiştir. 2006 yılı itibariyle 7 bin 915 kasten yaralama, 4 bin 868 ihmal ve kazara yaralama, 19 bin 702 darp olayı gerçekleşmiştir.

Cinsel suç, aynı cinse ya da karşı cinse karşı işlenen suçlardır. Cinsel suçlar kategorisinde sayılan ırza tecavüz, zina ve fuhuş suçları diğer suç türlerine göre düşük olan suçlardır (İçli, 2001: 150).

Bağımlılık maddeleri suçları ise bağımlılık yapıcı madde sağlama, bağımlılık yağıcı madde kullanma suçları olarak iki grupta incelenmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de madde kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Burada bağımlılık yapıcı madde ticaretinin kontrolü ve suçların etkin bir şekilde cezalandırılması başta olmak üzere, gençlerin bu maddelere alıştırdığı bar, kafe, diskotek gibi yerlerin kontrolü önem kazanmaktadır (Demirbaş, 2001: 282).

Suç türleri incelendiğinde Türkiye’de kentlerde yaşanan suçların ağırlıklı olarak mala yönelik suçlar kategorisinde değerlendirilmesi söz konusudur. Bu suçların artarak çoğalması ve özellikle büyük kentlerde sıkça görülmesinin nedenleri arasında pek çok etmen bulunmaktadır. Araştırmada ele alınan kapkaç suçu, asıl niteliği gereği mala karşı işlenen bir suç olduğu için aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınmıştır:

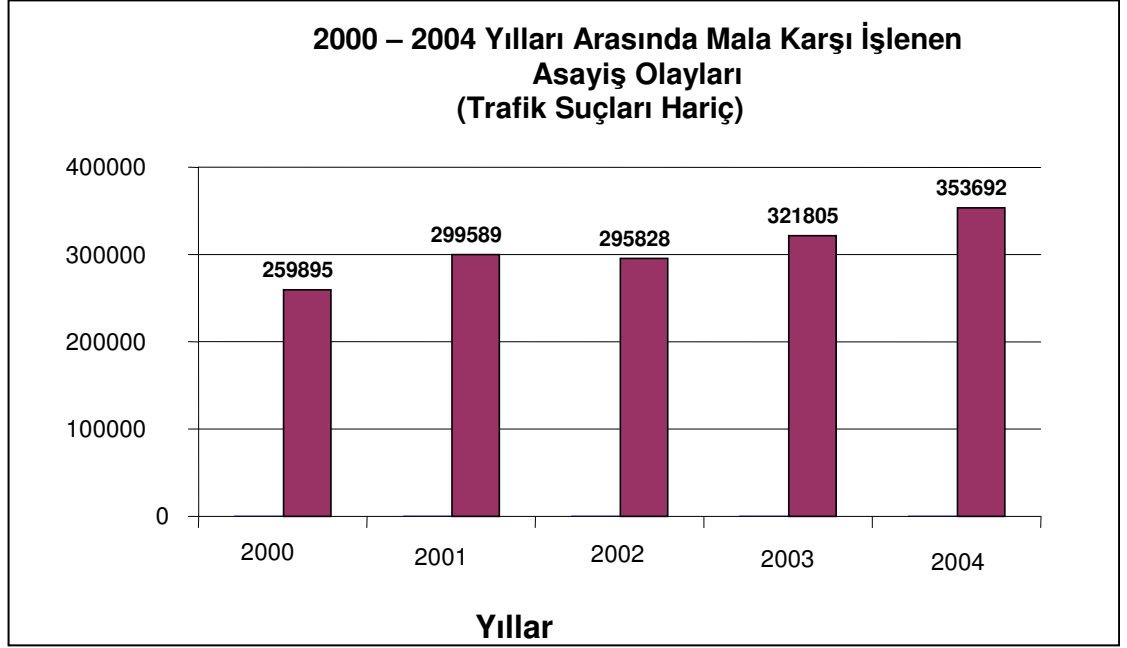
Mala yönelik suçların başında gelen hırsızlık, yeni TCK’da 10. bölümde 141. -169. maddeleri arasında değişik türlerine göre farklı yaptırımlarla tanımlanmıştır.

Mal varlığına karşı suçlardan olan hırsızlık suçu gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde ağırlıklı kentlerde işlenen bir suç olma niteliği taşımaktadır. Ülkemizde işleniş sıklığı açısından en çok işlenen suçlar arasında yer almakta, özellikle çocuk ve genç suçluluğunda egemen suç türü olarak görülmektedir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü İstatistikleri, 2006).

Cinsiyete göre suç türleri incelendiğinde ise hırsızlık ve yağma suçlarının çoğunluğunun -hatta bazen tamamının- erkek çocuklar tarafından işlendiği görülmektedir (Uluğtekin, 1994: 75).

Türkiye’de mal varlığına yönelik suçları da kapsayan asayiş olaylarındaki artış Emniyet Genel Müdürlüğü’nün verilerinde görülebilmektedir. Şekil 1, 2000-2004 yılları arasında mala karşı işlenen asayiş suçlarının artışını göstermektedir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2004).

Şekil 1: 2000-2004 Yılları Arasında Mala Karşı İşlenen Asayiş Olayları

İlgili şekilden de anlaşılacağı gibi 2000-2004 yılları arasında asayiş olaylarında önemli bir artış görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü (2006) verilerine göre ise şahsa ve mala karşı işlenen asayiş olaylarına ilişkin istatistikler Çizelge1’de verilmiştir.

Çizelge 1. 2006 Yılı Türkiye Geneli Polis Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Şahsa ve Mala Karşı İşlenen Asayiş Olaylarının Suç Türlerine Göre Dağılımı

ŞAHSA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARI			MALA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARI		
SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI	SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI
Öldürme	Kasten	2066	Hırsızlık	Evden	85964
	İhmal veya Kazaen (Trafik Kazası Hariç)	826		İşyerinden	55967
	Öldürmeye Teşebbüs	563		Resmi Kurum ve Kuruluşlardan	4307
Müessir Fiil	(*) Kasten Yaralama	111565		Bankadan	202
	İhmal ve Kazaen Yaralama	11446		Otodan	68855
Genel Adab ve Aile Nizamı ile Şahıs Hürriyeti Aleyhine Suçlar	Kız-Kadın, Erkek Kaçırma	7130		Oto Hırsızlığı	31522
	Çocuk Kaçırma	546		Kapkaç	12154
	Rehin Alma	48		Yankesicilik	27612
	Tehdit	28088		Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Hırsızlığı	1200
	Aile Fertlerine Kötü Muamele	17064		Diğer	64166
	Hakaret ve Sövme	11509	Gasp	Şahıstan	7770
	Müstehcen Hareketler	3144		Evden	192
	İrza Geçmek	1300		İşyerinden	428
	İrza Tasaddi	1026		Bankadan	8
	Evlenme Vaadiyle Kızlık Bozma	309		Adam Kaldırmak	95
Fuhşa Teşvik, K. Ticareti ve Aracılık	1932	Zorla Çek - Senet İmzalatmak / Tahsil Etmek		316	
Kumar Oynamak / Oynatmak	2329	Yangın		Kasten	2210
Devlet İradesi Aleyhinde İşlenen Suçlar	Kolluk Kul. Hakaret, Mum. Darp / Saldırı			9631	İhmalen
	Diğer Dev. Me. Hakaret, Darp ve Saldırı	1841	Diğer Suçlar	Dolandırıcılık	12651
	Rüşvet	173		Emniyeti Suiistimal	8529
	Zimmet	40		Suç Eşyası Satın Almak, Satmak ve Saklamak	1055
	İrtikâp	20		Mala Zarar Vermek (Naşı Izrar)	38267
	İhtilas	1		Bilişim Suçları	299
Diğer	İnsan Ticareti (TCK: 80)	104		Mesken Masuniyeti Aleyhinde Suçlar	3156
	6136 Sayılı Kanuna Muhalefet	19137	Hükümet Emirlerine Muhalefet	3487	
	Meskûn Mahalde Silah Atmak	6533	Mala Karşı İşlenen Tasnif Dışı Suçlar	27384	
	İntihar	1647	MALA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARININ TOPLAMI	463834	
	İntihara Teşebbüs	18527			
Şahsa Karşı İşlenen Tasnif Dışı Suçlar		63131			
ŞAHSA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARININ TOPLAMI		321676			

Mala karşı işlenen asayiş olaylarında 2004 yılına oranla önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Ülkemizde mala karşı işlenen suçların temelinde yoksulluk ve buna bağlı olan fizyolojik gereksinimler önemli rol oynamaktadır (Yavuzer, 1998: 66). Türkiye’de son yıllarda artan işsizlik oranları ve yoksulluğun giderek derinleşmesi de asayiş olaylarına yansımaktadır.

1. 2. 3. Suç Kuramları

Genel olarak suçu açıklayan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kuramlar bulunmaktadır. Sosyolojik kuramlar, suçu açıklamak için geliştirilen kuramlar arasında suça en kapsamlı bakışı sağlayan kuramlardır. Sosyolojik kuramlar suçluluğun temelini kültür çatışması olduğu varsayımından hareket ederek, sosyal ve kültürel çevredeki kriminojen koşulları incelerler. Sosyolojik kuramlar; Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramı, Anomi Kuramı, Alt-Kültür Kuramı, Aykırı Birleşme Kuramı, Aykırı Güçlendirme Kuramı, Ayırıcı Fırsatlar Kuramı ve Damgalama Kuramı başlıkları altında suçun yapısal süreçlerini ve çatışmaları açıklamaktadır.

1. 2. 3. 1. Sosyal Çözülme Kuramı (Social disorganization)

Bu kuram, Park ve Burgess'in Chicago kentinde daha önceden gerçekleştirdikleri araştırmalardan esinlenerek geliştirilmiştir. Özellikle 1860-1910 yılları arasında endüstrileşme ve kitlesel göçler sonucunda Chicago kentinin nüfusunun hızlı bir biçimde artması ve bununla ilintili olarak kentte çok önemli sosyo-kültürel ekonomik ve demografik problemlerin ortaya çıkması, bazı sosyal bilimcilerin bu alana dikkat kesilmelerine neden olmuştur. İlk olarak Park ve meslektaşları, kentteki nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan bu gelişmeleri, insan-çevre etkileşimi çerçevesinde ele almışlardır. Park ve meslektaşının geliştirdiği insan ekolojisi kuramı, daha sonraları Shaw ve McKay tarafından suçluluk araştırmalarına uygulanarak daha gelişkin bir düzeye getirilmiştir (Bohm,1997:72). Sosyal organizasyonsuzluk kuramı bu nedenle; ekolojik yaklaşım veya Chicago okulu olarak da adlandırılmaktadır. Bu kuram suç olgusunu; gelişme bölgeleri (growth zones), suçluluk alanları (delinquency areas) ve çember teorisi (concentric zone) gibi kavramsallaştırmalar üzerinden analiz etmektedir.

Burgess (1974)'e göre kentsel çevre yeni bir insan türü yaratmıştır. Bu yeni bir biyolojik tür değil; kentsel yaşam tarzının ürünü olan yeni bir kişilik türüdür. Kırsal bölgelerin samimi ve kişisel ilişkilerinin aksine, kentte yüzeysel ve maddi çıkara dayalı ilişkiler egemendir. Toplum artık bir arkadaşlar ve komşular birliği olarak değil, içerisinde kişinin kendisini bir makinedeki dişli gibi hissettiği bir düzen bulunmaktadır.

Burgess'e göre suçun coğrafi dağılımı üzerine Chicago'da yapılan çalışmalar, suçun belirli bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu bölgelerde yaşayan etnik grupların oranları göçler nedeniyle sürekli değişse de suç oranları bu durumdan pek etkilenmemektedir. Bu da suç oranı ile etnik kimlik arasında değil, ikamet edilen bölgenin geleneksel olarak yüksek suç oranlarıyla karakterize edilmesiyle bir korelasyon bulunduğunu göstermektedir (Burgess, 1974:84).

Park ve Burgess (1925), sosyal düzensizlik çalışmalarında yüksek suç oranlarını açıklamak için suçlu yerine bölgenin özelliklerini incelemişler ve "doğal şehir bölgeleri" fikrini geliştirmişlerdir. Özellikle Burgess'in "çember teorisi" olarak bilinen teori şehri beş bölgeye ayırır. Bu bölgeler tek merkezli merkezi iş çevreleri bölgesinden, şehrin dışında oturanların yerleşim bölgesine doğru çemberler oluştururlar. Her bölgenin kendine özgü yapısı, kültürü, organizasyonu, kendine has sakinleri vardır. I. Bölge Chicago'nun iş merkezidir. II. Bölge geçiş bölgesidir. Bu bölgede akıl hastalığından suça kadar her tür sapma oranları en yüksek düzeydedir. Bu bölgede şehrin en ucuz evleri, lokantaları vardır ve bu evlerde fakir insanlar yaşar. Parasal olanakları artan kişiler bu bölgenin dışına taşınır, onların yerine yeni göçmenler gelir. III. Bölgede işçi sınıfının evleri vardır. Bu bölgede yaşayanların işleri onların şehrin dış bölgelerinde yaşayanların sahip oldukları bazı imkanlara sahip olmalarına olanak sağlar. IV. Bölgede orta sınıf profesyoneller ve küçük iş sahipleri yaşar. V. Bölge ise şehrin en dış bölgesidir ve burada uydu kentler ve banliyo bölgesi vardır (Reid, 1982:105; Akt: İçli, 2007). Burgess'e göre merkezden çevreye doğru gidildikçe suç oranlarında azalma görülür.

Chicago kuramcıları, yukarıdaki gelişmelerin sosyal düzensizlik faktörü ile ilintili olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedirler: a) çocuklar üzerinde sosyal denetimin önemli ölçüde yokluğu, b) suçlu davranışın genelde ebeveynler ve komşular tarafından onay görmesi, c) suç işlemek için çok sayıda fırsatın olması, d) meşru iş ve eğitim için çok az sayıda fırsatın var olması. Sosyal düzensizlik kuramının son dönemlerdeki temsilcilerinden olan Sampson ve Groves ise sosyal disorganizasyonun göstergeleri olarak şu faktörleri belirtmektedir: a) yerleşimcilerin düşük düzeyde bir ekonomik yapıya sahip olmaları, b) aynı yerleşim yerinde çok farklı etnik grupların varlığı, c)

yüksek düzeyde yerleşimci hareketliliği, d) ailelerin fonksiyonunu kaybetmesi ve e) kentleşme (Bohm,1997:74; Akt: Kızmaz, 2005:152).

Sosyal organizasyonsuzluk kuramı; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin, doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.

1.2. 3. 2. Anomi Kuramı

Anomi Kuramı Durkheim'in analizlerinden yola çıkılarak Robert Merton tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre toplumsal yapı suçluluğu açıklar. Anomi kuramının gelişmesinin ilk aşamasında Durkheim, anomiyi kavramını sapıcı davranışı açıklamada kullanmıştır; özellikle toplumda eşit olmayan süreçlerin yaşanması ile dezavantajlı gruplarda yer alan kişilerin avantajlı gruplara yönelik kıskançlık yaşamaları olarak açıklamıştır (Cloward, 1968; Akt: Demirbaş, 2001: 127). Anomi, suçu bireysel, psikolojik ya da biyolojik etmenlerin bir ürünü olmaktan çok toplumsal yapı çerçevesinde açıklama amacını güden bir görüştür (Dönmezer, 1994: 358).

Durkheim tarafından ortaya atılan ve Merton tarafından geliştirilen bu kurama göre, anomiyi normsuzluk demektir. Eğer bir toplumdaki kültürel ve sosyal yapıda bütünleşme yetersizse, toplumca istenen davranışları engelleyen sosyal-yapısal özellikler geçerli ise anomiyi doğru bir gidişten, yani normların yıkılmasından söz edilebilir. Merton, genel olarak toplumlar tarafından tanınan ve belirlenen başarı hedeflerini (toplumun üyeleri tarafından ulaşılması gereken zenginlik ve mesleki tanınma gibi) ortaya koymuştur. Bu hedeflere ulaşmak için çalışma ve miras gibi yasal yollar vardır. Bununla birlikte, belirtilen hedeflere, mevcut araçlarla, herkesin, aynı şekilde ulaşması mümkün olmadığından, sapma davranışlar ortaya çıkmaktadır. Belirli bir statüye sahip olanlar, toplumun koyduğu hedeflere meşru yollardan kolayca ulaşabilirlerken, belirli bir statüye sahip olmayanlar, aynı hedeflere meşru yollardan ulaşmakta zorlanmaktadırlar. İşte anomiyi söz konusu güçlüklerin, suçluluk da söz konusu anomik sosyal yapının bir sonucudur. Çünkü meşru yollarla bu hedeflere ulaşamayan kişiler, ihmal edilmiş durumları nedeniyle, bu amaçlara ulaşmak için yüksek bir olasılıkla, sapıcı davranışlara yöneleceklerdir (Demirbaş, 2001: 127).

Bireylerin toplumdaki kurumsallaşmış süreçlere yeterince vurgu yapmadan başarı hedefine vurgu yapan kültüre adapte olabilmek için verdikleri tepkileri Merton beş bireysel adaptasyon türü (uyum, yenilik, gelenekçilik, çekilme ve isyan) olarak sınıflandırmıştır (Merton, 1957:135-137; Korkmaz ve Kocadaş, 2006:138-139; Gölbaşı, 2008:85):

1. Uyumluluk (confirmity): Bu adaptasyon türünde birey hem toplumun kültürel hedeflerini, hem de bu hedeflere ulaşmak için ön görülmüş olan kurumsallaşmış araçları kabul etmiştir.İstikrarlı bir toplumda bireylerin çoğunluğu bu adaptasyon türüne uygun olarak davranır. Bu durum böyle olmadığında toplumun istikrarı ve devamlılığı korunamaz

2. Yenilikçilik (innovation): Bireyler bazı durumlarda toplumda genel kabul gören amaçları kabul etmelerine rağmen, söz konusu bu amaçları yasal yollardan gerçekleştirme imkanları/yolları sınırlı olduğu için yeni yollar keşfederler. Bu kategori içerisinde değerlendirilebilecek bireyler; amaçlarını gerçekleştirmek için, hırsızlık veya zimmete para geçirmek gibi bazı suçlar işleyerek, araçsal olarak toplumda kurumsallaşmış bazı normların dışına çıkmaktadırlar.

Merton (1957), bu adaptasyon türüne, bütün toplumsal tabakalarda rastlanabileceğini kabul etse de, bu tür bir tepki için en büyük baskının alt tabakalar üzerinde olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bir çok çalışma, suçluluk bölgelerinin, başarılı olmak için uzlaşım ve meşru araçların bulunmadığı durumlara verilen normal bir tepki sonucu oluştuğunu göstermektedir. Bu bölgelerde yaşayan insanlarda, kendilerini hiçbir zaman zengin yapmayacak olan kol işlerinin yerine, organize suçlar, dolandırıcılık, hırsızlık vs. yolunu tercih etmeye doğru bir eğilim gelişmektedir.

3. Şekilcilik (ritualism): Bu davranış modeli, daha önceden belirledikleri amaçlarını gerçekleştirmekten vazgeçenleri ve o andaki yaşam biçimlerine kendilerini bırakanları tanımlamaktadır. Bunlar, kurallarına göre oynarlar. Bu grupta yer alanların, kurumsallaşmış normlara uyumları devam ettiği için bunların davranış biçimlerinin sapma olup olmadığı tartışılmaktadır.

4. Geri çekilme (retreatism): Toplumda genel kabul gören toplumsal amaçlar ve yollar açısından yabancılaşan bireyleri tanımlayan bir davranış biçimidir. Geri çekilme davranış kalıbı, serserilik/boş gezme, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı gibi, toplumu terk etme ve yabancılaşma şeklinde kendini dışa vurur. Merton bu davranış biçiminin, yasal yollardan amaçlarını gerçekleştirmek için yoğun çaba gösterdikleri halde genelde başarısız olan bireylerde daha çok ortaya çıktığını belirtmektedir. Geri çekilenler olarak tanımlanan bu kategorideki bireyler, bir anlamda yaratıcı ve mücadeleci kimliklerini de terk etmişlerdir. Bu görüşlerin dile getirildiği 1938’li yıllarda, bu davranış biçimi en az adaptasyon modeliyken, günümüzde bu davranış biçiminin yaygın bir tarz olmaya başladığını görmek dikkat çekicidir.

5. İsyan (rebellion): Kültürel amaç ve yolları reddetmenin yanı sıra devrimci bir tutumla yeni amaç ve yolları yaratma amacını güdenleri tanımlayan bir davranış modelidir. Bir anlamda bu davranış biçimi, yeni bir düzenin oluşabilmesi için önceki kurumsal yapının değişimini öngörmektedir

1. 2. 3. 3. Alt Kültür Kuramı

Merton ve Durkheim’in geliştirdikleri anomi kuramı çocuk ve yetişkin suçluluğunun alt kültür kuramlarına çerçeve oluşturmuştur. Alt kültür teorilerini genel olarak, çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür.

Alt kültür kuramları, toplumda belli grupların veya alt kültürlerin suçu onayladığını veya en azından, suça neden olan değerlere sahip olduklarını ileri sürerler. Böylece bu gruplarla etkileşime giren bireyler zamanla grubun sosyal değerlerine uyum gösterirler ve suçlu faaliyetler içinde yer alırlar. Örneğin, hırsızlık yapan bir kişi grubun diğer üyelerinden hırsızlığın iyi, en azından izin verilebilir bir davranış olduğunu öğrenebilir (İçli, 2007:98; Ümit, 2007:84).

Kuramın öncülerinden Cohen, suç alt kültürünün bir kural dizisi değil, saygın yetişkin toplumun normlarından farklılaşan hatta çatışan bir yaşam biçimi olduğunu söylemektedir. Çocuk suçluluğunun en fazla işçi sınıfı çocuklarında gözlemlendiğini

söyleyen Cohen, bir sosyal tabaka içinde yaşarken çocukların hepsinin orta sınıf ölçüm çubuğu ile değerlendirildiklerini ve bu değerlendirmede başarılı olabilmek için gereken rekabet koşullarından mahrum bulduklarını ifade etmiştir. Bu mahrumiyet sonucunda ise çocuklar hayal kırıklığı yaşamakta ve ait oldukları orta sınıf değerlerini lanetlemeye yönelmektedirler (Cohen, 1971:88-91).

1. 2. 3. 4. Aykırı Birleşme Kuramı

Edwin H. Sutherland (1949), suçu, farklılaşmış birlik dediği şeyle ilişkilendirmektedir. Çeşitli alt kültürlerin bulunduğu toplumda, kimi toplumsal çevreler yasadışı etkinlikleri özendirme eğilimi gösterirken, ötekilerde bu eğilim bulunmaz. Kişiler, suç normlarını benimseyen insanlarla birlik olarak suça yönelirler. Sutherland'a göre suç davranışı, çoğu kez, birincil gruplar, özellikle de gizli gruplar içerisinde öğrenilmektedir. Bu kuram, ruhsal farklılıkların suçluları öteki insanlardan ayırdığı görüşüne karşıttır; kuram suç etkinliklerinin tıpkı yasaya uygun davranışlarda olduğu gibi öğrenildiğini, onlarla aynı gereksinim ve değerlere yöneltildiklerini ileri sürmektedir. Hırsızlar tıpkı geleneksel işlerde çalışanlar gibi para kazanmak ister ve bunu gerçekleştirmek için yasadışı yollara saparlar (Giddens 2000:187).

Sutherland'a göre, suçlu davranış çocuklukta öğrenilir, suça elverişli koşullar ortaya çıktığında da kişinin suçlu davranış kalıplarıyla ve suçlu gruplarla etkileşim sıklığına ve yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkar (Akt: Ümit, 2007:81).

1. 2. 3. 5. Aykırı Güçlendirme Kuramı

Öğrenme sürecine daha yeterli açıklamalar getirebilmek için Robert L. Burgess ve Ronald L. Akers bu teoriyi geliştirmiştir. Amaçları, Sutherland'in teorisini daha genel davranış teorisi olan B.F. Skinner'in çalışmasıyla bütünleştirmektir. Akers'e göre, insanlar sosyal davranışı operant şartlanma ile öğrenirler, davranış onu takip eden uyarıcı tarafından kontrol edilir. Sosyal davranış, başkalarının davranışının model alınması ve doğrudan şartlanma yolu ile elde edilir. Davranış, olumlu ödüller

kazanıldığı zaman güçlendirir, ceza verildiği zaman kaçınılır (negatif güçlendirme). Davranış negatif uyarıcı (ceza) veya ödülün kaybedilmesiyle zayıflatılır.

İnsanlar, onlar için önemli olan başkalarından, belirli davranışları iyi veya kötü olarak tanımlayan normları ve uyum biçimlerini öğrenirler. Bu tanımlar, davranışın güçlendirilmesinde ve davranış için ipucu rolü oynamada önemlidir. İnsanlar davranış hakkında ne kadar çok olumlu tanıma sahip olurlarsa, o tür davranışta bulunmaları da o kadar sıklaşır. İnsanlar bu tanımları, arkadaş gruplarından, aileden öğrenebilecekleri gibi okuldan, dini kuruluşlardan veya diğer gruplardan da öğrenebilirler. Suçla ilgili olumlu veya nötr tanımlar olumsuz tanımlardan daha baskın olursa tanımlar suça yöneltir. Kişiler bir kez suça ilişkin faaliyetlere başarlarsa davranışları çeşitli faktörlerden etkilenir. Sapmış davranış taklitten kaynaklanır ve sosyal destekle devam eder (Siegel 1989:195-196; Akt: İçli, 2007:121-122).

1. 2. 3. 6. Ayırıcı Fırsatlar Kuramı

Bu kuram Anomi ve Alt kültür teorisi, sosyal organizasyonsuzluk ve aykırılıkların birleşimi teorileriyle ilişkilidir. Bu teorinin varsayımları, genel olarak çocuk suçluluğu ve yetişkin davranışlarına uygulanmışsa da Coward ve Ohlin bu teoriyi özellikle çocuk suçluluğu alt kültürüne katılım biçimlerine yönelik geliştirmiştir. Cloward ve Ohlin'e göre, toplumda bağımsız suçlu alt kültürleri vardır. Bu teoriye göre, suçlu alt kültürü alt sınıfta yoğunlaşır. Merton ile aynı fikirde oldukları nokta, geleneksel toplumda kendilerini başarısızlar olarak gören insanların başarı kazanmak için yeni davranışları için yenilikçi yollar aramalarıdır. Yasal yollarla ilerleme konusunda ümitsiz olanlar, benzer görüşteki kişilere katılıp suçlu alt kültürü oluşturabilirler. Grup desteği, onların yasal olmayan faaliyetlere katıldıktan sonra gelişen utanç, korku veya suçluluk duygularını yenebilmelerine yardım eder. Bireylerin suçlu alt kültürüne katılmaları aynı zamanda kişisel başarı kazanmalarını, onaylanmalarını ve doyuma ulaşmalarını sağlar (Siegel, 1989:173).

Bu yaklaşımda hayal kırıklığını girmek için mevcut yollar arasında yapılan tercihi belirleyen dinamikleri açıklamak üzere Sutherland'in sapmanın sosyal etkileşim için öğrenildiği önerisine başvurulduğu görülmektedir. Onlar alt kültürü, engellenmiş

fırsatların yarattığı gerilime kolektif bir uyum süreci olarak görürler. Meşru fırsat kanalları gibi gayrimeşru fırsat kanalları da eşit dağıtılmadığından, üç farklı suç alt-kültüründen söz edilebilir. Üçünü de oluşturan sosyal gerilim kaynağı aynıdır; anomi üreten engellenmiş meşru fırsatlardır. Farklılığı yaratan ise, sapkın uyumda izlenen özgün kanallardır (Akt:Ümit, 2007:90-91).

1. 2. 3. 7. Damgalama Kuramı

Damgalama yaklaşımı, 1930’larda Frank Tannenbaum tarafından tanımlanmıştır. Tannenbaum, etiketleme sürecinin kişi açısından sonuçları ile ilgilenmiştir. Ona göre, kişiyi suçlu yapma süreci, etiketleyip, dışlayıp, yaptığı davranış konusunda onu bilinçlendirmek, onun şikayet edilen özelliklerini pekiştirmek şeklinde işlemektedir. Yani kişinin davranışı, başkaları tarafından değerlendirilmekte, etiketlenmektedir (Reid, 1982:168; Akt:İçli, 2007:127).

Etiketleme teorisyenleri, suçun nasıl sosyal etkileşimin bir ürünü olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre insanlar, öğretmenler, polisler, komşuları, ebeveynleri ve arkadaşları tarafından bu şekilde etiketlendikleri için sapmış veya suçlu olurlar.

Damgalama kuramının suç olgusuna yaklaşım biçimi, önceki kuramlardan temelde bir ayrışmayı temsil etmektedir. Bir anlamda önceki kuramlar; “birey niçin suç işlemektedir” sorusuna odaklanırken, damgalama kuramı da, “niçin belirli davranışlar sapma olarak tanımlanmaktadır?” sorusuna yanıt arama çabası içinde olmaktadır (Marshall, 1999:212). Damgalama kuramı özellikle, davranışların illegal ve legal sınırlarını belirleyen kuralları ve hukuk sistemini sorgulamaktadır. Bu sebeple kuram, suç işleyen birey üzerinde değil, kuralları koyanlar üzerinde odaklanmaktadır. Genel olarak bakıldığında, damgalama teorisinin yanıtını aradığı iki temel soru vardır: 1.Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır? 2.Bireyin etiketlenmesi, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır? (Kızılçelik, 1996:150).

Damgalama yaklaşımının öncülerinden olan Becker’e göre suç olgusu, toplumda egemen sınıf veya güçlü konumda olanların çıkarsal öngörülleri çerçevesinde inşa edilen

bir tanımlama biçimi ile ilintilidir. Bu yaklaşım, suçun bir davranışsal özellik olmaktan çok, hukuksal bir tanımlamayla alakalı bir olgu olduğunu göstermektedir. Yani Becker'e göre bazı sosyal gruplar, sapkın olarak etiketlenmede kullanılabilecek bazı kuralları koymakta ve bireylerin bu kurallara olan uyum durumlarına göre, onları sapkın veya uyumlu bireyler biçiminde damgalamaktadırlar (Marshall, 1999:212; Kızılcelik, 1996:150). O halde Becker'e göre, suçlu ile suçlu olmayan arasındaki fark, suçlunun sadece etiketlenmiş olmasıdır. Becker'in bu bakış açısından hareket edildiğinde, suçlu bireylerden çok, kural koyucuların suçlu görülmesi gerekmektedir. Aslında suçun bir tanımlama biçimi olarak ele alınmasını gerektiren bazı durumların olduğu bir gerçektir. Örneğin, bazı ülkelerde, esrar kullanımı veya homoseksüellik gibi daha önceden suç eylemleri olarak kabul edilen bazı davranışların günümüzde suç kapsamından çıkartılması, suçun görece bir tanımlama biçimi olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, ülkeler/toplumlar bazında suç eylemlerinin farklılaşması da (örneğin, bir ülkede alkol kullanma bir suç eylemi olarak görülürken, başka bir toplumda suç olarak görülmez) bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Bu kuramın diğer bir temsilcisi olan Lemert ise, sapmayı birincil ve ikincil sapma şeklinde ayırmıştır. Ona göre, bireyin ilk norm ihlali olarak görülen birincil sapma, geçici bir durumu betimlemektedir. Bu normalsal ihlal, bireyin suçlu bir kimlik kazanmasını sağlayan bir sapma olarak görülmez. Bireyin gerçekten suçlu bir kişiliğe dönüşmesi, ikincil sapma ile oluşmaktadır. Çünkü ikincil sapmada, bireyin sosyal normlara olan tepkisi pekişmektedir. Damgalanan birey, sapkın alt-kültür gruplarıyla iletişime girerek, suçlu kültürü etrafında yeniden sosyalleşmektedir. Ona göre gerçek suçluluk, aslında bu yeni sosyalleşme biçimiyle ortaya çıkmaktadır (İçli, 2007:113). O halde bu yaklaşıma göre; cezaevleri, ıslah evleri ve akıl hastaneleri, sapkınlığı pekiştiren kurumlar olarak işlev görmektedir (Kızmaz, 2005: 159).

1. 2. 3. 8. Nötrleştirme Kuramı

Bu kuramın öncülerinden Matza ve Sykes, suçlu çocukların büyük bir bölümünün, eylemlerinden dolayı suçluluk hissettiğini ve bu duyguyla baş edebilmek için de, her türlü rastonelleştirmeye gittiklerini belirtmişlerdir. Onlara göre, suçlu alt kültürü,

işlediği suçu rasyonelleştirebilmesi açısından, kişiye gerekli tüm olanakları sağlamaktadır. Matza ve Sykes, bu “yaptığını haklı gösterme” durumunu, “Nötrleştirme Teknikleri” olarak adlandırmaktadırlar. Onlara göre genç birey, toplumun genel düzenine aykırı değer ya da davranış biçimlerini değil, bu “nötrleştirme tekniklerini” öğrenmekte, bu suretle de suç işlemektedirler (Matza ve Sykes, 1962:196).

Nötrleştirme Kuramı üç öneri bağlamında sınıflandırılabilir: Birincisi, her birey toplumun davranış standartlarına ve temel ahlak duygusuna bağlılık geliştirir. İkincisi, bazı insanlar nötrleştirme teknikleri diye adlandırılan teknikleri kullanmayı öğrenerek, bu standartları kendi kendilerine askıya alırlar. Üçüncü olarak, nötrleştirme tekniklerini kullanan bireylerin çocuk ve yetişkin suçlu eylemlerine katılma olasılıkları yüksektir. Bir başka ifadeyle, nötrleştirme teknikleri bireylere normal davranışlardan uzaklaşarak, zaman zaman sapmış davranışlara yönelme olasılığı sağlar. Suçlular bazı eylemlerinden dolayı suçluluk duyarlar. Eğer genel değerler sisteminin yerine, suçlu alt kültürünün yarattığı değer sistemi geçirilmişse, bir suçluluk duygusu sözkonusu olmayabilir (Matza ve Sykes, 1962:196).

Nötrleştirme tekniği beş temel kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki “sorumluluğu üzerine almamak”tır. Bu teknik aracılığıyla birey, suçundan çok, kendini suça iten faktörleri ön plana çıkartmaktadır. Bunlar, ailenin ilgisizliği, yakın çevrede yer alan kötü arkadaşlar, çevre şartlarının çok ağır olması gibi faktörler olabilir. İkinci temel teknik, “verilen zararın büyüklüğünü kabul etmemektir”. Burada suçlu, gerçekleştirdiği eylem yasalara aykırı olsa bile, karşısındakine önemli bir zarar vermediğine inanmaktadır. Üçüncü nötrleştirme tekniği mağdurun varlığını kabul etmemek ve onu yaralanmayı hak eden bir kişi olarak kabul etmektedir. Bu nötrleştirme tekniğine göre, yaralama gerçek bir yaralama değil hak edilenin yapılmasıdır. Dördüncü temel nötrleştirme tekniği, “suçlayanları suçlama” ya da “kınayanları kınama”dır. Matza ve Sykes’a göre suçlu çocuk, bu teknik aracılığıyla, dikkati kendi sapmış davranışlarından çok, bu davranışı ortaya çıkaran eğilimlerin nedenlerine çekmektedir. Bu da beraberinde dış dünyayı suçlama özelliğini de getirmektedir. Matza ve Sykes’a göre bu tutum toplumdaki resmi yetkililere yöneltilirse, daha da kritik bir hal almaktadır (Matza ve Sykes, 1962:196).

Sonuncu n t rleştirme tekniği ise, suçlu bireyin içinde yer aldığı grubun kararlarına ve yaşam biçimine sadık kalması gerektiğine inanmasıdır. Genç birey için bağlı bulunduğu gruba uyum sağlamak çok önemlidir. “Yalnızca kendimi düşünerek yapmadım”, ifadesi bu konuda adeta sloganlaşmış bir ifadedir (Matza ve Sykes, 1962:196).

1. 2. 4. Sosyolojik Kuramlar ve Kapkaç Suçu

Suç ve suçluluk olgusunu açıklamaya çalışan sosyolojik kuramların sayısı oldukça fazladır. Bahsedilen sosyolojik kuramların her biri suçluluk olgusunun bir boyutunu açıklamaya çalışmaktadır. Gerek çok farklı suç türlerinin olması, gerekse de suça yönelmede farklı yaşam koşullarının etkisi suç ve suçluluk olgusunun farklı yaklaşımlarla açıklanmasını gerekli kılmıştır.

Kapkaç suçu da hırsızlık suçlarından biri olmakla birlikte işleniş biçimi ve toplumda yarattığı etki nedeniyle farklı bir suç türü olarak düşünülmektedir. Bir kent suçu olan kapkaç suçuna kırsal alanlarda rastlamak neredeyse imkansızdır. Bu nedenle kentlileşme zorlukları ve kentsel yaşam koşularının bu suçun ortaya çıkışında ve gelişiminde etkili olduğu düşünülebilir.

Kapkaç suçuna yönelme sürecinde, tahmin edilen  nc  dinamiklerin, özellikle suç teorileri içinde Anomi Kuramı ile  rtuşt ğ  düşünülmektedir. Kırdan kente göç eden bireyler, hem bir bütün olarak toplumun yaşadığı yabancılaşma ve anominin etkisi altında bulunmakta, hem de doğrudan kendisi, kapsamlı ve derin bir anomi ve yabancılaşma ortamı içerisinde bulunan ve bu doğrultuda hızla dönüşen büyük kentin yeni bir  yesi olmaktadır. Böylesine hızlı bir değişime ayak uyduramayan bireyler kentin kendilerinden beklediği uyumu gerçekleştirememekte ve yabancılaşma duygusu yaşamaktadırlar (Tolan, 1980: 260-270).

Kapkaç suçunun da bir kent suçu olması nedeniyle, suça neden olan faktörlerin sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi mümkündür. Ancak bu suç türünün özellikle kentlileşememe ve yabancılaşma ile yakından ilgisi olduğu ve Anomik Kuramı ile açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

1. 2. 3. 8. Ahlaki Panik Kuramı

Sosyolojik suç kuramlarından farklı olarak Ahlaki Panik Kuramı, toplumda yaşanan korkular sonucu

Avrupa’da yaşanan savaşlar sonrasında veya çeşitli bölgelerde basın yolu ile halkın panik ve korku yaşamasına, sosyologlar “ahlaki panik” adını vermişlerdi (Good & Ben-Yehuda, 1994).

Ahlaki panik, toplumsal yapıda meydana gelen değişim sonucunda medya tarafından sıkça pekiştirilen sorunların toplumun genelinde yarattığı korku ve tedirginlik duygusudur. Bu korku ve tedirginlik insanların kendilerini savunma gereksinimini de beraberinde getirmekte, özellikle medya, korkunun yaygınlaşmasında ve korkuya yol açan birey ve grupların işlerini kolaylaştırmasında önemli bir etken olmaktadır.

Ahlaki panikte medyanın, yasal gücün, politikacıların, aksiyon gruplarının etkisi büyüktür. Halk gerçek dışı olaylara inanır. Örneğin AIDS hastaları, eşcinseller, madde bağımlıları, suça yönelenler... “halk şeytanları (folk devils)” olarak adlandırılırlar. Bunun sonucunda halk arasında korku ve endişe artar (Good & Ben-Yehuda, 1994).

Ahlaki panikte bir duyarlılık meydana gelir. Toplum içinde abartılı davranışlar oluşur. Olayın abartılması ile halkın olağan dışı davranışlar gösterdiği görülür (Good & Ben-Yehuda, 1994).

Ahlaki paniğin beş temel özelliği vardır. Bunlar: kaygı, düşmanlık, ortak karar (işbirliği), dengesizlik, değişkenliktir (Good & Ben-Yehuda, 1994):

Kaygı: Toplumda ortaya çıkan bir sorunun kaygı yaratan bir sosyal soruna dönüşmesi gerekir.

Düşmanlık: Toplum normlarının dışında davranışlar gösterenlerin bulunması ve toplum tarafından bu kişilere karşı düşmanlığın oluşması gerekir. Biz ve onlar biçiminde bir bölünmenin yaratılması gerekir.

Ortaklık (İşbirliği): Toplumda yaratılan bu korku ve endişeye karşı bir ortaklığın oluşturulması ve minimize edici önlemlerin alınması. *Dengesizlik:* Toplumda ortaya çıkan bazı olayların artması örneğin, suçun, cinayetlerin, hastalıkların, AIDS, homoseksüellik vb artması.

Değişkenlik: Ahlaki panik değişkendir. Bir olayın patlak vermesi ve söndükten bir süre sonra tekrar ortaya çıkması gibi.

Ahlaki paniğin oluşmasındaki yukarıdaki özelliklere kapkaç suçunu açıklamaya çalışan literatürde de rastlanmıştır. Kapkaçı yapan kişinin bu davranışı, toplumsal düzene karşı çıkışın ortaya koyduğu mesaj niteliğinde yorumlanabilir. Toplumsal düzenin bozulması, ayrımcılığın artması, gelir dengesindeki uçurum, yoksulluğun ve işsizliğin giderek artması ve bu düzene karşı ortaya çıkan bir başkaldırı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Hall ve diğerleri (1978)'ne göre medya ahlaki paniği tetiklemektedir. Toplum düzenine karşı ortaya çıkan kapkaç, hırsızlık vb. suçların temelinde bir ideolojinin yattığı ve bu ideolojinin yaşatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Örneğin İngiltere'de kapkaç suçunu daha çok zenci gençlerin yapması ve kurbanların tamamına yakınının beyaz olması bu suçun temelinde ideolojik bir görüşün olduğunu düşündürmüştür (Akt. Gabriel, 1998: 4).

1. 2. 5. Suça İtilen Çocuk ve Ergenlerin Özellikleri

Yetişkin faillerin çoğunluğu suç işlemeye çocukluk ve gençlik yıllarından itibaren başlarlar. Çocuğun suça yönelmesinde başta aile olmak üzere, yaş, cinsiyet, akran özellikleri, yaşanılan çevrenin çok büyük etkisi vardır. Bu bölümde belirtilen bu faktörler tek tek açıklanmıştır.

1. 2. 5. 1. Sosyo-demografik Özellikleri

Cinsiyet: Suçluluk konusunda cinsiyete ilişkin en istikrarlı gerçek, *erkeklerle* oranla *kadınların* daha az ve daha hafif suçlar işlediğidir (Johnson ve Pandina, 1991; Kelly,

1974; Norland ve Shover 1977; Simons ve diğeri, 1980'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 79; Rutter, Giller, Hagell, 1998 8-9). 1995'de, İngiltere'de, yaşları 10 ile 20 arasında değışen 217.000 tutuklu ve hükümlü ile yapılan bir çalışmada erkeklerin oranı %80 bulunmuştur (Rutter, Giller, Hagell, 1998: 35). Benzer şekilde Türkiye'de yapılan çalışmalarda da erkeklerin kızlara oranla daha fazla suç işlediğı ortaya çıkmıştır (Yavuzer, 1998; Cankurtaran Öntaş, 2004; Aksoy, 2007).

Yaş: Yaş suç türüne göre farklılaşmaktadır. Hafif düzeydeki sapma davranışlar (arabaları çizme, çivi ve diğeri bazı maddeleri yola koyma vb) daha büyük yaştaki ergenler tarafından çok az sergilenmekte iken, madde kullanımı çocuklar büyüdükçe artmaktadır. Bununla birlikte yaşın suçluluk üzerindeki etkisi, cinsiyet ve suçun türüne göre değışkenlik göstermektedir. Kadınların suç davranışları erkeklerden farklı olarak, 13 yaşından 16 yaşına doğru sabit/düzenli bir artış göstermektedir. Erkeklerin suç davranışı ise orta-ergenlikte tepe noktasına ulaşmaktadır (Clark ve Haurek, 1966; Gold, 1970; Seydlitz, 1990'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998). Suça itilen çocuklar yaklaşık olarak 13-14 yaşları arasında ilk suçlarını işlemişlerdir (Rutter, Giller, Hagell, 1998: 35; Ögel, 2007). Amerikan Gençlik Araştırmasında, suç işleme, 11-13 yaşından itibaren yükselmeye başlamış, 15-17 yaşında zirveye ulaştıktan sonra 19-21 yaşlarında düşüşe geçmiştir. Erken yaşlarda suçluluk emareleri gösteren çocukların, onlu yaşların (13-18) ortalarında (15-16) suç işlemeye başlayanlara göre ciddi, ısrarlı failler, "çekirdekten yetişme" suçlular olma ihtimalleri daha yüksektir (Peterson, Hawkins, Abbott 1994: 205).

Suç niteliğindeki davranışların, ergenlik dönemlerinde yoğunlaşmasının nedeni, artan yaş ile birlikte anne baba denetiminin giderek azalması, ergenin arkadaşlarıyla daha yakın bir ilişki içine girmesi ve arkadaşların ergenin yaşamında giderek daha fazla önem kazanmasıyla ilgili olabilmektedir (Delikara 2002:147).

Sosyo-ekonomik durum: Çocuk ve genç suçluluğunu açıklayan teorilerin çoğı, faillerin oran itibariyle daha fazla alt sosyo ekonomik düzeyden geldiğini farz etmekte ve neden böyle olduğunu açıklamaya çalışmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda sosyo-ekonomik faktörlerin suç işleme ve anti-sosyal davranışlar konusunda önemli bir risk faktörü olduğu açıkça görülmektedir (Rutter, Giller, Hagell, 1998: 35; Seydlitz ve Jenkins, 1998; Muncie, Hughes ve McLaughlin, 2002; Ögel, 2007).

1. 2. 5. 2. Aile İlişkileri ve Suça Yönelme

Seydlitz ve Jenkins (1998)'e göre aile, akranlar, okul ve toplum, çocuk ve genç suçluluğunun nedenlerinin belirlenmesinde, üzerinde odaklanılması gereken unsurlardır. Suça yönelme nedenlerini belirlemeye yönelik olarak yapılan görüşmelerde ailenin etkisi, hükümlü gençler tarafından en çok bahsedilen konu olarak ilk sırada yer almakta, bunu akran etkileri ve madde bağımlılığı izlemektedir.

Yapılan araştırmalarda, anne baba sevgisinin yokluğu, anne babalar tarafından reddedilme, disiplin konuları (sert/kaba anne baba disiplini ve suiistimal, gevşek disiplin ve disiplin uygulamalarının azlığı), aile içi uyumsuzluk ve şiddet, tek ebeveynli ailede anne/baba ile kurulan ilişkinin kalitesi, hükümlü gençler tarafından önemli unsurlar olarak belirtilmektedir (Tennyson, 1967: 57-60; Seydlitz ve Jenkins, 1998; Farrington, 2004:426-427).

Aile ile İlişkiler: Ailenin nedensel bir faktör olarak genç suçluluğuna etkileriyle ilgili araştırmalarda 1980'lere kadar üzerinde odaklanılan ve tek boyutlu bir kavram olarak değerlendirilen 'gençlerin anne babalarına olan bağları' kavramıydı. Anne babalara bağlılık, ergenlerin anne babaları hakkındaki duyguları ya da ergenlerin anne babalarının duygularına ilişkin algıları, suça yönelik davranışları azaltmakta, hatta anne babalara bağlı olma sadece suça yönelik genel davranışları azaltmakla kalmayıp sürekli, ciddi suçlar işleyenlerin tahmin edilmesine yönelik güçlü bir yordayıcı faktör olarak görülmektedir. (Cernkovich ve Giardiano, 1987; Laub and Sampson, 1988; Liska and Reed, 1985; McCord, 1991; Messner ve Krohn, 1990; Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981; Wright ve Wright, 1994; Gold, 1963'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Aileye olan bağlılık, suça yönelik davranışları doğrudan azaltmakla kalmayıp, suça yönelen akranlarla geçirilecek zamanı azaltmak suretiyle de gençlerin suça yönelmesini engellemektedir. Anne babalarına bağlı ergenler, anne babalarıyla birlikte zaman geçirmekte, anne babaları tarafından desteklenmekte ve yönlendirilmekte ve bu sayede suça yönelmiş akranlarıyla arkadaşlık etme ihtimalleri azalmakta, dolayısıyla suça yönelme davranışında bulunma olasılıkları daha düşük olmaktadır (Dentler ve Monroe,

1961; Hirschi, 1969; Jensen, 1972; Nye, 1958; Poole ve Regoli, 1979; Warr, 1993b; West, 1973'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998).

1980'lerde araştırmacılar, ailenin etkisinin çok boyutlu olması ihtimalini incelemeye başladılar. Canter (1982a)'a göre, ailenin ilgili olması, anne babaların etkisi, ailenin hedefleri, ailenin sosyal yalıtımı ve özellikle de ailenin kurallara sahip olmayışı, genç suçluluğuyla, özellikle genel genç suçluluğu ile ters yönde ilişkilidir. Fagan ve Wexler (1987) ailenin kurallara sahip olmayışının genç suçluluğunu artırdığını, Hundleby ve Mercer (1987) ise erişkinlerin madde bağımlısı olmalarının, en önemli aile yordayıcılarının, ebeveyn güveni ve ilgisi olduğunu bulmuşlardır (Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Yine 1980'lerde, anne babalar tarafından reddedilme (parental rejection) bağımsız bir kavram olarak ünlenmiş olup, yapılan çalışmalarda bu kavram, genç suçluluğunun en güçlü, en önemli yordayıcılarından biri olarak kabul görmüştür (Seydlitz ve Jenkins, 1998: 56). Anne babalar tarafından reddedilme ya da anne babalar tarafından algılanan reddedilme, suça yönelik davranışlarla ilişkili bulunmuş kurallara uymayı azaltmış, madde kullanan arkadaşlarla bağlantı kurulmasını ve ergenin madde kullanmasını artırmıştır (Kaplan ve diğerleri, 1982).

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, bazı uzmanlar, aile unsurlarının bütünsel olarak değil de birbirinden bağımsız olarak genç suçluluğuyla ilişkili olduğu varsayımını sorgulamışlardır. Bu araştırmacılara göre, aileye ilişkin belli değişkenlerin kombinasyonu güçlü bir biçimde suçluluğu azaltırken, bazı diğer değişkenlerin bir araya gelmesi ise suça yönelik davranışları teşvik etmektedir. Örnek olarak; zayıf anne baba sevgisi ile güçlü anne baba kontrolünün bir araya gelmesi, genç suçluluğunu arttırmakta yine katı anne baba kontrolü ve zayıf anne baba sevgisinin olduğu aileler, işlevi bozulmuş aileler olarak, davranış problemleri olan bireyler yetiştirmektedir. Aksine, ergenlerin, anne baba kontrolünü, meşru, sıcak ve sevgi dolu olarak algıladıkları aile ortamlarında, uyma davranışlarının arttığı görülmüştür. Yetkin annelerin (ceza ile disiplin sağlamayan ve sevgi dolu) ve yüksek aile beklentilerinin olduğu ailelerde, erkek çocuklarının suça yönelik davranışlarının azaldığı görülmektedir (Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 56-57).

Araştırmalar, aile içi unsurların, özellikle yönlendirme, disiplin ve kontrolün, en üst düzeyde uygulanmasının, suça yönelmeyi azaltmak için en uygun yol olmadığını göstermiştir (Nye, 1958; Seydlitz, 1993b; Wells ve Rankin, 1998; Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 58).

Bu çalışmalara paralel olarak, çok az sayıdaki araştırmacı da, ergenlerin anne babalarının davranışları hakkındaki duygu ve beyanlarını değil, doğrudan anne baba davranışlarını, yani anne babaların çocuklarına nasıl davrandıklarını ve onları nasıl disiplin altına aldıklarını incelemiştir. Bu çalışmalarda; anne baba davranışlarının, anne babalara bağlılıktan daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Zayıf anne baba davranışları, düşük yetkinlik davranışlarına yol açarken, iyi aile yönetimi uygulamaları (izleme/takip etme, açık/net beklentiler iletme vb) ve olumlu pekiştirme yöntemi, alkol, madde kullanımı ve suça yönelik sapma davranışları azaltmaktadır (Barnes ve diğerleri, 1994; Conger, 1976'dan Akt. Peterson ve diğerleri, 1994).

Yapılan araştırmalarda, disiplinin hem suça sevk eden hem de suçu azaltan bir değişken olarak genç suçluluğuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Disiplinin suça yönelten etkisi üzerindeki araştırmalarda; zayıf ya da aşırı anne baba disiplininin odak noktası olan cezalandırma, güçlü anne baba kontrolü ve azarlama, adil olmayan kurallar, ergeni kısıtlayan cezalar gibi zorlayıcı yöntemlerin, özellikle erkekler için, genç suçluluğunu artırdığı yine gevşek disiplin, düzensiz/kararsız disiplin ve fiziksel disiplinin suç davranışları olasılığını artırdığı bulunmuştur (Rutter, Giller, Hagell, 1998:187; McCord, 2001:228).

Suçta yönelmiş kardeşlerin ve suç işlemiş anne babaların genç suçluluğu ile ilişkisi olmamasına rağmen, ailenin modellenmesini temel alan çalışmalarda suça yönelmiş aile üyelerinin genç suçluluğuna dolaylı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Anne babaların tutarsızlığı, bağlılık, disiplin ve yönlendirmeyi olumsuz yönde etkilediğinden suçluluğun artmasına katkıda bulunmaktadır Hâlbuki madde kullanımı konusunda ailenin modellenmesini konu alan araştırmalarda, aile bireylerinin alkol ve madde kullanımlarının ergenlerin alkol ve madde kullanımlarını artırdığı görülmektedir (Bowker, 1978; Hundleby ve Mercer, 1987;Anderson ve Henry, 1994; Denton ve Kampfe, 1994'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 60).

Aile içi çatışma ve şiddetin genç suçluluğunun merkezinde bulunduğu görüşü birçok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Aile içi çatışma, anne babaların saldırgan tutumları, şefkat/sevgi yoksunluğu ve ihmal etme, suçluluğu artırmaktadır (McCord ve diğerleri, 1959; Richards, 1979; Wright ve Wright, 1994'den Aka. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 59).

1. 2. 5. 3. Arkadaşlık İlişkileri ve Suça Yönelme

Suçta yönelmenin nedenlerini belirlemeye yönelik olarak yapılan görüşmelerde akran etkileri hükümlü gençler tarafından en çok bahsedilen ikinci konu olmuş, güncel araştırmalarda suçta yönelmiş akranlarla ilişkinin suçluluğun en iyi yordayıcısı olduğu ortaya çıkmıştır. Gençlerin akranlarından çok fazla etkilendiği, arkadaşları suçta yöneldi ise onların da suçta yönelme ihtimalinin arttığı), suçta yönelmiş arkadaşı olanların, özellikle erkek ergenlerin, suç işleme olasılıklarının yüksek olduğu, suçta yönelik eylemlerin ergenler tarafından bir grup içinde/grupla birlikte yapıldığı ortaya çıkmıştır (Yavuzer, 1987: 47; Uluğtekin, 1991; Seydlitz ve Jenkins, 1998: 70; Cankurtaran Öntaş, 2004; Gültekin Akduman, 2007: 109).

Akran etkisinin, 13 yaşlarında başladığı, ergenliğin ortasında daha önem kazandığı ve 17 yaşında en üst seviyeye ulaştıktan sonra hızlı bir şekilde düştüğü ortaya çıkmıştır (Warr, 1993a'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 65).

1. 2. 5. 4. Okul Yaşantısı ve Suça Yönelme

Okulların suçluluğa etkilerini konu alan araştırmalar, okul ikliminin ve okul yapısının suçluluğun azalması ve artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Akademik başarı ve okula yönelik tutumun (okula karşı sorumluluk ve okula bağlılık) suçluluğun azalmasına neden olurken, akademik tercih, disiplin, okulu bırakma ve okul dışına itilmenin ise suçluluğu artıran durumlar olduğu işaret edilmektedir (Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Akademik başarının düzenli ve tutarlı bir biçimde suçluluğun azaltılmasını sağladığı, okul başarısının, zekânın (IQ), akademik becerilerin ve iyi bir öğrenci olduğuna ilişkin algının suça bulaşma ve madde kullanımıyla ters yönde ilişkili olduğu, hatta okul performansı ve suçluluk arasındaki ilişkinin ırk, özgüven, okula karşı tutum ve cinsiyet değişkenlerinden bağımsız olarak bulunduğu ancak akademik başarısızlığın erkeklerin suça yönelmesinde daha güçlü etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Paralel biçimde, akademik başarısızlığın; özellikle okula karşı olumsuz tutum geliştirme, öğretmenler ve öğrenciler tarafından dışlanma, okulu sevmeme, kendini değersiz görme, ödev yapmaya ve okul kurallarına karşı olumsuz tutum geliştirme, okulu ilgisiz görme, okulu bırakanlarla arkadaşlık etme gibi birçok olumsuz sonuca yol açtığı belirtilmektedir (Rutter ve diğerleri, 1998: 77; Seyhan Bahar, 2006: 31-32; Gültekin Akduman, 2007:110; Ümit, 2007).

Okula yönelik tutum kavramı içinde; *okula karşı sorumluluk*, (okulun gayelerine inanma derecesi) ve *okula bağlılık* (okulu sevmeye) olmak üzere iki temel başlık bulunmaktadır. Okula karşı sorumluluk duymayan öğrencilerin duyanlara oranla daha fazla suça bulaşmış olduğu, öğrenim ve meslek hayatına ilişkin yüksek gayelerin suçluluğu azalttığı ancak öğrenim hayatına ilişkin hayal kırıklıklarının asi olmayı ve suçluluğu artırdığı belirlenmiştir. Okulu daha az seven ve okula daha az bağlı olan öğrencilerin okulu seven ve bağlı olan öğrencilere oranla daha fazla suça bulaşmış olduğu, okuldan dışlanma algısının ve okul yetkililerine öfke duymanın suçluluğu artırdığı görülmektedir (Kaplan ve diğerleri, 1982; Seydlitz ve Jenkins, 1998;71).

1. 2. 5. 5. Toplumsal Özellikler ve Suça Yönelme

Suçbilimi, anlamaya yönelik çalışmalar içinde, bireylere değil, mahalle/semte gibi daha geniş toplumsal seviyelere odaklanan araştırmalar da bulunmaktadır. Sosyal kontrol bu kapsamda ele alınan kavramlardan biri olup; özel düzeyde sosyal kontrol (aile gibi yakın gruplar), yerel düzeyde sosyal kontrol (okul, kilise/cami, gönüllü örgütler gibi yerel kuruluşlar) ve kamusal düzeyde sosyal kontrol (mahallede olan devlet kurumlarından kamusal hizmet sağlayabilmek) olarak gruplandırılabilir. Bu alanlarından herhangi birinde ya da birkaçındaki sosyal kontrolün zayıf olduğu

mahallelerde suçluluk oranları artış göstermektedir (Bursick ve Grasmick, 1993'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 77). Paralel biçimde, mahallelerinde daha çok sorun algılayan erkeklerin daha yüksek oranda suça yönelik davranışlarda buldukları, yoksulluk ve ırkçılık kombinasyonu olan mahallelerde zayıf okullar, yüksek suç ve yüksek ölüm oranları olduğu, mahallenin suça olan etkisine aile, göç, ekonomik problemler gibi değişkenlerin yüksek oranda etkisinin olduğu görülmüştür (Conger ve diğerleri, 1991; Laub ve Sampson, 1988; Sampson ve Laub, 1994; Sommers ve Baakin, 1994'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 73).

Sosyo-ekonomik durum ile suçluluk arasındaki ilişki konusunda oldukça sıcak tartışmalar bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda sosyo-ekonomik durum ile suçluluk arasında ilişki olduğu, düşük sosyo-ekonomik durumdaki ergenlerin ciddi ve tekrar eden suçlar içinde yer aldığı belirtilmesine karşın, bazı araştırmalarda zıt yönde sonuçlar bulunmuş, sosyo-ekonomik durumun geç ergenlik dönemindeki erkeklerin suç davranışlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğu, yine aile gelirleriyle sapma davranışları arasında pozitif yönde etkinin olduğu saptanmıştır (Barnes ve diğerleri, 1994: 185).

Etnik kökenin suçlulukla ilişkili olduğu görülmüştür. Afrika kökenli Amerikalıların, beyazlara oranla daha ciddi ve daha sık biçimde suç işlediği (Elliot ve Ageton, 1980) ve yoğun etkin kökenli nüfusun ve alt sosyo ekonomik statüdeki insanların yaşadığı bölgelerde suçluluk oranlarının çok yüksek olduğu yapılan pek çok araştırmada ortaya çıkmıştır (Polk, 1967'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Manevi İnançlar/Değerler (Moral Beliefs): Araştırmalar, kanunlara inanmanın suçluluğu azalttığı ve kanunlara riayet etmeye yönelten değerler ve tanımlamaların suçluluğun en önemli yordayıcıları olduğuna işaret etmektedir Bazı araştırmalar, dindarlığın veya kiliseye devam etmenin suçlulukla ters yönde ilişkili olduğunu, diğer bazı araştırmalar ise böyle bir ilişkiyi gösteren kanıtlar olmadığını ortaya koymuştur (Dentler ve Monroe, 1961; West, 1973'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 83).

1. 2. 6. Kentleşme ve Kente Uyum Sorunları

İnsanoğlu tarihin çok eski devirlerinden beri topluluklar halinde bir arada yaşamayı tercih etmiştir. Bu açıdan bir yerleşim yeri olarak kentlerin ortaya çıkışı oldukça eski bir olaydır. Bununla birlikte modern kentlerin doğuşunda sanayileşme olgusunun özel bir yeri vardır. Sanayi devrimiyle birlikte kırsal yerleşim yerlerinde tarımsal etkinliklerde yer alan nüfus çoğunluğu hızla kentlere doğru kaymış ve zamanla sanayileşmenin/gelişmenin derecesi ile de orantılı olarak nüfusun çoğunluğu kentlerde yaşar hale gelmiştir.

Maunier'e göre kent; nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme yeridir (Bal, 1999: 21). Bu tanıma göre kentin köyden ayrılan birçok farklı özellikleri görülmektedir. Kenti köyden ayıran en temel fark nüfus yoğunluğudur. Artan nüfusa bağlı olarak da içinde farklı meslek gruplarını, sosyal sınıfları vb pek çok ayırt edici özellikleri barındırmaktadır.

Keleş (1998: 75)'e göre kent, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir.

Kentleşme ise dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Aynı zamanda kentleşme bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Geniş anlamıyla kentleşme; sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranışı ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1998: 21-22). Toplumsal değişim sürecinin en önemli boyutlarından biri olan kentleşme, günümüz az gelişmiş ülkelerinin batıdan çok farklı bir biçimde yaşadığı en dinamik toplumsal olguların başında gelmektedir (Karataş, 1987: 9). Ülkemizde ağırlıklı 1950'li yıllarda başlayıp giderek ivme kazanan kentleşme olgusu daha çok kırdan kente göçün bir sonucudur.

Kentleşme üç farklı dönüşümü içermektedir. Demografik açıdan kentleşme, özellikle kırdan kente yaşanan göçlerle beslenen nüfus yoğunluğunu ifade eder. Sosyal açıdan kentleşme, farklılaşma, uzmanlaşma, örgütlenme sürecini kapsayan bir dönüşümü ve davranış biçimini içermektedir. Ekonomik açıdan kentleşme, tarım dışı faaliyetlerin (sanayi ve hizmetler sektöründe) yoğunlaşmasıdır. Kentleşmenin tam olarak gerçekleşmesi sosyo-kültürel ve ekonomik dönüşümle olanaklıdır. Kentleşmeden söz etmek için bu üç unsurum bir arada asgari düzeyde gerçekleşmiş olması gerekir. Bu koşullardan birinin (veya ikisinin) gerçekleşmiş olup, diğerlerinin gerçekleşmemesi durumunda, tam ve doğru anlamıyla bir kentleşmeden bahsetmek söz konusu değildir (Kaya, 2003: 90).

Kentleşmenin yani kırdan kente göçün, kentlerdeki en somut görüntüsü, son yıllarda azalmış görünse de, halen gecekondulaşmadır. Kırsal alandan kente göç günümüzde pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Yoksulluk, kentsel bütünleşme ve uyum sorunları, sosyal dışlanma, işsizlik, aile çözülmesi, anomi ve yabancılaşma gibi pek çok sorun kentleşmenin etkisi altındadır. Bu sorunlar, bireylerin toplumsal normlardan sapmalarında ve suça yönelmelerinde etken olabilmektedir.

Bir kavram olarak kentlileşme, kentleşme akımı sonucunda yaşanan toplumsal değişimin, insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratmasını anlatır (Keleş, 1998: 80). Özetle kentlileşme bir toplumsal değişime uyum gösterme ve bütünleşme sürecidir. Kısaca, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir (Erkan, 2002: 20).

Son otuz yıl içinde artan kentsel nüfusun büyük bir kesiminin İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa'da yer aldığı görülmektedir. Bunların her birinin nüfusu, bu dönem içinde hemen hemen iki katına yükselmiştir. 1990-2000 yılları arasındaki on yıllık dönemde, kentsel nüfusu en hızlı artan il merkezi Denizli (% 47), Antalya (% 43), Bursa (% 37), İstanbul, İzmir, Adana, Yalova (% 35), Düzce (% 33) ve Van (% 32)'dir (Keleş 2002: 63-64).

En büyük kentlerin hızlı büyümesi, daha küçük kentlerin hızlı büyümesinden daha ayrı nitelikte sonuçlar doğurur. Çünkü İstanbul ve Ankara % 6-7 oranında bir hızla kentleştikleri zaman, bunların nüfusları, sırasıyla 150.000 ve 100.000 kişi birden artmaktadır. Yani kentlere her yıl sanki birer büyük kent daha eklenmiş olmaktadır (Keleş, 2002: 63-64).

Türkiye’de kentlerin hızlı büyümesinin sonucu çarpık kentleşmedir. Kentleşme, temelde büyük bir dönüşümün ifadesi olsa da bu süreç oldukça sancılı yaşanmaktadır. Kentleşmenin doğal sonucu olarak yaşanması beklenen kentlileşmenin önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Denetimsiz ve sağlıksız yapılaşmanın sonucu olan gecekondu kentler kentsel yaşama uyum ve bütünleşme sorunları olan kitlelerin sığınağı haline gelmiştir. Yoğun göç alan kentlerde giderek artan gecekondu tipi yerleşmeler yaygın bir toplumsal dışlanmanın da göstergesi olmuşlardır.

Yatırım olanaklarının kısıtlı ve dolayısı ile ekonomik büyümesi istenenden yavaş olan ülkemizde, nüfusun hızla metropol alanlara doğru kayması, vasıfsız iş gücü arzının büyük boyutlara ulaşmasına, bu da başta işsizliğe neden olmaktadır. Bu kişiler iş bulsalar bile vasıfsız oluşlarının sonucu olarak daha çok düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da yoksulluğun yapısal nitelik kazanması anlamına gelmektedir.

Kentsel bütünleşme, kentlileşme kavramı ile yakında ilgilidir. Kentsel bütünleşme hızla kentleşen bir yerleşim yerinde, kente yeni gelenlerle orada eskiden beri oturmakta olanlar arasındaki kopukluğun ortadan kalkması, toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesi sürecidir. Bir başka ifadeyle kente yeni göçmüş olanların yerleştikleri yeni kesimlerin, kentin bir parçası durumuna gelmesi sürecidir (Keleş, 1998: 31).

Kentsel bütünleşme sürecinde göç eden birey veya grubun göç ettiği yerle ilişkilerini yoğun bir biçimde sürdürmesi, bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Kentin yerleşik nüfusu ve örgütlü yaşam içinde yer almasının artması ile birlikte de kentlileşme hızlanmaktadır. Kentlileşme süreci hızlandıkça bütünleşme de artmaktadır. Fakat özellikle büyük kentlerin sürekli göç alması nedeniyle kentte yaşayan insanlarda tam bir kentlileşme yaşanmamakta, insanların kentle bütünleşmesi zorlaşmaktadır. Genellikle

kente göç eden ailelerde ikinci hatta üçüncü kuşakta kentlileşmenin olduğu söylenebilir (Erkan, 2002: 21-22).

Kentsel bütünleşmenin psikolojik-kültürel ve toplumsal-ekonomik olmak üzere en azından iki boyutta gerçekleştiği söylenmektedir (Karataş, 1987).

Kaya (2003)'nın da belirttiği gibi hızlı ve çarpık kentleşme Türkiye toplumunda bir dizi sosyal ve kültürel soruna sebep olmaktadır. Kentleşmenin kültürel boyutunun ihmal edilmesi ve sosyal anlamda kentleşmenin gerçekleştirilememesi kültürel çarpıklığa, boşluğa veya bunalıma sebep olmaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göçen milyonlarca birey kırsal kültür işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedir. Ortaya çıkan bu “kültür boşluğu”, hızla oluşan “kuralsızlık” doğurmakta, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan “anarşi”nin temeli olabilmektedir.

1950’li yıllardan itibaren yaşanan iç göçler sonucunda kente uyum süreçleri 1990’lara gelindiğinde değişim geçirmiştir. Bir önceki dönemde kent ile bütünleşmenin bir yolu olan hemşerilik ve bu ilişkiler üzerinde kurulan dayanışma ağları, bu kez tam tersi bir işlev görmekte ve kentlerde içe kapalı cemaatlerin oluşumunu hızlandırmaktadır. Varoşlar, arka mahalle gibi terimlerle ifade edilen kente küskün, hemen hiçbir gelecek umudu olmayan birey ve grupların yaşadığı kitleler halini almıştır. Bu kutuplaşmanın mekânsal olmanın da ötesinde boyutlar kazandığı, kent içinde yaşayan kesimlerin gündelik yaşamlarının hemen her aşamasını birbirine dokunmayan ağlar türünde örgütledikleri, bu grupların örneğin farklı ulaşım araçlarını kullandıkları, farklı eğitim ve sağlık kurumlarından yararlandıkları kısacası birbirlerinden hızla kopmakta oldukları da gözlenmektedir (Kaya, 2003: 113).

1. 2. 7. Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk

En basit anlamıyla küreselleşme gelişmiş ülkeler için azgelişmiş ülkelerin ekonomilerini ve her türlü kaynaklarını kendi kontrollerine almak ve kullanımlarına sunmaktır. Küreselleşme azgelişmiş ülkeler için mal, hizmet ve sermaye piyasalarının gelişmiş ülkelere açılmasıdır (Öztürk, 2004: 670).

Küreselleşme sonucunda dünyada ve Türkiye’de yoksullaşmanın arttığı ortadadır. Birleşmiş Milletlerin 1999 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre 82’den fazla ülke on yıl ya da daha öncesine göre, daha düşük birey başına gelire sahiptir (UNDP, 1999: 42). Küresel düzeyde işsizlerin sayısı 1 milyara yaklaşmaktadır (World Employment Report, 1996/1997).

Türkiye açısından yoksulluğa ilişkin verilere baktığımızda görünen durum pek iç açıcı değildir. TÜİK(DİE)’in Yoksulluk Araştırmasına göre (2002) Türkiye’de hane halklarının % 11’i oldukça yoksul, bunu izleyen % 20 alt düzey yoksul, % 12 ise üst düzey yoksul sınıfındadır. Hane halklarının toplam olarak % 43’ünün yoksul olduğu ülkemizde, bu yoksul hane halklarına ek olarak % 12 hane halkı da yeterince beslenemeyenler grubuna girmektedir. Dünya Bankası 2000 yılı raporuna göre, Türkiye nüfusunun % 2. 5’i günde 1 dolarlık geçim sınırının altında yaşamaktadır. 8. Beş Yıllık Kalkınma Planına göre ise toplam nüfus içindeki mutlak yoksulların oranı % 11. 8’dir. Türkiye, gelir dağılımının eşitsizliği bakımından, BM Kalkınma Örgütünün İnsani Gelişmişlik Endeksine göre 1975 yılında 0,587 İGE değeri ile 102 ülke arasında 56. sırada bulunurken, 2002 verilerine göre 88. , 2003 verilerine göre ise 94. sırada yer almıştır (Demir, 2006).

Türkiye, adaletsiz gelir dağılımında dünyada ilk sıralarda gelmektedir. Gelirin % 20’lik dilimlere göre dağılımı esas alındığında Türkiye, adaletsizlik açısından dünyanın ilk 20 ülkesi arasında, orta gelirli ülkeler sıralamasında ise ilk başta, gelir eşitsizliğinin ölçütü olan “GINI katsayısı” dikkate alındığında ise, gelirin en adaletsiz dağıldığı Brezilya, Meksika, Şili, Güney Afrika ülkelerini izlemektedir (Sönmez, 2002).

Bütün dünyada işsizlik giderek artmakta, zenginlik belirli ellerde yoğunlaşmakta ve yoksulluk artmaktadır. Dünyanın en zengin 200 kişinin net varlığı, 1994 ile 1998 arasında, 440 milyar dolardan 1 trilyon dolara yükseldi. En zengin üç kişinin varlığı, en az gelişmiş 48 ülkenin GSMH’ sinin toplamından daha fazlaydı (UNDP, 1999).

Yoksulluk, artan işsizliğin de etkisiyle Avrupa ülkelerinde 1970’li yılların ortalarından itibaren hızla artmaya başladı. Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde işsizliğin 1970’li yıllarda, büyümeye karşın çok yüksek oranlara ulaşması, nüfusun yaklaşık üçte birinin

yoksulluk sınırı veya ona yakın bir gelir düzeyine gerilemesine ve “üçte ikilik toplum” kavramının yaygınlaşmasına yol açtı. Yoksulluk, 1980’li ve 1990’lı yıllarda önemli bir artış göstererek Avrupa’nın “sosyal birlikteliğini” tehdit eden boyutlara ulaştı (Şenses, 2003: 17).

1980’lerden itibaren gelişmiş ülkelerde refah devleti gerilerken önce azgelişmiş ülkeler ve daha sonra da geçiş ekonomileri olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa’daki eski sosyalist ülkeler, çoğu kez IMF ve Dünya Bankası güdümünde uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla dışa açık piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşadılar. Bu süreç çerçevesinde, giderek yaygınlaşan etkili bir küreselleşme söylemi içinde neo-liberal ekonomi politikaları hemen hemen bütün dünyaya egemen oldu. Buna karşılık, gelir eşitsizliği ve yoksulluk başta azgelişmiş ülkeler olmak üzere, birçok ülkede sosyal ve siyasal açılardan kaygı verici boyutlara ulaştı (Şenses, 2003: 17).

Piyasa ekonomisi olarak da adlandırılan liberal kapitalist sistemde devletlerin güçlü ekonomik yapısı büyük bir zenginlik yanında önemli düzeyde yoksulluk üretmektedir. Bu eşitsizlik, suç üreten büyük bir güce dönüşmekte, çocukların yoksulluğun yıkıcı etkilerine maruz kalmalarına neden olmakta, bütün iş gücü tabakalarını istikrarlı iş güvencesinden ve anlamlı bir hayattan yoksun bırakmakta, kentlerin yoksul semtlerini her tür sorunun merkezi haline getirmektedir (Currie, 2001: 367).

Piyasa ekonomisinin ürettiği kültürel değerler ve devlet müdahalesine karşı olan politik yönelimi, gereksinim içinde olan insanlara yardımcı olmayı daha da zorlaştırır. Her türlü güçsüzlük için bireyi sorumlu tutan liberal anlayış, devletin üzerinde vergilerin ve sosyal refah bütçelerinin düşmesi yönünde kurduğu baskı, suçun artmasında çok önemli bir etkidir (Currie, 2001: 367).

Küreselleşmenin aşağı doğru baskıları ağırlıklı olarak kadınlar, ırksal ve etnik azınlıklar ve yerli halklar gibi direnmek için çok az güce sahip olan, ayrımcılığa uğrayan gruplar üzerinde yoğunlaştı (Brecher ve diğerleri, 1999; akt: Öztürk, 2004). Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımındaki dengesizlik ve bunun yarattığı işsizlik dalgası ve yoksulluk ülkelerde suç oranlarının artmasına da neden olabilmektedir.

Ülkelerdeki gelir dağılımındaki dengesizlik aynı zamanda yüksek gelir grubunun tüketimi için hazırlanan eğlence, alışveriş merkezleri vb tüketim çılgınlığını da beraberinde getirmektedir. Medyanın tüketime yönelik yayınlar yapması ve tüketimi özendirilmesi ile birlikte anomi teorisinde açıklandığı gibi özendirilen olanaklara ulaşamayan gruplar yasadışı yollarla, suç işleyerek tüketim grubuna girmeye çalışmaktadır.

Küresel ve toplumsal düzeyde yaşanan eşitsizlikler, yoksullukların, kapitalizmin eşitsizlikler üzerine kurulu dünyasıyla ilgili olduğu açıktır. Eşitsizlik ve yoksulluk, yoksulluk ve zenginlik dünyadaki sistemin birbirini doğuran öğeleri durumundadır. Gelişmiş ülkelerde birey başına düşen gelirin son 40 yılda geldiği noktaya bakıldığında 1960 hatta 1970'lerde zengin ülkelerde birey başına düşen gelir ortalaması 10 bin dolarken, 1999 yılında bu ortalama 25. 730 dolar olmuştur. Düşük gelir grubundaki ülkelerde ise birey başına düşen gelir ortalaması 410 dolardır (World Bank, 2000: 275).

1980 sonrasında ülkemizde yoksulluğu artıran sebepler arasında, ekonomik politikadaki anlayış ve uygulamalardaki değişiklikler, 1985 sonrası dönemde göç nedenlerindeki değişiklikler, kente yeni göç edenlerin daha az şansa sahip olmaları, büyük kentlerde ücretlerin düşmesi ve gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsiz tablo, orta sınıfın giderek konumunu kaybetmesi ve yeni kent yoksullarının oluşması gibi bazı durumlar öne çıkmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 32-33).

Yetersiz istihdam olanakları ve kente göçün sürmesinin etkisiyle birlikte kentlerde yaşayan bireylerin çeşitli sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Artan işsizlik ve kentlileşme kültüründe ortaya çıkan değişikle birlikte kentlerde yaşanan yoksulluğun boyutları da giderek artmıştır.

Mingione (1993)'e göre kent yoksulluğu; nüfusun bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamaya yeterli kaynaklara ulaşamaması ve bu durumun gerek davranışsal gerekse toplumsal ilişkiler açısından ciddi sorunlara yol açmasıdır (Şengül ve Ersoy, 2003: 7).

Kent yoksulları ile toplumun görece refah içinde yaşayan kesimlerinin yer aldıkları kent mekânlarının birbirinden kopuk ve farklı coğrafyalarda oldukları ve bu alanda sunulan kentsel hizmetlerin (altyapı, sağlık birimleri, eğitim kuruluşları vb) niceliksel ve niteliksel farklarının kent yoksullarının durumunu daha da kötüleştirdiği ileri sürülmektedir (Sackrey, 1973; akt: Şengül ve Ersoy, 2003: 7). Buna ek olarak kentsel yoksulluk ve ekonomik yoksulluk ile suç işleme oranı arasında güçlü bir ilişkinin bulunması bir yana, yürürlükteki hukuk sisteminde kent yoksullarının işleme olasılığı yüksek adi suçlara verilen cezalarla, yüksek gelir gruplarının-parasal ve toplumsal sonuçları birincilerle karşılaştırılmayacak denli yüksek olan finansal ve yönetsel suçlarına verilen cezalar arasında kent yoksulları aleyhine büyük uçurumlar vardır (Sackrey, 1973; akt: Şengül ve Ersoy, 2003: 9).

Türkiye’de neredeyse 1990’lara kadar kente göç edenler hemşerilerinin desteğiyle kente daha kolay bütünleşebiliyorlar ve toplumsal dışlanmayı önleyebiliyorlardı. Göç eden aile genellikle hemşerilerinin veya akrabalarının oturduğu mahalleye hemen entegre oluyor, böylece de onların sağladığı ilişki ağları ve toplumsal sermayeye de katılabiliyor, bu yolla iş bulma, iktisadi fırsatlardan haberdar olma, belki de zor dönemlerinde yardım alma imkânına kavuşuyordu. Oysa son yıllarda gecekondulaşma artık bitmiş gibidir (Buğra ve Keyder, 2003; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Yeni göçmenler kentleşme sürecini çok zor yaşamaktadırlar. Genellikle kirada oturmakta, hemşerilerinin mahallesine ve onların sağlayacağı toplumsal sermaye şebekelerine ortak olamamaktadırlar. Bu da onları mevcut olan toplumsal dokunun dışında bırakmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003).

Eski göçmenlere nazaran kente yeni gelenlerin, geldikleri yer ile ilişkisi daha zayıftır. Eski göçmenlere nazaran daha fakir bölgelerden geldikleri için gerek mal veya para aktarımı, gerekse icabında geri dönülebilir anlayışının getirdiği güven açısından daha da zayıf konumdadır. Ayrıca 1990’larda kente gelen nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Doğu ve Güneydoğu kökenli göçmenler için, geldikleri yerlere dönmek (gerek iktisadi durum gerekse terör yüzünden) sadece hayaldir.

Bu dönüşümün bilincinde oldukları için tek başına İstanbul’a çalışmaya gelen erkek göçmenler için yukarıda saydığımız koşullara ek olarak bir de mekânsal ve politik

dışlanma olgusundan söz edilebilir. Genellikle kentin eski mahallelerinde, apartman dairelerinde kalabalık bir şekilde oturan bu bekâr erkekler bir nevi kültürel tecrit içinde yaşamakta ve de kayıtlı bir ikametgâhları olmadığından siyasi yaşama iştirak edememektedirler (Buğra ve Keyder, 2003: 20-26).

Büyük kentlerde ciddi çelişki ve patlamaların işaretlerini veren bu durum toplumsal yapıyı farklı yönler sürüklemektedir. Orta sınıflar, kent yoksullarını tamamen dışlayan bir yaşam biçimini içselleştirip, bu dışlama sürecini kent mekânına yansıtmakta, büyük kentlerde yoksulların da kendi içine kapanma, kent içinde “cepler” oluşturma eğilimlerine girdikleri gözlenmektedir (Erder, 1997). Bu gerilim en iyi ifadesini, son dönemde orta sınıflar tarafından yaygın biçimde kullanılmaya başlanan “varoşlar” kavramında bulmaktadır. Bu kavram 1980 sonrası gelişmiş ülke kentlerinde ortaya çıkan sınıf altı kavramının betimlendiği “tehlikeli sınıflar” anlayışını akla getirmektedir (Şengül ve Ersoy, 2003: 20-21).

Tanımlanan tüm bu sorunlarla birlikte toplumun değerleri, ahlaki kuralları, sosyal kontrolün azalması ile birlikte suç oranları artmaktadır.

1. 2. 8. Sosyal Dışlanma

Hızlı kentleşme ve kentleşmenin sağlıksız gerçekleşmesi, göç eden bireylerin kente uyumunda ciddi zorluklar yaratmıştır. Özellikle 1990’lardan itibaren “neo-liberal” politikaların etkisiyle artan kentsel yoksulluk ve toplumsal dışlanma süreçleri yoğun biçimde tartışılmaktadır. Bu tartışmalar ağırlıklı olarak toplumsal olarak dışlananlar (socially excluded), dezavantajlı (socially disadvantaged) kesimler üzerinde yürütülmektedir.

Sosyal dışlanma; yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, güvencesizlik ve ayrımcılık gibi temel sosyal politika sorunlarını nitelemekte olup, ekonomik, sosyal ve siyasal tartışmaların odağında yer almaya başlamıştır. Sosyal dışlanmanın çok boyutlu oluşu, özellikle gelişmiş ülkelerde pek çok sosyal soruna kaynak oluşturmaktadır. Çözüm yolu bulunabilmesi için pek çok boyutun birlikte ele alınması gerektiğinden bu durum, dışlanmanın önüne geçmeyi zorlaştırmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı gelişmekte olan ülkeler için yeni yeni tartışılmaya başlanmış bir kavram iken Avrupa Birliği ülkelerinde aynı kavram 1960'lerden beri tartışılmaktadır (Silver, 1994: 532).

Sosyal dışlanma, Fransa kökenli bir kavramdır. Fransa'da, üst düzey bürokratlar, politikacılar ve akademisyenler; yoksullardan, ideolojik ve üstü kapalı bir biçimde "dışlanmış" olarak söz etmişlerdir. 1970'lerde ise Fransız nüfusunun yüzde onunun çeşitli biçimlerde; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimi olan insanlar, çok yaşlı ve sakatlar, başıboş istismar edilen çocuklar, ilaç (madde) bağımlıları, suçlular, tek (anne) ebeveynli aileler, çok sorunlu hane halkları, marjinal kişiler, anti-sosyal kişiler ve diğer sosyal uyumsuzluğu olan kişilerden oluştuğu ifade edilmiştir. Bu kişilerin de dışlanma yaşadığı belirtilmiş ve ayrıca tüm bu kişilerin sosyal koruma kapsamı dışında kalan gruplar içinde olduğu ifade edilmiştir. 1980'li yıllar boyunca ise Fransa'da arka arkaya çıkan sosyal ve siyasal krizlerden dolayı ortaya çıkan dışlanma kavramı yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Dışlanma terimi değişik tipteki sosyal dezavantajlardan söz ederken kullanılmış, giderek artan işsizlik, gecekondulaşma ve aile yaşamındaki köklü değişimler gibi yeni sosyal sorunlarla ilişkilendirilmiştir (Silver, 1994: 532). Fransa'da daha sonra, sosyal dışlanma, sosyal yapının (çatının) çökmesi olarak tanımlanmış ve devletin yetersizliği olarak nitelendirilmiştir (Bhalla, 2004). Tüm bunlarla birlikte dışlanma belirli toplum kesimlerinin sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeden adil ölçülerde yararlanamaması üzerinde odaklanan bir yaklaşımdır (Şenses, 2001: 90).

Avrupa ülkelerinde sosyal dışlanma Fransa'dan hemen sonra bir kavram olarak kabul edilmiş ve politikalara yansımıştır. Avrupa'da yaşanmaya başlayan, artan işsizlik oranları, uluslararası göç, refah devletinin gerilemesi vb. nedenlerden dolayı sosyal dışlanma kavramı kullanılmaya başlanmış, bu bağlamda 1990'ların başından itibaren AB'nin temel sosyal politika konularından biri durumuna gelmiştir. AB sosyal dışlanmayla savaşında kendini sorumlu tutmuş ve 1990 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından "Sosyal Dışlanmayla Savaşım Ulusal Politikalar Gözlemevi" kurulmuş ve birçok rapor hazırlanmıştır (Castillo, 1994' den Akt: Sapançalı, 2003: 5). Lizbon Avrupa Konseyi Toplantısında ise, yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramı bir bütün olarak ele alınarak, sosyal dışlanma ve yoksullukla savaş AB'nin önümüzdeki

yıllardaki hedefleri arasında sayılmış, bu bağlamda üye ülkelerin, her yıl ulusal eylem planları ile sosyal dışlanma durumlarını ve buna karşı geliştirdikleri içerme politikalarına ilişkin raporlarını sunma yükümlülüğü verilmiştir (Gökbayrak, 2005: 12). Sosyal dışlanma üzerine yapılan bu çalışmaların nedeni, yaşanan ekonomik durgunluğun Avrupa bütünleşme sürecine zarar vereceğinin düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Güncel Avrupa tartışmalarında etkili olan toplumsal dışlanma kavramı, toplumsal birleşmeye tehdit oluşturan, sürekli işsizlik, varoşların yaygınlaşması ve aile yapısında ortaya çıkan değişiklikler gibi yeni problemlere işaret eder.

Avrupa'da bu kadar yaygın olan sosyal dışlanma kavramı Amerika'da yaygın bir kullanıma sahip değildir. Amerika'da sosyal dışlanma yerine "sınıf altı (underclass)" kavramı kullanılmaktadır. ABD'de sınıf altı kavramının anlamı, özellikle büyük kentlerin merkezlerinde yoğunlaşan ve istihdam olanaklarının da azalması sonucu işgücü içinde sürekli bir biçimde yer almama, çalışmaya bağlı fırsatlardan yararlanma konusunda isteksizlik, daha genel olarak yetişkinlerin formel ekonomik sistemin dışında kalması ve bunların da katkısıyla davranış bozuklukları ve sosyal açıdan tecrit olma gibi diğer yoksul kesimlerden de farklı özellikler ve davranış biçimleri sergileyen insanlardan olduğu ifade edilmektedir (Şenses, 2001: 90-91). Amerikalıların belirttiği şekliyle sınıf altı yoksulluktan çok kronik yasa dışılık, uyuşturucu kullanımı, evlilik dışı çocuklar, çalışmama ve okul başarısızlığını anlatmaktadır. Toplumun genç suçlularının, okulu terk edenlerin, uyuşturucu bağımlılarının ve devlet yardımlarından geçinen ailelerinin yanı sıra yetişkin suçluluğunun, aile çözümlerinin, kentsel çürümenin ve toplumsal harcamalar talebinin orantılı çoğunluğunu barındırmaktadır. Bu gruplar ABD'nin sosyal dışlanmışlarını oluşturmaktadır (Sapançalı, 2003: 10).

Gelişmekte olan ülkelere ise dışlanma, özellikle yoksullukla eş anlamlı kullanılmakla birlikte Afrika'da ve Hindistan'da sağlık, eğitim, konut, içme suyu, temizlik ve sosyal güvenlik gibi bazı temel refah haklarından, mülkiyetten (tarım alanlarından) dışlanma, Arap ülkelerinde ise marjinalite, yani bireylerin kendine özgü kusurları ve engelleri olarak düşünülmektedir (Sapançalı, 2003: 11-13).

Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu 1984'te benimsediği yoksulluk tanımında, yoksulluğu salt gelir eksikliği olarak tanımlamayıp, çok daha geniş tanımlamış bir kullanılabilir kaynak eksikliğinden hareket eden tanımı benimsedi: “Yoksullar maddi, kültürel ve toplumsal kaynaklarının çok sınırlı olması nedeniyle, ikamet ettikleri üye ülkede asgari seviyede kabul edilebilir yaşam tarzından dışlanan kişilerdir”. Yoksulluğu bir cephesiyle toplumsal dışlanma olarak değerlendiren bu yaklaşım, iktisadi büyümeyle birlikte, salt pazar ekonomisi kuralları içinde belirlenen toplumsal katılım maliyetlerinin de yükselebileceğini ve büyümenin dışlama/yoksullukla birlikte giderilebileceğini kabul eder (İnsel, 2001: 70).

Tanımlanması oldukça güç bir kavram olan sosyal dışlanma ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte nüfus gruplarının özelliklerine göre de farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki sosyal dışlanma ölçütleri gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal dışlanma ölçütlerini karşılamamaktadır.

Nüfus grupları açısından değerlendirdiğimizde ise yaşlı nüfusun sosyal dışlanma ölçütleri çocuk, genç veya kadın nüfusun dışlanma ölçütlerinden çok farklı olabilmektedir. Bununla birlikte özürlü bireylerin dışlanma ölçütleri de homoseksüellerin dışlanma ölçütlerinden çok farklı değerlendirilebilir.

Tanımlamanın tüm bu değerşkenler açısından zorluğu dikkate alındığında, sosyal dışlanmayı, en temelde çeşitli yoksulluklar nedeniyle bireylerin gereksinmelerini karşılayamamaları olarak veya fiziksel, duygusal ve sosyal bir engellilik hali olarak da tanımlanabilir.

Bir başka görüşe göre yoksulluk ve eşitsizliklerle ilişkili (Atkinson, 1998) bulunan sosyal dışlanma, yoksulluktan daha geniş bir durum (Chakravarty ve D'Ambrosio, 2003: 4) olarak da değerlendirilmektedir. Yoksulluktan farklı olmasıyla birlikte sosyal dışlanma;

- Demokrasi ve hukuk sistemi (yurttaşlık hakları),
- İşgücü piyasası (ekonomik bütünleşme),

- Sosyal refah sistemi (gerçek anlamda sosyal bütünleşme),
- Aile ve toplum sistemi (kişiler arası bütünleşme) gibi alt sistemlerden biri ya da birkaçının eksikliği olarak tanımlanabilir.

Kırsal kesimden göç ile başlayan kentsel bütünleşememe sorunu, kentsel yaşama katılma, kentleşme ve kentlileşme beklentileri, örgütlü hizmetlerle planlı ve programlı bir şekilde karşılanamadığında da sosyal dışlanma döngüsü içine girilmektedir (Cılga, 2006: 138)

Günümüzde yoksullaşma sosyo-mekânsal bir dışlanmayı da içermektedir. Dışlanmanın ekonomik boyutu doğrudan yoksulluğun üretilmesi ile ilgilidir. İşsizler, geçici işlerde çalışanlar, herhangi bir gayrimenkule ya da kredi gibi olanaklara erişim sağlayamayan ekonomik olarak dışlananlardır. Çünkü işsizlik aynı zamanda toplumdaki statünün belirleyicisidir ve toplumsal varoluş çoğunlukla bir işe sahip olmakla ilgilidir. Jacques Charmes'ın da belirttiği üzere birey ana topluluk ile bağlantısını kaybederse toplumsal doku bozulabilir ve sonuçta kökten dinci gruplar ya da mafya tipi organizasyonlarla dayanışma içine girebilir. Bazı nüfus grupları, kadınlar, etnik ve dini azınlıklar ya da göçmenler de bazı toplumlarda dışlanmaktadır (Bessis, 1995'den Akt: Sönmez, 2004: 561-562).

Madanipour (1998) ise iç içe geçmiş toplumsal dışlanmışlık biçimlerini şöyle tanımlamıştır:

- Karar verme sürecinden ve politik süreçlerden dışlanma (temsil sorunu),
- İş olanaklarına ve kaynaklara erişememe,
- Ortak kültürel süreçlere katılamama.

Toplumsal dışlanma ile ilişkili diğer kavramlar ise sınıf altı (underclass) ve kenardalık (marginality) tır.

“Kenardalık” kavramı daha çok Latin Amerika bağlamında kullanılan ve özünde sisteme bütünleşememişliği belirten bir kavramdır. Bu kavramın radikal bir uzantısı “kenarda” kalanların sistemden hiçbir şey beklemeden, yani ekonomik, politik ve kültürel bütünü dışında kalarak kendilerine çözüm üretmeleri olarak düşünülebilir. Sınıf altı kavramı ise daha çok ABD bağlamında gündeme geliyor ve önceleri sistemin içinde örneğin işçi olarak mevcut olan insanların sistemin dönüşmesinden ötürü artık aynı olanaklara sahip olmamaları, sosyal özellikleri dolayısıyla da (öncelikle ırk) artık bir toplumsal sınıf olarak değil, sınıflar altı bir tabaka olarak kendi yerleşim çevrelerinde (getto) yaşamlarını sürdürmelerini anlatıyor (Wilson, 1987’den Akt: Buğra ve Keyder, 2003: 19-20). Yani artık sistemin bu insanlara gereksinimi yok; bu insanların da sistemle bütünleşme beklentileri kalmadığından, kendilerine neredeyse ayrı (çoğunlukla da yasal olmayan) bir dünya kurdukları söylenebilir. “Toplumsal dışlanma” ise daha çok AB ülkelerinde kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın en belirgin çağrışımı toplumsal içermenin (social inclusion) sosyal politika vasıtasıyla elde edilebileceğidir. Burada tedavisi mümkün bir hastalık olarak görülen dışlanma, toplumsal bütünleşme ile aşılabilecek bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 21).

Silver (1994) ise sosyal dışlanma üzerine üç temel paradigma tanımlamaktadır: Bunlar; a) dayanışma paradigması (solidarity paradigm), dışlanmayı birey ve toplum arasındaki sosyal bağların yoksunluğu temelinde açıklar ki bu paradigma Fransız Cumhuriyeti düşüncesinin derinliğine kök salmıştır, b) uzmanlaşma paradigması (specialization paradigm), dışlanma ayrımcılık, piyasada başarısızlık, yerine getirilmeyen haklar gibi çeşitli çarpıtmalar olarak tanımlanır, bu paradigma ABD’de baskın olan liberal düşünce okulunu temel almaktadır ve c) tekeli paradigması (monopoly paradigm), burada dışlanma bazı grupların (insiders) kaynakları kendi avantajları doğrultusunda kontrol etmeleri ya da tekellerine almaları olarak tanımlanmaktadır, bu paradigma da Batı Avrupa’da baskın durumdadır. (Bhalla, 2004: 8).

Dayanışma paradigmasında, dışlanma, öncelikle birey ve toplum arasındaki ahlaki ve kültürel bağların zayıflaması ve kopması anlamına gelir. Bu paradigmada, toplumsal düzen dışarıdan verili ahlaki, normatif bir yapıdır; birey, grup veya sınıfsal çıkar çatışmaları ile temellendirilmez. Bu açıdan, Rousseau’nun “genel irade” (general will)

kavramıyla ilişkilidir. Bu paradigmada, dayanışma ve kardeşlik fikri ön plana çıkar. Bu kavramlar toplumsal düzeyde açıklama gerektiren kavramlardır yani tek tek bireylerin elde ettikleri avantajlardan yola çıkarak açıklanamazlar (Bhalla, 2004: 9).

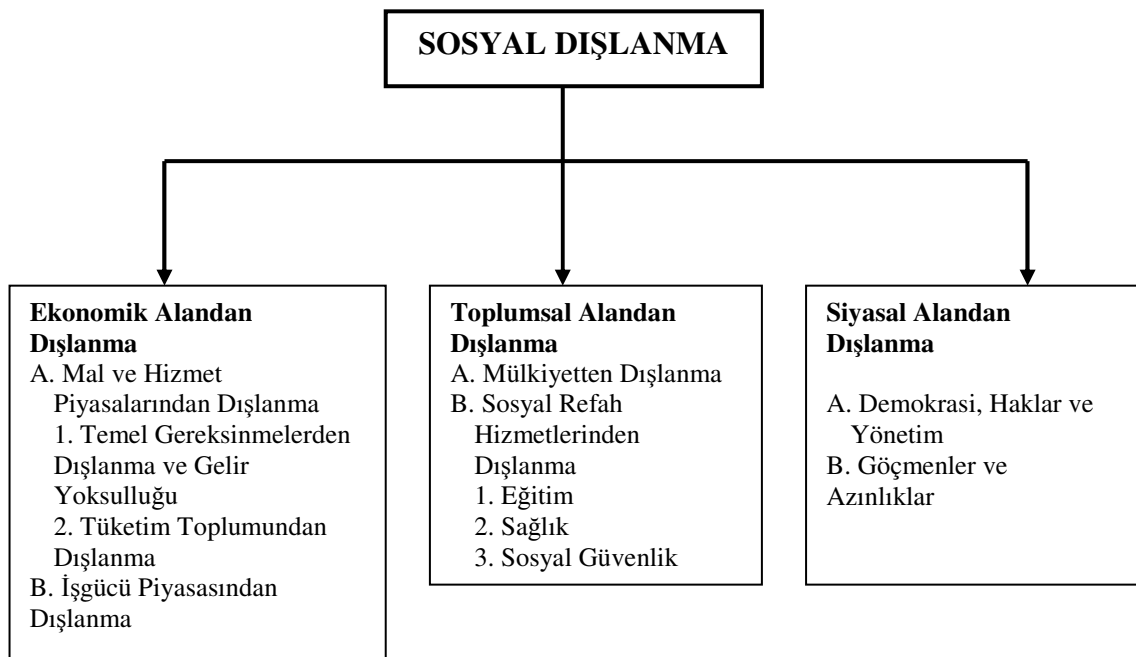
Uzmanlaşma paradigması, Anglo-Saxon geleneğini takip eder. Bu paradigmada, “toplumsal düzen, birbiriyle rekabet içinde, kendi çıkarları peşinde koşan bireylerin istemli olarak katıldıkları değiş tokuş ağlarından oluşmaktadır.” Bu değiş tokuş ağları aynı zamanda birey ve gruplar arasında geliştirilen karşılıklı bağımlılığı da ifade etmektedir. Bireysel irade ve seçimin merkezi bir rol oynadığı bu resimde toplumsal dışlanma da, yine bireylerin seçim ve inisiyatiflerinin sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak görülmektedir. Yani birey yaptığı seçimler ve eylemleri sonucunda toplumdan dışlanmışır. Bu, içinde buldukları durum nedeniyle “yoksulun kendisinin suçlanması”, sorumluluğunun yoksula atfedilmesidir.

Monopol paradigmasında, “toplumsal düzen zorunlu olarak zorlayıcıdır, yukarıdan aşağıya empoze edilen hiyerarşik iktidar ilişkilerinden oluşmaktadır.” Bu paradigma, Weberci bir toplumsal düzen anlayışını benimser; toplum ne verili bir bütün ne de kendi iradeleri ile sözleşmeler yapabilen bireyler topluluğudur. Toplum, iktidarı ve kaynakları kendi tekeline almak isteyen, kendi çıkarları ile hareket eden ve birbiriyle bu yönde ilişki kuran gruplardan oluşur. Bu paradigmada dışlanma, bir grubun diğerlerinin toplumsal ve ekonomik kaynaklardan faydalanmasını engelleyecek şekilde statü, düzen ve grup oluşturma süreçleridir. Bu süreçler, eşitsizliklerin güçlenmesini ve bir grubun elde ettiği ayrıcalıkların sürekliliğinin sağlanmasını amaçlar. Tekeli elinde bulundurmaya isteyen grup, toplumsal kapanma mekanizmalarıyla diğerlerini dışarıda bırakmayı amaçlarken, dışlananlar vatandaşlık ve eşit hak iddiaları ile toplumsal hayata dâhil olmayı hedefler.

Toplumsal dışlanma süreci tekrar gözden geçirildiğinde ortaya çıkan olaylar silsilesi şu şekildedir. Ekonomik dışlanma, yani sürekli bir işsizlik durumu giderek kültürel dışlanmaya yol açıyor, özellikle de bu insanların göçmen, farklı etnik kökenli oldukları durumlarda, siyasi dışlanmayla pekişiyor. Bu insanlar devletin kentlerin çevrelerinde yaptırdığı sosyal konutlarda ikamet ettiklerinde, olaya bir de mekânsal dışlanma eklenmiş oluyor (Buğra ve Keyder, 2003).

Sosyal dışlanma çok boyutlu ve çok katmanlı bir kavramdır. Sosyal dışlanma biçimleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekte iken nüfus grupları içerisinde de farklılık göstermektedir. Temel olarak sosyal dışlanmayı üç farklı biçim etrafında incelemek olanaklıdır. Ekonomik görünüm olarak mal ve hizmet piyasasından dışlanma, iş gücü piyasasından dışlanma; toplumsal görünüm olarak refah devleti hizmetlerinden veya refah toplumundan dışlanma ve siyasal görünüm olarak siyasal katılım ve kurumlardan dışlanma şeklinde üç farklı alanda incelenebilir (Sapancalı, 2003: 122-123).

Şekil 2: Sosyal Dışlanma Boyutları

1. 2. 8. 1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Ekonomik alandan dışlanma kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar, mal ve hizmet piyasalarından dışlanma (temel gereksinimlerden dışlanma, tüketim toplumundan dışlanma) ve iş gücü piyasasından dışlanmadır.

Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma: Bu dışlanma geçinme olanaklarından yoksunluk olup, yaşam düzeyini belirlemede önemli bir göstergedir. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma, ekonomik bakımdan “tüketimden dışlanma” anlamında

gelmektedir. Tüketim minimum düzeyde belirli mal ve hizmetlerin tüketilebilmesi anlamına gelir ve açıkça geleneksel yoksulluk ölçüleriyle ilişkili bir kavram olarak değerlendirilir.

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerini tüketimden dışlanma ölçütleri arasında farklılıklar vardır. Gelişmiş ülkelerde refah hizmetlerinin kısıtlanması sosyal dışlanmaya neden olurken, gelişmekte olan ülkelerde tüketimden dışlanma yaşamını sürdürmesini sağlayacak en temel gıda ürünlerine erişememe anlamına gelir ki bu çok daha önemli bir sorundur (Wolfe, 1995: 90'dan Akt: Sapancalı, 2003: 125-126).

Tüketim Toplumundan Dışlanma ise kapitalist ekonominin bir çıktısı olarak değerlendirilebilir. Kapitalist ekonomi insanların bir kısmını yoksulluğa mahkûm ederken, diğer yandan da insanları tüketime özendirerek yoksulluğun dışlayıcı etkisini daha da artırıcı hale getirecek mekanizmalar yaratmaktadır. Bununla birlikte Küreselleşen ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünya ekonomisi içinde uyum sağlayamayan gruplar ve kişiler daha kolay dışlanabilmektedir (Tekeli, 2000: 144; Aldemir ve Özpınar 2004: 5).

Yeni liberal uygulamalar, “tüketim”i, “üretim”in önüne geçirmiş, toplumları birer “tüketim toplumu” haline dönüştürmüştür (Bauman, 2004: 40). Gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında ve gelişmiş ülkelere dışlanma, genellikle düşük tüketim düzeyi biçiminde görülmekte ve kamu kanalıyla sağlanan eğitim, sağlık gibi hizmetlerin de aralarında yer aldığı mal ve hizmet demeti ile ilişkili olarak ölçülmektedir. Bu anlamda elektrik, sağlıklı içme suyu, iletişim, toplu ulaşım gibi genellikle kamu tarafından sunulan mal ve hizmetlerden dışlanma bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu konuda en anlamlı örnek işgücü piyasalarına katılmak için gerekli kaynaklardan biri olan taşıma hizmetlerine erişebilme olanağıdır. Geliri bu hizmete ulaşmaya yeterli olmayanlar, iş gidemeyecekleri için işgücü piyasasından dışlanırlar (İnsel, 2001: 70). Tüketim toplumundan dışlanmasının bir diğer göstergesi ise özellikle günümüzün temel tüketim kalıplarını oluşturan bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı ürünlere ulaşması güç olan bireylerin en azından toplumun dışına itilmiş olduğu hissine kapılmaları söz konusu olabilmektedir. Kısacası birey küresel anlamda tüketim kalıplarından ve kültüründen

yoksun kalmaktadır. Ekonomik dışlanma türlerinden biri olan *iş gücü piyasasından dışlanma* ise dışlanma kavramı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir.

İş gücü piyasasından dışlanma temelde iki boyutta değerlendirilmektedir. Birincisi işsizlik, ikincisi ise iş gücü piyasası içinde ortaya çıkan sosyal dışlanmadır. İşgücü piyasası dışında kalanların bir kısmı işsizler, diğer kısmını ise ev kadınları, öğrenciler, yaşlılar, emekliler gibi heterojen bir grup oluşturmaktadır. İşsizlerin bir alt grubu uzun süreli işsizlerdir. Uzun süreli işsizler, eğitimlerini tamamlayarak ilk defa iş arayan ancak işgücü piyasasında niteliklerine uygun iş bulamayan genç nüfus, farklı etnik gruplara üye niteliksiz işgücü ile işletmelerin sayısal emeklilik veya yeni teknolojileri uygulamaları sonucu işten çıkardığı ve yeniden iş bulma olasılıkları düşük olan çok geniş bir grup sosyal dışlanmanın ilgi alanını oluşturmaktadır (Sapançalı, 2003: 138-139).

Çalışma bir gelir kaynağı olmakla birlikte belirli sosyal ilişkilerin kurulması için de gereklidir. İnsanların gereksinimlerini karşılamak için gerekli olan gelirden yoksun olmaları ekonomik dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Yeme, içme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel gereksinimlerini dahi karşılayamayan birey ve ailesi için toplumsal yaşama katılım olanaksızlaşmaktadır.

Uzun süreli genç işsizler, korku ve endişeye kapılabilmekte, depresyona girebilmekte, kötü alışkanlıklara, uyuşturucuya ve suça yönelebilmektedir. Böylece sonuçta sosyal ve insani sermaye değer kaybetmekte, insani saygınlık kaybolmakta ve yabancılaşma ortaya çıkmaktadır (Moynihan ve Butler, 2001: 18'den Akt: Sapançalı, 2003: 146).

Yoksulluk ve işsizliğe ilişkin sosyal göstergeler ekonomik dışlanmanın boyutunu ortaya koymaktadır. Ancak bu göstergelere dayanarak ekonomik dışlanmanın açıklanmasında ülkeler arası farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin ABD'de düşük ücretli çalışanlar ve altsınıflılık (underclass) üzerinde durulurken, Avrupa ülkelerinde uzun süreli işsizlik ekonomik dışlanma göstergesi sayılmaktadır (Silver, 1994: 549).

Sonuç olarak işgücü piyasasından dışlanma ekonomik, sosyal ve sosyo-psişik bakımdan bireyleri toplumsal bütünün dışına itmektedir. İşgücü piyasasından dışlanma giderek

artan şiddet ve güvencesizlik, marjinal ve verimli olmayan üretim biçimlerinin artması ve bireysel anomi ve çaresizlik ile birleşebilir (Sapançalı, 2003: 147).

1. 2. 8. 2. Toplumsal Alandan Dışlanma

Toplumsal alandan dışlanma, mülkiyetten dışlanma ve sosyal refah hizmetlerinden dışlanma şeklinde incelenebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde *mülkiyetten dışlanma* özellikle kırsal yoksulluk anlamına gelmektedir. Kırsal yoksulluk geniş nüfus kitlelerinin büyük kentlere göçünü beraberinde getirmektedir. Kitleler halinde büyük kentlere göçen bu işgücü, kentin çevresinde olumsuz barınma koşullarında yaşamakta ve bu çevrede aktif dayanışma ağları içinde enformel ekonomide, güvencesiz ve marjinal işlerde çalışmaktadır. Kırsal kesimde mülkiyetten dışlanan kesim, kentlerde birçok yönden toplumsal sistemin dışına itilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise mülkiyet daha çok barınma ile ilişkilendirilmektedir.

Barınma en temel insani gereksinimlerden biridir. Bu bağlamda evsizlik en uç dışlanma biçimlerindedir. Sürekli oturulabilecek konuttan yoksun olanlar evsiz olarak nitelendirilmekte ve bunlar günlük yaşama ilişkin, örneğin işe gitmek, arkadaş ve komşularla ilişkide bulunmak gibi, birçok faaliyetten yoksun kalmakta ve toplumun dışına itilmektedirler. Evsizlik sadece sokakta yatıp kalkma değildir. Geçici süre yakınlarının yanında veya çeşitli barınma evlerinde, yurtlarda veya ucuz otellerde kalmayı da kapsamaktadır. Hatta daha geniş bir yaklaşımla, korunmasız yatacak yer, kötü konut koşulları veya gönülsüz paylaşımı içeren yetersiz ve elverişsiz barınma biçimleri de evsizlik kavramı içerisinde değerlendirilmektedir (Sapançalı, 2003).

Mülkiyetten veya konuttan dışlanmanın bir başka boyutunu da büyük kentlerde yaratılan yeni yerleşim ve yaşam mekânları oluşturur. Gelişmekte olan ülkelerde mülkiyetten, gelişmiş ülkelerde ise konuttan dışlanan bireyler, büyük kentlerin çevresinde “kenar” yerleşim mekânları-gecekondu mahalleleri (slums/shantytown/diaspora) oluşturmaktadır (Bhalla, 2004: 35).

Sağlık hizmetlerinin, elektrik, su, ulaşım, oyun ve park alanları, sosyal aktivite hizmetleri ile benzer kamu hizmetlerinin bulunmadığı, yoksul ailelerin kümелendiği bu yeni yaşam alanları doğrudan sosyal dışlanmayı yansıtmaktadır.

Sosyal refah hizmetlerinden dışlanma ise eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine ulaşamamayı ifade etmektedir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvence hizmetlerinden dışlanma bir diğer anlamıyla kamu hizmetlerinden dışlanma ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Eğitim hakkının kullanılamaması, sağlığın korunamaması, sosyal güvencenin olmaması toplumsal yaşamla bütünleşecek vasıfların oluşmamasına neden olmaktadır. Kula gidemeyen bir genç o anki dışlanmışlığının yanı sıra uzun vadede nitelikli iş gücüne katılma hakkından yoksun kalacak ve ileri yaşamında ekonomik ve sosyal dışlanmanın temellerini atmış olacaktır (Çakır, 2002: 86).

1. 2. 8. 3. Siyasal Alandan Dışlanma

Siyasal dışlanma sosyal dışlanmanın bir diğer boyutudur. Siyasal alandan dışlanma yurttaşlık hakları ile siyasal hakların yetersizliği veya kullanılamaması ile belirginleşmektedir.

Siyasal dışlanma konusunda haklar; siyasal katılım ve fırsat eşitliği, kişisel güvenlik, hukuk kuralları önünde eşitlik, ifade özgürlüğü belirlenmiştir. Bu haklar daha da genişletilebilir. Haklar bağlamına ele alınan siyasal dışlanmanın ölçümü oldukça zordur. Çünkü somut göstergeler bile oldukça soyut kalmaktadır (Sapançalı, 2003: 197-199).

Dışlanmanın yaygın olarak kullanılan ve yukarıda bahsedilen, üç boyutunun yanı sıra dolaylı olarak etkiye sahip olan söylemsel dışlanmayı da açıklamak gerekmektedir. Oturulan bölge üzerine toplumda yaratılan önyargılar ve buna bağlı tutumlar söylemsel dışlanmanın yansımasıdır. Bu durum, bir başka deyişle mekânsal damgalama olarak da açıklanabilir. Örneğin Ankara Çiğcin, İstanbul Tarlabası gibi semtlere ilişkin toplumda yaratılan önyargılı tutumlar sonucunda bu semtlerde yaşayan insanlar, yalnızca burada yaşıyor olmaktan dolayı, ahlaksız ya da suça yatkın görülmektedir. Bahsedilen

semtlerde yaşayan insanlar, bu söylemsel dışlanmayla ilintili olarak, çeşitli damgalamalara (etnik damgalama vb.) da maruz kalmaktadır (Yılmaz, 2006: 37).

Söylemsel dışlanma, aynı zamanda Ahlaki Panik Kuramının da ilk basamağını oluşturmaktadır. Özellikle yayın organları aracılığıyla, halkın bu bölgelerde yaşayan insanlara karşı öfke ve kızgınlık duyması ve onları ötekileştirmesi söz konusu olmaktadır.

Yukarıda açıklanan süreçler sisteme entegre olamamayı ve devamında sosyal dışlanmayı getirmektedir. Bu durum kentlerde “varoş” olarak adlandırılan yeni yerleşim yerlerinin oluşmasına neden olmakta devamında ise kendi yasalarını kendilerinin koyduğu, yasadışı örgütlerin oluşmasını ve çoğalmasını gündeme getirmektedir.

1. 2. 9. Riskli Davranışlar ve Toplumsal Sapma

“İnsan, biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır. Ekonomik ve kültürel koşullar içinde toplumsal ilişkiler, bireyi çepeçevre kuşatırlar. Bireyin tüm yaşamı çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer. Bu, tümüyle edilgen bir süreç değildir. İnsan toplumun eseridir, ama tüm yaşamı boyunca karşılıklı etkileşim içinde, hem kendini, hem toplumu değiştirir” (Yavuzer, 1998: 22). Buna göre insanlar birbirleriyle etkileşim sonucunda, toplumun kendilerinden bekledikleri görevleri yerine getirerek toplumun sürekliliğini sağlarlar.

Suçluluk, çeşitli kuramlar tarafından da ortaya konulduğu gibi, birey-toplum ilişkileri temelinde ele alınması gereken bir toplumsal sorundur. Özellikle çocuk suçluluğu sorununda yetersiz ve hatalı toplumsallaşmanın rolünü ortaya koyan çok sayıda araştırma yapılmıştır (Uluğtekin, 1994: 93).

Toplumsallaşma süreci, her bireyde aynı kalıpta olmaz. Bazı bireyler, içinde yaşadıkları çevrenin uyumsuzlukları nedeniyle, kendi içinde çelişen ya da toplum kuralları ile çatışan kurallar geliştirirler. Böylece de sapma davranışlarda, patolojik boyutlara varılır (Kocacık, 1997: 121).

Bireyin davranışlarının yapı, kültür ve biyografi düzeyinde belirlendiği zaman, bireyin suça katılımının anlaşılacağı tartışılmaktadır (Pitts, 1990: 56). Biyografinin, iyi yapılandırılmış bir durumda ve ulaşılabilir kültürel seçenekler ile oluşan bireysel kararlar ve kötü kaderlerin (misfortune) bir ağı olduğu ileri sürülmektedir (Pitts, 1990: 60-65). Bireyin kültürü onun kimliği için temel desteğidir ve kültürün göz önünde bulundurulması değerlendirmede temel bir unsurdur. Biyografi ve kültür arasındaki köprü (cross-over), alt kültürlerdedir. Bu alt kültürler, aileler, akran grupları, kurumlara (okul, kilise, çocuğun evi vb.) özgüdür ve bireylerin üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Baykara Acar, 2004: 43).

Toplumda belirli bir normalitenin ötesine geçen “anormal” olarak değerlendirilir. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak sınırların ötesine geçmeyi alışkanlık haline getirenler ise “sapmış” (deviant) olarak damgalanır. Kişinin sapmış davranışının görüldüğü duruma ise “sapma” denilmektedir. Suç ve suçluluk bir sapma davranışıdır. Sapma, toplumda var olan kuralların ihlal edilmesidir. Her suç bir sapma davranışıdır. Çünkü suç işleyen birey toplumsal normlardan sapmıştır (Arıkan, 1986: 123).

Toplumsallaşmayı başaramayan bireylerin sapma davranışlarda bulunması, suç işlemesi toplumda güvensizlik duygusu yaratır. Toplumsal normları hiçe sayarak toplumun uyumunu, bütünlüğünü tehdit eden bazı davranışlar, önemli bir sosyal problem olmakta ve bu davranışlar sapma olarak tanımlanmaktadır (Feimi, 1998: 78).

Sapma, gerçekte, sosyal problemlerin bir parçası olarak ele alınıp incelenebilir. Sosyal problem ise bir toplumdaki değer normlar ve geçerli davranışlar arasındaki uyumsuzluktur. Söz konusu normlar ve sosyal davranışlar arasındaki uyumsuzluk daha çok ikincil grup ilişkilerinin egemen olduğu kentsel kesimlerde ortaya çıkar. Bu açıdan modern kent yaşamının karmaşıklığı birçok sosyal problemi de beraberinde getirir. Kentsel kesimlerdeki nüfus heterojenliği, nüfus yoğunluğu ve birincil grup ilişkilerinin azlığı sapma olgusuna zemin hazırlamaktadır (Feimi, 1998: 78).

Sapma davranışları gösteren kişiler:

1) Psikolojik uyumsuzluğu olanlar

2) Fiziki ve organik olarak sorunlu kişiler

3) Bağımlılar

4) Suçlu veya kabahatlidir.

Toplumsal düzeni bozucu bir olgu olan sapmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bireyin marjinal bir konumda kalarak; bir grubun dışında kalması, sapma davranışlarının bir nedeni olmaktadır; ya da norm çatışması içinde bulunan bireyin, bu normlardan birini uygulamak için diğerine karşı çıkmak zorunluluğunda kalması da sapmaya neden olacaktır (Tolan, 1980: 173).

Sapma davranışlar ile riskli davranışlar birbirini kapsamaktadır. Riskli davranışlar, çocukların ve gençlerin iyilik hallerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan istemli davranışlardır. Bu davranışlara sorunlu davranışlar adı da verilir (Ögel, 2007: 13).

Ergenlik dönemi, gencin riskli davranışlara en çok katıldığı dönemdir. Riskli davranışlara katılma ile ergenler, önemli tehlikelerle karşı karşıya gelebilir (Kıran Esen, 2003: 79). Riskli davranışların psiko-sosyal sonuçları da biyomedikal sonuçları kadar zarar vericidir. Tehlikeyi göze alıp, ona yönelme veya yönelmeme; riski ve sonucu, kişinin bilişsel yapısında değerlendirmesi ile şekillenen bir davranıştır (Tarkun ve Aydın, 1996).

Risk alma davranışları arasında, trafikle ilgili risk alma davranışları, cinsellikle ilgili risk alma davranışları, madde kullanımıyla ilgili risk alma davranışları ve ayrıca bu gruplara girmeyen diğer risk alma davranışları olarak; bıçak taşıma, fiziksel kavgaya karışma, saldırganlık, kendine zarar verme, intihar düşüncesi ve intihar girişimi sayılabilir (Ögel, 2007, Erol, 2007). Mağazadan mal çalmak, uzun süreli gürültülü müzik dinlemek, gençlik çetelerine katılmak, uzun süreli televizyon izlemek, video oyunlarını oynamak ve okula devamsızlık davranışlarının da ergenlikte görülen riskli davranışlar olduğunu, uzun ve kısa sürede sağlığı etkilediğini belirtmektedir. Ergenlerin, riskli davranışlara katılımını; yaşadıkları akran baskısı, potansiyel psiko

sosyal güçlükler, ergenlerin arkadaş seçimi ve buna yönelik tutum ve davranışları, riskli davranışa katılımda elde edecekleri kârın yüksekliği, aile içi uyumsuzluklar ve olumsuz yaşantılara sahip olup olmama ile buldukları yaş ve cinsiyetleri de etkilemektedir (Siegel ve Cousins, 1994; Liang ve Jemerin, 1995; Bayar, 1999; Fischhoff, Crowell & Kipke, 1999; May, Nichols & Eltzroth, 1999; Santor, Messervey & Kusumakar, 2000; Gullone ve Moore, 2000; Gullone, Moore, Moss & Boyd, 2000'den Akt. Kıran Esen, 2003: 79-80).

Anne baba-ergen arasındaki sorunlu ilişkinin ve anne babanın, ergenin davranışlarını yeterince izlememesinin ergenin riskli davranışa karışma olasılığını arttırdığı görülmüştür (Ögel, 2007: 29). Aynı zamanda akranlar da ergenin riskli davranışa yönelmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Riskli davranışlar göstermeye eğilimli akranlarla birlikte olunması, ergenin riskli davranışlar gösterme olasılığını arttırmaktadır (Yılmazçetin Eke, 2007; 43; Mathis, 2007: 354)

Sapma tiplerinden biri olan suçluluk olgusu riskli davranışların bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Riskli bir davranışın sapan davranış dönüşmesi için onun toplumda rahatsızlık uyandırması gerekmektedir. Bu nedenle suç davranışı toplumda korku yarattığı için sapma davranıştır. Aynı zamanda suç korkusu toplumdaki sosyal ilişkileri bozmakta, azaltmakta ve genel olarak yaşam zevkini tahrip etmektedir.

Suç korkusu, toplumda, suçlu kişiye olan yaklaşımı da büyük ölçüde etkilemiştir. Toplumda yaratılan korku duygusu ile birlikte toplum suç işleyen kişiye karşı çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Suçlu kişiye ilişkin ıslah sistemleri zaman içerisinde değişiklik göstermiştir (Uluğtekin, 1985: 197).

Kapkaç suçunun toplumsal yönü de benzer şekilde gelişmiştir. Giderek artan kapkaç suçu, bir sosyal sorun halini almış ve toplumda korku yaratmıştır. Sosyal sorun halini alan kapkaç sorununun çözümü için sosyo-politik boyutta önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu gün ise önlemlerin yetersiz kaldığı düşünülerek yeni önlemler üretilmeye çalışılmaktadır.

1. 2. 10. Kapkaç Suçunun Tanımı Ve Çeşitleri

Mala karşı suçlar içerisinde yer alan kapkaç (purse-snatching / mugging); bir kişinin mağdurun elinde veya üzerinde bulunan bir eşyayı, ani bir çekme ile almasıdır. Ani çekme sonucu bir malı kişinin elinden veya üzerinden almak için suçu işleyen kişinin kapıp kaçmaya yetecek kadar bir güce sahip olması gerekmektedir. Kullanılan bu güç, mağduru da etkilemektedir. İşte kapkaççılığın bu özelliği onu yağma suçuna da yaklaştırmaktadır. Kapkaç eylemi sırasında ‘zor’ ve ‘şiddet’ kullanılmışsa yağma kapsamına girmektedir. Önemli olan suçun işleniş biçimidir.

Eski TCK’da karşılığı olmayan bir suç olan kapkaç ile ilgili olarak, hırsızlık suçlarını düzenleyen 491 ve 492. maddeler uygulanıyordu. İşlenen bu tür suçlar için 6 ay ile 3 yıl arasında ceza öngörülüyordu. Bu tür suçlar niteliksiz hırsızlık olarak değerlendiriliyordu.

Yeni TCK’da ise kapkaçın cezası ağırlaştırılmıştır. Bu kapsamda kapkaç, Yeni TCK’da Mal Varlığına Karşı Suçlar başlığı altında ‘Nitelikli Hırsızlık’ olarak ele alınmıştır. Yeni TCK’nin 142. maddesinin (b) bendinde “elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle ya da özel beceriyle” suçun işlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu suçun işlenmesi durumunda üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Suçun bu fıkranın (b) bendinde belirtilen surette, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan kimseye karşı işlenmesi durumunda, verilecek ceza üçte biri oranına kadar artırılır (TCK, 2005).

Yukarıda TCK’da ele alınan şekli ile bu suçun önlenmesi amacı ile ceza artırılmış, bunun yanı sıra mağdurun beden ve ruh bakımından kendisini savunamaması durumuna karşı ceza bunun üzerinden tekrar artırılmıştır.

Kapkaç suçuna ilişkin ortaya çıkan istatistiklerde genellikle birden fazla birey ile birlikte işlenmesi suçun organize suç kapsamında değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu durumda suça verilen ceza bir kat daha artmıştır.

Mala karşı suçlar arasında hırsızlık, dolandırıcılık ve yağma yer almaktadır. Kapkaç suçunun mala karşı suçlar içerisinde ve yağma kategorisinde değerlendirilmesi suçun özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Kapkaç suçunu mala karşı işlenen diğer suçlardan ayırabilmek için diğer suçların kelime anlamlarını bilmekte fayda vardır.

1. 2. 10. 1. Kapkaç Suçunun Mala Karşı İşlenen Diğer Suçlardan Farkı

TCK'da Mala Karşı İşlenen Cürümler başlığı adı altındaki suçları:

1. Hırsızlık
2. Yol Kesme, Adam Kaldırmak.
3. Yağma (Gasp),
4. Dolandırıcılık,
5. Emniyeti Suiistimal,
6. Suç eşyasını satın almak ve saklamak,
7. Hakkı olmayan yerlere tecavüz,
8. İbadethane ve mezarlara zarar verme,
9. Güveni kötüye kullanma,
10. Hileli iflas,
11. Taksirli iflas,
12. Karşılıksız yararlanma olarak saymıştır.

Mala karşı suçlar kapsamında birçok suç tanımlanmış olmasına karşın kapkaç, benzerliği nedeniyle yağma suçuna yakındır.

TCK'ye (148/1) göre "Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden ya da malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından bahisle tehdit ederek veya cebir kullanarak,

bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

Kapkaç suçu yapılışı itibariyle yağma suçuna yakın bir suçtur. Çok ince bir çizgi ile birbirinden ayrılmaktadır. Yolda giden bir kişinin eşyasını alırken direncini kırmak amacıyla kişiye karşı cebir kullanılması durumunda bu suç yağma olarak değerlendirilir.

Kapkaç suçu ile ilgili ortaya çıkan bir başka gelişme ise bu suçu işleyen kişiye yardımcı olan en az bir kişinin daha olduğudur. Bu yönüyle kapkaç suçunun organize bir suç olduğu düşünülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında kapkaç suçu nedeniyle tutuklanan 1094 birey ile yapılan araştırmada, suçu işleyenlerin % 70,7'sinin suçu birden fazla birey ile gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle organize suçlar kapsamına girmektedir.

1. 2. 10. 2. Dünyada Kapkaç Suçunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1972 yılında bir araştırmacı, İngiltere’de özel suçlardan biri olan kapkaç ile ilgili basında çıkan haberleri taramıştır. Bu araştırma Ağustos 1972 ile Ağustos 1973 yılları arasında kapsamıştır. On üç ay süren bu araştırma sıra dışı olan ve yeni bir suç türü olarak kabul edilen kapkaçın medyada işlenişi ve medyanın bir suç nasıl büyüttüğü ile ilgili bir çalışmadır. Kapkaçla ilgili basında 15 Ağustos 1972 yılında ilk haber yayınlanmıştır. Yaşlı bir dul erkeğin Waterloo İstasyonu yakınlarında soyulması ile ilgilidir. Yerel basın bu haberi hangi isimle vereceğini bilememiş, emniyet teşkilatı da sıra dışı olan bu suç türünü tanımlamaya çalışmıştır. O dönemde Amerika’daki eğitiminden yeni dönen bir emniyet görevlisinin bu suçun Amerika’da “Kapkaç (purse-snatching / mugging)” olarak tanımlandığını belirtmesi üzerine bu tür suçlara bundan sonra “kapkaç” denilmeye başlanmıştır. Daily Mirror gazetesi ise bu haberi baş sayfasında “Şiddeti kışkırtan yeni suç. ABD ile ortak kelime: Kapkaç” olarak yer vermiştir. Bu suç, İngiliz polisi için korkulan yeni bir suç türüydü. Tanımlamaya göre birisinin bir kişiyi soymak amacı ile o kişiye saldırması olarak belirtilmişti. Daha sonra tanımla ilgili olarak kapkaç kelimesi “kapkaç saldırısı: kolay bir kurban” olarak basit bir şekilde ifade edilmişti. Mirror Gazetesine göre Amerikan polisi bu suçu, silahsız ve güç kullanarak, kurbanı soyma ve ona aniden saldırma olarak tanımladılar. Daha sonra bu suç Amerika’da ve

İngiltere’de metrolarda da sık sık görülmeye başlandı. Gazeteler giderek yayılan bu suç türünü manşet yapmaya başladılar. Manşetler “yavaş yavaş kapkaç İngiltere’ye geldi” şeklindeydi. Amerikan yaşamı ile ilgili olumsuz yargıların İngiltere içinde artık geçerli olduğu düşüncesi yayılmaya başladı (Thompson, 1998).

Kapkaçın yeni bir suç olup olmadığı ile ilgili tartışmalar başlamıştı. Aslında kapkaç yeni bir suç değildi. Oxford İngilizce Sözlüğü’nde olmamasına karşın bu olay 100 yıldan daha kısa bir süre önce şiddet kullanılarak yapılan hırsızlığın Londra sokaklarında ortaya çıktığını göstermektedir (Thompson, 1998).

İlginç bir şekilde polis bu suçu kapkaç olarak etiketlemeden çok önce Metropolitan Polis Müdürü 1964’te yıllık raporunda “soymak niyeti ile ani saldırı şeklinde olan hırsızlığın % 30 oranında arttığını” belirtmiştir. Açık görülmektedir ki Londra çok zaman önce bu suçla tanışmıştır. Sonradan ortaya çıkan kapkaç terimi polis, hâkim ve İçişleri Bakanlığı (Home Office) tarafından kullanılmasına karşın yeni bir suç kategorisi olara yasalarda henüz tanımlanmamıştı. İstatistikler bu suçu genel hırsızlık kategorisi içerisinde değerlendiriyordu (Thompson, 1998).

Hall ve diğerleri (1973)’nin yapmış olduğu araştırma, bu suçun ahlaki paniğe (moral panic) yol açtığı ile ilgilidir. Genç insanlar suçu işleyen kişilerin özelliklerinden dolayı suçlanmaya başlandı. Polis ve politikacılar kapkaçla savaş konusunda kampanyalar başlattılar. Kısa bir süre sonra başlatılan kampanyalar etkili olmaya başladı ve onlar savaşı kazandıklarını ilan ettiler. Buna karşın halkın artan anksiyetesini yatıştırmak kolay olmayacaktı. Halkın düşüncesini yansıtan araştırmaya göre; görüşülenlerin % 90’ı katı önlemler istiyor, % 70’i ise hükümeti sıkıştırıyordu. Mart 1973’te bu suçu işleyen üç gençten birine 20 yıl, diğer ikisine de 10’ar yıl hapis cezası verildi.

Daha sonra ortaya çıkan haber ise, bu suçu işleyenlerin organize suç örgütü kurdukları ve mafyalaştıkları ile ilgiliydi. Suçun işleniş tarzında bazı farklılaşmaların olduğu görülmekteydi ve bu haber değeri olan yeni bir konuydu. Gazeteler kapkaç suçunun altında yatan ideolojiye odaklandılar. 21 Mart 1973 yılında çıkan bir yazıda bu suçun “Mafya Tipi” bir suç olduğuna işaret edildi. Daily Mail Gazetesinin manşeti “Gang Boss” tır. Gazetelerde çıkan haberlerde kapkaç suçunu organize eden grubun kenar

mahalle veya gettolardan (ghetto) toplandığı, örgütün temel özelliğinin ise ırkçılık olduğu belirtilmiştir (Akt.: Gabriel, 1998) .

Hall ve diğerleri(1973)'ne göre ortaya çıkan vakalarda halkın bu olaylara bakışı daha çok kenar mahallelerdeki veya göç etmiş kişilerin bulunduğu yerlerde yaşayan insanların bu suçu işlediği üzerineydi. Bu imaj, suç ve çevre ilişkisinin çok fazla baskın ve ideolojik olduğu şeklindeydi. Bu suçun ırkçılık, yoksulluk ve gettolarda yaşayan insanlar üzerinde açıkça yoğunlaştığı görölmekteydi. Analitik olarak değerlendirildiğinde yukarıdaki faktörlerin sadece suç oluşumunu açıklamadığı aynı zamanda kentlerin çürümesi, göç problemleri, yasalar ve düzende ortaya çıkan krizle ilişkili olduğu şeklindedir. Bölgesel Birmingham gazeteleri, sosyal bozulmadaki farklılaşmanın üzerinde durmuştur. Görölmektedir ki gençlerin serbest zaman aktivitelerinin olmaması, tehlikeli kaynaklar ve geleneksel aile sayısındaki azalma bu suçla ilişkili değerlerdi. Birmingham'dan Stlnday Mercmy sunmaktadır ki, aile değerlerindeki bozulma, fakirlik vb durumların bir bedeli olarak bu suç ortaya çıkmaktadır. Özet olarak, haberlerin yapısal analizine göre bu suç popüler kültürün bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Hollywood filmlerinin suçu kışkırttığı, Amerika'da ortaya çıkan ve giderek dünyaya yayılan bu suç türünün filmlerin özendirici niteliğinden kaynaklandığı, bunun yanı sıra aile değerlerindeki zayıflama, sosyal düzenin bozulması, büyük kentlerin çürümeye başlaması bu suç türünün gelişimine neden olmaktadır. Daha derin bir analiz yapmak gerekirse, bu olayların altında yatan ideoloji üzerine olabilir. Özellikle zenci gençlerin bu suçu yoğun olarak işlediği görölmekte ve bu gençlerin düzenli bir işlerinin olmaması, serbest zaman aktivitelerinin az olması ve toplumda dışlanan bir grup olmaları nedeniyle suçu işlediği şeklinde düşünölmüştür. Yıllar boyunca dışlanmalarının sonucu olarak, bu suçu işlemelerinin bir öç alma biçimi olduğu da düşünölebilir.

Gazetelerde çıkan haberler ise şu şekilde değerlendirilmektedir. Gazetelerin geleneksel yapıya ve ideolojiye sahip olması haberleri ayrımcı bir formda vermesine neden olmaktadır (Thompson, 1998).

1. 2. 10. 3. Türkiye’de Kapkaç Suçunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kapkaç suçu ülkemizde ilk ortaya çıktığı dönemlerde yankesicilik suçları içinde değerlendirilmekteydi. Bu suç birçok istatistikte yankesiciliğin içine eklenmesine karşın Türkiye’de kapkaç suçuna ilişkin yazılı ilk istatistikler 1994 yılına kadar uzanmaktadır. Bu istatistikler 1994 yılında İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır.

İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Müdürü Ahmet Sürel ile 22. 11. 2005 tarihinde yapılan görüşmede bu suçun İstanbul’da uzun yıllardan beri yaşandığı, 1994 yılından itibaren düzenli oluşturulan istatistikler nedeniyle ilk verilerin bu tarihten itibaren elde edilmeye başlandığını ifade etmiştir.

Kavgacı ve Erzurumoğlu ise 1998 yılında bu suçu bilimsel düzeyde tanımlayan ilk araştırmacılarıdır. Araştırmacılara göre sokak çocuklarına sahip çıkacak kurumların yetersizliği sebebiyle, çocuklar geçimlerini ya yiyecek ve giyecek atıkları ile ya da hırsızlık, dilencilik, kapkaççılık (özellikle yaşlı kadınların çantalarının çalınması) ve benzeri suçlarla temin etmektedirler (1998: 54).

Kapkaç suçunun toplumda tanınması ise bu suçun medya tarafından yoğun olarak işlenmesi ile paralellik göstermektedir. Ayrıca çeşitli dönemlerde yaşanan ekonomik krizler ve yasal düzenlemeler kapkaç suçunun belirli dönemlerde artış göstermesine neden olmuştur.

2004 yılı verileri incelendiğinde 18 yaş altında kapkaç suçu işleyenlerin sayısı 1013, 18 yaş ve üstü kapkaç ve yankesicilik suçu işleyenlerin sayısı ise toplam 16. 790’dır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2005). Emniyet Genel Müdürlüğü verilerinde kapkaç ve yankesicilik suçu birlikte verilmektedir. Bunun nedeni Yeni TCK’da kapkaç suçu tanımlanana kadar bu suçun yankesicilik suçu kapsamında değerlendirilmesidir. Görülmektedir ki kapkaç suçu ağırlıklı olarak 18 yaş üstü bireyler tarafından işlenmektedir.

1994 yılından itibaren düzenli olarak veri toplayan İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü kapkaç ve yankesicilik suçunu bu tarihten itibaren birbirinden ayırmış ve veriler bu

şekilde toplanmıştır. Buna göre 1994 yılından itibaren İstanbul ilinde kapkaç suçuna ilişkin sayısal veriler şu şekildedir:

Çizelge 2: İstanbul İlinde Kapkaç Suçunun Yıllara Göre Dağılımı

İstanbul İlinde Kapkaç Suçunun Yıllara Göre Sayısal Dağılımı	Faili Belli	Faili Meçhul	Toplam	Yakalanan	Firar
1994 Yılı	366	621	987	489	38
1995 Yılı	369	1124	1493	423	69
1996 Yılı	723	2745	3468	820	84
1997 Yılı	942	4216	5158	1049	165
1998 Yılı	1053	4396	5449	1011	117
1999 Yılı	869	3233	4102	857	68
2000 Yılı	682	3125	3807	965	85
2001 Yılı	873	4660	5533	1145	149
2002 Yılı	524	2040	2564	718	89
2003 Yılı	669	2020	2689	895	196
2004 Yılı	650	1624	2274	661	201
2005 Yılı	564	2161	2725	525	212

İstanbul sürekli göç alan, marjinal grupların oldukça fazla olduğu bir ildir. Buna ek olarak suç oranlarının da en fazla olduğu illerin başında gelmektedir. Kapkaç suçu ise en fazla İstanbul'da görülmektedir. Yukarıdaki istatistiklerden anlaşılacağı gibi kapkaç suçunun yıllara göre değişen sayısal oranları, ülkenin yaşadığı değişime (göç, yoksulluk, yüksek işsizlik oranları vb) paralel olarak farklılık göstermektedir.

2006 yılında kapkaç olayları yüzde 70 artarak 12 bin 154'e yükselmiştir. Kapkaç olaylarının aydınlatılma oranları da yüzde 32'den yüzde 19'a düşmüştür. Rakamlar, kapkaçın başkentinin İstanbul olduğunu göstermekte, İstanbul'u Diyarbakır, İzmir, Ankara, Antalya ve Mersin izlemektedir. 2005'te 6 bin 978 olan gasp-yağma suçu sayısı yüzde 26 artarak 8 bin 808'e yükselmiş ve bu suçların aydınlatılma oranı da yüzde 60'tan yüzde 57'ye düşmüştür (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2007).

Kapkaç suçunu işleyen kişiler, bu suçu işlerken bir veya birden fazla kişiden yardım almakta, bu nedenle bu suç organize suç niteliği taşımaktadır. Ayrıca kapkaç suçu, mağdura verdiği zarar nedeniyle yağma suçuna da dönüşmektedir (Sürel 2005). Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılında yaptığı "Sokak Suçları Atölye Çalışması"nda kapkaç suçunun yağma (yağma) suçuna çok yakın bir suç olduğu ve faili belli olan kapkaç suçlarının mağdura verdiği en ufak zarar (fiziksel, psikolojik vb) dikkate alınarak bu suçun yağma kategorisinde değerlendirildiği birçok Asayiş Şube Müdürü tarafından ifade edilmiştir.

1. 2. 10. 4. Organize Suç Kavramı

Organize suç örgütleri, toplumda yer edinmek için zor kullanarak haksız kazanç elde ederler ve ekonomik bir güç haline gelirler. Devlette çürüme organize suç örgütlerinin neden olduğu ve tüm dünya ülkelerini ilgilendiren önemli bir sorundur. Son yıllarda yapılan ve birçok ülkeyi derinden etkileyen sosyal ve ekonomik değişimler, kriminojen etki yapmışlardır. Dengesiz gelişmeler suç yaratmaktadır (Demirbaş, 2001). Siyasi ve ekonomik yapıda ortaya çıkan dengesizlik sonucunda organize suç örgütleri büyümektedir.

Bir suçun organize suç olarak kabul edilebilmesi için bazı kriterler bulunmaktadır. Bunlar; çok sayıda kişinin oluşturduğu kalıcı ve sürekli bir birleşmenin, ortak amaçların, örgütlü bir yapının, planlama ve görev dağılımının bulunması; gerekli bilgilerin elde edilebilmesi; devlet organları da dâhil az veya çok sayıda bir grup insanın gereksinimlerinin karşılanması; suç işleme dâhil hukuk kurallarının ihlali ve bir takım suçların işlenebilmesi vasıtası ve yollarının sağlanabilmesidir (Sözüer, 1995).

Sözüer (1995)'e göre, bir takım failerin suç işlemek için bir araya gelmeleri her zaman organize suçluluğun varlığını göstermez. Organizasyonun illegal kazanç elde etmek amacı gütmesi, hukuka aykırı bu amacın gerçekleştirilmesini yaşam tarzı haline getirmesi ve katı veya gevşek bir hiyerarşik yapı içerisinde sürekli olarak suç işlemesi gerekmektedir.

Organize suçluluk çerçevesinde tipik olarak kabul edilen suçlar şu şekilde sıralanabilir: Yasadışı uyuşturucu madde ticareti, yasa dışı silah ticareti, kıymetli evrak sahtekârlığı, altın kaçakçılığı, -nükleer madde kaçakçılığı, tarihi eser kaçakçılığı, sermaye yatırımı dolandırıcılığı, kara para aklama, kalpazanlık, dolandırıcılık, rüşvet ve yolsuzluk, tehdit ve şantaj, çocuk pornografisi, silahlı yağma ve soygundur (Ceylan, 2002).

Yaygın olarak görülen yukarıdaki organize suç grupları içine, son yıllarda ortaya çıkan bazı kapkaç grupları da girmektedir. Bu gruplar arasında kapkaç suçunu organize bir biçimde gerçekleştirenler bulunmakla birlikte, bu suçu organize suçtan farklı olarak çeteler yoluyla gerçekleştiren gruplarda bulunmaktadır.

Türkiye’de organize suçluluk 1960’lı yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Almanya ağırlıklı olmak üzere, dünyanın birçok ülkesine ülkemizden grup grup işçi gönderilmiştir. Gurbetçilerin büyük bir bölümü kaderine razı olup Avrupalıların yapmak istemedikleri zor, pis ve az ücretli işlerde çalışmaya razı olmuş, küçük bir bölümü ise yasal olmayan işlere yönelerek kolay para kazanma yollarına başvurmuşlardır.

Organize suçluluğun ülkemizde ağırlığını iyiden iyiye hissettirmesi ise, 1970’lerde başlar. Bu yıllarda yurt dışındaki uzantılarıyla sıkı bağlantılar kuran organize suç örgütleri terör örgütlerinin de eylemlerinin artmasıyla oluşan illegal silah ve benzeri gereksinimleri karşılamak üzere silah kaçakçılığına ve kapalı sistemin ürettiği karaborsacılık faaliyetlerine soyunur. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve sınırlamalar, halkın gereksinim duyduğu birçok tüketim malının darlığına ve dolayısıyla bu malların karaborsasının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde ülke ekonomisinin dar boğazlar yaşadığı, devlet otoritesinin sık sık sarsıldığı, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderek adaletsizleştiği ve köylerden kentlere hızlı nüfus hareketlerinin yaşandığı, kısaca organize suçluluğa müsait bir zemin olduğu bir dönemdir (Yılmaz, 1998).

Yıllar içerisinde organize suçluluğun boyutları ve sınırları değişmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde organize suç örgütleri çek-senet tahsilâtı, devlet ihaleleri, kiralık suçlar,

hırsızlık mal pazarlama, zorla senet imzalatma, kasa hırsızlığı, oto hırsızlığı, fuhuş, göçmen kaçakçılığı vb alanlarda faaliyet göstermektedir (Yılmaz, 1998).

Türkiye’de organize suçluluğu doğuran pek çok etken bulunmaktadır. Ülkemizde organize suçluluk olgusu kriminolojik olduğu kadar sosyolojik bir görünüm kazanmıştır. Ülkemizde yaşanan aksaklıklar, ekonomik, sosyal, hukuk ve siyasi alanlardaki boşluklar sonucunda bu boşluklara cevap verecek sistemler ortaya çıkmıştır. Ayrıca son yıllarda yaşanan ve ülkemizin de etkilenmiş olduğu birçok ülkede meydana gelen gelişmeler, kriminojen etken rolü oynamıştır (Yenisey, 1998). Dengesiz gelişmeler, suç yaratmaktadır.

Toplumsal yapının bozulması ve toplumsal yozlaşma, yükselen değerlerin değişmesine yol açmakta, normal ve sağlıklı norm ve değerler, dürüstlük, çalışkanlık, alın teri ve iyi ahlaklılık önemini kaybederek yerlerini ahlaksızlık, rüşvet alıp verme, kolay yoldan zengin olma, köşe dönmece, hokkabazlık, kısaca her türlü ahlaksızlık ve kanun dışılık almaktadır. Bu oluşan yeni kültürün acımasızca empozisi ve medyanın da reyting kaygısıyla veya farkında olmadan organize suçluluğa ve bazı kanun dışı davranışlara sık sık programlarda yer vererek bu tür davranışları zımnen övmesi, organize suç örgütlerinin, liderlerinin, üyelerinin kısaca organize suçluluğun toplumda meşruluk kazanarak kabul görmesine yol açmaktadır (Bal, 2000: 53).

Ayrıca bireyin hak ettiğini alamadığına, adaletsizliğin yaygın olduğuna inancı, “boşuna çalışıyorum” veya “ne kadar çalışırsam çalışayım yaşamım için gerekli temel gereksinimlerimi elde edemeyeceğim” şeklindeki düşüncesi organize suçluluğun artmasında önemli bir etken olmakta, alın terine dayalı çalışmalar sonucu minimum yaşam standardına dahi ulaşmadaki umutsuzluk, organize suç örgütleri tarafından kullanılmaya hazır bir kitlenin yaratılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Bal, 2000: 51). Tüm bu nedenlerin organize suçun olduğu kadar, kapkaç suçunun da oluşmasına uygun bir ortam sağlandığı düşünülebilir.

1. 2. 10. 5. Kapkaç Suçunun Organize Suç İçerisinde Değerlendirilmesi

Kapkaç suçu ile ilgili medyada çıkan ilk haberlerde bu suçun sadece bir birey tarafından işlendiği üzerinde durulmakta iken kapkaç suçu ile ilgili olarak son dönemde gazete ve televizyonlarda çıkan haberleri incelediğimizde bu suçu işleyen kişilerin çete oluşturdukları ve bu çetelerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerden gelen veya göç eden kişilerden oluştuğu yönündedir (Cerrah, 2005; Tolan, 2005; Eken, 2005; Narlı, 2005).

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 2004 yılında kapkaç suçu nedeniyle gözaltına alınan 1094 şüpheli ile yapılan araştırmada da, 1094 kişinin 401'inin daha önce de suç işlediği tespit edilmiştir. Bunlardan % 55.9'unun kapkaç, % 30.9'unun hırsızlık, % 1.0'ının yağma, % 1.5'inin yankesicilik/dolandırıcılık, % 10. 7'sinin diğer suçları işlediği belirlenmiştir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2004: 25). Sonuçlardan anlaşılmaktadır ki kapkaç suçu nedeniyle gözaltına alınan şüpheliler bu suçu organize suçların bir özelliği olarak daha önce de yapmıştır. Aynı araştırmada dikkati çeken bir başka veri ise gözaltına alınan şüphelilerin suç işleme nedenleri ile ilgilidir. Buna göre şüphelilerin % 46.9'u parasızlık, % 6.7'si teşvik, % 21.4'ü kolay para kazanmak, % 18.3'ü meslek edinmek, % 6.7'si ise diğer nedenlerle kapkaç suçunu işlemektedir. Kolay para kazanmak ve meslek edinmek amacıyla bu suçu işleyenlerin oranı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu sonuçlar organize suçun kriterleri arasında yer alan, illegal kazanç elde etme ve hukuka aykırı bu amacın gerçekleştirilmesini yaşam tarzı haline getirmesine uygun düşmektedir.

1. 2. 11. Kapkaç Suçu ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Sosyal hizmetin temelinde insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri yer almaktadır. Sosyal hizmet, risk altındaki grupların sosyal refah hizmetlerinden faydalanmasını amaç edinmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmetin temel felsefesi, toplumda sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir.

Sosyal hizmet, dezavantajlı insanlarla dayanışma içinde, yoksulluğu azaltmaya çalışır ve savunmasız ve eziyet çekmiş insanların toplum içinde –bir insan olarak hak ettikleri gibi- yer almalarını geliştirmek üzere özgürleşmeleri için çaba gösterir.

Sosyal hizmetin misyonu tüm bireylerin potansiyellerini tam olarak kullanabilir hale getirmek, yaşamlarını zenginleştirmek ve işlevsiz olmalarını önlemektir. Tüm bu amaç ve ilkelerini gerçekleştirebilmek amacıyla sosyal hizmet bireysel güçsüzlük, eksiklik ya da patolojilerden ziyade birey ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşim süreçleri üzerinde durarak “çevresi içinde birey” kavramına vurgu yapmaktadır. Bireyleri buldukları sistem içerisinde değerlendiren sosyal hizmet bakış açısı, bir sistemde yaşanan değişimin diğer sistemleri de etkilediğini kabul etmektedir

Ekolojik Sistem Kuramını sosyal hizmete uygulayan Germain ve Gitterman (1980)’ın “yaşam modeli”ne göre “yaşayan sistemler” (birey ya da grup olarak yaşayan sistemler), etkileşimde buldukları çevreye devamlı uyma davranışı içindedir. Ayrımcılık, yoksulluk, damgalanma, suç gibi toplumsal sorunlar, karşılıklı uyum olasılığını azaltır. Uyum sağlayan dengenin bozulması stresle sonuçlanır. Stres, gereksinimlerle, çevrenin bu gereksinimleri karşılayabilme kapasitesi arasındaki dengeyi bozduğu için sorunlar doğurur (Uluğtekin, 1994: 105).

Büyük kentlere göç eden bireyler ve aileleri yeni etkileşimde buldukları çevreye uyum sağlamaya çalışmaktadır. Uyumun gerçekleşebilmesi için ise gerek toplumsal, gerek kamusal gerekse de bireysel anlamda desteğe gereksinim duyulmaktadır. Çok boyutlu desteğin olmayışı kişilerin toplumun dışına itilmelerine ve yabancılaşmalarına neden olabilecektir.

İnsanlar kendilerini ekonomik sistem, hukuk ve adalet sistemi, din ve eğitim sistemi karşısında güçsüz hissedebilirler. Gutierrez (1990: 150) gücün olmamasını çeşitli faktörlere dayandırır. Bunlar ekonomik güvencenin olmaması, politik alanda deneyimin olmaması, bilgiye ulaşamama, mali desteğin olmaması, soyut ve kritik düşünce konusunda eğitimin olmaması, fiziksel ve duygusal streştir.

Kaynaklara ulaşmada sorun yaşayan birey veya gruplar güçsüzlük yaşarlar. Bir sistem içerisinde bireysel, durumsal, insan ilişkileri ve sosyo-politik boyutlar insanların güçlü veya güçsüz olma durumunu etkilemektedir (Gutierrez, 1990):

Bireysel Boyutu: Kişisel güç bizim kendi en iyiyi yapabilme becerimizi, yeterliliğimizi ve gücümüzü hissedebilme ve değişikliklere etki edebilme yetimizi sembolize eder.

Güçlendirme, kişiliği ve bilişsel yapısı ve motivasyonu içerisindeki kişinin kendi hayatı üzerindeki kontrol hissini önerir. Bu hepimizin sahip olduğu beceri süreçleridir. Fakat bunun ortaya çıkarılması gerekmektedir. “Hepimiz buna potansiyel olarak sahibiz ve bu satın alınması gereken bir şey değildir” (Rappoport, 1984: 17).

Durumsal Boyutu: Yüzeysel olarak insanın güçlendirilmesini tarif etmek için etkililik, yetkinlik ve başarı gibi kendini değerlendirmede kullanılan kelimeler kullanılır. İnsanların yeterliliği; sınırlandırılmış alanların dışında sistem ve onların yaşadığı sosyal ve fiziki ortamlar içinde uyum gösterebilmesidir. Bulunduğu bölgede birçok konuda yetkin olan bir birey, göç ettiği yeni çevrede bu yetkinliklerini kullanamayabilir. Yeterlilik tek başına sistem değildir. Çevre içerisindeki anlamı ile sistemde yeterli olmayı hissetmektir.

İnsanın yeterliliği kişinin kesin bir özelliği değildir. Bu, insanın kapasiteleri, becerileri, motivasyonu, çevresel etkinlikleri, sosyal ağları, sosyal destek ve istekleri, çelişkileri, bireyin ekolojik konular içerisindeki yetersizlikleri arasındaki durumunun sonucudur

İnsan İlişkileri Boyutu: Bireyler arası güçlendirme, bizim diğer insanları etkileme becerimizi niteler (Gutierrez, 1991). Gutierrez bireyler arası gücün iki kaynaktan geldiğini vurgular: Birinci kaynak sosyal statü üzerine oluşturulmuş güçtür. Örneğin; ırk, cinsiyet ve sınıf üzerindeki güç, ikinci güç ise yeni pozisyonları garanti altına almak ve yeni beceriler öğrenme yoluyla başarılan güçtür.

Sosyo-Politik Boyutu: Bütün insan sistemleri ısrarla değişen şartlara ayak uydurabilmek için süregelen ve zengin kaynak seçeneklerini gerektirir. Daha çok seçeneğin varlığı, sistemin kendi çeldiricilerine hükmetmesini sağlar. Solomon (1977) gözlemlerinin

sonucunda daha fazla ve iyi kaynakların yapılandırılması ile toplumun karşılaştığı problemlerine; suç, işsizlik, yerleşim problemlerine daha etkili çözümler getirebileceğini savunmuştur.

Solomon (1977) güç engelini fırsatlara ulaşımı reddeden ve sonuç olarak yeterli işlevselliği sabote etmeye yönelik üç aşamada tarif etmektedir: Birincisi, bazı kritik kişisel kaynakları oluşturmada gereksinim duyulan kaynaklara ulaşımı olanaksız hale getiren güç engelidir; yeterli olmayan sağlık hizmetlerinin sağlıklı olmaya engel olması buna bir örnektir. İkinci güç engeli ise sosyal ve teknik becerileri öğrenmede gerekli kaynaklara konulan engeldir; insanlar uygun olmayan eğitim fırsatlarından dolayı iş bulma ve terfi etmede başarısız olurlar. Üçüncü ise değerleri/önemli sosyal rolleri inkâr etmedir. Ayrımcı iş dağılımının uygulanması ile bir babanın ailesini güçlendirmek için gerekli işi bulmasına engel olunabilir. Bu engeller gücün kaybolmasına neden olmaktadır.

Güçsüzlük bir sistemin yeterlilik hissini ortadan kaldırır ve bireysel, bireylerarası ve içeriksel güçlerinin uygun karışımına, kaynaklara ve desteğe erişimde engel olarak ortaya çıkar.

Güçlendirme yaklaşımının daha iyi anlaşılması için öncelikle güçsüzlük kavramı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Güçsüzlük, genel toplum içinde ayrımcılığa uğrayan grupların ortak durumudur. Düşük sosyo-ekonomik düzeyde yaşayan insanlar, etnik azınlıklar, kadınlar ve engelliler, işsizler buna örnek olarak verilebilir (Kieffer, 1984 akt. Miley ve Dubois, 1998).

Payne (1991: 268)'e göre güçlendirme yaklaşımının temel amacı sosyal adalettir. Bu amaca ulaşmada sosyal hizmet uzmanları, birlikte çalıştıkları müracaatçıların yaşamlarında birer nesne değil birer özne olmalarını hedeflemelidir. Ülkemizde sosyal hizmet uzmanlarının güçsüz, ezilmiş ve dışlanmış gruplarla çalıştıkları gerçeğinden hareketle güçlendirme yaklaşımının uygulama süreçlerine aktarılması ve sonuçlarının değerlendirilmesi, sosyal hizmetin güçlendirilmesine de katkıda bulunacaktır.

Güçlendirme yaklaşımında sosyal eşitsizlikler ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan müracaatçı grupları ile çalışmak söz konusudur (Payne, 1991: 229).

Güçlendirme yaklaşımı ile çalışan sosyal hizmet uzmanları kaynak danışmanı, duyarlılaştırıcı (sensitiser) ve eğitimci rollerini kullanırlar (Payne, 1991: 230). Bu roller, dezavantajlı yaşantıları nedeniyle güçsüzlüğü içselleştirmiş, negatif değerleri (negatif valuations) olan birey ve topluluklarla çalışırken sosyal hizmet uzmanlarının işlerine yaramaktadır. Burada önemli olan nokta, güç başarısızlığı (power failure) yerine güç yokluğu (power absence) kültürünün insanları sistemi değiştirme konusunda hareketsiz bırakmasıdır.

Güçlendirmenin sosyo-politik boyutunda insanların çevrelerindeki fırsat ve kaynaklara sahip olmaları ile yeterliliğin artacağı inancı söz konusudur. Solomon (1977), ne kadar iyi geliştirilmiş kaynaklar varsa toplumların sorunlara etkin çareler geliştirmekte o denli başarılı olabileceklerini de belirtmektedir.

Güçlendirme yaklaşımında, insanların kendilerini değiştirmek yerine politik ve sosyal kurumlarda yapısal değişiklikler yaparak engellerle baş edileceğine vurgu yapılmaktadır. Güçlendirme yaklaşımını odak alan sosyal hizmet uzmanları uygulamada eko-sistemler perspektifi ve güçler oryantasyonunu temel almaktadır.

Güçlendirme perspektifinin birincil amacı sosyal adaleti gerçekleştirmektir. Sosyal adalet, sosyal ve politik eşitlik, hizmetlerden yararlananların bilgisini kullanma ve insanlara daha çok güvenlik vermek demektir. Güçlendirme yaklaşımı ile birlikte ele alınan savunuculuk müracaatçıların bakış açısı ve gereksinimlerini tartışma hizmeti anlamına gelir.

Savunuculuk ve güçlendirme yoluyla baskı altında ezilmiş müracaatçılar büyük ölçüde “self-kontrol” ve “güç” kazanabilirler (Uluğtekin, 1994: 103-104).

Güçlendirme odaklı uygulamada, SHU'nun rolü ‘seçenekleri açmak, müracaatçıya seçimlerini genişletmede veya çoklu çözüm yolları konusunda serbest olmasında yardım etmektir’.

1. 3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı kapkaç suçuna yönelen tutuklu ve hükümlülerin sosyo-demografik özelliklerinin, sosyal dışlanma süreçlerinin ve suç ve diğer sapma davranışlarla ilişkilerinin araştırılmasıdır.

Yukarıda belirlenen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Kapkaç suçuna yönelen hükümlülerin sosyo-demografik özellikleri nedir?

2. Kapkaç suçuna yönelen hükümlülerin sosyal dışlanma süreçleri nasıldır?

2. 1. Ekonomik dışlanma yaşadı mı?

2. 1. 1. Mal ve hizmet piyasasından dışlandı mı?

2. 2. 1. Temel gereksinimlerden dışlandı mı?

2. 2. 2. Tüketimden dışlandı mı?

2. 1. 2. İş Gücü Piyasasından dışlandı mı?

2. 2. Toplumsal alandan dışlandı mı?

2. 2. 1. Mülkiyetten ve mekândan dışlandı mı?

2. 2. 2. Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlandı mı?

2. 2. 2. 1. Eğitim hizmetinden dışlandı mı?

2. 2. 2. 2. Sağlık hizmetinden dışlandı mı?

2. 2. 2. 3. Sosyal güvenlik hizmetinden dışlandı mı?

2. 3. Siyasal alandan dışlanma yaşadı mı?

2. 3. 1. Yurttaşlık haklarından dışlandı mı?

2. 3. 2. Kendisini azınlık olarak görüyor mu?

3. Kapkaç suçuna yönelen hükümlülerin suç ve diğer sapma davranışlarla ilişkileri nasıldır?

3. 1. Sokakta yaşama deneyimi

3. 2. Evden kaçma deneyimi

3. 3. Okuldan kaçma deneyimi

3. 4. Kesici silah, patlayıcı alet kullanma durumu

3. 5. Daha önce herhangi bir suçtan hüküm alma durumu

3. 6. Maddeye kullanımına başlama deneyimi

3. 7. Suça nasıl yöneldi?

3. 8. Neden kapkaç suçuna yöneldi?

3. 9. Kapkaç suçunu işlemesinde etkili olan mekanizmalar nelerdir?

3. 10. Suç işlerken neler hissetti?

3. 11. Bu suçu işlerken mağdurun ne tür özellikleri önemliydi?

3. 12. Mağdura ilişkin düşünceleri nedir?

1. 4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemiz açısından görece yeni bir suç türü olan kapkaç suçuna ilişkin literatürde yeterli bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın sorunu kapkaç suçuna yönelen kişilerin bireysel, ailesel, sosyo-ekonomik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri ve suç ve diğer sapma davranışlarla olan ilişkilerinin ortaya konulmasıdır. Bu araştırmayla söz konusu suça yönelen kişileri daha yakından tanıma olanağı olmuştur. Bu da gerek suçun önlenmesi konusunda, gerekse suç işleyenlere yönelik ıslah hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi açısından önem taşımaktadır. Araştırma, sorun alanına ilişkin bilgi eksikliğinin giderilmesine olan katkısı kadar doğrudan uygulamaları etkileyecek özelliklere de sahiptir.

Ülkemizde suç türlerine yönelik çalışmalar ve istatistikler son derece yetersizdir. Her suç türünün kendine özgü özellikleri vardır. Bu çalışmada yaşam öyküsü alınarak, hükümlünün çocukluğundan bu güne kadar geçen sürede yaşam basamakları (aile, okul, çevre, suça yönelme, kapkaçın hangi aşamada işlendiği ve neden işlendiği vb) incelenmiştir. Boylamsal bir çalışma ile hükümlünün suça yönelmesi, ceza adalet sisteminin ve ıslah sistemlerinin hükümlü üzerinde yarattığı etki vb pek çok konu irdelenmiş ve suça özgü önlemler ve tretman modeli önerilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın bir başka önemi ise hükümlülerle yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Hükümlülerin büyük çoğunluğu, çocukluklarından bu güne kadar, defalarca suç işlemiş ve cezaevi deneyimi yaşamış olmalarına karşın, şimdiye kadar hiçbir profesyonel tarafından kendileriyle bu tarz bir görüşme yapılmadığını ifade etmiştir. Hükümlüler, araştırmacı ile yaptıkları görüşme ile yaşamlarını farklı boyutlarda değerlendirme olanağı bulmuş, uzun ve yorucu yaşam süreçlerinde suça yönelme nedenlerini bir kez daha gözden geçirme olanağı bulmuşlardır.

1. 5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda, kapkaç suçuna yönelen kişilerle görüşme yapılması planlanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı ile yapılan görüşmelerde kapkaç suçunu işleyen 18 yaşın altındaki kişilerin yeni TCK'den önce

(yani 1 Haziran 2005'ten önce) cezai işlem görmediği, bu tarihten sonra ise bu suçu işleyen kişilerin çok azının cezai işlem gördüğü yönündedir. Başlangıçta 18 yaşından küçük bireylerle de görüşülmek istendiği halde bu kişilere ulaşmanın zor olacağı anlaşıldığı için araştırmanın yalnız yetişkinler üzerine yapılması bir sınırlılık olarak görülmüştür.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise, kapkaç suçunu işleyen kişilere ilişkin Adalet Bakanlığı istatistiklerinde hiçbir bilginin olmamasıdır. Adalet bakanlığı istatistiklerinde suçun ilgili olduğu ana başlığa göre bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu nedenle Adalet Bakanlığı Adli İstatistik Genel Müdürlüğünde sadece 142. madde nedeniyle hüküm almış kişilerin bilgisine ulaşılabilmektedir. Bu madde altından ayrı ayrı tanımlanan suç türlerine ilişkin bilgilere ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, kapkaç suçu TCK'de 142/2-b bendinde tanımlanmış olmasına karşın, ceza infaz kurumlarındaki çoğu hükümlü dosyasında hükümlünün işlediği suçun kanun maddesine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamış, bu nedenle de ceza infaz kurumları yetkililerinin önerisi üzerine Türkiye genelinde 142. maddeden hüküm almış kişilerin bulunduğu ceza infaz kurumlarına bir form gönderilerek, hükümlünün şimdiye kadar işlediği suçlar arasından kapkaç suçu olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yolla hükümlülere ulaşılmaya çalışılması araştırmanın sınırlılığıdır.

Araştırma sırasında hükümlüler ile ceza infaz kurumlarının koşulları nedeniyle günün belirli saatlerinde görüşme zorunluluğu da araştırmanın bir başka sınırlılığı olmuştur.

1. 6. TANIMLAR

Hükümlü: Kapkaç suçu nedeniyle hüküm almış birey.

Gasp: Failin kapkaç yaparken mağdurun psikolojik veya fiziksel olarak zarar görmesine neden olması.

Mağdur: Kapkaç suçu nedeniyle zarar gören birey.

Fail: Kapkaç suçu işleyen birey.

Gayrimeşru: Yasa dışılık

BÖLÜM 2: YÖNTEM

2. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada karma model (mixed model study) kullanılmıştır. Karma model 1990'larda ayrı bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Karma model çalışmaları, pragmatist paradigmanın ürünüdür ve araştırma sürecinin farklı aşamalarında nitel ve nicel yaklaşımları birleştirmektedir (Tashakkori ve Teddlie, 1998: 13-18). Bu yaklaşıma çoklu-yöntem araştırmaları da denmektedir (Punch, 2005: 232).

Nitel ve nicel yaklaşımı birleştirmek için çok sayıda model vardır ve hiçbiri de tek yol değildir. Yaklaşımların nasıl birleştirileceği araştırmanın koşulları, bağlamı ve pratik yönleri dikkate alınarak belirlenmektedir (Punch, 2005: 231-232).

İki yaklaşımı birleştirme konusunda pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Bryman (1992: 59-61'den Akt: Punch, 2005: 232-233)'a göre 11 yaklaşıma göre iki model birleştirilmektedir. Bu yaklaşımlar; üçgenleme mantığı, nitel araştırma nicel araştırmayı kolaylaştırır, nicel araştırma nitel araştırmayı kolaylaştırır, nitel ve nicel araştırma genel bir görünüm sağlamak için birleştirilir, yapı ve süreç yaklaşımı, araştırmacıların ve bilgi alanların bakış açısı, genelleme sorunu, nitel araştırma, değişkenler arasındaki ilişkilerin yorumunu kolaylaştırabilir, makro ve mikro düzeyler arasındaki ilişki, araştırma sürecinde aşama ve melezlerdir. Araştırma kapsamında, karma model ile her iki yaklaşımı birleştiren 'Yapı ve Süreç Yaklaşımı' tercih edilmiştir. Bu yaklaşımda nicel araştırma, özellikle sosyal yaşamın 'yapısal' özelliklerini tespit etmede etkiliyken, nitel araştırma, çoğunlukla 'süreci' anlama açısından daha güçlüdür. Bu güçlü yanlar tek bir çalışmada bir araya getirilmektedir. Akşit (1997: 69), nitel ve nicel yaklaşımların birbirlerine göre önemli üstünlükleri olduğunu vurgulayarak, gerçeğin (en azından mümkün olan kısmının) ortaya çıkarılmasında karşılıklı tamamlayıcı özelliklerinin olduğuna işaret etmektedir.

Miles ve Huberman (1994'ten Akt: Punch, 2005: 233), iki yaklaşımın birleştirilmesinin genel bir değerlendirmesini yaparken, 'bağ' terimini tercih etmekte, nicel ve nitel

verileri bağlantılandıran dört genel tasarımı açıklamaktadırlar. İlk tasarımda, her iki veri türü, bütünleştirilerek toplanmaktadır. İkincisinde süre giden bir alan araştırmasıyla paralel olarak çoklu alan taraması yürütülür. Üçüncüsünde tasarım iki yöntemin sırasıyla birbirlerini izlemesidir. Nicel araçlara götüren keşfedici alan araştırmasını izleyen nicel veri toplama ve çözümlemesinin ardından niteliksel araştırma gerçekleştirilir. Dördüncü tasarımda yine iki yaklaşım birbiri peşi sıra kullanılır. Alan taramasını, derinlemesine ve yüz yüze niteliksel çalışma izler, bunun da ardından bazı hipotezlerin sınanması için deney gelir.

Creswell (1994) ise tasarımların birleştirilmesini üç modele indirgeyerek olasılıkları basitleştirir. İlki, nicel ve nitel aşamaların birbirinden neredeyse tümüyle ayrı tutulduğu tümüyle iki-aşamalı tasarımdır. İkincisi, araştırmacının bir araştırmayı, tek bir başat paradigmayla birlikte, diğer paradigmanın bir parçasını kullanarak gerçekleştirdiği, başat/daha az başat tasarımıdır. Üçüncü, iki yaklaşımın değişik yönlerinin araştırmanın tüm aşamalarında birbirleriyle harmanlandığı karma-yöntem tasarımıdır. Bu yukarıda bahsedilen tam-çok yöntemli tasarımıdır.

Kapkaç suçundan hüküm giyenlerle görüşmek amacıyla 10 ilde toplam 17 ceza infaz kurumuna gidilmesi ve ceza infaz kurumlarındaki görüşme olanaklarının sınırlı olması (bir hükümlü ile birden fazla görüşme olanağının olmaması ve araştırmacının sınırlı olanakları nedeniyle bir kez gidilen kente tekrar gidilememesi) nedeniyle nitel ve nicel veriler birlikte toplanmıştır. Bu nedenle Creswell (1994)'in bahsettiği tasarım tiplerinden üçüncü modele uygun yöntemlerin harmanlanması yoluyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın sosyo-demografik özellikler ve sapma davranışlarla ilişkisine yönelik bölümler için nicel veri toplama aracı kullanılırken, sapma davranışlara yönelme nedenleri, sosyal dışlanma süreçleri ve suç hikâyesi bölümünde yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla veri toplanmıştır. Görüşmeler sırasında hükümlüden öncelikle yaşamını anlatması istenmiş ve hükümlünün verdiği cevaplara göre görüşme sırasında nitel ve nicel desene uygun veriler toplanmıştır.

Görüşme formu yöntemi benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır (Patton, 1987: 111'den Aka. Şimşek ve Yıldırım,

2000: 95). Bu tarz görüşme biçimine “Sorun Merkezli Görüşme” adı da verilmektedir (Mayring, 2000: 56-57).

Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgiler alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Konular ve soruların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu araştırma problemiyle ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Şimşek ve Yıldırım, 2000: 95).

Kapkaç suçunun ülkemiz açısından yeni bir suç olması bu konuda nicel verilerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırmada nicel desen, kapkaç suçuna yönelen tutuklu ve hükümlülerin genel profillerini betimlemek, nitel desen ise suça yönelme nedenlerinin ve suç öncesi ve sonrasındaki sosyal dışlanma süreçlerinin ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmıştır.

Sosyal dışlanmanın çerçevesini belirlemek için hem nitel hem de nicel araştırmalar yapılmaktadır. Nitel araştırmalar daha hassas konuları anlamak için yapıldığından sosyal dışlanma çalışmalarında büyük avantajları olan bir yöntemdir. Nitel çalışma sonuçtan daha ziyade süreci anlamaya çalışan bir yöntemdir. Sosyal dışlanma ise sadece sonuç odaklı bir durum değildir. Tam tersine sosyal dışlanmaya yol açan etmenler çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu nedenle sosyal dışlanma ile ilgili çalışmalarda, kişinin soruları anlayabilmesi, daha esnek bir görüşme olanağı sağlaması ve görüşmeciye güven duygusunun gelişmesi amacıyla çoğunlukla nitel yöntem kullanılmaktadır. Sosyal dışlanma araştırmalarında nicel boyut daha çok genel profili betimlerken, nitel boyut ise daha çok hassas konuların derinlemesine görüşme yoluyla irdelenmesi amacıyla kullanılır. Sosyal dışlanma süreçlerini açıklayabilmek için, kişinin yaşamı, olaylara yönelik algılarını almak son derece önemlidir. Bu nedenle sosyal dışlanma araştırmalarında nitel araştırma, vazgeçilmez bir yöntem olarak kullanılır (Gacitua-Mario, Wodon, 2001: 4; Adaman, 2006; Sapançalı, 2006).

Sosyal dışlanma alan çalışmasında, nitel araştırma, genel yoksunluk ve yoksunlukların oluşmasına neden olabilecek farklı risk faktörleri (ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve

kurumsal) arasındaki etkileşim ve bağlantıyı anlamak için keşifsel bir araç olarak planlanmaktadır. Fransız literatüründe ise sosyal hizmet uzmanları derinlemesine görüşmeler yoluyla sosyal dışlanma süreçlerinin açıklanmasında önemli bir yere sahiptir (Gacitua-Mario, Wodon, 2001:3). Bunun nedeni, niteliksel yaklaşım ve klinik sosyal hizmet uygulaması arasında bir takım benzerliklerin olmasıdır. Sosyal hizmet uzmanları niteliksel araştırmada öne çıkan veri toplama araçlarına (derinlemesine görüşme, gözlem ve doküman incelemesi) aşinadır. Onlar müracaatçıları ile buldukları ortamda (evde, toplum içerisinde) görüşme yaparlar. Dolayısıyla nitel araştırmacıların vurgu yaptıkları görüşme tekniğine alışkındırlar (Padgett, 1998: 12-13).

Kapkaç suçu buz dağının görünen yüzünü yansıtmaktadır. Bu suç türünün çok derin ve köklü nedenleri olduğu düşünülmüş ve bu nedenle bu suçu işleyen kişiler ile derinlemesine görüşmeler yoluyla bilgi toplanmıştır.

2. 2. ÇALIŞMA EVRENİ

Araştırma evreni kapkaç suçundan hüküm giymiş kişilerdir. Bu suç nedeniyle hüküm giymiş kişilerin belirlenmesi amacıyla Adalet Bakanlığı Adli İstatistik biriminden alınan istatistik bilgileri sonucunda Türkiye genelinde nitelikli hırsızlık nedeniyle hükümlü bulunan ceza infaz kurumları belirlenmiş ve bu kurumlara, hükümlülerin doldurması amacıyla ön bilgi formu gönderilmiştir. Bu formun gönderilmesinin nedeni hükümlünün cezası belirlendikten sonra ceza infaz kurumuna adliye tarafından gönderilen dosya bilgilerinde TCK'ye göre sadece "nitelikli hırsızlık" bilgisinin olması, "kapkaç" yaptığına dair her hangi bir bilginin olmamasıdır.

Hükümlülerin dosyalarında yeterli bilginin olmaması nedeniyle nitelikli hırsızlık suçundan hüküm giyenlerin bulunduğu ceza infaz kurumlarına ön bilgi formu gönderilerek kapkaç suçundan hüküm almış kişiler belirlenmiştir. Buna göre Türkiye genelinde 11 ilde bulunan 17 cezaevinde toplam 53 kapkaç suçunda hüküm giymiş kişi tespit edilmiştir. Belirlenen cezaevlerine gidildiğinde ise 53 kişinin tamamına ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan toplam 15 hükümlüden 10'u başka ceza infaz kurumlarına nakledilmesi nedeniyle, 5'i de kapkaç suçu yapmadığını belirtmeleri nedeniyle görüşmeye alınamamıştır. Görüşmeye başlamadan önce belirlenen 53 kişinin

15'ine yukarıda ifade edilen nedenlerle ulaşılamamış olsa da uygulama sırasında hükümlüler ile yapılan görüşmelerde koğuşlarında ya da cezaevinde kapkaç suçundan hüküm giymiş başka kişilerin olup olmadığı sorulmuş ve bu sayede 23 kişiye daha ulaşılarak toplam 61 kişi ile görüşme olanağı bulunmuştur.

Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz kurumunda bir organize suç lideri olan 53 numaralı hükümlü ile yapılan görüşme, diğer ceza infaz kurumlarında, hükümlüler ile yapılan görüşmelerde dile getirilmiş. “Gayrimeşru âlemde” birçok hükümlü tarafından N. Y. nin çok iyi tanındığı, doğrudan tanımayanların ise 53 numaralı hükümlünün şöhretini duydukları anlaşılmıştır. Araştırmacı tarafından bu kişi ile görüşme yapılması, hükümlülerin araştırmacıya olan güvenini bir kat daha artırmıştır. Birçok hükümlü, araştırmacının yeni kişilere ulaşması amacıyla, hem kendi ceza infaz kurumlarında, hem de diğer ceza infaz kurumlarında bulunan, kapkaç suçundan hüküm almış kişilerin isimlerini vermiştir. Araştırmacı gittiği diğer ceza infaz kurumlarında kendi ismini veren kişiyi söyleyerek araştırmacıya güven duymasına çalışmıştır.

Kapkaç suçunun cezaevi kültüründe ağırlıklı olarak kadına yapılan bir suç olarak görülmesi ve son dönemlerde bu suçu işleyen kişilerin, mağdura verdikleri fiziksel zararın büyük olması nedeniyle bu suçun kolaylıkla dile getirilmeyen bir suç olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle görüşmeler sırasında güven duygusunun sağlanması son derece önemli olmuştur.

Araştırma sırasında istatistik her hangi bir bilgiye ulaşılmaya da kapkaç yapan kadın hükümlülerin de olduğu öğrenilmiş fakat kadın hükümlülere ulaşılamamıştır. Gidilen tüm ceza infaz kurumlarında infaz birimi yetkililerine, kapkaç suçunu işleyen kadın hükümlü olup olmadığı sorulmuş, sadece bir ceza infaz kurumunda iki kadın hükümlünün kapkaç işlemiş olabileceği söylenmiştir. Ancak kapkaç suçu işlemiş kadın hükümlülerden birinin birkaç gün önce bir başka ceza infaz kurumuna nakledildiği öğrenilmiştir. Diğer kadın hükümlü ile görüşülmek istenmiş ancak, kapkaç yapmadığını, dolandırıcılık suçundan hüküm aldığını söyleyerek görüşmek istememiştir.

2. 3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada üç aşamada veriler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde ikinci ve üçüncü aşamada veri toplama araçları aynı zamanda uygulanmıştır. İlk aşamada Ön Bilgi Formu ile kapkaç suçundan hüküm giymiş kişiler belirlenmiş, ikinci ve üçüncü aşamada derinlemesine görüşme sırasında **sosyo-demografik ve ekonomik özelliklere ilişkin form** ile sosyal dışlanma süreçleri, kapkaç ve sapma davranışlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye yönelik **yarı yapılandırılmış görüşme formu** kullanılmıştır.

Ön Bilgi Formu: Kapkaç suçundan hüküm giymiş kişilerin tespiti amacıyla hazırlanan ve toplam 8 sorudan oluşan anket formu (Ek 2) .

Sosyo-Demografik Özellikler Formu: Kapkaç suçunda hüküm giymiş kişilerin ve ailelerinin sosyo-demografik bilgilerinin alındığı ve 41 sorudan oluşan görüşme formu (Ek 3).

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Yarı yapılandırılmış görüşme formunda görüşmenin amaçları doğrultusunda;

- Sosyal dışlanma süreçleri (Ek 4)
- Sapma davranışlara ilişkin deneyimleri (Ek 5)
- Kapkaç suçuna yönelme süreci öncesi ve sonrasına ilişkin deneyimlerine ilişkin bilgi toplanmıştır (Ek 6).

Görüşme (interview), sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir (Karasar, 2005). Stewart ve Cash (1985) görüşmeyi, “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Görüşme, nitel araştırmada temel veri toplama araçlarından biridir. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch, 2005). Görüşme,

sosyal bilimlerde ve özelliklede sosyolojide en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Görüşme ilk bakışta kolay bir veri toplama yöntemi gibi görülebilir ve sadece konuşma dinleme gibi herkes tarafından kullanılan temel becerileri gerektirdiği düşünülür. Ancak görüşme; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsaması açısından, hem sanat hem de bilimdir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Görüşme, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış şekilde yapılabilir. Görüşme, anlık, kısa bir görüş alışverişi biçiminde, örneğin telefonda gerçekleştirilen beş dakikalık bir görüşme biçiminde olabileceği gibi, yaşam öyküsü görüşmesinde olduğu gibi çok sayıda, uzun süreli, kimi zaman günler süren bir biçim alabilir (Punch, 2005).

Balcı (1989), görüşme (mülakat) türlerini şu şekilde belirtmiştir (Balcı, 2005):

- Planlı - derinliğine ya da eylem mülakat.
- Tam yapılandırılmış - kalıplaştırılmış mülakat.
- Stres mülakatı.

Rubin (1983) görüşmeleri dörde ayırır (Yıldırım ve Şimşek, 2005):

- Sabit format anket görüşmesi.
- Açık uçlu anket görüşmesi.
- Açık duyarlaştırıcı görüşme.
- Açık uçlu yoğunlaşmış görüşme.

Patton (1987), üç tür görüşme yaklaşımından söz eder (Yıldırım ve Şimşek, 2005):

- Sohbet tarzı görüşme.

- Görüşme formu yaklaşımı.
- Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme.

Görüşme Formu: Bu görüşme yaklaşımı, görüşme sırasında irdelenecek bir sorular veya konular listesini kapsar. “Görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır” (Patton, 1987: 111’den Akt: Yıldırım ve Şimşek, 2005: 122). Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 122).

Araştırma sırasında da araştırma amaçları doğrultusunda önceden hazırlanan görüşme formu ile hükümlülerin geçmişten bu güne kadar geçen yaşam deneyimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler toplanmıştır. Görüşme sırasında sorular, konuşma tarzında sorulmuş, teşvik edici ve geri bildirimli bir şekilde görüşme sürdürülmüştür. Görüşme formunun esnek bir özelliğe sahip olması sayesinde görüşme sırasında sondaj (probes) ve alternatif sorularla konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Sosyal hizmetin mülakat temelli bir meslek olması ve mesleğin özünde empatik olmanın önemli bir yere sahip olması sebebiyle araştırmacı görüşmeler sırasında çok büyük zorlukla karşılaşmamıştır.

2. 4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın veri toplama süreci üç aşamada gerçekleşmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında çeşitli ceza infaz kurumu müdürleri ve Adliye İnfaz Birimi ile yapılan görüşmelerde kapkaç suçunun karşılığının TCK’nin 142-2/b bendi olduğu, ceza infaz kurumlarına hükümlünün ayrıntılı dosyasının gelmediği, sadece hüküm aldığı yıl ve

genel olarak suç türünün geçtiği başlığın yer aldığı belirtilmiştir. Yani kapkaç suçundan hüküm alan kişinin dosyasında hırsızlık, nitelikli hırsızlık veya sadece TCK'nin 142. maddesinin yazılı olduğu, az da olsa, son dönemde bazı hâkimlerin cezanın geçtiği kanun maddesini ayrıntılı olarak yazdıkları öğrenilmiştir. TCK'nin 142. Maddesine göre “Nitelikli Hırsızlık” suçları: kapkaç, yankesicilik, arabadan hırsızlık, evden hırsızlık, bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle hırsızlık, kilit açmak suretiyle hırsızlık, büyük/küçükbaş hayvan hırsızlığı, elektrik hırsızlığı (enerji hırsızlığı) kapsamaktadır. Kurum müdürleri, bu suçların arasından kaç kişinin kapkaç suçundan hüküm aldığını bilmenin çok zor olduğunu, bunu ancak hükümlünün kendisinin bileceğini belirtilmiştir.

İlk aşamada Adalet Bakanlığı Adli İstatistik Genel Müdürlüğünden Türkiye genelinde TCK'nin 142. Maddesinden kaç kişinin hükümlü olduğu bilgisi alınmıştır. Genel Müdürlükten alınan bilgide ceza infaz kurumları ve kurumlarda 142. maddeden hüküm giyenlerin sayısı belirtilmiştir.

Türkiye genelinde 20 ilde bulunan 32 ceza infaz kurumunda TCK'nin 142. maddesinden hüküm giyenlerin sayısı, illere ve ceza infaz kurumlarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Çizelge 3: TCK'nin 142. Maddesine göre Hükümlü Bulunan Kurumlar

KURUMLAR	HÜKÜMLÜLER	
	Erkek	Kadın
1. Adana E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	18	1
2. Afyon Dinar BTOKC (Kapalı) Ceza İnfaz Kurumu	13	
3. Afyon E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10	
4. Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	37	
5. Bolu Mengen K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	13	
6. Burdur E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	25	
7. Çanakkale E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	36	
8. Denizli D Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	62	3
9. Edirne Tarım Açık Ceza İnfaz Kurumu	12	
10. Gaziantep E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	13	
11. İzmir BTOIC (Kapalı) Ceza İnfaz Kurumu	14	2
12. İstanbul Ümraniye E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	17	
13. İzmir Kınık K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10	
14. Karaman M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	11	
15. Kastamonu Bozkurt K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10	
16. Kastamonu E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	26	
17. Kastamonu İnebolu M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	12	
18. Kayseri BTOIC (Kapalı) Ceza İnfaz Kurumu	19	4
19. Kayseri Zincidere Açık Ceza İnfaz Kurumu	25	
20. Kırıkkale Keskin BTOKC (Kapalı) Ceza İnfaz Kurumu	17	
21. Kırklareli E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10	
22. Kocaeli 1 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu	10	
23. Kocaeli C Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	11	
24. Kocaeli Kandıra A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10	
25. Kocaeli Karamürsel K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	11	
26. Manisa Alaşehir M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	22	
27. Muğla Dalaman Tarım Açık Ceza İnfaz Kurumu	26	
28. Sinop E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	15	
29. İstanbul Kartal H Tipi Ceza İnfaz Kurumu	11	
30. Bakırköy Metris Ceza İnfaz Kurumu	53	
31. Ümraniye E Tipi Ceza İnfaz Kurumu	19	
32. Bayrampaşa Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	2	
TOPLAM	600	10

Yukarıda verilen ceza infaz kurumlarında kapkaç suçunun dışında diğer nitelikli suçlardan hüküm almış kişilerde bulunduğundan, kurumlara gidildiğinde kapkaç suçundan hüküm almış kaç kişiye ulaşılabileceğinin tespit edilememesi nedeniyle, belirlenen kurumlar içerisinde bir örneklem seçilememiştir. Kurumlarda bulunan kapkaç hükümlülerinin sayısının ancak kendilerine sorularak öğrenileceğinin yetkililer (ceza infaz kurumu müdürlerinden, adli infaz birimlerinde ve adli istatistik genel müdürlüğünden) tarafından ifade edilmesi üzerine yukarıda belirtilen kurumlara **Ön Bilgi Formu** hazırlanıp gönderilerek kapkaç suçundan hüküm giyenlerin tespiti yapılmıştır. Formun sağlıklı bir şekilde hükümlülere ulaştırılarak uygulanması ve tekrar araştırmacıya gönderilebilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı yetkilileri ile görüşülmüş ve

bu kurumlara Bakanlık tarafından formun gönderilmesi sağlanmış, yapılan işbirliği sonucunda, hazırlanan “Ön Bilgi Formu” yukarıda belirtilen 32 kuruma gönderilmiş ve iki ay içerisinde ceza infaz kurumlarında hırsızlık suçundan hüküm giyen kişiler tarafından doldurulup geri gönderilen bu formlar ile kapkaç suçu işlemiş kişiler belirlenmiştir.

Ceza infaz kurumlarında, hükümlüler tarafından doldurulan formlar, araştırmacıya geri döndükten sonra yapılan tespitte 11 ilde 17 ceza infaz kurumunda 53 kişinin kapkaç suçundan hükümlü olduğu belirlenmiştir. 11 ilde bulunan 17 ceza infaz kurumuna hangi tarihlerde gidileceği planlanmış (Ek 1) ve bu kurumlarda bulunan psiko-sosyal yardım servisi çalışanları ile iletişim kurularak kapkaç suçundan hüküm giymiş kişiler ile görüşüleceği ve görüşmenin içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Çizelge 4. Kapkaç Hükümlüsü Bulunan Ceza İnfaz Kurumları

KAPKAÇ SUÇUNDAN HÜKÜMLÜ BULUNDUĞU BELİRLENEN CEZA İNFAZ KURUMLARI
1. Afyon Dinar BTOKC (Kapalı) CİK
2. Afyon E Tipi Kapalı CİK
3. Antalya E Tipi Kapalı CİK
4. Burdur E Tipi Kapalı CİK
5. Çanakkale E Tipi Kapalı CİK
6. Gaziantep E Tipi Kapalı CİK
7. İstanbul Bayrampaşa Kapalı CİK
8. İstanbul Kartal H Tipi CİK
9. İstanbul Metris CİK
10. İstanbul Ümraniye E Tipi Kapalı CİK
11. İzmir BTOIC (Kapalı) CİK
12. Kastamonu Bozkurt K1 Tipi Kapalı CİK
13. Kastamonu E Tipi Kapalı CİK
14. Kayseri BTOIC (Kapalı) CİK
15. Kocaeli 1 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli CİK
16. Kocaeli C Tipi Kapalı CİK
17. Kocaeli Karamürsel K2 Tipi Kapalı CİK

Yukarıda belirlenen ceza infaz kurumlarına 11. 12. 2006- 23. 03. 2007 tarihleri arasında gidilerek kapkaç suçundan hükümlü 61 kişi ile görüşülmüştür. Aşağıda, görüşme yapılan 61 hükümlünün ceza infaz kurumlarına göre dağılımları yer almaktadır.

Çizelge 5. Ceza İnfaz Kurumlarına Göre Görüşme Yapılan Kişilerin Dağılımı

Görüşme Yapılan Kişilerin Dağılımı	
1. Y. Ç	Bayrampaşa Ceza İnfaz Kurumu
2. A. C	Bayrampaşa Ceza İnfaz Kurumu
3. K. T	Bayrampaşa Ceza İnfaz Kurumu
4. E. E	Bayrampaşa Ceza İnfaz Kurumu
5. E. K	Kartal Ceza İnfaz Kurumu
6. M. T	Kartal Ceza İnfaz Kurumu
7. Ş. K	Kartal Ceza İnfaz Kurumu
8. Y. A	Kartal Ceza İnfaz Kurumu
9. E. K	Metris Ceza İnfaz Kurumu
10. E. Ö	Metris Ceza İnfaz Kurumu
11. O. P	Metris Ceza İnfaz Kurumu
12. G. K	Metris Ceza İnfaz Kurumu
13. S. G	Metris Ceza İnfaz Kurumu
14. A. Ç	Ümraniye Ceza İnfaz Kurumu
15. A. İ	Ümraniye Ceza İnfaz Kurumu
16. B. K	Ümraniye Ceza İnfaz Kurumu
17. H. G	Afyon-Dinar Ceza İnfaz Kurumu
18. M. B	Afyon-Dinar Ceza İnfaz Kurumu
19. R. B	Afyon-Dinar Ceza İnfaz Kurumu
20. V. G	Afyon-Dinar Ceza İnfaz Kurumu
21. Ö. Y	Antalya Ceza İnfaz Kurumu
22. E. Y.	Antalya Ceza İnfaz Kurumu
23. R. P	Antalya Ceza İnfaz Kurumu
24. B. K	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
25. A. Y	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
26. G. K	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
27. A. A	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
28. İE	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
29. Y. S	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
30. M. B	Burdur Ceza İnfaz Kurumu
31. M. S	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
32. F. G	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
33. S. S	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
34. S. T	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
35. E. Ç	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
36. A. D	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
37. V. Y	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
38. S. Ç	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
39. U. K.	Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu
40. E. E	İzmir Ceza İnfaz Kurumu
41. V. Y	İzmir Ceza İnfaz Kurumu
42. N. Ç	İzmir Ceza İnfaz Kurumu
43. S. H	İzmir Ceza İnfaz Kurumu
44. Ö. G	Kastamonu Ceza İnfaz Kurumu
45. T. A	Kastamonu Ceza İnfaz Kurumu
46. H. K	Kastamonu Ceza İnfaz Kurumu
47. H. G	Kastamonu Ceza İnfaz Kurumu
48. S. İ	Karamürsel Ceza İnfaz Kurumu
49. G. S	Karamürsel Ceza İnfaz Kurumu
50. B. S	Karamürsel Ceza İnfaz Kurumu
51. M. B	Kocaeli C Ceza İnfaz Kurumu

52. B. E	Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz Kurumu
53. N. Y	Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz Kurumu
54. O. Ç	Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz Kurumu
55. M. K	Kayseri Ceza İnfaz Kurumu
56. A. K	Kayseri Ceza İnfaz Kurumu
57. H. Y	Kayseri Ceza İnfaz Kurumu
58. M. S	Kayseri Ceza İnfaz Kurumu
59. T. Y	Gaziantep Ceza İnfaz Kurumu
60. S. Y	Gaziantep Ceza İnfaz Kurumu
61. E. T	Gaziantep Ceza İnfaz Kurumu

Görüşme Süreci: Uygulama sürecine başlamadan önce ön bilgi formu ile kapkaç suçundan hükümlü olduğu belirlenen 53 kişi kişiye ulaşılması hedeflenmişken uygulama süreci sonunda kapkaç suçundan hükümlü olduğu tespit edilen 61 kişi ile görüşme yapılmıştır. Alanın tamamına ulaşılarak tam sayım yolu ile tespit edilen kişilerin bir bölümünün tahliye olduğu görülmüş yerine kurumdaki infaz birimlerinden yeni isimler alınmış bunun yanı sıra görüşme yapılan hükümlülere de “Kapkaç suçundan hüküm almış başka tanıdıkları var mı?” diye de sorulmuştur. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu görüşme sonunda sağlanan güven çerçevesinde bildikleri kapkaç hükümlülerinin ismini vermişler ve onlarla görüşme yapılmasını sağlamışlardır. Bu kişiler görüşme sonunda koğuşlarına giderek isimlerini verdikleri kişilere durumu anlatıp görüşme yapılabilmesine zemin hazırlamışlardır.

Uygulama sürecinde ceza infaz kurumlarının sıkı güvenlik önlemleri alması nedeniyle kuruluşa giriş ve çıkışlarda zaman kaybı yaşanmıştır. Kurumların bu tür akademik çalışmalara alışık olmamaları nedeniyle kurum idaresi ve çalışanlarının konuyu ve yapılacak işi anlamaları zor olmuştur.

Ceza infaz kurumları idaresinin Jandarma Genel Komutanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından iki başlı bir sistem içinde yürütülmesi her gün kuruluşlara girişte yetkili kişilere konunun yeniden anlatılmasına neden olmuş bu da yorucu olmasının yanı sıra zaman yitimine neden olmuştur. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılması için Adalet Bakanlığından alınan onayı kuruluş müdürleri ve Jandarma Komutanlığı şüphe ile karşılamış ve bu tarz bir cihazın kuruluşa girebilmesi için gerekli iznin kendilerine gösterilmesine karşın inanmakta zorlanmışlardır. Bu durum, şimdiye kadar ceza infaz kurumlarında, araştırmacıların ses kayıt cihazı kullanarak görüşme yapmasına neredeyse hiç izin verilmediğini ortaya koymaktadır. Ses kayıt cihazına izin verildiğini

gören bazı yetkililer, araştırmacının kuruluşu denetlemeye gelen Adalet Bakanlığının bir personeli olduğunu düşünmüşlerdir.

Ceza infaz kurumlarının sıkı güvenlik önlemlerinin alındığı kurumlar olması nedeniyle kuruluşlara her girişte, tepeden tırnağa ayrıntılı bir aramadan geçilmiştir. İlk zamanlar bu aramalardan rahatsızlık duyulsa da zamanla kurumun işleyişinin bir parçası olduğu kabul edilmiştir.

Ceza infaz kurumlarında araştırmaya en çok yardımcı olan birim psiko-sosyal yardım servisidir. Fakat bu servislerde ciddi sıkıntıların olduğu görülmüştür. Kuruluş yetkililerinin çoğunlukla davranış bilimleri ve insan psikolojisi konusunda yeterli eğitime sahip olmadıkları, hükümlünün rehabilitasyonundan çok kuruluşun “sorunsuz” bir şekilde hizmet vermesini ön planda tuttıkları gözlenmiştir. Böyle bir yapı içerisinde psiko-sosyal yardım servisi çalışanlarının pek çok konuda yetkisiz-etkisiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ceza infaz kurumlarının bir kısmında psiko-sosyal yardım servisine ait görüşme odasının olmaması nedeniyle görüşme yapılacak yer konusunda sıkıntı yaşanmış, görüşmeler sınıf, revir, görüş odası vb yerlerde yapılmıştır. Görüşmeler en erken 09. 30’da başlamıştır. Mevcudu çok olan kurumlarda ise görüşmeye başlama saati 10. 00’u bulmuştur. Gün içerisinde en geç 16. 30’a kadar görüşmeler yapılabilmiş, yine mevcudu çok olan ve kapasite üstü çalışan kurumlarda öğleden sonra en geç 16. 00’ya kadar görüşme yapılması mümkün olmuştur. Bunun nedeni, kurumun çok kalabalık ve büyük olmasından dolayı, asayişin sağlanabilmesi için hükümlü yoklama işlemlerine erken başlanmasıdır. Görüşme saatlerindeki sınırlılık ve her bir görüşmenin yaklaşık iki saat sürmesi nedeniyle gün içerisinde en fazla 3 kişi ile görüşülebilmştir.

Hükümlüler ile görüşmeler, ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal yardım servisi uzmanlarının ve kurum idaresinin uygun gördüğü yerlerde (psiko sosyal serviste, revirde, sınıfta ya da görüş odasında) gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme yaklaşık iki saat sürmüştür. Kapkaç suçundan hüküm giymiş kişiler infaz koruma memurları tarafından psiko-sosyal yardım servisine getirildiklerinde ilk anda bir şaşkınlık yaşıyorlardı. Genelde hükümlüler psiko-sosyal yardım servisine kendi istekleriyle geldiklerinden; böyle bir talepte bulunmadıkları halde çağrılmış olmaları nedeniyle merak ve şaşkınlık içinde oluyorlardı.

Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı kendisini hükümlülere tanıtarak nereden geldiğini, ne amaçla böyle bir araştırma yaptığını, görüşme sırasında alınan bilgilerin gizli kalacağını özellikle ifade etmiştir. Ayrıca görüşmelerin uzun sürmesi nedeniyle ses kayıt cihazı kullanılacağı ve bunun için de hükümlünün onayı istenmiştir. Görüşülen kişilerden yalnızca 6'sı kayıt alınmasına izin vermemiştir. Ses kaydı yapılmasına izin verilmeyen durumlarda, görüşmeler sırasında küçük notlar alınmış, görüşme bitiminde görüşmenin özeti hemen yazıya dökülmüştür.

Görüşme yapılan hükümlüler, mahkeme süreçlerinin tamamlanmış olması ve hüküm giymiş olmaları nedeniyle araştırmaya katılmakta bir sakınca görmediklerini ve görüşmeye katılmaya istekli olduklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

“Benim kaybedecek bir şeyim yok abla her şeyi anlatabilirim ...” (1).

“Görüşmemizde bir sıkıntı yok çünkü hani biliyorum ki ben zaten sizin soracaklarınızı bazen kendi kendime sormuşumdur” (37).

“Bunları mahkemede kullansan ne olacak ki zaten almışız on üç yıl ceza!” (61).

“Yok, zaten fark etmez emniyette olsa fark etmez. Sana her şeyi anlatırım” (34).

“Hocam anlattığına inanmayacak bir şey yok ki, gerçi artık benim bilgilerimi bir yere versen de bir şey olmaz, yani bu saatten sonra Adalet Bakanlığına gitse de ne olur ki yani 2003’ ten beri yatıyoruz” (44).

Araştırmacı tarafından yapılan açıklamalardan sonra görüşmeye katılmayı kabul eden hükümlülerin, görüşmenin ilerleyen aşamalarında, zaman zaman “abla şimdi sen bunları ne yapacaksın” diyerek görüşmenin amacını daha iyi anlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Görüşmeler sırasında dikkati çeken bir başka durum ise hükümlülerin kendilerine ilişkin sorulardan bazılarına şüpheyle yaklaşmasıdır. Özellikle aileye ilişkin sorularda çekimser

davranmışlar ve geçmişi anımsatan sorulara yanıt vermek istememişlerdir. Bir hükümlü ailesi ile geçmişteki ilişkileri konusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ya sen de hep aileyi mi soracaksın? Ben o sayfayı çoktan kapattım. Tekrar o günlere dönmek istemiyorum. Yani çok zor, ne anlatayım, nereden başlayayım ki” (55).

Yukarıdaki ifadede de görüldüğü gibi, ailesi ile ilgili sorulara bazı hükümlülerin tepki verdiği görülmüş, hükümlünün devam etmek istemediği anlaşıldığında başka konulara geçilmiştir.

Bazı hükümlülerin aileleriyle hiçbir iletişiminin olmadığı anlaşılmış; bu nedenle de aileye ilişkin sorulara ya isteksiz yanıt vermişler ya da hiç yanıt vermemişlerdir. Ayrıca kimi hükümlülerin bazı sorulara tereddütle yaklaşmasının nedenini, yaşamları boyunca insan ilişkileri konusunda “sürekli olarak hayal kırıklığı yaşamış olmalarına” dayandırmak yanlış olmaz. Gençlerin çok küçük yaşta suça yönelmesinde çevresinin büyük etkisinin olması, insanlar arası iletişimde genelde şüpheli ve güvensiz olmalarına neden olmuştur. Onların deyişi ile çoğunlukla “art niyetli kişilerin kurbanı” olmuşlardır.

İç düzenin sağlanmasında ciddi sorunların bulunduğu (kapasite fazlası hükümlülerin bulunduğu vb.) yaşama koşullarının yetersiz olduğu (yeterli yatak bulunmaması, uyku saatlerinin vardiyalı olması: aynı koğuış içerisinde gece bir grup, gündüz bir grubun ve öğleden sonrada diğer grubun uyuması gibi), “ağalık sistemi” nin hüküm sürdüğü cezaevlerinde hükümlülerin yönetime karşı daha güvensiz oldukları, diğer hükümlülerden olumsuz etkilendikleri ve bu gibi nedenlerle görüşme sırasında bilgi vermekten çekindikleri görülmüştür. Özellikle İstanbul-Bayrampaşı, Kartal E Tipi, Antalya E Tipi, Kocaeli C Tipi, İzmir Ceza İnfaz Kurumları bu tür sorunların yaşandığı cezaevlerine örnek gösterilebilir. Bu kurumlarda kapkaç suçundan hükümlülerin büyük bir çoğunluğu görüşmeyi reddetmiştir. Görüşmeyi kabul edenler ise ilk başta büyük bir tereddüt yaşamış, görüşmenin devamında rahatlayarak içtenlikle görüşmeyi sürdürmüşlerdir.

Bir hükümlü huzursuzluğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Cezaevi insanı paranoyak yapar, her şeyin altında bir şey ararsın. Seninle konuştuktan sonra gider yatağına yatar ve düşünürsün. Acaba bu bana niye böyle sorular sordu, benden bilgi mi almak istedi? Yani anlayacağın mapus yatan ince düşünür. Örneğin şu kalemi (masada duran kalemi eline alarak) sen kalem olarak kullanırsın ama mahkûm bunu pek çok amaç için kullanır. Bunu da düşünerek yapar. İnce düşündüğü için bu kalemden silah bile yapar. Yani sen anlamazsın bunları o yüzden ben sana niye güveneyim, benim burada bir sürü hasmım (düşmanım) var... ” (58).

İç düzenin yeterince sağlanamadığı, İstanbul-Bayrampaşa, Kartal E Tipi, Antalya E Tipi, Kocaeli C Tipi, İzmir Ceza İnfaz Kurumlarında yapılan 6 görüşmeye infaz koruma memurları, 7 görüşmeye ise sosyal hizmet uzmanları ile birlikte girmek zorunda kalınmıştır. Araştırmacının görüşmeyi tek başına yapma isteğine karşın yukarıda belirtilen ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından, bu konuda çok katı bir tutum sergilenecek, tek başına görüşme yapılmasına izin verilmemiştir.

Araştırmanın amacının ve araştırmacının tanıtımından sonra hükümlüden kendisini tanıtması istenmiştir. Kısa yanıtlar ile kendilerini tanıtan hükümlüler görüşmenin devamı için kendilerine soru sorulmasını beklemişlerdir. Görüşülenlere “bana yaşamından söz eder misin?” dendiğinde hükümlülerin, genelde doğduğu yeri, yaşını söyledikten sonra şimdi de buradayız diyerek arada yaşanan süreçleri atladıkları görülmüştür. Araştırmacının “biraz daha ayrıntılı konuşabilir miyiz?” demesi üzerine ayrıntılı bilgi vermeye çabalasalar da bu konuda çok zorlandıkları gözlenmiş; bu yüzden görüşmeler daha çok soru yanıt şeklinde devam etmiştir.

Görüşme sonunda görüşülen kişilerin birçoğu hayatlarında ilk defa kendileri ile bu denli ayrıntılı bir görüşme yapıldığını ifade etmişlerdir. Defalarca cezaevlerine girdiklerini, bu kurumlarda kimsenin hükümlüyü anlamaya çalışmadığını ve insan yerine konulmadıklarını ifade etmişlerdir. Kimsenin suçlu doğmadığı, her insanın aynı fırsatlara sahip olmadığı ve yaşamın bazen insanı istemedikleri şeyleri yapmaya mecbur edebileceği gibi onları yargılamayan, anlamaya çalışan ifadeler, rahat iletişim

kurulmasını kolaylaştırmıştır. Onların da anlaşılma isteği içinde oldukları görülmüştür. Yansıtılan bu tutum, hayatlarını açık bir şekilde anlatmalarına fırsat vermiştir.

Görüşmeler sırasında görüşme yapılan kişilerin bakışları ve yüz ifadeleri, araştırmacıyı çok fazla etkilemiştir. Kartal Ceza İnfaz Kurumunda, bir kadını sürükleyerek ölümüne neden olan bir hükümlü, yaptığından son derece pişman olduğunu, böyle bir şeye neden olduğu için yaşam boyu kendisini affetmeyeceğini, aslında böyle bir şey olacağını tahmin etmediklerini titreyerek ve ürkek bakışlarla anlatmıştı. Eğer ömür boyu hapis cezası alırsa intihar edeceğini, yaşamasının artık bir anlam ifade etmeyeceğini söylemiştir. Görüşmeden iki ay sonra mahkemenin sonuçlanarak bu kişilerin ömür boyu hapis cezasına çarptırıldığı gazetelerden öğrenildiğinde, görüşme anı yeniden yaşanır gibi olmuş ve cezaevi psiko-sosyal yardım servisi aranarak hükümlü hakkında bilgi alınmıştır.

Pek çok görüşmede görüşülenlerden çok fazla etkilenilmiştir. Toplumun onayladığı yaşam biçiminin aksine kendilerine yeni bir dünya kurmuş bu kişilerin yaşam hikâyeleri yaşları çok küçük olmasına karşın ağır ve zorluklarla dolu geçmiştir. Bu nedenle yaşlarından çok daha büyük yaşam deneyimine sahip olan bu kişilerin sözlerinden, kullandıkları ifadelerinden çok fazla etkilenilmiştir. Yaşamları suç ile “anlam” kazanmış bu kişileri anlayabilmek için onlara ön yargısız bir şekilde bakabilmek gerekiyordu; bu yüzden yaklaşık iki saat süren görüşmelerde son derece dikkatli olunmaya çalışılmıştır. Gün boyu arka arkaya yapılan görüşmelerin uzun olması ve her bir görüşmeci ile aynı tempoda görüşme yapılmaya çalışılması nedeniyle süreç yorucu olmuştur.

Olumlu ve olumsuz tüm süreçlere karşın yaklaşık 4 ay süren görüşmelerin son derece yararlı ve verimli geçtiğine inanılmaktadır. Görüşmelere kadar geçen sürede yapılan tüm çalışmalar, öğretici olmasına karşın konuya yine de dışarıdan bakmak anlamına geliyordu. Görüşmeler, araştırmacının araştırdığı konuya yaklaşımını ve durumu içselleştirmesini kolaylaştırmıştır.

2. 5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmada kullanılan **ön bilgi formundan** ve **sosyo demografik ve ekonomik bilgi formundan** elde edilen nicel bilgiler SPSS 11.5 paket programı yardımıyla çözümlenmiştir. Araştırmanın nitel verileri ise Nvivo 7 paket programı yardımı ile çözümlenmiştir.

Nitel araştırmalarda nicel aşamalardan farklı olarak “bolluk kanunları” geçerlidir. Hatta bu bolluk, zaman zaman araştırmacıların veriler içerisinde boğulmasına yol açabilir. Hangi tür nitel araştırma olursa olsun, her durumda öncelikle kategorilerin oluşturulması, bu kategorilere ilişkin alt boyutların belirlenmesi ve bu kategorilere yönelik verilerin ayrıştırılması gerekmektedir ve 3600 sayfalık saha notlarından final sonuçlarına ulaşılması oldukça zordur. Elle yapılan bu işlemler ise zaman alıcı olduğu kadar pratik de değildir (Kuş, 2006: 2; Baş ve Akturan, 2008;127).

Son yıllarda sosyal bilim araştırmacılarının, kullanılan ‘nitel veri toplama teknikleri’ nin yanı sıra ‘nitel analiz’ sürecinin kendisine de odaklanmaya başladığı görülmektedir. Araştırmacılar, artan biçimde, verilerini nasıl analiz ettiklerini (hangi analiz yaklaşımını ve analiz tekniklerinin kullanıldığı) hesabını vermektedir. Söz konusu hesap verebilirliği şeffaflaştıran önemli araç bilgisayar destekli nitel veri analiz programlarıdır. Özellikle batıda nitel veri analizine yönelik bilgisayar programları özellikle son yirmi yılda oldukça çeşitlenmiş ve sık kullanılır olmuştur. Türkiye’de ise nitel veri analizine yönelik bu tür programlardan herhangi biri henüz, en azından yaygın olarak kullanılmamaktadır (Kuş, 2006;2).

Nitel veri analizlerinde en önemli fakat üzerinde durulmayan bir nokta da verilerin geçerlik, güvenilirlik ve genellenebilir olmasına ilişkin tutumdur. Tam da bu noktada nitel veri analizine yönelik bilgisayar programlarının işlevsel bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu tür programlar aracılığıyla araştırmacılar büyük miktardaki nitel verilerle sistematik bir tarzda başa çıkabilmekte; böylece araştırma bulguları sınırlı ya da tekil merkezli (idiosantrik) olmak yerine genellenebilirlik olanağına kavuşabilmektedir. Ayrıca, nitel araştırmalarda geçerliğin sağlanması açısından önemli

olan ‘yoğun betimleme’ (Geertz, 1974), geliştirilen bilgisayar programları ile desteklenmektedir (Kuş, 2006: 2-3).

Nitel veri analizi programlarından biri olan Nvivo 7. 0’nin, nitel araştırma sürecinde yaşanan bu zorlukları aşmaya yardımcı olacak güçlü bir araç olduğu söylenebilir (Kuş, 2006; Baş ve Akturan, 2008: 127).

Kapkaç suçundan hüküm giyen 61 kişi ile cezaevlerinde yapılan görüşmeler sonlandırıldıktan hemen sonra sekiz ay içerisinde kaset çözümlemesi tamamlanmış ve 2450 sayfalık veri elde edilmiş. Bu verilerin döne döne okunması (Kardam, 2007; Kuş, 2007) yoluyla, araştırmanın amacı doğrultusunda ortak temalar ve kategoriler oluşturulmuştur. Verilerin kategorilere ayrılması ve Nvivo 7.0 isimli veri analizi programına aktarılması ise dört ay içerisinde tamamlanmıştır. Verilerin yorumlanması ve analizi süreci ise beş ay içerisinde tamamlanmıştır.

Bu çalışmada araştırma verileri üç temada değerlendirilmiştir. Nvivo 7.0 programı yardımı ile temalara, kategorilere ve alt kategorilere ayrılan veriler, bulgular ve yorum bölümünde aynı biçimiyle yer almıştır. Çizelge 6’da araştırma verileri doğrultusunda oluşturulan temalar ve kategorileri verilmiştir.

Çizelge 6: Araştırma Verileri Doğrultusunda Oluşturulan Temalar, Kategoriler ve Alt Kategoriler

Temalar	Kategoriler	Alt Kategoriler
Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin sosyo-demografik özellikleri	Yaş, cinsiyet, medeni durum	yaş, cinsiyet, medeni durum
	Göç süreçleri	-göçün yönü -ailesi ile göç edenler -ailesi kendisi doğmadan göç edenler -ailesi olmadan, tek başına göç edenler
	Göç sonrası ilk deneyimler	-göçü kimlerle yaptığı ve yaşamsal farklılıklar -iş deneyimleri -konut bulma deneyimleri -mülkiyetten dışlanma
	Oturulan semtin özellikleri	-oturulan semtin kent içindeki konumu -oturulan semtte yasadışı işlerle ilgilenenlerin varlığı -madde kullanımlarının varlığı -hemşerilik ilişkileri -semte yaşadıkları süre
	Serbest zaman aktiviteleri	-araba kullanımı -akran grubu ile geçirdiği zaman -madde kullanımı
	Eğitim durumları	-okula devam -akademik başarı -buldukları çevrede eğitime verilen değer
	Aileye ilişkin özellikler	-ailenin büyüklüğü -ailede boşanma ve ölüm olaylarının varlığı -anne babanın eğitim durumu -anne babanın iş durumu -aile içi disiplin yöntemleri -aile ilişkileri -ailede tutuklanan hokum giyen kişinin varlığı -farklı bir ailenin olmasını isteme
Kapkaç suçundan hokum giyenlerin sosyal dışlanma süreçleri	Ekonomik alandan dışlanma	-mal ve hizmet piyasasından dışlanma -tüketim toplumundan dışlanma -iş gücü piyasasından dışlanma
	Toplumsal alandan dışlanma	-dayanışma ağları -sosyal güvence -eğitim hizmetlerine ulaşım -toplu taşıma araçlarına ulaşım
	Siyasal alandan dışlanma	-hukuksal alandan dışlanma -siyasal dışlanma -göçmen ve azınlık olma
Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin suç ve diğer sapma davranışlarla ilişkileri	Riskli davranışlar	-okuldan kaçma -kendini yaralama -intihar girişiminde bulunma -bağımlılık yapıcı madde ve alkol kullanma -olumsuz arkadaş çevresi -risk alma
	Suç davranışı	-suç ile tanışma -ilk suçlar -cezaevi ile tanışma -kapkaç deneyimi -gelecek planları

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere araştırma amaçları ile paralel üç temanın çok farklı boyutlarda kategorileri ve alt kategorileri oluşturulmuştur. Nvivo 7 programı yardımı ile üç tema kodlandıktan sonra her bir temaya ait kategoriler ve daha sonra alt kategoriler

belirlenmiştir. Verilerin alt kategorilere ayrılarak gruplandırılması ile araştırmacı son derece rahat bir çalışma olanağı bulmuştur. Bu program sayesinde 2450 sayfalık görüşme verileri, alt kategorilerine kadar gruplandırılmış ve araştırmacı, bu alt kategorileri tekrar tekrar okuma fırsatı bulmuştur. Bu sayede görüşmeler sırasında farkına varılamayan veriler arası ilişki ve bağlantılar farkedilmiştir.

Nitel veri analizine ilişkin farklı yöntemler vardır. Miles ve Huberman (1984: 21) nitel veri analizi sürecini, birbirini takip eden üç aşamalı bir sınıflandırma içerisinde incelemektedir. Bu aşamalardan ilkinin gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi çeşitli tekniklerle toplanan “verilerin azaltılması” (data reduction) aşaması oluşturmaktadır. Bu aşamada, alandan toplanmış ve henüz işlenmemiş durumda bekleyen veri seti, ayıklama, özetleme ve dönüştürme işlemlerinden geçirilmektedir. Veri azaltma aşaması, araştırma raporunun tamamlanmasına kadar süren uzun bir süreci kapsamaktadır. Veri azaltma sürecinde araştırmacı, araştırmanın amacına göre hangi verileri araştırmanın dışında bırakacağına, hangi verileri kullanacağına ve veri setini nasıl sınıflandıracığına karar vermektedir.

Veri analizinin ikinci basamağını ise “verilerin görsel hale getirilmesi” süreci oluşturmaktadır. Bu aşamada, veri azaltılması sürecinde, ayıklanan, özetlenen ve dönüştürülen verilerin belirli sonuçlar çıkartmaya dönük bir biçimde örülmesi amaçlanmaktadır. Böylece, henüz belirli bir anlam taşımayan veri seti, verilerin örülmesiyle birlikte daha bir görsel hale gelmekte ve daha anlaşılır bir biçime sokulmaktadır. Miles ve Huberman (1984: 21) hem nitel hem de nicel verilerin görsel hale getirilmesinin gerekçesini, insan zihninin belirli bir anda çok fazla enformasyonu işleyemeyeceği varsayımı ile açıklamaktadırlar. Bu varsayımın çıkış noktasını Wertheimer, Köhler ve Koffka gibi sosyal bilimcilerin geliştirdikleri “gestalt psikolojisi” yaklaşımı oluşturmaktadır (Rock, 1975: 17). Bu yaklaşıma göre insan zihni, uyaranları parçalar halinde değil, bir bütün olarak algılama eğilimindedir (Solso, 1991: 88). Miles ve Huberman (1984: 21) verilerin görsel hale getirilmesi sürecinde matrisler, şekiller (Şekil 3: Hükümlülerin yaşam basamakları ve koruyucu ve önleyici hizmetler) ve tablolar kullanılmasını önermektedirler. Böylece birbirinden kopuk bir biçimde duran verilerin insan zihninin çalışma ilkesiyle uyumlu bir biçimde daha kolay anlaşılır bir biçime dönüştürülmesi hedeflenmektedir.

Miles ve Huberman'ın (1984: 22) önermiş olduğu veri analiz sürecinin son basamağını ise “sonuca ulaşma ve teyit etme” oluşturmaktadır. Bir bakıma nitel araştırmacı araştırma sürecinin başından itibaren sürecin her aşamasında toplamış olduğu verilerin ne anlama geldiğini anlamaya çalışmaktadır. Araştırma sürecinin başında belirsiz bir biçimde ve bir bakıma verilerin içinde saklı duran gerçeklik son aşamada keşfedilmekte ve gün yüzüne çıkarılmaktadır.

Anlaşılabileceği üzere Miles ve Huberman (1984: 22) bu aşamada Glaser ve Strauss (1967) tarafından önerilmiş bulunan yerleşik kuram modelinden esinlenmiş görünmektedir. Nitekim araştırmacı, toplamış olduğu verilerden hareketle ve tümevarımcı bir yöntemle bir sonuca ulaşmaya ve böylece bir kuram inşa etmeye çalışmaktadır. Ne var ki, yalnızca veri setine dayalı olarak belirli bir sonuca ulaşmak, bu bilginin geçerliliği sorusunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada araştırmacının üretmiş olduğu bu yeni bilginin geçerliliğini de sağlaması gerekmektedir. Bunu sağlamak amacıyla araştırmacı kimi yerde alan notlarından blok aktarmalar yapmakta, kimi yerde alan yazındaki diğer araştırma sonuçlarından yararlanmakta ya da ortaya attığı bir savı desteklemek üzere veri setindeki daha değişik bulguları işe koşmaktadır (Miles ve Huberman, 1984: 22). Görüldüğü gibi Miles ve Huberman (1984: 22)'ın önermiş olduğu veri analizi süreci birbirini takip eden bir dizi işlem basamaklarından oluşmaktadır. Sürecin sonunda geçerliliği sağlanmış sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Nitel veri analiz sürecine yönelik bir diğer yaklaşım ise Dey (1993) tarafından geliştirilmiştir. Dey (1993: 30), “nitel analiz” olarak isimlendirdiği veri analizi sürecini betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç bölümde incelemektedir.

Nitel analizin ilk basamağını oluşturan betimleme, kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Nitel analiz sürecinde, üzerinde çalışılan olgunun eksiksiz ve kapsamlı bir biçimde betimlenmesi büyük önem taşımaktadır. Betimleme, gözlenen davranışa yol açan temel gerekçelerin ve bu davranışın ardındaki niyetin ortaya çıkartılmasını da kapsayan bir süreçtir. Diğer yandan incelenen davranışın ortaya çıktığı daha geniş toplumsal ve tarihsel bağlam da (context) betimleme sürecinin önemli parametreleridir. Toplumsal bağlam, grup, örgüt, kurum ve kültür bileşenlerini kapsamaktadır (Dey, 1993: 31).

Betimleme sürecinin tamamlanmasının ardından toplanan veriler belirli temalar çerçevesinde sınıflandırılır. Böylece araştırmacı, veriler arasında bir karşılaştırma yapabilme olanağına kavuşmuş olur. Araştırmacı, geliştirmiş olduğu temaları birbirleri ile ilişkilendirerek, veri seti içerisinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri ve farklılıkları inceler.

Son aşamada ise araştırmacı bu değişkenler arasında bağlantılar kurmaya çalışır (Dey, 1993: 47). Böylece araştırma konusu, olay açıklanmaya çalışılır.

Dey (1993: 47)'in önermiş olduğu nitel analiz süreci, Miles ve Huberman (1984: 22)'in önermiş olduğu analiz süreciyle büyük oranda örtüşmektedir. Dey'in geliştirmiş olduğu nitel analiz süreci, çeşitli yöntemlerle toplanmış olan verilerin kapsamlı bir betimlenmesi ile başlamaktadır. Ardından, veri seti içerisinde örtük olarak duran temalar, sınıflandırma yoluyla ortaya çıkartılmakta ve bu temalar, birbirleri ile ilişkilendirilerek inceleme konusu olan sosyal gerçeklik açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu araştırmada kapkaç suçundan hüküm giymiş hükümlülerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç, elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 158).

Betimsel analiz, dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. Böylece verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olur. İkinci aşamada araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Üçüncü aşamada araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için gerekli yerlerde, doğrudan alıntılara da başvurmak zorunda kalabilir.

Dördüncü aşamada araştırmacı, tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu aşamada ayrıca yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklar ve gereksinim duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 159).

Araştırmanın veri analizi bölümünde de kategoriler oluşturulduktan sonra hükümlülerin kapkaça yönelme ve geçmiş yaşantılarında ortaya çıkan sosyal dışlanma süreçleri tartışılmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın amaçlarına bağlı olarak, araştırmanın verileri, nitel ve nicel olmak üzere iki yöntem kullanılarak elde edilmiştir. Nicel veriler, sosyo-demografik özellikler, aile, oturduğu semt ve sahip oldukları riskli davranışlara ilişkin bulguları kapsamakta; nitel veriler ise suça yönelmesine neden olan riskli davranışlar, hükümlünün suça yönelme süreci öncesi ve sonrası yaşam basamakları ile bu süreçte karşılaştıkları sosyal dışlanma öyküleri ve kapkaç suçuna ilişkin düşüncelerini içermektedir.

3. 1. KAPKAÇ SUÇUNA YÖNELEN HÜKÜMLÜLERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

3. 1. 1. Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durumları

Görüşme yapılanların tamamı erkektir. Hükümlüler, az da olsa kadınların da kapkaç suçu işlediklerini; ancak genellikle erkek arkadaşlarıyla bir araya gelerek kapkaç yaptıklarını belirtmişlerdir. Ceza infaz kurumlarında tüm çabalara karşın kapkaç suçu işlemiş bir kadın hükümlüyle görüşme yapılamamıştır.

Araştırmaya katılan hükümlülerin üçte birinden biraz fazlası (%36,1) 27-31 yaş arasında iken üçte birlik bölümü (%32,8) 22-26 yaşlarında, yaklaşık dörtte birlik bir bölümü (%23) ise 18-21 yaşları arasında, yaklaşık onda birlik bir bölümü (%8,1) ise 32-34 yaşları arasındadır. Hükümlülerin yaş ortalaması 26,5'tir (Ek Çizelge 1). Otuz dört yaşından daha büyük kişilere ulaşılammış olması kapkaç suçunun ağırlıklı olarak gençler tarafından işlendiğinin de bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Görüşme yapılan 30 yaş üzerindeki kişiler ise son dönemlerde kapkaç yapmadıklarını, gençlik döneminde işledikleri suçların cezasını yattıklarını belirtmişleridir. Araştırma sonuçlarına göre kapkaç suçundan hüküm giymiş kişilerin büyük çoğunluğunun genç yetişkinlik dönemi olan 20 ile 30'lu yaşlar arasında olduğu görülmüştür.

Görüşülen hükümlülerin büyük çoğunluğu (%72. 1) hiç evlenmemiştir (Ek Çizelge 2). Araştırmaya katılan hükümlülerin tamamına yakını genç yetişkinlik döneminde iken bu

dönemin (bir gelişim görevi olan) evlenme görevini gerçekleştirmediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Abla şu halimizle bize kim kız verecek. Cezaevine girip çıkıyoruz. Anlamaz mı adamlar benim gayrimeşru olduğumu... Ama kız arkadaşım oldu da evlenmedim. Birlikte ev tutuk, yaşadık. Bu âlemde tanıştığımız kızlar da bizim gibi, bize hayır gelmez onlardan...” (5).

“Ya hiç evlenemedik ki zaten, cezaevlerinden çıkamadık ki evlenelim. Yani olmuş hayatımızda, yaşamımızda insanlar, ama evlenemedim ” (12).

İfadelerden de anlaşılacağı gibi hükümlülerin büyük çoğunluğu evlenmemiş olsa da bazılarının birlikte yaşadığı kız arkadaşları olmuştur. Kız arkadaşlarının da genelde kendi çevrelerinden olduğu belirtilmiştir.

Genelde aile desteğinden uzak olan hükümlüler, çevrelerinde güvenilecekleri, yaşamın zorluklarını paylaşabilecekleri insanlara gereksinim duyduklarını dile getirmişlerdir. Evli olmayan hükümlüler de bir gün mutlaka yuva kurmayı istediklerini ifade etmişlerdir.

3. 1. 2. Göç Süreçleri

Bu bölümde, görüşülenlerin ve ailelerinin kente gelişiyile ilgili öyküsü alınmıştır. Buna göç öyküsü de denilebilir.

3. 1. 2. 1 Göçün Yönü

Bu başlık altında hükümlünün ve ailesinin doğduğu il, yerleşim yeri, göç nedeni, göç kararının nasıl verildiği, göçe kimlerin katıldığı gibi bilgiler verilmiştir.

Anne babaları ile hükümlülerin doğum yerleri arasında farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Anne ve babalar, birinci sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi (anne %26,2, baba %29,4), ikinci sırada Karadeniz Bölgesi (anne %21,2, baba %21,2), üçüncü sırada ise Doğu Anadolu Bölgesi (anne %18,1, baba %13,1) ve Marmara

Bölgesi (anne %18,1, baba %13,1) doğumludur. Hükümlülerin ise, anne babalarından farklı olarak ilk sırada Marmara Bölgesi (%36), ikinci sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%31,5), üçüncü sırada ise Ege Bölgesi (%9,8) doğumlu olduğu görülmüştür (Ek Çizelge 4).

Anne babaları ile hükümlülerin doğum yerleri incelendiğinde göçün ağırlıklı olarak Doğu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesinden İstanbul'a doğru gerçekleştiği görülmektedir.

Hükümlüler ile anne babalarının doğdukları yer arasında da farklılaşma görülmektedir. Hükümlüler ve ailelerinin ağırlıklı olarak il doğumlu oldukları görülse de daha çok hükümlü (%65,6) il doğumludur. Hükümlülerin yarısından fazlasının il doğumlu olduğu 1/5'lik bir bölümünün ise köy doğumlu olduğu, anne babanın doğum yerine bakıldığında ise yarıya yakınının il doğumlu olduğu tespit edilmiştir. Köy doğumlu hükümlüler ile anne babalarının doğum yerleri incelendiğinde, anne (%39,4) ve babaların (%37,7) çocuklarına (%21,3) oranla daha çok köy doğumlu oldukları ortaya çıkmıştır (Ek Çizelge 5).

Göç durumlarına göre hükümlülerin yaşam deneyimlerinde farklılaşma olduğu görülmektedir. Yaşam deneyimleri; ailesi hükümlü doğmadan önce göç edenler, hükümlü doğduktan sonra göç edenler ve hükümlü gencin ailesi olmadan tek başına göç etmesi şeklinde farklılaşmaktadır.

Hükümlülerin büyük bir bölümü ailelerinin kendileri doğmadan önce göç etmiş olduğunu belirtmiş göç nedenlerini ise şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Babam on iki, on üç yaşındayken Kars Ardahan'dan gelmiş, yerleşmiş, fırına falan girmiş, çalışmış İstanbul'da, ondan sonra, öyle işte, bir evlilik yapmış, askere gitmiş, eşinden ayrılmış, sonra annemle tanışmış, evlenmiş, biz dünyaya gelmişiz. İstanbul'da doğmuşuz” (32).

“Annemle babam Hatay'dan Mersine geliyorlar. Sonra ben dünyaya gelmişim. Babam o zamanlar belediyede çalışıyormuş. Yenişehir

Belediyesinde, ondan sonra oradan tayin bu tarafa çıkmış, oradan da geri gitmiş, Tokat tarafına. Ondan sonra geri gelmiş, işten çıkmış, geçinememiş her halde, zor durumda kalmış. Mersine gelmiş sonra, yaşam öyle sürmüştü gitmiş...” (31).

“Babam Ağrı’dan İstanbul’a geliyor direk, Ağrı’dan İstanbul’a. Daha doğrusu babam, gençlik yıllarında, işte benim yaşlarımda, İstanbul’daydı. Arsa alıyor İstanbul’dan. İstanbul’da arsa, ev, market açıyorlar, hepsi geliyor, tek ben köyde, babaannemin yanında kalıyorum. Bir iki sene sonra, ben, kendi kendime geldim yanlarına, ilkokulu bitirince...” (38).

“Annem babam Sinop doğumlular. Ben doğmadan önce göç ediyorlar İstanbul’a, Zeytinburnu’na yerleşiyorlar ve halen de orada yaşıyorlar. Babam kendi babasından kaçarak geliyor buraya” (9).

Hükümlülerin bir bölümü ise aileleri ile birlikte büyük kente göç etmişlerdir. Onlardan bazıları da göç öykülerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Annem babam Maraşlı, ama ben Muğla’da doğmuşum. Daha sonra Urla’da 3 sene, daha sonra Manisa’da kaldık, İstanbul’da kaldık, Çeşme’de kaldık, İzmir’de kaldık. Benim de mesela etkim çok oldu. Manisa’da büyümeye başlayınca, ilkokul ikinci sınıfa başlayınca evden kaçıyordum. Arkadaş çevrem kötüydü. Çevrem değişsin diye sonra Urla’ya gittik mesela, dağın başıydı. Ben oradan kaçıp İzmir’e gidiyordum bu sefer” (17).

“Bismil’de doğdum. Diyarbakır’a geldim 8-9 yaşlarımda. Daha sonra ağabeylerim, dayılarımla birlikte çektik İstanbul’a geldik” (22).

Hükümlülerin bir bölümünün ailesi kan davası nedeniyle İstanbul’a göç etmiştir. Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde çok yaygın olan kan davası olgusu ve bundan doğan korku, ailelerin çocukları ile birlikte yaşadıkları memleketlerini ve akrabalarını terk etmelerine ve büyük kentlerde yaşamak durumunda kalmalarına neden olmaktadır.

“Babam Diyarbakır’dan gelme, İstanbul’da büyüme. Hepimiz İstanbul’da doğduk. Diyarbakır’a hiç gitmedim hayatımda. “Kan” konusu yüzünden gelmiş, dedemlerle birlikte gelmişler, ev tutmuşlar, işte amcamlar hepsi gelmişler İstanbul’a...” (45).

“Amcamın bizim Bitlis’te bir cinayet işlemesi sonucu buraya (İzmir) geldik. 97 senesinde geldik buraya. 15 – 16 gibi vardım. O kadar bile yoktum yani, o sebepten dolayı geldik. İşte biz geldik, amcam orada kaldı, işte öldüren amcam orada kaldı, biz buraya geldik. Kan davası değil de yani, Bitlis küçük bir yer olduğu için, şimdi ne bileyim, çarşıda birbirlerini görüyorlar, o sebepten dolayı geldik buraya. Herkes dağıldı, amcalarımın hepsi dağıldı. Birisi Bitlis’te kaldı, birisi Antalya’da, ikisi burada. İşte buradayız. O sebepten dolayı geldik buraya yani” (40).

3. 1. 2. 2. Göç Sonrası İlk Deneyimler

Hükümlüler doğmadan büyük kente göç eden ailelerin kente göç etme nedenleri arasında iş bulma amacı ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Aileler kente göç ederken özellikle yakınlarının da bulunduğu mekânları tercih etmişlerdir.

Göç eden aileler genellikle hemşerilerinin veya akrabalarının oturduğu mahalleye hemen uyum sağlamakta, böylece onların sağladığı ilişki ağları ve toplumsal sermayeye katılabilmekte, bu yolla iş bulma, iktisadi fırsatlardan haberdar olma, belki de zor dönemlerinde yardım alma olanağına kavuşmaktadırlar (Karataş, 1991; Buğra ve Keyder, 2003; Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Hükümlülerin ailelerinin de göç sürecini benzer şekilde başlattığı ve kurguladığı söylenebilir.

Göç eden aile üyelerinin kente tutunmak için başvurduğu ilk yol çalışmak için bir iş bulmak, diğeri ise konut edinmektir. Göçle gelen yetişkinlerin kentte geçerli bir işgücü niteliğine sahip olmaması onların genelde düşük ücretli, geçici ve güvencesi olmayan işlere yönelmelerine neden olmaktadır. Konut edinmedeki bilinen güçlükler de aileleri gecekondü yaparak bu gereksinimi karşılama yoluna itmektedir. Hükümlü doğmadan göç eden anne-babaların kendilerine ait bir evlerinin olduğu görülmektedir.

1990 sonrası süreçte kentlerde gecekonduların yapılabildiği son derece sınırlanmış bulunmaktadır. Bu dönemde göç eden hükümlülerin ailelerinin gecekondular yoluyla bir konut sahibi olamadıkları; buna karşılık kentin daha çok varoşlarında oturdukları, kendilerine ait evlerinin olmadığı görülmektedir. Ailesi ile birlikte daha sonra kente göç eden hükümlülerin ise kentleşme sürecinde çok zorlandıkları görülmektedir. Yeni göçmenler olan bu grubun genellikle kirada oturduğu, hemşerilerinin mahallesine ve onların sağlayacağı toplumsal sermaye şebekelerine ortak olamadığı, bu durumun ise onları mevcut olan toplumsal dokunun dışında bıraktığı görülmüştür.

Mülkiyetten dışlanma olarak da kabul edilen bu durumda, şehir merkezlerinde barınabilecekleri ev bulamayan aileler, varoş olarak “kenar” yerleşim mekânları-gecekondular mahalleleri oluşturmaktadırlar. Görüşmeye katılan hükümlülerin aileleri arasında görece daha erken göç edenlerden bazıları kentin varoşlarında ev sahibi olabilmişken daha yeni zamanlarda göç edenlerin böyle bir şanslarının olmadığı anlaşılmaktadır.

Göç sürecine, ailesi olmadan tek başına katılan kişilerin diğerlerine göre çok daha kötü koşullarda yaşam savaşı verdiği görülmektedir. Küçük yaşta ailesinden kaçarak büyük kente gelen gençler bu süreci şu şekilde anlatmışlardır:

“Ben Siirt’te doğdum. Orada çalışıyordum, yani çocukluğumdan beri çalışıyordum. Babam cezaevinde kaldığı için ben çalışmak zorundaydım. İstanbul’a gidip gelenler oluyordu. Giyimlerinden olsun, harcamalarından olsun özeniyorduk onlara. Zamanla biz kendimiz de geldik İstanbul’a. Arkadaşlarımla geldim, kaçtım yani. Önce Mersine geldim, orada akrabalarım vardı, sonra tekrar Siirt’e gittim ama sıkıldım. Yine sonra İstanbul’a gittim. Daha sonra Kuşadası’na gittim, çok yer dolaşım. Sonra 13 yaşımıdayken İstanbul’a gittim, orada da kaldım...” (52).

“Siirt’te doğdum, ekonomik durumum hiç yoktu. Ailemden kaçıyordum hep, sokaklarda kalıyordum. Sonra arkadaşlarla İstanbul’a kaçtık. Ne yapacağımı biliyordum. Siirtli hemşerilerim vardı. Onlar gelip bize racon

kesiyorlardı. Gayrimeşru olduklarını biliyorum, meyilliydim bu işe. Ben de gayrimeşru olmak için geldim...” (53).

“Ailem Elazığ’dan Bursa’ya geliyor. Ben Bursa’da doğdum. Daha sonra 15 yaşında tek başıma kaçtım. İstanbul’a kaçtım. Bir sene falan takıldım, zaten çevrem, arkadaş çevrem oluştu...” (47).

“Siirt’in bir köyünde doğdum. Babam, ben çok küçükken öldürülmüş. Daha sonra amcam annemle evleniyor, ondan da çocukları oluyor. Beni amcam büyütmüş. Ben 12 yaşımıdayken Siirt merkeze geldik, ailece geldik. Yokluk vardı, kuru ekmek bile bulamıyorduk. Sonra sıkıldım oralardan, insanlarından, özenti de vardı. Büyük şehirden gelen ağabeylerimiz vardı, onlara takıldık geldim İstanbul’a” (16).

Ailesi olmadan, tek başına büyük kente gelen hükümlülerin yaşam öyküleri çok çarpıcıdır. Çocuk yaşta, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden kaçıp İstanbul’a gelen hükümlülerin bir bölümünün, kısa bir süre sonra suç çeteleriyle tanıştıkları görülmüştür. İstanbul’da yanlarında kalabilecekleri bir yakınları olanların bazılarının ise bir süre çalışmayı denedikleri gözlenmektedir. Kısa bir süre çalışmayı denedikten sonra çalışma koşullarının çok ağır olması gibi nedenlerle işten ayrıldıkları ve çevrelerinde var olan suça yönelimli arkadaşlarının ısrarı ile suç işledikleri görülmüştür.

“Gayrimeşru olmak” ailesinden kaçarak büyük kente gelen hükümlülerin ortak hedefi haline gelmiştir. Bu hükümlülerin büyük kente ne amaçla geldiği bellidir. Benzer bulgular Ümit (2007)’in yaptığı çalışmada da ortaya çıkmıştır.

Çocuk yaşta evden kaçarak İstanbul’a tek başına gelen hükümlülerin, bu davranışları üzerinde daha önce kente gelen - muhtemelen bu kişilerden bazıları da benzer yolla İstanbul’a gelmiştir- tanıdıklarının etkisi büyüktür. Söz konusu tanıdıkların-gençlerin giyim kuşamları, bol para harcamaları ve İstanbul’da yaşadıkları “maceralar” çocukluk- gençlik yaşında bu kişiler üzerinde etkili olmaktadır. İstanbul’a kaçarak, çok küçük yaşta gelen gençler, buldukları dönemin de etkisi ile arkadaş çevresinden çok fazla etkilenmişlerdir. Bu gruptakilerin özellikle bir ya da iki arkadaşı ile birlikte büyük kente

geldikleri ve buralarda kendilerini kabul edecek, destek olacak önceden tanıdıkları birilerinin olduğu görülmektedir. Büyük kentte bir araya gelen suç çetelerinin yukarıda ifade edildiği şekilde genişlediği, kendilerine yeni “sermayeler” bulduğu düşünülebilir.

Ailesinden bağımsız olarak büyük kente gelen grubun dikkat çeken bir başka özelliği ise ailelerinin aşırı yoksulluk içinde bulunması ve ailelerinde yoğun çatışmaların yaşanıyor olmasıdır. Kaçarak büyük kente gelen hükümlüler ya hiç okumamış ya da ancak ilkokul mezundur. Genelde 12 yaşlarında İstanbul'a kaçarak gelmişlerdir.

3. 1. 2. 3. Oturulan Semtin Özellikleri

Araştırmada ele alınan bir başka konu ise hükümlülerin **yaşadıkları semtin özellikleridir**. Araştırmaya katılanların tamamına yakını yaşadıkları semtleri, “suça yönelen kişilerin yaşadığı, uyuşturucu maddenin kolay bulunduğu, ekonomik durumu düşük kişilerin oturduğu” semtler olarak tanımlamışlardır. İstanbul'da yaşayan hükümlülerin, kamuoyunda suç oranının fazla olarak bilindiği Tarlabası, Esenler, Bağcılar, Fatih gibi semtlerde yoğunlaştıkları, diğer illerde yaşayan hükümlülerin de yine o ilde suç oranının fazla olarak bilindiği semtlerde yaşadıkları görülmektedir (Ek Çizelge 6). Suç yerine oturulan bölge özelliklerini inceleyen kuramlardan biri olan Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramına göre kentlerde suç, belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır (Burgess, 1974:84). Bu çalışmada da hükümlülerin belirli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Hükümlülerden bazıları yaşadıkları semti şu şekilde tanımlamışlardır:

“Gayrimeşru âlemde oralar. Esrar, eroin, hap ne ararsan vardı. Tarlabası, Amerika'nın Lasvegas'ı mı ney orası gibi bir yerd. Işıl ışıl her yer gece vakti gündüz gibi... Tarlabası'nın karşısı sosyete yeri İstiklal, burası Tarlabası Columbia gibiydi. Kokain satanlar, uyuşturucu satanlar... Burası bölünmüş, her yerin sahibi vardı. Şurası benim, şurası senin... Bir sürü tayfa var, burası şu tayfanın, şurası Diyarbakır tayfasının. . . ” (4).

“Gazi Osman Paşada oturuyorduk. Çok tehlikeli bir semttir, suç merkezi gibi bir şey. Genelde varoşların olduğu yerdir, hep güneydoğu ve doğudan

gelenler oturuyordu. Genelde bizim oralar öyle, Doğu, Güneydoğu Anadolu yoksul kesim. Aşırı derecede suç işleyenler yaşırdı. Bizim orası, her halde İstanbul'un ya ikinci ya üçüncü büyük semti olması lazım” (32).

“Yeşilyurt'ta oturuyorduk. Güzel bir semti de bizim oturduğumuz mahalle, çok kötü bir mahalleydi. Roman mahallesinde oturuyorduk. Roman dediğim Ankara Çiçin taraflarından, oradaki insanlara benziyorlar. Zaten onların yüzünden, şurada olmamın sebebidir yani, belki ailemin de...” (40).

“Sefaköy'de oturuyorduk, çoğu yani yolunda, yani psikopatı, hapçısı, esrarcısı hepsi orda, yani pislik bir semt” (44).

“Benim mahalleimde yüz genç varsa yetmişi hırsızlık yapıyordur. Bir bölge var, orada sadece araba işi yaparlar, bu bilinir çevrede” (5).

İfadelerden de anlaşılacağı üzere hükümlülerin yaşadığı mekânlar çoğunlukla suça yönelen insanların oturduğu, madde kullanımının ve satışının kolaylıkla yapıldığı bölgelerdir. Bu bölgeler, kendi aralarında “**gayrimeşru**” denilen suça yönelmiş, yasadışı işlerle uğraşan insanların bir arada yaşadığı yerlerdir. Alt kültür kuramının öncülerinde Cohen'in de belirttiği gibi, toplumda suçu onaylayan gurpların olduğu bölgelerde yaşayan kişilerin bir süre sonra bu durumu benimsediği görülmektedir (Siegel, 1989:172) . Suça yönelmiş gruplarla etkileşime giren hükümlüler zamanla grubun sosyal değerlerine uyum göstermiş ve suç faaliyetleri içinde yer almıştır. Görüşme yapılan hükümlüler, mahallelerinin çok güvenli yerler olmadığını, bu tür yerlere polisin bile müdahale etmekte zorlandığını ifade etmişlerdir. Büyük kentlerde, özellikle İstanbul'da, toplum tarafından dışlanan bireyler, kendi içinde kuralları olan denetimsiz mahalleler oluşturmuşlardır. Bu mahallelerde kendileri gibi dışlanan gruplar bir araya gelerek toplumun dışında kendilerine “yeni bir dünya” kurmuşlardır.

Yüksek suç aktivitesi olan yerleşim yerlerinde suç, bulaşıcı olabilir. Çünkü işlenen suçun sosyal cezası yoktur ya da diğer mahallelerden daha düşüktür (Sah, 1991; Cook and Goss, 1996; Sampson, Raudenbush and Earls, 1997; Schrag and Scotchmer, 1997; Akt. Duncan and Hirschfield, 2001: 655). Ayrıca bu tür yerleşim yerlerinde doğru rol

modeli edinme, kaliteli eğitime erişim ve iş bulma olanakları son derece düşüktür (Wilson, 1987; Ludwig, 1999'dan Akt: Hirschfield, 2001: 655).

Oturulan semtin bir başka özelliği ise, bu semtlerde yaşayan insanların **yaşadıkları mekânları, kendi aralarında, suç türlerine göre ayırmalarıdır**. Çetelerin kendi içinde pay ettikleri bu mekânlarda her grup kendi çetesi içerisinde barınmaktadır.

“Bakın ben size söyleyim. Tepecik Göğüs Hastanesini biliyor musunuz? Orada iki tane mahalle var: Kuruçay, orada oturan tüm gençler kapkaça bakar... Hemen hemen hepsi o yola çıkarlar, caddede, arabalardan geçenlerden tık, hemen mahalleye kaçarlar. O mahalleye de kolay kolay polis giremez. Oranın mesleği kapkaçtır” (17).

“Zaten bizim semt bölüm bölüm. Kendi mahallem gasp, sırf gasp yapar, hırsızlık hayatta yapmaz. İki üç sokak yukarısı, sadece hırsızlık yapar, oto teybi çalar. Bizim mahallede mesela neyin çalındı, araban çalındı, hayatta gelip bize sormazlar; çünkü hırsızlar belli, araba çalanlar belli. Tık giderler onların yanına... Derler araba çalındı, hani sizdeyse verin. Tanıdıksa, adresi biliyorsa verilir. Sevinirler. Araba yoksa hani araba zaten elden çıkmıştır. “Change”ye gitmiştir” (37).

Hükümlülerin oturdukları semtle ilgili tanımlamalarında dikkati çeken bir başka durum ise, çetelerin barındığı, yasadışı örgütlerin parsellediği **kent mekânlarının hemen sınırında** sosyo-ekonomik durumu iyi olan kişilerin oturduğu semtlerin olmasıdır. Işık (1999: 280-291) ve Kaya (2003: 113)'nın da belirttiği gibi kentin varoşları, arka mahalle gibi terimlerle ifade edilen kente küskün, hemen hiçbir gelecek umudu olmayan birey ve grupların yaşadığı mekânlar halini almıştır. Kent içinde yoksul ve zenginin giderek kutuplaştığı, yakın kent mekânlarında yaşamalarına karşın birbirlerinden çok uzak yaşamlar olduğu görülmektedir.

Hükümlülerin oturduğu semtlerin dikkati çeken bir başka özelliği ise **hemşerilik ilişkilerinin** sürdürülüyor olmasıdır. Karadeniz kökenli hükümlülerin bir semtte, Doğu ve Güneydoğu kökenli hükümlülerin ise bir başka semtte oturduğu görülmektedir.

Hükümlü doğmadan önce göç deneyimi yaşamış (görece daha erken dönemlerde göç eden) ailelerin neredeyse tamamı hemşerileriyle aynı semtte oturmaktadırlar. Buna karşılık, hükümlüyle birlikte göç deneyimi yaşayan (yani daha yeni dönemlerde göç eden) aileler arasında, hemşerileriyle aynı semtte oturma olanağı bulamayan; bir başka deyişle hemşerilerinin sosyal desteğinden yeterince yararlanamayan aileler de bulunmaktadır.

Hükümlüler hemşerilik bağlarının kentlerde de devam ettiğini ve aynı bölgelerden gelen kişilerin kent içinde yakın bölgelerde yaşamaya devam ettiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben Roman’ım. Ailemle birlikte hep Dolapdere’de oturduk. Burada hep Romanlar oturur. Ama biraz bozuk bir yer, anlatabildim mi? Hırsızlık var, uyuşturucu var, yani biraz karışık...” (1).

“Anadolu yakasında daha çok Karadenizliler oturuyor. Bizim oralarda (Avrupa Yakası) doğulular, Erzincanlılar, Tunceliler Diyarbakırlılar oturuyor” (32).

“Kars mahallesinde oturuyoruz. Zaten oturduğumuz yer komple Karanlı, başka da birisi yok, zaten bizim oraya da giremez. Zaten “Karsvegas” olarak geçer bizim orası...” (44).

Bazı semtler hemşerilik gruplaşmasının belirgin olmadığı, bir başka deyişle sosyal köken bakımından homojen yapıda olmayan semtlerdir. Aileleri yanından kaçarak büyük kente gelen gençlerin ise kısa sürede suç çetelerinin yoğun olarak gruplaştığı bu tür mahallelere yerleştiği görülmektedir. İstanbul’da bu tür semtlerin başında Tarlabası ve Fatih gelmektedir. Hükümlüler yaşadıkları bu bölgelerden zaman zaman uzaklaşıp daha “zengin” semtlerde yaşamayı deneseler de bu semtlerden hiçbir zaman tam anlamıyla kopmamışlardır.

Hükümlülerin ailelerinin de hiç semt değiştirmedeği, hep aynı semtlerde, alışık oldukları ilişkiler ağına sadık kalarak yaşadıkları düşünülmektedir.

Evden kaçarak büyük kentlere gelen hükümlüler, yaşadıkları yoksulluk nedeniyle, büyük kentlere gelerek daha zengin tüketim olanaklarına ulaşacaklarını ummaktadırlar. Büyük kentlerde ise hayalini kurdukları bu olanaklara ulaşmanın çok zor olduğunu görerek yasa dışı yollara başvurumaktadırlar.

3. 1. 3. Eğitim Durumları

Kapkaç suçundan hüküm giyen gençlerin eğitim durumları incelendiğinde, araştırmaya katılanların yarısının ilkokuldan sonra eğitim almadıkları görülmektedir. Gençlerin %26,2'si ilkokul mezunu, %24,6'sı ilkokul terk, %23'ü ortaokul terk, %9,8'i ise ortaokul mezunudur. İlköğretim eğitiminin zorunlu olduğu ülkemizde okur-yazar olmayanların oranı ise %11,5 gibi azımsanmayacak bir orandadır. Yalnızca bir hükümlü üniversiteye kadar okuma imkânı bulmuş fakat üniversiteyi bitirememiştir. Bu gencin anne-babasının da üniversite mezunu olduğu dikkat çekmektedir (Ek Çizelge 7). Türkiye İstatistik Kurumu (2002) verilerine göre, hırsızlık suçlarından hüküm giyenlerin %70'i ilkokul mezunu iken okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %7'dir.

Okul, çocuğun sosyalleşmesinde aileden sonra gelen en önemli faktörlerden biridir. Okul yaşamı süresince çocuk, okul kurallarını öğrenerek toplumsal yaşama hazırlık yapmaktadır. Kurallara uyma, sosyal denetimin gelişmesinde de önemli bir yere sahiptir. Görüşme yapılan hükümlülerin büyük çoğunluğunun, ilkokul döneminde sürekli okuldan kaçtığı, öğretmenleriyle çatışma yaşadığı görülmektedir. Yoksulluk nedeniyle okula gidemeyen bir grup hükümlü ise okuma yazmayı cezaevinde öğrendiğini ifade etmiştir. Cezaevinde okuma yazma olanağına sahip olsalar da kendilerine sunulan bu eğitim olanağının yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Okuma yazma öğrenmenin ötesine gidemeyen hükümlüler, cezaevinden sonra yaşamlarını kazanabilecekleri geçerli bir mesleği öğrenemediklerini belirtmişlerdir.

Hükümlülerin ailelerinin de kendileri gibi çok düşük eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir (Annelerin %50,8'i ile babaların %24,6'sı okuryazar değilken, annelerin %31,2'si ile babaların %36'sı ilkokuldan sonra okula devam etmemiştir). Düşük eğitilmiş aile, buldukları çevre içinde eğitimin çok fazla önemsinmemesi gibi etkenler,

olumsuz sosyal miras olarak yeni kuşaklara aktarılmakta ve çocukların okuldan uzaklaşmasına neden olmaktadır.

“O zamanlar kaçardık okuldan tabi, okula gitmezdik, deniz kenarına kaçardık. O zaman okullar bu kadar şey değildi, yani geniş. Okul vs. okumaya özen göstermek o kadar önemli değildi o şartlarda... İlkokulu bitirsen yeter diyorlardı. Ben gitmediğim zaman, o zamanlar, karneme iki gün kala, öğretmenime giderdim, öğretmeni beklerdim geçiş güzergâhında, yalvarırdım, yakarırdım, gönlünü alırdım. Karne gününde giderdim. Karnemi iyi veya pekiyi ile alırdım...” (50).

“Okula gönderilmiyorduk, herhangi bir sebep yok, gerek duymuyorlardı yani. Çocuk söylemeyene kadar kimse kimseyi bir yere göndermiyordu. . . Hiç orali olmuyordu kimse, mesela çocuk da sokağa çıkıyordu. O ona diyo ne yapıyon abim, diyo filan yerde dayım, filan yerde oğlum, büyüyünce biz de gidelim. Anladın mı? E nasıl yapalım, mercimek çalalım, bakır çalalım gidelim. Bütün bu “büyük insanları” araştırdığım zaman, illaki ya bakır çalmıştır ya mercimek ya herhangi bir şey çalmıştır” (22).

“Sadece okula gidiyordum. Mesela biz üç kişiydik, nasıl diyeyim sana, hani ilkokulda sevdiğin insanlar oluyor, kız olsun falan, biz üç kişi takılıyorduk. Üçümüz de şu an cezaevindeyiz. Bir tanesi Metris’te, bir tanesi yurt dışında, şu an kendini kurtardı, yurtdışına çıktı. Biz üç kişi takılıyorduk. En ufak şeyde üçümüz bir şey yapıyorduk. İdare artık, bir kişi bir şey yapsa üçümüzü çağırıyordu. Çünkü hiç ayrılmıyorduk biz. Öyle bir tutumluyduk ki nereye gitsek beraberdik” (37).

Okuldan uzaklaşmanın ve çocuk yaşta çalışma yaşamına yönelmenin en önemli nedenlerinden biri de yoksulluk ve buna bağlı olarak kısa yoldan hemen para kazanma isteğidir. Bir genç okuldan uzaklaşma nedenini şu şekilde ifade etmiştir:

“Beni okuldan uzaklaştıran şey paraydı. Okula giderken aldığın harçlığa bakıyorsun, pazarlama yapıp da akşam, iki araba, üç araba, cebine giren paraya bakıyorsun, kıyasladığın zaman, okul okumanın ne lüzumu var

oluyor o zaman. Para kazanıyoruz yani. Okul okumanın ne lüzumu var diye okul okumadım ben” (49).

3. 1. 4. Serbest Zaman Aktiviteleri

Hükümlüler ergenlik döneminde macera arayışının da etkisi ile arkadaşlarıyla bir araya gelerek araba kullanmakta, kahveye ve eğlence yerlerine (disko, bar gibi) gitmekte, başıboş bir şekilde kentin pek çok mekânında dolaşmaktadır (Ek Çizelge 8).

Hükümlülerin serbest zaman değerlendirme konusunda dikkati çeken en önemli özelliği, **arabaya olan düşkünlükleridir**. Hükümlülerin büyük bir bölümü, özellikle ergenlik döneminde, arabaya olan ilgisinin suça yönelmesinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ve bu ilgi nedeniyle ilk büyük suçlarından birinin de araba çalmak olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukluklarında yaptıkları bu suç eyleminin sadece arabaya olan meraktan kaynaklandığını belirten hükümlüler, araba çalmayı da arkadaşlarının teşvikiyle öğrendiklerini belirtmişlerdir.

“Hep araba sürerdik. Çok seviyordum. Zaten başımıza gelenlerin %90’ı arabadan. Arabaya bindiğim zaman dünyam değişiyordu. Araba kiralama olayları falan işte, onlara para yetiştiremiyorduk. Hep o zamanlarda bi araba, bi araba alıp kaçıyorduk” (18).

“Tabi kim istemez ki? Farzet bugün bir BMW Mercedes olsun kim binmek istemez ki? Bizim de hevesimiz vardı. Bir de İstanbul gibi bir yerde yaşıyorsun. Bazı şeylere önem veriyorsun. Bugün bir İstiklal’e gidiyorsun ne yok ki. İster istemez özeniyorsun” (23).

“Arabanın kesinlikle hastasıyım. O yüzden sabıklarımın çoğunu araba çalmak oluşturuyor. Araba çalmaktan yakalanıyorum, kaza yapıyorum, ondan sonra işte... Kullanıyorum çok hızlı” (45). “İlk zamanlar yeter ki yerinden kıpırdatayım, kalkayım. Ben sanayide çalıştırıyordum arabayı, kaçıryordum. Ondan sonra, traktörde kaçıryordum. Aklına ne gelirse alıyordum, kaçıryordum, geziyordum, geziyordum, geziyordum. Benzin nerede biterse orada bırakıyordum. O şekil hevesimiz geçti bizim” (30).

Hükümlüler gençlik dönemine özgü heyecan ve macera arayışıyla birlikte arabanın içinde kendilerini çok daha özgür hissetmektedirler. Ayrıca araba sayesinde kentin tüm mekânlarını gezme imkânı bulmakta, kendilerini daha ayrıcalıklı görmektedirler. Gençlerin çevresinde son model araba kullananların olması, hükümlülerin de araba sahibi olma isteğini tetiklemektedir. Buna ek olarak hükümlülerin çevrelerinde araba hırsızlığı yapan arkadaşlarının olması da kolay yoldan arabaya ulaşmanın yollarını öğrenmelerine neden olmaktadır.

Hükümlüler gençlik dönemlerinde para bulur bulmaz madde alıp arkasından kızlarla birlikte **bar ve disko gibi eğlence mekânlarına gitmekten** hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Suçla tanıştıkları ilk dönemlerde şuarsuzca hırsızlıktan elde ettikleri parayı harcadıklarını belirten hükümlüler parayı disko ve barlarda harcamanın saygınlık olduğunu, madde kullanmaları nedeniyle de bu maddeleri kentin en popüler disko ve barlarında, kız arkadaşlarıyla birlikte tüketmeyi sevdiğini belirtmektedirler. Aileleri tarafından yaşam tarzlarının eleştirilmesi nedeniyle, elde ettikleri parayı ailelerine veremediklerini ifade eden hükümlüler, bir süre sonra aileden de dışlanmayla birlikte, başıboş bir şekilde, disko ve barlarda bağımlılık yapıcı madde kullanarak gayrimeşru yoldan elde ettikleri parayı harcamayı alışkanlık haline getirmişlerdir.

Hükümlülerin serbest zamanlarını değerlendirirken dikkati çeken bir bulgu ise bir **canlıyı beslemektir**. Bir grup hükümlü dışarıda oldukları dönemlerde, özellikle ergenlik dönemlerinde, özgürlüğün sembolü olan kuşları beslediklerini belirtmişlerdir. İçinde buldukları güvensiz ortamdan uzaklaşmak amacıyla gençlik dönemlerinde kuş besledikleri, bir canlının sorumluluğunu almaktan mutluluk duydukları düşünülmektedir.

“Ben bu işi yapıyordum. Nasıl diyeyim sosyal yaşantım var. Derken evden çıktığım zaman kuşlarımı beslerdim. Mesela çıkardım çatıya, kuşlarımı uçururdum. Oradan çıkardım kahveye giderdim. Yarım saat bir saat takılırdım saat on diyelim, artık sabahın onu, sonra yolumuza giderdik” (12).

“Kuş çok aşırı bir bağımlılık yapıyor aynı sigara gibi. Düşünün ya, onu izlemek çok hoşuna gidiyor. Onun uçması olsun, beslemesi olsun. Aşırı bir zevk veriyor tutkunluk. Bir de hani o yolda olduğun için bir zaman sonra insanlardan sıkılıyorsun. Hani bazı şeyleri yaşıyorsun artık, kelimesinden ne olacağını anlıyorsun. O yüzden insanlardan sıkılıp kendini kuşlara doğru yöneltende var. Hani kuşla arkadaş oluyor, insan olmuyor. İnsan diyorlar nankör biraz. O yüzden kuşa daha önemli bakıyorlar. Kuş olsun köpek olsun. Hayvanları daha çok seviyorlar” (37).

Hükümlülerin yukarıda belirtilen serbest zaman değerlendirme biçimlerine ek olarak bir kısmının yaşam biçimleri içinde dışarıdayken hiç televizyon seyretmedikleri, bir kısmının ise zaman zaman şiddet ve macera içerikli filmler izlediği (Ek Çizelge 8-9-10), yaşamdan kopuk bir şekilde yaşadıkları görülmektedir. Yaşam tarzları ile tamamen kendilerini toplumdan soyutlayarak rahat hissetmekte ve kendilerine benzer özellikleri olan bir grup içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte büyük bir çoğunluğu dışarıdayken bu güne kadar hiç kitap okumamış ve çok nadir olarak gazete okumuşlardır.

Kendilerinin yarattığı bir fanusta yaşamakta olan hükümlülerin, içinde buldukları durum ve geleceği muhakeme etme konusunda hiçbir çabalarının olmadığı görülmektedir. Bir hükümlü içinde bulunduğu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“Yok, televizyonum yoktu evde. Sinemaya falan gitmezdim. Zaten gitmem. Yani öyle bir şey ki hocam para çalmak. Paran var üzerinde cebinde paran var. Yani az önce şu sokaktan birinin cebinden bir milyar iki milyar para almışsın, hayırsız para, bir saat sonra ya kumara gidecek ya içkiye gidecek” (51).

Yukarıdaki ifadede de anlaşılmaktadır ki hükümlüler “gayrimeşru âlemde”, toplumun, sapma davranışlar olarak kabul ettiği bir dünyada yaşamlarını sürdürmektedirler.

3. 1. 5. Aileye İlişkin Özellikler

Aileye ilişkin özellikler başlığı altında, hükümlülerin aile büyüklüğü, ailede boşanma ve ölüm olayları, anne babanın iş durumu, aile içi disiplin yöntemleri, aile ilişkileri, ailede tutuklanan, hüküm giyen kişilerin varlığı ve farklı bir aile isteği incelenmiştir.

3. 1. 5. 1. Aile Büyüklüğü

Hükümlülerin kardeş sayıları, aile yapısı hakkında önemli bir göstergedir. Görüşülen hükümlüler arasında 1-3 arası kardeşe sahip olanlar, yoğunluğu oluşturmaktadır. Görüşülen kişiler en az bir kardeş, en çok 15 kardeşe sahiptir. Ortalama kardeş sayısı ise 5,5'tir (Ek Çizelge 2). Emniyet Genel Müdürlüğü (2004) tarafından yapılan bir araştırmada ise gözaltına alınan kişilerin ortalama olarak 5 kardeşe sahip olduğu görülmüştür.

TÜİK (2004) verilerine göre Türkiye'de kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 2.01'dir. Buna göre araştırmaya katılan kapkaç suçundan hükümlü kişilerin kardeş sayısının ortalamanın çok üstünde olduğu, bu kişilerin üyesi olduğu ailelerin kalabalık ailelerden oluştuğu görülmektedir.

3. 1. 5. 2. Ailede Boşanma ve Ölüm Olaylarının Yaşanması

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun anne-babası hayattadır. (annelerin %83,6'sı, babaların ise %78,7'si hayatta). Hükümlülerin yarısından fazlasının (%50,8) anne babası evlilik birlikteliği ile yaşamaktadır. Yaklaşık dörtte birlik (%23) bir bölümünün ise anne ve babası boşanmıştır.

Ailede boşanma ve ölüm olaylarının çocuğun yaşamında çok önemli olduğu hükümlüler ile yapılan görüşmelerde bir kez daha görülmektedir.

“Annem ölmeseydi hiç zannetmiyorum ben bu yola gireyim, ondan sonra düşeyim. Hani girsem bile bir sene yapsam bile bu olayı bırakırdım bu yolu. Çünkü annemi sevdiğim için hani kolay kolay sözümden hiç çıkmıyordum.

Ama babam olduğu zaman zıtlışıyorduk. O bana diyordu yapma ben yapma dedikçe yapıyordum” (37).

“...hemen hemen iki sene üç sene eve gitmediğimi bilirim. Hep babam yani annemle babam ayrıldıktan sonra oldu zaten” (31).

Aile üyelerinden birinin ölümü çocuk için örseleyici bir yaşam deneyimidir. Kayıptan sonra aile içinde çözümler yaşanabilmekte, çocuğun evden uzaklaşmasına yol açabilmektedir. Görüşmeye katılan hükümlülerin bir bölümü anne veya babasını kaybetmiştir. Annenin ölümü sonrasında, baba tekrar evlenmiş ve üvey anne tutumları nedeniyle hükümlü aileden uzaklaşmıştır. Babasını küçük yaşta kaybeden hükümlüler ise yoğun ekonomik sıkıntılar yaşamış ve aileye destek olmak amacıyla küçük yaşta çalışmaya başlamıştır.

Hükümlülerin aile fertlerini kaybetmesinin de suça yönelmede tetikleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Bir genç annesinin ölümünden sonra yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“O zaman çok korkmuştum, annem ölünce hiçbir şey gözüüm görmedi. Ondan sonra eve gitmemeye başlamıştım. O zamandan beri eve gitmiyorum...” (34).

Hükümlülerin küçük yaşta anne babalarından birisini kaybetmesi ailede dağılmaya, otorite boşluğunun yaşanmasına neden olmaktadır. Hükümlülerin de ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, erken ergenlik döneminde, ailede otorite kaynağının yitimi, çocuğun evden uzaklaşmasına neden olmuştur.

3. 1. 5. 3. Anne Babanın İş Durumu

Anne babanın eğitim durumu incelendiğinde hükümlülerin %80,3’ünün annesi ev hanımıdır. Babaların ise %32,8’inin işçi, %13,1’inin emekli, %42,6’sının ise yüksek öğrenim gerektirmeyen işlere (tamirci, çifti, kahveci, şoför, kasap, boyacı) sahip olduğu, sadece % 6,6’sının ise işsiz olduğu görülmektedir.

Tartışılması gereken bir nokta anne babaların büyük çoğunluğunun kente tutunmak amacıyla yasa dışı yollara başvurmak yerine düşük gelir getirici mesleklerde çalışarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmasıdır. Hükümlülerin büyük çoğunluğunun ailesi, düşük gelire sahip olsalar da, kentin varoşlarına yerleşerek bir ev sahibi olmuş, yasa dışı işlere yönelmemiş, kendi olanakları ile yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Yerleşilen mekânların ise ilk yerleşilen dönemde iyi olduğu, zaman içerisinde suça yönelen kişilerin bir araya geldiği mekânlar haline geldiğini görmektedir. İlk kuşak göçe katılan aileler, bir meslek edinerek yaşamlarını sürdürürken, bu kişilerin çocuklarının aynı derecede şanslı olmadıkları görülmektedir.

Suçta yönelme davranışı içerisinde aile yapısının önemi yapılan pek çok araştırmada ortaya çıkmıştır. Aile parçalanması, aile üyelerinden birinin kaybı, aile içi disiplin yöntemleri çocuğun suça yönelmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

3. 1. 5. 4. Aile İçi Disiplin Yöntemleri

Disiplin yöntemleri içerisinde yer alan fiziksel şiddet uygulama, çocuğun evden uzaklaşmasına ve ailesi ile bağının kopmasına neden olmaktadır. Görüşme yapılan hükümlülerin yarısından fazlası (%59,3) çocukluk döneminde, babası tarafından şiddet görmüştür (Ek Çizelge 11). Hükümlülerin sadece %10,2'sinin anneleri tarafından (Ek Çizelge 12), %22,4'ünün de ağabey, kardeş veya ablası tarafından (Ek Çizelge 13) sıklıkla şiddet gördüğü ortaya çıkmıştır. Hükümlülerin %34,5'inin babaları da annelerine sık sık şiddet uygulamaktadır (Ek Çizelge 14).

Gençlerin aile yapıları incelendiğinde çoğunun aile ilişkilerinin olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Bu gençlerin aile üyeleri arasında, şiddetli geçimsizliklerin yaşandığı, parçalanmış ailelerden geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra hükümlülerin büyük çoğunluğunun aileleri düşük sosyo ekonomik düzeye sahiptir. Çocuğun suça yönelme nedenleri arasında aile özellikleri, gerek yurt dışında gerekse yurt içinde yapılan araştırmalarda önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Gullotta, Adams ve Montemayor, 1998: 54-56; Muncie, Hughes ve McLaughlin, 2002; Uluğtekin, 2004; Baykara Acar, 2004; Cankurtaran Öntaş, 2004; Ümit, 2007). Araştırmalar 1980'lere kadar suça yönelme davranışını sadece aile ile çocuk arasında kurulan zayıf ilişki

sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu dönemde aile ile güçlü bağları olan çocukların suça yönelme olasılığının son derece düşük olduğu kabul edilmekte iken 1980’lerden sonra anlaşılmıştır ki çocuğun suça yönelmesinde ailenin yanı sıra oturlan çevrenin, arkadaş çevresinin, okul çevresinin, yaş döneminin de büyük etkisi bulunmaktadır (Gullotta, Adams ve Montemar, 1998: 54-57).

“Biz en ufak şeylere sopa yedik. İşte ne bileyim, babam boynumuza zincir vurdu. Dayak falan, yeter dedik, sonunda evden kaçmaya başladım... O zaman 12-13 yaşındaydım. Evden kaçmaya başladım yakalandım, dayacağı yedim, gene kaçtım. Öyle öyle her seferinde buralara geldik. . ” (11).

“Babam beni çok döverdi o kadar döverdi ki öldüresiye. . . Bir gün üzerime sobada kaynayan suyu döktü... Kendimden geçmişim. İki gün evde yattım. Kendime gediğimde hastanedeydim. Annem babama yalvarmış hastaneye götürmezsen ölecek bu çocuk diye. Neyse, hastaneye götürmüşler, aylarca yattım orada. Babam ortadan kayboldu. Uzun süre tek başıma kaldım hastanede. . . . ” (31).

“Üvey babam, ablam evden kaçtı diye ablamın ayaklarının altına kesti tuz bastı. Ben de bunu gördüm. Aslında ben cezaevinden çıktığımda yaşlı olmasaydı onu kovalayacaktım. Yaşlı diye karışmadım” (20).

Yukarıda, aileleri tarafından ağır fiziksel şiddet gören hükümlülerin yanı sıra aileleri tarafından ilgilenilmeyen bir grup da bulunmaktadır. Bu gençler ailelerinden yeterince ilgi görememelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Annem babam çok çalışırdı ben onları doğru düzgün görmezdim...” (15).

“Nasıl anlatayım ki ben şeyi anlatayım ben size ilk birde herkesin annesi tabi götürür bilmediği için okula. Ben kendim gitmişim mesela. Onu hiç unutmam. Bir sefer kendim gitmişim tek başıma gitmişim. Zor geldi karne, daha küçüğüz tabi yedi sekiz yaşındayız. Karne günleri herkesin annesi geliyordu bizim annemiz yoktu tabi yanımızda. O olayı hiç unutmam zaten.

O hep kafamdadır benim. Sadece bu basit şeyler yani daha bir takım şeyler var tabi...” (40).

3. 1. 5. 5. Aile İlişkileri

Cezaevine girmeden önce hükümlülerin yarısından fazlasının anne baba ve kardeşleriyle ilişkileri kötü düzeydedir. Babaların ise suça yönelmiş çocuklarıyla ilişkileri annelerine oranla daha kötüdür (Ek Çizelge 15).

Aileye bağlılık suça yönelmeyi azaltmanın yanı sıra tekrar suça yönelmeyi engelleyen güçlü bir aile içi faktör olabilmektedir (Gold, 1963; Laub ve Sampson, 1988’den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 55). Hükümlülerin yarısına yakını cezaevine girmeden önce arkadaşları ile yaşadığını ifade etmiştir. Aile ile ilişkilerin kötü olması nedeniyle gencin aileden ayrıldığı ve arkadaşları ile birlikte yaşadığı, toplum tarafından kabul edilmeyen bir davranışı gerçekleştirmesi nedeniyle de aileden daha çok uzaklaştırıldığı düşünülebilir.

Hükümlülerin cezaevine girdikten sonra anne baba ve kardeşleriyle ilişkisine bakıldığında, cezaevine girdikten sonra hükümlünün ailesiyle ilişkilerinin biraz daha iyileştiği görülmektedir (Ek Çizelge 16). Gencin suç davranışına ilişkin ailenin olumsuz tutumu, genç cezaevi dışındayken sürmekte, ancak gencin cezaevine girmesi ile birlikte suç ortamından uzaklaşması ile gencin aktif olarak suç işleyemediği düşüncesi ile ailenin çocukları ile iletişime girmek istediği görülmektedir. Benzer şekilde hükümlülerin de cezaevindeyken çok daha fazla düşünmeye fırsatlarının olduğunu ve ailelerine daha çok gereksinim duydukları bu nedenle de aileleri iletişime geçme gereksinimi duydukları anlaşılmıştır. Yoğun olarak yaşadıkları olumsuz yaşam biçimini düşünmeleri vicdan azabı duymalarını ve ailelerine verdikleri zararı görmelerini de sağlamaktadır. Bu nedenle aileleri ile iletişime geçmekte ve böylece aile ile ilişkiler biraz daha düzelmektedir.

“Cezaevine girdikten sonra bir iki hafta gelmediler ziyaretime, babam hiç gelmedi. Ondan sonra annem gelmeye başladı. Zaten ilk cezaevine girdiğim zaman yirmi yedi günde ara tahliye olmuştu, mahkemeye çıkmadan avukat

yoluyla çıkmıştık. Ondan sonra, buraya geldikleri zaman bir daha girersen gelmeyiz, seni burada bırakırız gibisinden. İkinci sefere girdiğimde gene gelmediler tabi, iki ay falan gelmediler. Sonra çıkacağıma yakın geldiler. Bir daha yapma oğlum bu son olsun falan, üçüncü sefere geldiğimde hiç gelmediler dörde yine geldiler” (7).

Ailelerin çocuğun suç işlemesine yönelik tutarlı bir tutum sergilemediği görülmektedir.

3. 1. 5. 6. Ailede Tutuklanan - Hüküm Giyen Kişinin Varlığı

Ailede suça yönelen bir başka kişinin olması çocuğun suç davranışını daha kolay meşrulaştırmasına neden olmaktadır. Ergenlik döneminde, çocuğun yakın çevresinde suça yönelmiş kişilerin varlığı, çocuğun bu kişileri örnek almasını kolaylaştırmaktadır. Suç davranışının meşru olduğu bir ortamda suç öyküleri ile birlikte büyüyen çocuklar, özellikle ergenlik döneminde, bu grupların daha yoğun etkisinde kalmaktadırlar. Suç işlemenin meşru sayıldığı bu tür ortamlarda, cezaevine girmek önemli bir itibar kaynağı olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, gençler gereksinim duydukları saygınlığı suç davranışlara yönelerek, cezaevi deneyimi kazanarak edinmeye çalışmaktadırlar.

Ailede suça yönelmiş başka birisinin varlığı, bu alanda yapılmış pek çok araştırmada da ortaya çıkmıştır (Uluğtekin, 1991: 95; Seydlitz ve Jenkins, 1998: 70; Cankurtaran Öntaş, 2004; Gültekin Akduman, 2007:109; Ümit, 2007).

Görüşülen hükümlülerin üçte birinden fazlası (% 36,7) akrabalarının, % 21,7'si kardeşlerinin, % 15'i ise babalarının tutuklanma/hüküm giyme deneyimleri olduğunu bildirmişlerdir (Ek Çizelge 17). Suç işleyen akrabaların tutuklanma/hüküm giyme nedenlerinin ise hırsızlık, cinayet, uyuşturucu satıcılığı olduğu, suç işleyen kardeşlerin yarısından fazlasının hırsızlık, yaklaşık dörtte birinin yaralama, suç işleyen babalarında da yarısından fazlasının yaralama nedeniyle yaşamlarının bir döneminde tutuklu ve hükümlü oldukları ifade edilmiştir (Ek Çizelge 18).

“Size nasıl deyim, babam 90’da İtalya’da yakalandı zaten, bir kamyon uyuşturucu yakalattı. Babam tabii daha başka insanlarla çalışıyordu. Onu bilmiyorum. Hani İtalya’da bir tır uyuşturucu yakalattı. Cezaevinde yatıyorlar. Onun şeyi bizden çıktı. O uyuşturucu işi yapıyordu. Ne oldu, insanların evi yıkıldı, insanlar eroine alıştı, ne oldu onun ahi benden çıktı. Bizim ailede gerçekten de benim sülalemi araştır bir tane çıkan benim” (23).

Suç işleyen babalar arasında cinayet işleyenler; suç işleyen kardeşler arasında sırasıyla hırsızlık, yaralama ve cinayet işleyenler; suç işleyen akrabalar arasında ise yine sırasıyla hırsızlık, cinayet ve uyuşturucu satıcılığı dikkat çekmektedir. Suç türleri açısından bakıldığında 20 kişi hırsızlıktan, 13 kişi cinayetten ve 6 kişi yaralamadan hüküm giymiş görünmektedir. Bu veriler ailelerde şiddetin çok yaygın ve kabul edilir bir davranış olduğunu düşündürmektedir. Bir hükümlü, babasının, daha önce, adam öldürme suçundan cezaevinde yatması nedeniyle yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi benim babam çok asabiydi, bizi döverdi. Devamlı annemi, beni kardeşlerimi... Beni odalara kilitleydi, kardeşlerimle beraber. Gardiyanlık yapardı bizim başımızda, uzun süre cezaevi yatmıştı. Adam öldürmüş zamanında. Asabileşmişti biraz, zaten kökünden asabiydi. Yedi kardeştik. Odaya kilitleydi benden ufak kardeşimi. Günlerce aç bırakırdı bizi. Annem ağlıyordu. Annem kapıların arasından ekmek verirdi poşetin içinde, su verirdi. Ağlardı kadın. Onu da döverdi. Ablamı falan da dövmüştü. Bir gün yine bizi hapsetti banyoya. Hapsetti iki gün, üç gün, aç susuz bıraktı bizi. Bende şöyle bir demir parçası buldum, şöyle bir tahta kapıyı esnettim, böyle kendi tarafımdan açtım. Açar açmaz babam karşımda yatıyor, gardiyanlık yapıyor bize. Fırladım, fırlayınca ben ikinci kattan aşağı atladım. İlk kapı açmayı böyle öğrendim. O gün bu gündür eve gitmiyorum, yani hep sokaklardayım” (51).

Cezaevi kültüründe yaralama ve adam öldürme gibi suçlar, ‘statüsü yüksek suçlar’ olarak görülmektedir. Yapılan gözlemlerde, ailesinde yaralama ve adam öldürmeden

dolayı hüküm giymiş aile üyeleri olduğunu ifade eden hükümlüler, suçun önemli bir statü kaynağı olduğunu belirtmek için daha vurgulu söylemişlerdir.

Toplumumuzda saldırganlık içeren davranışlar ‘delikanlılık’ ya da ‘kabadayılık’ adı altında birer erkeklik ‘karakteristiği’ olarak hoş görülmekte ve bu davranışlar birer kişilik özelliği haline getirilmektedir. Çocuğun çevresindeki kişiler tarafından sergilenen davranışlar, çocuklar ve gençlerin öğrenmelerine temel oluşturmakta, böylece toplumda var olan saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri kolayca benimsenmekte, tekrar edildikçe de bu öğrenme pekiştirilmektedir. Şiddete dayalı disiplin yöntemlerinin kullanıldığı ortamlarda yetişen çocukların suça yönelme riski de artmaktadır. Görüşme yapılan hükümlülerin büyük bir bölümünün ailesi ve yakın çevresinde şiddetin kabul edilir bir davranış olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Hükümlülerin bir bölümü, kendilerinden birkaç yaş büyük ağabeylerinin ya da kardeşlerinin de hırsızlık suçlarından dolayı cezaevine girdiğini belirtmiştir.

“Şu an üç kardeş yatıyoruz biz. Bir ağabeyim Ankara’da açık cezaevinde, bir ağabeyim Bayrampaşa Cezaevinde, ben de burada yatıyorum. Genelde, zaten ağabeyim yapıyordu bu işi, üstelik evliydi. Çocuğu daha yeni doğmuştu. Onun peşinden sürüklendim desem yalan olmaz” (33).

Aile içerisinde hükümlülere model olacak kişilerin de suça yönelmeleri, daha hızlı bir biçimde suç davranışlarıyla tanışmalarına neden olmaktadır. Kendi deneyleriyle “suç âleminin” içinde yaşamaktadırlar zaten.

3. 1. 5. 7. Farklı Bir Ailesi Olsun İster mi?

Hükümlülerin aile özellikleri gözden geçirildiğinde, eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu, aile içinde disiplin yöntemi olarak ağırlıklı olarak fiziksel şiddetin kullanıldığı, parçalanma, ölüm vb nedenlerle aile bağlarının son derece zayıf olduğu, aile üyeleri ve diğer akrabalar arasında suç işleyen kişilerin olduğu görülmektedir. Hükümlüye farklı bir ailesinin olmasını isteyip istemediği sorulduğunda büyük çoğunluğu (%72,1) istediğini belirtmiştir. Diğerleri ise ailesinden çok memnun olduklarını, her ne kadar

kendisini dövmüş olsalar da bunu onların iyiliği için yaptıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Farklı bir ailesi olsun isteyen grup ise aile üyelerinin aynen kalmasını; ama ekonomik durumlarının daha iyi olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bir genç ise farklı bir aileye sahip olma isteğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Seda Sayan’ın oğlu olmak isterdim. Çünkü yaşam tarzı farklı... Rahatlar, yediği önünde yemediği arkasında. Biz önümüzde bir şey aramıyoruz, hep arkamızda arıyoruz” (20).

Maddi başarı toplumda önemli bir statü kaynağıdır. Bazen bu istek bir tür saplantıya dönüşebilmektedir. Anomi kuramına göre toplum tarafından başarı sayılan hedeflere ulaşma yolları kapanmış veya engellenmiş ise kişinin bundan dolayı yaşadığı gerilimi azaltmak için “başka yollara” sapsa söz konusu olabilmektedir. Görüşmeler sırasında, toplumda daha iyi durumda olduğunu düşündükleri kişilerin yaşamlarına olan özlem ve kıskançlık duygusu sık sık dile getirilmiştir. Seda Sayan’ın oğlu olma isteğini, yukarıdaki açıklamalar ışığında değerlendirmek gerekir.

Zamanında kendileriyle ilgilenilmediğini belirten hükümlüler, keşke o dönemlerde “ailemiz bizimle daha yakından ilgilenselerdi” demektedirler. Dokuz yaşından sonra bir genç, yaşlı bir kişinin bakımına verilmiştir. Kendi ifadesi ile aslında gözleri de görmeyen o kişiye kendisi bakmıştır. Bu gencin ailesi ile ilgili düşünceleri şöyledir:

“Her anlamda biraz şey olmalarını isterdim hani, ben biraz kırgınım dedim ya. Hani güzel olmalarını isterdim. Daha iyi davranmalarını isterdim. Ailem değil ama ailemin suçu yok ama bu benden gelen bişey oldu yani, hırs oldu. Artık bilmiyorum yani. İnsanlara bi yerden sonra bakıyorum, insan değil yani. Bir insanın sokakta kalması lazım ki sokakta kaldığı zaman yaşaması lazım, hani sokakta kalıp da bişey olmadan yaşaması lazım ki bilmesi lazım sokağı da... Bir tane insanın oğlunu, bi insana bıraktığın zaman, bin tane şekil gelir aklına, ama biz biliyoruz hani, bişey olmaz deriz, düşünmeyiz hani... Düşünsünler isterdim hani...” (12).

Hükümlünün küçük yaşta çalışmak için kendisinden çok büyük bir kişinin yanına bırakılması, ailesi tarafından yeterince ilgilenilmediği anlamına da gelmektedir.

Hükümlülerin aile ilişkilerinde dikkati çeken bir diğer nokta ise büyük çoğunluğunun yaşadıkları sorunlar nedeniyle ailelerini suçlamak istememeleridir. Hükümlüler suça yönelmede asıl suçlunun kendileri olduğunu ve ailelerinin bu süreçte çok fazla etkili olmadığını vurgulamaktadırlar. Hükümlüler içinde buldukları gelişim dönemleri gereği, yaşam süreçlerini, neden sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirebilecek durumda olmalarına karşın aile yaşantısında ortaya çıkan olumsuzlukları fark ederek değerlendirmek yerine yalnızca kendilerini suçlamayı yeğlemektedirler.

3. 2. SOSYAL DIŞLANMA ÖYKÜSÜ

Sosyal dışlanma, ekonomik alandan, toplumsal alandan ve siyasal alandan dışlanma olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir:

3. 2. 1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Ekonomik alandan dışlanma, mal ve hizmet piyasasından dışlanma, tüketimden dışlanma ve iş gücü piyasasından dışlanma şeklinde ele alınmıştır.

Mal ve hizmet piyasasından dışlanma bölümünde hükümlünün ailesiyle yaşadığı dönem ile ailesinden ayrıldığı dönem içerisinde günlük beslenme gereksinimini karşılama, yeni kıyafetler alma, barınabileceği bir evin varlığı, evin elektrik, su, kira gibi gereksinimlerini karşılayabilme, telefon faturasını ödeme değişkenleri incelenmiştir. Tüketim toplumundan dışlanma bölümünde ise yaşadığı semte ve konuta ilişkin yerel yönetim hizmetlerinden dışlanma süreçleri incelenmiştir. İş gücü piyasasından dışlanma bölümünde ise hükümlünün iş deneyimi ve istihdam piyasasından dışlanma süreçleri incelenmiştir.

3. 2. 1. 1. Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma

Hükümlülerin göç süreçleri daha önceki bölümde tartışılmıştı. Hükümlünün ailesinin ya da kendisinin tek başına gerçekleştirdiği göçün amacının, genel olarak buldukları yerleşim yerlerinde (ilçe ya da köyde) yoksunluğunu hissettikleri hizmetler nedeniyle daha büyük bir kente gitmek ve bu kentte hayal ettikleri hizmetlere ulaşmak olduğu görülmektedir. Aile, temelde bir iş bulmak ve yaşamını daha iyi koşullarda devam ettirmek amacıyla büyük kente gelmiştir. Tek başına göç eden hükümlülerin de temel düşüncesinin, ailesi ile birlikte gelenlere benzer olarak, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere her iki grubun amaçları, gereksinim ve beklentileri benzerdir.

Ailelerin büyük kente geldikten sonra yerleştikleri yaşama alanları, kendileri gibi göç öyküsü olan insanların bulunduğu, genelde hemşerilik ilişkilerinin egemen olduğu yerlerdir. Buralarda yaşayan kişiler, çoğunlukla düşük sosyo-ekonomik düzeye sahiptirler.

Hükümlülerin büyük çoğunluğu, henüz ailelerinden tam olarak kopmadıkları dönemlerde, özellikle de ilkökul çağlarında, ailelerinin ekonomik durumunun çok iyi olmadığını bildirmektedirler. Bu dönemde evlerinde genelde besi değeri yüksek besinler yerine doyurucu özelliği olan besinlerin (pilav, makarna, patates vb) yendiğini belirtmektedirler. Hükümlülerden sadece dördü, ailesinin gelir durumunun iyi olduğunu ve her türlü gıdaya rahatlıkla erişebildiklerini ifade etmişlerdir.

“Besleyici derken doyurucu yemekler yiyorduk. Ekmektir, bulgurdur, makarnadır, çorbadır, kuru fasulyedir, yani bildiğimiz şeylerdir. Mesela derler ya hani misal, birinin evine tavuk her iki günde bir girer bizim eve o zaman senede bir veya yılbaşında bir giriyordu. O dönemde mesela bir meyve ya üç ya da beş ayda bir girerdi” (48).

Dikkati çeken önemli bir nokta da hükümlülerin büyük çoğunluğunun, ilkökul dönemlerinde, aileleri ile çok fazla zaman geçirmedikleri ve bu nedenle de beslenme düzenlerini çok fazla anımsayamadıklarıdır. Hükümlülerin düzenli bir aile yaşantılarının

olmadığı görülmektedir. Özellikle gelişim dönemlerinde çocuklar aileden yavaş yavaş kopmakta, ya eve geç saatlerde geldiği ya da hiç gelinmediği için aileyle birlikte yemek yeme alışkanlığı kaybolmaktadır.

Ailesinden kaçarak büyük kente gelen hükümlülerin ailelerinin ekonomik durumları, büyük kente ailesi ile birlikte gelen hükümlülere göre çok daha düşük düzeydedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden kaçarak İstanbul'a gelen hükümlülerin ailelerinin ağır bir yoksulluk içinde yaşadıkları görülmektedir. Bu çevreden gelen bir hükümlü, yaşadıkları yoksulluğu şu şekilde ifade etmiştir:

“İlkokuldaydım, ayağıma giyecek ayakkabım yoktu. Kuru ekmeğe bile bulamadığımız oluyordu. Perişandık anlayacağın...” (58).

Hükümlülerin büyük çoğunluğu, ekonomik durumlarının yetersiz olması nedeniyle ailelerinin kendilerine rahatlıkla yeni kıyafetler alamadığını, ancak bayramlarda yeni bir kıyafet alındığını belirtmişlerdir.

“Çok güzel şeyler çıkıyordu. İşte güzel ayakkabılar vardı Adidas marka, Nike, güzel eşofmanlar, çok güzel spor kıyafetler vardı. İşte onları alamıyorduk” (27).

Çocukluk dönemlerinde yaşadıkları yoksunluklar nedeniyle yeterince kıyafet alamayan hükümlüler, “yasadışı sektöre” girdikten sonra sokakta gördükleri her şeyin kendilerinin olabileceğini düşünmeye başlamışlardır. Neredeyse hükümlülerin tamamının dile getirdiği “ben bi kere kafama koyayım, o mutlaka benim olur” ifadesi, bu belirlemeye en çarpıcı örnektir.

“Taksim'e Harbiye'ye gittim, ağabeyimle beraberdik. Gittik beraber beş tane teyp çaldık. Baktım arabanın içinde süet mont var. Süet mi, Nubuk mu artık ne bileyim kahverengi bir şey, ikisinden biri yani. Ağabeyime dedim ki “şunu al”. “Bırak oğlum boş ver” dedi, “alma ne yapacaksın” dedi, “yok mu ceketin” dedi. Dedim “var, yine de alacağım”. Birde deri meri gördüm mü ben arabaların içinde, deri ceket, bakayım böyle üstüme olsun, hemen

alırım. Böyle deri ceketi hiç kaçırmam, hemen atlarım. Boşu boşuna onu almak için yaparım yani. Arabanın camını kırarım alırım yani” (33).

Elektrik, su gibi gereksinimlerin nasıl karşılandığı sorusu karşısında hükümlülerden birbiriyle çelişen çok farklı yanıtlar alınmıştır. Ödeyebildiklerini söyleyenlerin yanı sıra utanarak (gözlerini kaçırarak) elektriği kaçak kullandıklarını ya da elektrik ve su borçlarını ödeyemediklerini ifade edenler de olmuştur.

“Babamın, şu anda maaşından 1 milyar kesiliyor. Bankadan kredi çekmiştik. Elektrik faturalarımız vardı. Söylemesi ayıp bunların ödenmesi lazımdı. Bankadan kredi çekebiliyorduk, maaşından kesiliyordu. İşte onu kesince 300 milyon maaş kalıyor” (7).

“Bazen sıkışıyorlardı. Yan tarafımızda Emine Ablalar oturuyordu. Annem Elektrikte suda onlardan borç alıyordu, öyle geçiştiriyordu” (48).

Hükümlü gençlerin bazıları ise ailelerinin evin elektrik, su gibi borçlarını ödemediklerini, bu yüzden belediye ile çatışma içerisine girdiklerini ifade etmişlerdir. Burada görülen “borcunu ödememe” davranışı bir tür “meydan okuma” olarak da değerlendirilebilir. Bir grup hükümlü ailesinin de elektriği kaçak kullandığı, telefonlarının olmadığı, telefonları olanların ise borçları nedeniyle kapalı olduğu ifade edilmiştir.

“Elektrik su hepsi var da elektriğe belki biraz vermişizdir ama suya, en son benim bildiğim dört milyar mıydı beş milyar mı ne kadar bilmiyorum, katlamalı katlamalı çok para geliyordu. Tabi en son suyu kestiler. Biz çok savaşımlı ettik. Yaptırdık. Çektik kaçak. Onlar taktı biz çıkardık. Onlar yapıyorlar biz söküyoruz. Onlar geliyor kazanıyor, onlardan sonra biz kazanıyoruz” (33).

Yukarıda anlatılan olayda da görüldüğü gibi bazı hükümlü ailelerinin devlete olan elektrik su gibi borçlarını ödememe konusunda direnç gösterdikleri anlaşılmaktadır. O dönemlerde hırsızlık ile yaşamlarını sürdürdüklerini ifade eden hükümlünün, elde

ettikleri gelirler bu borçları ödemeye yetse bile, devlete bu parayı vermek istemediklerini ifade etmesi ilginç bulunmuştur. Bu durumu, yukarıda belirtilen “meydan okuma” tavrı içinde değerlendirmek olanaklıdır.

Burgess ve Park’ın sosyal organizasyonsuzluk kuramı olarak tanımladıkları kuramda şehrin bir çember biçiminde iç içe geçen bölgelere ayrıldığı ve her bölgenin kendine özgü özellikleri olduğu ifade edilmiştir (Reid, 1982:105; Akt: İçli, 2007). Buna göre II. Bölge olarak tanımlanan bölge iş merkezlerine yakın olmakla birlikte bir geçiş bölgesidir. Araştırma bulgularını destekleyen bu kurama göre Tarlabası, Esenler, Fatih gibi semtler II Bölge statüsünde ve geçiş bölgesidir. Geçiş bölgesi olma özelliği nedeniyle kira ücretleri düşük ve lokanta vb hizmetler, şehrin diğer bölgelerine göre son derece ucuzdur. Görüşme yapılan 61 kişinin 41’i İstanbul’da oturmaktadır. İstanbul’da oturanların yaklaşık ¼’ü ise Tarlabası’nda yaşamaktadır (Ek Çizelge 6). Tarlabası Romanların, travestilerin, başka yerlerde barınamayan yaşam kadınlarının, kente yeni gelenlerin, bekâr odalarında yaşayan genç erkeklerin, uluslararası göçmenlerin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşanan terör olayları nedeniyle göç eden Kürt kökenli yurttaşların yaşadığı bir bölge olarak bilinmektedir. Burası suça yönelen kişilerin oturduğu bir semt olarak da adını duyurmuştur. Pek çok grubu barındırması nedeniyle bu semt, heterojen bir yapıya sahiptir (Yılmaz, 2007: 26-27). Böylesine karma bir gurubu içinde barındıran Tarlabası’nda oturan hükümlülerin bir kısmı “Vakıf evleri” dedikleri evlerde elektrik, su ve kira vermeden oturduklarını, bir kısmı ise bekâr odası kiraladıklarını ve bu odalarda çok ucuza oturduklarını belirtmişlerdir. Hükümlülerin büyük bir bölümü çocukluklarında kirada oturmuşlar, bazıları bu süre içerisinde kendi evlerini yaptırmışlardır. Kirada oturanlar arasında, zamanla kendi evlerine sahip olanların, kira giderinden kurtulmuş olmayı oldukça önemsedikleri gözlenmektedir.

Erken yaşlarda, ailelerinden uzaklaşan hükümlülerden arkadaş grubu ile yaşayanların bazıları, aileden tamamen kopmamış, zaman zaman ailelerinin de yanında kalmaya devam etmiştir. Bazıları ise aileden tamamen koparak yalnızca arkadaşlarıyla oturmayı seçmişlerdir. Gerek bekâr olmaları gerekse yaptıkları işler nedeniyle kolayca kiralık ev bulmakta zorlanan hükümlüler, tuttıkları evlere geçerli kira bedelinden yüksek ödeyerek bu güçlüğü aşmaya çalışmışlardır. Ancak bu koşullarda ev sahibi ile sürekli olarak muhatap olmadan yaşamlarını sürdürebildiklerini belirtmişlerdir. Ev sahibinin

yaptıkları işi öğrenebileceği düşüncesiyle çok fazla formel ilişkilere girmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Ev kiralamakta zorlandıkları dönemlerde, özellikle küçük yaşlarda, ucuz otellerde kalmışlardır. Parasını ödedikleri sürece, otellerde kalma konusunda da hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Anlaşıldığı üzere hükümlülerin büyük çoğunluğu, çocukluk dönemlerinde, ailelerinin yoksulluğu ve yaşadıkları çeşitli yoksunluklar nedeniyle istedikleri gibi giyinememişler, gelişimleri için gerekli besinleri alamamışlar; elektrik, su, ulaşım gibi temel hizmetlerden yeterince yararlanamamışlardır. Bu örnekler, **mal ve hizmet piyasasından dışlanma** olarak özetlenebilecek olan sosyal dışlanmanın önemli bir boyutunu temsil etmektedir. Bu dışlanma süreci ilerleyen zamanlarda da çeşitli biçimleriyle karşılına çıkacaktır.

Oturulan semtler açısından durum incelendiğinde ise hükümlülerin daha en baştan dezavantajlı bir konumda oldukları anlaşılmaktadır. İçine doğulan toplumsal çevrenin en önemli unsurlarından birisi yaşanılan yer (mekân) dir. Bir bütün olarak çevre, bireyin gelişmesi ve toplumsallaşmasında belirleyici öneme sahiptir. Hükümlülerin çocukluk ve gençlik dönemlerinde, genel olarak toplumun ortak değerlerinden uzaklaşmış bir ortamda yaşamaları, pek çok etkenin yanı sıra içinde buldukları mekânsal dışlanmanın da bir sonucudur. Yoksul semtlerde kiraladıkları bekâr evlerinde, “vakıf evleri” olarak bilinen ve tek odadan oluşan “yıkıntı evler”de, kalacakları bir yer bulamadıkları için ucuz otellerde kalmak durumunda kalan bu gençler, içine doğdukları bu çevrenin belirlediği bir yaşam sürmüşlerdir. Hükümlülerin sosyalleşmesi, tümüyle benimsedikleri yaşam tarzının ve çevrenin ürünü olarak şekillenmiştir.

3. 2. 1. 2. Tüketim Toplumundan Dışlanma

Hükümlülerin büyük bölümü özellikle çocukluklarında, toplu taşıma hizmetleri dâhil belediyelerin sunduğu hizmetlerden nadiren yararlandıklarını ifade etmektedirler. Hükümlülerin çocukluk dönemleri ile suça yönelme davranışlarının sıklıkla görüldüğü ilerleyen dönemler arasında bir uçurumun olduğunu söylemek yanlış olmaz. Hükümlülerin bir bölümü çocukluk dönemlerinde kentin çok dışında (periferi) kalan semtlerde oturdukları için belediye hizmetlerine ulaşma konusunda çok fazla sıkıntılar

yaşadıklarını söylemişlerdir. Fakat kentin sınırlarının genişlemesiyle birlikte bu bölgeler zamanla kentin içinde kalmış ve hükümlüler pek çok belediyeçilik hizmetine daha kolay ulaşmaya başlamışlardır. Buna karşılık, yasa dışı yollardan para kazanmaya başladıktan sonra, hükümlülerin büyük çoğunluğu, toplu taşıma araçları yerine kendi arabalarına binmeyi yeğlediklerini ya da taksi kullandıklarını belirtmişlerdir. Çoğu, çocukluk dönemlerinde, otobüs, dolmuş gibi toplu taşıma araçlarını, kentin çok dar bir alanında hareket edebildikleri ya da ücreti fazla geldiği için kullanamamışlar; genelde gidecekleri yerlere yürüyerek ulaşmışlardır. Artık çocukluklarından beri binmedikleri bu araçların ücretini bile anımsamadıklarını ifade etmişlerdir. Hükümlülerin aileleri ise genelde çocukluk dönemlerini geçirdikleri semtlerde yaşamayı sürdürmektedirler. Ailelerin, genelde öteden beri yaşaya geldikleri yoksulluk kısır döngüsü içinde ve kendi yaşam öykülerinin de temelinde var olan süreğen dışlanmışlık koşullarında yaşadıkları söylenebilir.

Hükümlüler gözünde suç nitelikli davranışlar, sonradan edindikleri görece refahın asıl nedenidir ve bu yüzden de bu davranışlar daha kolay meşrulaştırılabilmektedir.

*“Ailemle oturduğum dönemlerde İstanbul’un her tarafını gezerdim desem yalan söylerim. Yani bir denize bile gidemedim, ailemle yaşamış olduğum zaman zarfında. Nasıl gittim? Doksan dördten sonra, **açıldıktan sonra** bu ortamın içine, ondan sonra İstanbul’un bırak her tarafını bir tarafından girip bir tarafından çıkıyordum” (48).*

Hükümlülerin yoğun olarak oturdukları semtler arasında yer alan Tarlabası, Fatih, Esenler, Kartal / Pendik gibi semtlerde, elektrik, sağlıklı içme suyu, ev telefon bağlantısı vb. alt yapı hizmetlerinin bazı sorunlar yaşadığı ileri sürülmektedir. Özellikle Tarlabası’nda, tarihi bir bölge oluşu ve altyapı sistemlerinin yetersiz ya da yıpranmış olması nedeniyle, semt halkı ciddi sıkıntılar yaşamaktadır (Yılmaz, 2007: 31). Ayrıca, oturulan semtlerde sözü edilen kamu hizmetlerinin eksiksiz var olması bu hizmetlere erişimin güvencesini oluşturmamaktadır. Yoksulluk nedeniyle bu hizmetlere ulaşamamak da bir sosyal dışlanma göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bir hükümlü yaşadığı bölgenin “zengin semtlerden” farkını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim oralar çok pistir, doğru düzgün ne kaldırım var, ne yol. Bi yağmur yağsa her yer çamur içinde kalır. Üstümüz başımız berbat olur. Ama zengin semtler öyle mi? Hani bir gidersen hiçbir yerin kirlenmez, bal dök yala istersen...” (2).

Hükümlülerin yaşadıkları altyapısı yetersiz semtler ağırlıklı olarak kentin merkezine yakın yerlerde ve hükümlüler kendi semtleri ile zengin semtleri, altyapı hizmetleri açısından da daha kolay karşılamaktadır. Onların gözünde Devlet kentin her kesimine eşit hizmet götürmemekte, mekânsal ayrımcılık yapmakta, bir semte fazladan yatırım yaparken diğer semte hiç yatırım yapmamaktadır. Bir adım ötelerindeki zengin semtlere götürülen hizmetleri gördüklerinde kendilerini dışarıda tutulmuş, itilmiş ve ötekileştirilmiş hissetmektedirler.

3. 2. 1. 3. İş Gücü Piyasasından Dışlanma

Hükümlülerin tamamına yakını çok küçük yaştan itibaren çalışmaya başlarken, küçük bir bölümü ise yaşamları boyunca hiç çalışmamıştır.

İlkokul döneminde, okuldan kalan zamanlarda enformel sektörde çalışmaya başlayan hükümlüler, okul harçlığını karşılamak ve yaz dönemlerinde serbest zamanlarını değerlendirmek amacıyla ailesi tarafından berberlik, araba tamirciliği, ayakkabı tamirciliği, kaporta boyacılığı gibi işlerde çalıştırılmışlardır. Buldukları sosyal çevrede serbest zamanlarını değerlendirmeyi amaçlayan kuruluşların olmaması da çalışmaya yönlendirilmelerinde etkili olmuştur. Yaşadıkları bölgede çocuk ve gençlere yönelik serbest zaman değerlendirici hiçbir aktivitenin olmaması nedeniyle çocuklar sokak yaşamına ve daha sonra çevrenin ve buldukları yaş döneminin de etkisiyle maceraya yönelmektedirler. Bu yöneliş toplumca kabul edilmeyen davranışlarla sonuçlanabilmektedir. Aileler de çocuklarının başıboş dolaşmasını engellemek amacıyla mahallede bulunan iş kollarına çocuğu yönlendirmeyi bir çözüm olarak görmektedirler.

“İlkokul üçten sonra çalışmaya başladım, keçeciydim. Un çuvalları var ya hani böyle ondan yapıp satıyorduk... Hani serserilerle gezmek için...”

Yaramazlık yapıyordum. Millettin canına okuyordum. O yüzden babam dedi ki “bunu bir yere vereyim de birazcık adam olsun”” (27).

Hükümlülerin bir bölümü ise ilkokulu bitirdikte sonra ya da ilkokulu terk ettikten sonra aileleri tarafından çeşitli işlerde çalışmaya yönlendirilmişlerdir. Bir kısmı babalarının yanında çalışırken diğerleri de mahallelerinde bulunan marjinal sektörde ucuz iş gücü olarak çalıştırılmışlardır. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinde daha çok emek yoğun işlerde çalıştırıldığı görülmektedir. Türkiye’de çocuklar, genellikle enformel sektörde yer alan küçük ölçekli işletmelerin sağlıksız koşullarında çalıştırılmaktadır. Küçük ölçekli üretimi seçme zorunluluğu, çocuk işgücünü, uygun altyapıdan yoksun binalarda, eski ve koruyucusuz makinelerle ve el aletleriyle, uzun saatler süren çalışma koşullarıyla, zararlı maddelerle, ilkel üretim teknikleri ve geleneksel üretim ilişkileriyle sürdürülen, emek yoğun üretimle bütünleştirmektedir (Piyal ve Bildik, 2002: 119; Şimşek ve Erol, 2003: 60). Bir hükümlü, çocukluk dönemlerinde kendisine çok ağır gelen iş deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Matbaada çalıştım. Kaçıyordum artık, gitmek istemiyordum. Başka işte kaportacılık yaptım. Orada da biraz çalıştım. Her tarafım batıyordu, bıktım artık. Oynamak istiyordum, dışarıda arkadaşlarımla olmak istiyordum. İş yaşantısı sıktı beni o zaman” (47).

Hükümlülerin büyük bir bölümü aileye destek olmak amacıyla küçük yaştan itibaren çalışmaya başlamıştır. Aile içinde baba, ya çalışmamakta ya da marjinal sektörde düşük gelir getiren, gününbirlik işlerde çalışmaktadır. Annelerin büyük çoğunluğu ise ev içi işlerde çalışmakta ve çalışma yaşamına katılmasına izin verilmemektedir. Çocuk ise diğer ağabey ve/veya kardeşleriyle birlikte çalışma yaşamına küçük yaşta girmekte ve ailenin geçimine katkı sağlamaktadır. Bu noktada çocuğun çok küçük yaştan itibaren aileye yük olmaktan çıktığı, kendi gereksinimlerini kendisinin karşılamaya başladığı görülmektedir. Temel gereksinimlerini karşılama konusunda ilkokuldan sonra ailesinden hiçbir destek almadığı ortadadır.

“Nereden baksan ilkokul bittikten bir sene sonra falan çalışmaya başladım. Oto döşemeciye girdim. Şimdi öyle bir normal çalışma yok. Haftalık alıyordum o zamanlar. Haftalığı getirip babama veriyordum. Böyle böyle

oradan çıktım, orada iki buçuk sene falan çalıştım. İşte oradan çıktım, halkla ilişkilerde çalıştım. Ama zamanla öyle bir oldu ki şimdi başka işte çalışıp aylık alıyordum. Örneğin şimdinin parası ile yedi yüz elli milyon aylık alıyordum ben. Bunun altı yüz elli milyonunu babama veriyordum. Verirken diyordum ki “baba yüz milyon aldım kendime harçlık yapacağım, hafta sonu arkadaşlarımla gezmeye gideceğim” babam “tamam” diyordu. Evdeki kadın “niye gidiyor gezmeye, parayı niye harcıyor, iyi ki bir eve para getiriyor, onun da çoğunu alıyor” diyordu. Ben paranın hepsini veriyordum. Günlük yol paramı ben babamdan harçlık niyetine alıyordum. Bu hem babam, hem benim için ayrı bir zevkti yani. Harçlık vermekten mutlu oluyordu. Ben de ondan aldığım için şey yapıyordum. Ama bir hafta sonu oluyordu, hafta sonu gezmeye gideceğim, yani bir kafeye gideceğim, arkadaşların yanına, niye gidiyor diye evde iş ürettiyordu yani kadın” (36).

“Ben okula giderdim, öğlenciydim, öğleden sonra giderdim okula, öğleye kadar abimle gider çalışırdım oto boyada. Oto boya dükkânımız vardı. Giderdim arabaya zift de atardım. Hem orda çalışırdım çantamı da getirirdim, ellerim boyalı boyalı okula giderdim. Mesela öğretmenin ayakkabılarını boyardım. Boya sandığım vardı benim. Götürürdüm okula... Biz bayramlığımızı bile kendimiz alıyorduk. Biz ailemize yük olmuyorduk” (7).

Çocuk emeği kent yoksullarının yaşamlarında önemli bir yere sahiptir. Çocuk bir yandan hane halkının geçimi için kısa vadede çözüm yaratmakta iken, uzun vadede çocuğun eğitimden dışlanması nedeniyle, nitelikli işlere ulaşma ve topluma entegre olma ile insanca yaşam koşullarına ulaşma şansını da kaybetmektedir.

Eğitimden dışlanmayla birlikte nitelikli işlere ulaşmak için yeterli eğitimi alamayan bireyler, iş piyasasının talep ettiği özellikleri gösterememektedirler. Eğitimlerini tamamlayamamaları, iş piyasası tarafından istenilen eleman olma özelliğini de ortadan kaldırmaktadır. Bu da nitelikli iş piyasasından dışlanmasına yol açmaktadır (Sparkes, 1999: 33)

Çocuk yaşta, gelişimini engelleyecek ağırlıktaki işlerde çalıştırılan hükümlü, kurtuluşu iş yaşamından ve aileden uzaklaşıp sokak yaşamına yönelmekte bulmuştur.

“Şimdi çalışıyorum, bir bakıyorum millet okuldan çıkıyor. Ben okumuyorum, çünkü çalışıyorum. Elim yüzüm kara olmuş. Uyuz oluyorum kendime! Bir onlara bakıyorum, bir kendime bakıyorum. Lan diyordum “bak haline!”diyordum, ondan dolayı sıkılıyordum. İşten çıkıyordum, gidiyordum, gelmiyordum bir daha işe, daha da çalışmıyordum” (37).

Fizyolojik gelişimlerini henüz tamamlayamamış oldukları bir dönemde, ağır iş koşullarında çalışan hükümlülerin, çevrelerindeki okula giden ve sokakta oynayan çocuklara bakarak onlar gibi olmak istedikleri görülmektedir. Bu nedenle de ağır iş koşullarına daha fazla dayanamayıp işten kaçmaktadırlar. Hükümlülerin büyük bir çoğunluğu işten kaçtıklarını ise bir süre ailelerinden gizlemekte, hırsızlık yoluyla elde ettikleri parayı, çalışma karşılığı elde ettiklerini söylemektedirler.

Çok küçük yaşta çalışmaya başlayan hükümlülerin, düzenli olarak bir işte çalışmadığı, sürekli iş değişikliği yaptığı, çalışma süresinin ise 15 gün ile 6 ay arasında olduğu görülmektedir.

“İlkokul beşe kadar okudum. Bitirdikten sonra ilk deneyimim, okuldan çıktığım zaman öğlenciydim, 300 metre ilerde tornacılar vardı, oraya giderken rica ederdim, onlara yardım ederdim. Babama baskı yapmaya başladım. Beni okuldan al, çalışır para getiririm. Hep de demişlerdir “okulu bırakırsın bir ay sonra da okul diye tutturursun, kafanı kırarım”. Ben çalışırım dedim. İlkokulu bıraktım, o tornacıda çalışmaya başladım. Bir ay sonra firar. Bırakma sebebim de şöyle oldu: Mahalleye gidiyordum, mahallede arkadaşlar hep top oynuyo, ben hep şey kalıyordum. Yaa oynayamıyordum. İşten çıkınca tabi ki rahat edeceğimi sandım ama babam “orayı bıraktın böyle haylazlık yok hemen bir işe” dedi. Bu kez dayımın yanına soktular cilacıya. Dayımın yanına soktular ama bu kez de orayı ben çok sevdim. Orada mesela çok rahat çalışıyordum. İstedğim an çıkıp çay içebiliyordum. Belki bilirsiniz mobilya cilacılarında ful çalışma yoktur. Arada dururlar çay falan içerler. Bu benim çok hoşuma gitti. Bu kez de tuttular “sen o işten çıkacaksın” “niye?” işte orda uzun süre çalışan verem oluyomuş. Tuttular beni oradan çıkardılar. Ondan sonra yengem konfeksiyon işine, kendi çalıştığı bir şirket var, oraya götürdü. Orda da hep

bayan. Bayanların içindeyim, ben de o işe gelmedim bıraktım. Baya çalıştım. Zaten en son oradan da çıktuktan sonra abim beni yanına aldı. SEK'in kendisine ait değil, yalnız şahsa ait bayisinde. Ordan süt alıyor onu bakkallara falan satardı. Onların parasını toplar fabrikaya bırakır kendine kalanı alırdı. Öyleydi. Gece 3'te kaldırıyorlardı beni. Ufaktım o zaman da 14-15 yaşında falandım. Tabi dayanamadım artık. Annem gece geldi, beni kaldırıyor. Dedim "kalkmıyorum, çalışmıyorum da". Abim de kızmış o gün gitti ertesi gün de kalkmadım üçüncü gün tuttu beni kaldırdı dedim "abi ben çalışmıyorum" gel dedi. Aldı beni Yeşilköy çirozda deniz şarküteriye bıraktı. Alın dedi eti sizin kemiği benim. Ora da hoşuma gitti. Çalışmaya başladım. Yazlıklara falan malzeme götürüyordum, dondurmaları falan götürüyordum. Çalışıyordum, oradan da o zamanlar Yeşilköy'den tren istasyonuna kadar yürüyordum. Tren istasyonunda akşam oluyordu, zaten karanlık, oradan trene biniyordum. Trenle Bakırköy, Bakırköy'de otobüse biniyordum, otobüsle eve geliyordum. O beni aşırı geriyordu. Orayı da o yüzden bıraktım. Bir daha da hiçbir işte çalışmadım. " (18)

Hükümlülerin düşük akademik başarıları ve okula karşı ilgisizlikleri nedeniyle ilkokuldan sonra okumak istemedikleri görülmektedir. Bunun nedeninin ise aile içerisinde rol modeli olabilecek kişilerin de çalışıyor olması ve eve katkı vermenin aile içerisindeki statüyü yükseltmesi olabilir. Hükümlülerin büyük çoğunluğu ailelerine hiç yük olmadıklarını, her türlü gereksinimlerini çocukluklarından itibaren karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Okul başarısızlığı, bir toplumsallaşma etkeni olarak okulun, çocuk üzerindeki önemini yitirmesine, dolayısı ile yetersiz toplumsallaşmaya yol açar. Yetersiz toplumsallaşmanın ürünlerinden biri de suçluluk olgusudur. Kuramsal olarak okul başarısızlığı ile suçluluk arasında anlamlı ilişkilerin olduğu düşünülmekte (Akalin, 1999: 105-125; Harmancı ve Terkeşli, 2006: 192), düşük akademik başarı ve akran grubunun da etkisiyle çocuk okuldan uzaklaşmakta ve suça yönelme riski artmaktadır (Kelly, 1974; Kelly ve Pink, 1982; Polk, 1969, 1983; Schafer, 1972a; Schafer ve Polk, 1972a; Schafer ve diğerleri, 1972; Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998; Farrington, 2004: 427)

Merton'a göre alt sınıf üyeleri, "iyi bir iş", "iyi bir eğitim" gibi toplumun kültürel açıdan değer atfettiği başarı ve güç hedeflerine ulaşma araçlarına ya sınırlı sahip olmaları ya da bu hedeflere ulaşmanın meşru araçlarından tamamen yoksun olmaları nedeniyle yeni araç ve yollar ararlar. Hükümlülerin de iyi bir eğitim ve devamında iyi bir işe ulaşamamaları nedeniyle toplumca önemli görülen statülere meşru yollardan ulaşmaları neredeyse olanaksız görünmektedir. Bu olanaksızlık hükümlülerin kendilerine yeni araçlar bulmalarına neden olmuştur.

Hükümlülerin çok az bir bölümü ise yaşamları boyunca çalışmadıklarını, hiç okula gitmeden ya da okul biter bitmez hırsızlık yapmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bu grupta bulunanların bir bölümünün ailelerinin maddi durumunun iyi olduğu, bu nedenle de hükümlülerin çalışma gereksinimlerinin olmadığı görülmektedir. Bir bölümünün ise aile içinde ağabey, kardeş veya babanın, hükümlüden önce hırsızlık yapmaya başlaması ve onlar gibi olmak istemesi nedeniyle çok küçük yaştan itibaren suç ile tanıştığı anlaşılmaktadır.

Hırsızlık yapmanın kabul edilebilir bir davranış olduğu bu ailelerde çocuklar, ailenin diğer üyelerini, model alma yoluyla taklit etmişlerdir. Taklit ilişkisi başlangıçta çoğunlukla birey ile toplumun geri kalanı arasında değil, yetişkin bir birey ile bir çocuk arasındadır. Çocuğun sosyalleşmesi sürecinde yetişkin, bir model teşkil etmektedir (Tarde, 2000: 22-25). Tarde (2000: 68-70)'ye göre büyük kentler, suçluları kendilerine çekerek, belirli mahalleler ve kurumlarda (cezaevi gibi) bir araya getirerek onları yeniden suç işlemeye teşvik eden bir etki yaratmaktadır. Suçlular arasında adeta bir "anti-sosyal birlik" oluşmakta, ancak birlik, kendi içine kapanık bir halde kalmamaktadır. Bu noktada arkadaş grubunun da etkisiyle, küçük kaçamaklarla başlayan hırsızlık davranışı, daha sonra kolay paranın cazibesi ile daha da büyük hırsızlıklara doğru ilerlemiştir.

"Ailem, git çalış, başka işte çalış. Aldığın kadar parayı da biz verelim sana, diyordu, al senin olsun ne yapıyorsan yap. Çalışmadım. Çalışmadım ya ben istemiyordum...çalışmak istemedim, daha çok geziyordum, tozu yordum"
(35).

Hükümlülerin büyük çoğunluğu küçük yaşlarda birbirine benzer pek çok işe girmiş olsalar da hiçbir işte süreklilik gösterememişlerdir. Çevrelerinde hırsızlık yapan arkadaşların varlığı ve daha önce başladıkları hırsızlık davranışını onlarla birlikte pekiştirmeleri nedeniyle hükümlüler daha fazla çalışmama sebeplerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

“Araba tamircisinde çalışıyordum, az para. Çevremdeki insanlara bakıyordum gayet hoş, çünkü bizim orada gayrimeşru çok olduğu için, ceplerinde para eksik olmuyor. Abi dediğim insanlar var. Onlar da çalışıyor. On iki yaşına kadar çaldırmadılar bana, elimi bir tane böyle harama uzattırmadılar”. (37)

“Düşünüyorum, yani gidiyorum bir ay çalışıp üç yüz beş yüz milyon anca veriyorlar. Burada bir günde kazanıyorduk. Aldığın parayı da rahat harcayabiliyorsun. Üç yüz milyonu rahat harcayamazsın, insan kıyamaz da harcamaya. Düşünüyorum, düşünüyorum, yaş da ilerledikçe iyice düşünüyorsun” (47).

“Tanıdığım insana bakıyorum şimdi. Arkadaşın veya bir muhabbetin içerisinde, ben de çalışıyorum. Dışarı çıkmışım, evime giderken bakıyorum, yolda onlara denk geliyorum, onlar da X5 in içinde oturmuşlar, hepsi el sallıyorlar, hadi gel diyorlar, partiye gidelim. Burada şu var, falan var, gel bize gidersin hesabı. Şimdi tereddütte kalıyorsun. İster istemez bakıyorsun onlara pembe dünya, anlatabiliyor muyum? Kendi kendine diyorsun üç kuruş beş kuruş için kalk bir şahsın ağız kokusunu çek diyorsun. Lanet olsun diyorsun, gitmiyorum çalışmaya da diyorsun, biniyorsun, gidiyorsun. Gidiş o gidiş zaten, ondan sonra macera, hep macera, her günün macera, her adımın macera yani” (50)

Çalışmaya devam etmeyen bu grup aslında kendi içinde bir alt kültür de oluşturmuştur. Düzenli bir işe sahip olma ve bu işi kurallarına uygun olarak yerine getirme davranışından yoksun olan hükümlüler, buldukları kültürün ve yaş dönemlerinin de etkisiyle sık sık iş değiştirmişlerdir. İş yerinde kurallara uymaktan sıkıldıkları ve

işverenin kendilerine gösterdiği olumsuz tutumlardan dolayı, işi sürdürmekte zorlandıkları anlaşılmaktadır. Çocuğun bir iş gücü olarak görüldüğü bu bölgelerde hükümlüler, kalfa-çırak ilişkisinde, sürekli olarak fiziksel, sözel, duygusal şiddetle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Ergenlik döneminin etkisiyle meydan okumaya yatkın olan hükümlüler ise kendilerine yapılan davranışlara sesiz kalmak yerine tepkilerini göstermişlerdir.

“Şimdi biz sorunlu bir insanız, mesela oğlum kelimesi olsun, küfürleri biz kaldıramıyorduk. Kaldıramadığımız zaman da zararı biz çekiyorduk. Gittik beş sene askerlik yaptık”. (23)

Kuralsız yaşama ve kolay paraya alışan hükümlüler, emir almaktan hoşlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Öfkelerini denetleyemedikleri ve yaşadıkları kızgınlığı anında ortaya koydukları görülmektedir Türk kültüründe erkeklerin öfke ve kızgınlık duygularını saldırganca söz ve hareketlerle dışa vurması normal karşılanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2000: 74). Hükümlülerin de buldukları çevrede saldırgan davranışların kabul edildiği görülmüştür.

“Kendi kendime dedim, babayla gitmez bu işler, ama emir altında şey yapamıyorum. Garsonlar vardı, çok bağırtıyorlardı, orda kesici alet de çoktu, birkaç gün daha çalışsaydım başım belaya girerdi. ” (17)

“Ya inan mermer fabrikasında bile çalıştım. Taş taşıdım yani, ama bir kere rahata alışmışım ya, kolay para kazanma yolunu biliyorum. Ama bu benim kendi işim olsaydı, rahat bir işim olsaydı, ben çalışırdım yani, kesinlikle bırakmayı düşünüyordum. Hem ücreti az geldi, hem işler yoğun. Dediğin gibi, başımızda amir-memur sevmediğimiz için kendi işimiz olsaydı daha iyi olurdu” (15).

Hükümlülerin, kendi işleri olsaydı bu davranışları göstermeyeceklerine yönelik ifadeleri dikkati çekmektedir. Hükümlülerin neredeyse tamamı, düzenli bir yaşam için kendi işlerinin olmasını istemektedirler. **Emir altında çalışmak** yerine, kendilerine ait bir işyerinde, rahat koşullarda çalışmayı tercih etmektedirler.

Hükümlülerin bir kısmı, kendilerine bir fırsat verilmesi durumunda hangi mesleği seçebilecekleri konusunda, hiç düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Bir kısmı da yüksek eğitimle yapılabilecek meslekler yerine çoğunlukla usta çıraklık ilişkisi ile öğrenilebilecek işleri seçtikleri görülmüştür.

“Hangi mesleği seçerdim? Genellikle ilk istediğim meslek tamir olurdu. Maddi yönden güzel, ölmez meslek yani, hayatta ölmez yani o meslek. O olmasaydı konfeksiyon olabilirdi. Konfeksiyon da ortam olarak, çok güzel ortam bulabilirsin konfeksiyonda” (37)

“Olanağım olsaydı, valla bir hedefim yoktu benim ya... Şu anda hiç düşünmedim valla öyle bir şey” (40)

“Hiç düşünmedim. Çocukken, diyordum polis olayım, ama polisleri gördükçe de içlendim bu sefer “ (47)

Şu anda genç yetişkinlik döneminde olan hükümlülerin bir bölümünün yaşamları boyunca kendilerine yakıştırabilecekleri bir mesleği hiç düşünmedikleri, düşünenlerin ise ufuklarının çok geniş olmadığı, sadece çıraklık yoluyla öğrenebilecekleri bir mesleği hayal ettikleri görülmektedir. Eğitim olarak daha iyi bir meslek edinmeyi akıllarına bile getirmemiş olan hükümlüler yaşamın kendilerine çizdiği çerçevenin dışına çıkmayı bile düşünmemişlerdir.

Çocukluk döneminde kolaylıkla iş bulduklarını belirten hükümlülerin bir bölümü, yaşamları boyunca hiç iş aramadıklarını, daha çok çevrelerindeki insanların (baba, anne, akraba gibi) kendilerine iş bulduklarını belirtmişlerdir.

Hükümlülerin bir bölümü ise çocukluk dönemlerinde önemsemedikleri işleri cezaevine girdikten ve 18 yaşını doldurduktan sonra bir daha bulamadıklarını, iş başvurularında sürekli olarak sicil kâğıdının istenmesi nedeniyle iş bulmakta zorlandıklarını, belli bir süre sonra ise iş aramaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.

“Sabıka yemiş bir adamım. Şimdi beni özgür olarak bıraksınlar, kapıdan çıkıyorum, bizim devletimiz diyor ki, yargılayan hâkim diyor ki, oturduğu yerden güzel 3 milyar maaş alıyor, tabi ki konuşuyor. Geniş geniş diyor ki bana “git çalış oğlum”. Eee nasıl çalışıyorum ben de bilmiyorum? Bana diyorlar

ki “sabıka kâğıdını getir”. Sabıka da çıkıyor. Nasıl çalıştım olur mu öyle şey? “Başka iş mi yapamıyorsun” diyor “mesela herkes mi sabıka kâğıdı istiyor” diyor. Hepsi istiyor şimdi, çaresiz kalıyoruz, çalmak zorunda kalıyoruz, yani mecbur da yapıyoruz. Bir de bunun yanı sıra, bir de şey çalarken, karakolda onun yanına 10 tane daha şey koyuyorlar, temizleyebildiğini temizle temizleyemediğini ceza alıp gidiyon işte” (11).

“Sabıkalı olduğun zaman sanki bu devlette yerin yok! Başka bir devlete gideceksin” (23).

“Kalfa lazım oluyordu, soruyordum işte, diyordum hani lazım mı? “Yok, sabıka kaydını getir”. İşte getiriyordum ben de yani bakıyordu hırsızlık, bakıyordu, işte bak diyordu “sen hırsızısın” dışlıyordu işte, hep dışlıyordular” (27)

Hükümlülerin büyük bir bölümü yaşları ilerledikten sonra yaptıkları işin vicdani rahatsızlığını hissetmekte ve hırsızlık yapmak yerine kendilerine iş aramaktadırlar; ancak sicillerinin temiz olmaması nedeniyle iş başvuruları başarısız olmaktadır. Toplumun kendilerine yönelik önyargıları nedeniyle, hükümlülerin, yeni bir fırsatı yakalayamadığı görülmektedir.

“Yapmamak için durdum bir süre, cezaevinden çıktım, ondan sonra yapmamak için, yapmayım dedim. Bundan sonra bir iş bulayım, çalışayım dedim. İş aramaya başladım. İşte bir iki ay aradım, bir de baktım olacak gibi değil, hiç kimse vermiyor. Ben de yine başladım, başka bir gelirim yok” (8)

Özetlemek gerekirse, hükümlülerin çocukluk dönemlerinde eğitimden dışlanmasıyla başlayan süreçte, aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları görülmektedir. Aile içerisinde rol model olan kişilerin eğitimlerinin kendilerine bezer olması ve ilkokul bittikten sonra aile içinde bir kuralmışçasına her üyenin çalışması, hükümlünün de çalışmaya başlamasına yol açmıştır. Hükümlülerin bir bölümünün de yaz tatillerinde ve okuldan arta kalan zamanlarda aileleri tarafından çalıştırıldığı görülmektedir. Aile tarafından serbest zaman faaliyeti olarak da görülen bir işe yönlendirme gereksinimi,

bölgede bulunmayan ya da yetersiz olan sosyal refah hizmeti gereksinimini (çocuk ve gençlik merkezleri, toplum merkezleri vb) de ortaya koymaktadır.

Hükümlülerin, ergenlik döneminde suç ile tanışmasıyla birlikte iş yaşamından uzaklaştığı, kolay para kazanmayı öğrendikten sonra da uzun bir süre iş aramadığı anlaşılmaktadır. Ancak yaşının da ilerlemesiyle, hükümlülerin yaptıkları işin anlamını kavradığını görmekteyiz. Bu noktadan sonra hükümlülerin iş aradıkları; fakat adli sicillerindeki kayıtlar nedeniyle kendilerine iş bulamadıkları görülmüştür. Zincirleme bir dışlanma öyküsüne sahip olan hükümlüler, bu süreçte kendilerine bir şans daha verilmesini istemiş; fakat iş yaşamından da sabıklarının olması nedeniyle dışlanmışlardır.

3. 2. 2. Toplumsal Alandan Dışlanma

Toplumsal alandan dışlanma mülkiyetten ve mekândan dışlanma ile sosyal (refah) hizmetlerden dışlanmayı kapsamaktadır.

Mekânsal dışlanma, kırdaki yoksulluk sebebiyle kente göç eden kişilerin, kentin çevresinde, kendilerine yaşam mekânları oluşturması sürecidir. Bu süreç içerisinde ilk göç eden grup ile son göç eden grubun aynı şansa sahip olmadığı görülmektedir. İlk göçmenlerin kendilerine ait bir ev sahibi olma şansları var iken, son göçmenlerin bu şansa sahip olmasının neredeyse olanaksız olduğu görülmektedir. Mülkiyetten dışlanma, oturulan semtin özellikleri bölümünde tartışılmıştır. Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu, mekânsal dışlanmanın daha çok “çöküntü” (deteriorate) mahallelerde yaşanıyor olmasıdır.

Çöküntü bölgelerinde yaşayanları suçluluğa iten etkenler yalnızca kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmamakta, toplumun bu tür bölgelere ve orada yaşayanlara verdiği tepkiler de bu konuda belirleyici olmaktadır. Wacquant (2006: 68) bu durumu “mekânsal damgalanma” olarak adlandırmaktadır. Söylemsel dışlanmanın, toplum tarafından korkulan bir yer olarak kabul edilen mahallelerde yaşayan bireylere karşı, gerek iş bulma sürecinde, gerekse toplumsal entegrasyon sürecinde dışlayıcı bir rolü bulunmaktadır. Yaşanılan bölgeye yönelik böyle bir algı ise yoksulların yaşam

mücadelesinde yaşamsal bir önem taşıyan sosyal ilişkileri ve dayanışmayı olumsuz yönde etkilemektedir .

Mekânsal dışlanma sonucunda, kamu otoritelerinin bu tür bölgelere yönelik siyasetleri de etkilenmektedir. Bölgede yaşayanların marjinalliklerini daha da pekiştiren özel önlemler; orada yaşayanların, kentsel yenileme programlarından kaynaklı yıkım faaliyetlerine ve polis operasyonlarına maruz kalmalarına neden olmaktadır. Polisin ve mahkemelerin bu bölgelerde yaşayan insanlara karşı önyargılı olduğu ve bu kişilerin diğer bölgelerde yaşayan kişilere göre gözetimine alınma olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir (Wacquant, 2006: 370-371).

“Yürüyüş yolunda bizi çeviriyorlardı, sen gel bakayım, nereye gidiyorsun? Abi gidiyoruz işe. Sen çalışmazsın oğlum, ne işin var gel bakayım gel. Hadi karakola. Hep böyle hayatımız karakolda geçti” (38).

Tartışılması gereken bir diğer konu ise “**dayanışma ağları**”dır. Dayanışma ağları sosyal katılımın başka bir yönünü göstermektedir. Türkiye gibi, sosyal devletin az gelişmiş olduğu bir ülkede, kentsel yoksulların yaşam stratejilerinde aile ya da komşular arası dayanışma her zaman en önemli rolü oynamıştır. Yoksulları mutlak yoksulluğa düşmekten korumanın ötesinde, onların toplumsal basamakları yükselmeleri de sağlamıştır (Yılmaz, 2007: 32). Hükümlülere özgü dayanışmanın özünde, tam anlamıyla sosyal destek sağlayan bir ilişki ağı olmadığı, aksine Aykırı Birleşme Kuramında da belirtildiği gibi suça yönelen kişilerin kendilerini güvende hissedebilecekleri bir çevreye duydukları gereksinim nedeniyle oluşturdukları bir dayanışma ağı olduğu düşünülebilir.

Hükümlülerin bir bölümü, oturdukları semtte hiç kimseyle iletişim içerisinde olmadıklarını, dostluk ve güven ortamının olmadığını ifade ederken, çok az hükümlü ise benzer özelliklere sahip insanlarla birbirlerine karşı bir dayanışma ortamının oluştuğunu belirtmektedir.

“Semtte insanlar dostluğa önem verir. Ne tür durumda olursa olsun verir. Başın belada olsun bir yerden kaç, evinde saklar, her şeyi yapar. Bizim

mahallede her şey olur. Ortak noktamız, işte zamanla yaşadığımız sorunlardır. Bu kardeşliğe yönelmiş. O anlamda herkes birbirini tutar. Mahallede bir kavga olduğu zaman, herkes bir birlik olur” (20).

“Memur arabasına (polis arabası) biniyordu, mesela adam diyor oğlum diyordu işte bana, Ayhan diye bir çocuk varmış, onu diyorlar bul. Ne istiyorsan iste. Ya diyorum aradığın adam, Ayhan ne konuda. Sen diyor bul. Ben de dedim, sana bir şey söyleyeyim mi Ayhan benim. Ya olur mu, makara mı geçiyorsun falan diyor. Ne makara geçeceğim. Ne bileyim, mahallede işte ben bir aldığım zaman yedi tane, sekiz tane çocuğa forma alıyordum. Granpot alıyordum. Yani 2001’de çıktım baktım dostluk diye bir şey kalmamış. Menfaat olmuş her şey” (39).

Hükümlülerin bir bölümü ise dostluğa önem vermediklerini, buldukları ortamda da dostluk gösterilerinin inandırıcı olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Dostluğa aşırı önem verirlerdi, ama bunu sadece çıkarları için verirlerdi diye düşünüyorum. Nasıl şimdi, benim arkadaşım sağlam olsun, yok iyi olsun, sonuçta iş kovalıyorduk. Yakalandığın zaman benlik bir şey olursa. Ama bunu karşıdaki insana belli ederdi ama hâlbuki kendisi güvenilmezdi. Yani ben kardeşim bu şekilim. Ben güvenilir bir insanım, sende güvenilir ol beni satma. Hâlbuki kendisi zor bir duruma düşse...” (35)

Ekonomik alandan dışlanma boyutunda tartışıldığı gibi iş gücü piyasasından dışlanmanın sonucunda hükümlülerin çok küçük yaştan itibaren marjinal işlerde çalıştırıldığı ortaya çıkmıştır. Kayıt içi emek piyasasına erişimin istisnai olduğu hükümlü grubunun, geçmiş dönemlerde yaptıkları işler karşılığında sosyal güvencelerinin bulunmadığı görülmektedir. Aile üyeleri de kendilerine benzer bir şekilde sosyal güvenceden yoksundur. Bir grup hükümlünün ailesi de Yeşil Kart sahibidir. Hiçbir sosyal güvencesi olmayan hükümlülerin ise, her hangi bir sağlık sorunu olduğunda, hastaneye gitmediği görülmektedir.

“Yeşil kartımız vardı. Ailede herkesin var. Sağ olsun bir muhtarımız var, bize yeşil kart verdi. Çünkü annemin durumunu biliyordu o yüzden fazla şey yapmadı” (33).

Hükümlülerin tamamına yakınının buldukları çevrede okul, sağlık ocağı, hastane gibi kamu hizmetlerinin olduğu görülmektedir. Bu hizmetlere erişim açısından bazı sorunlar olduğu görülmektedir. Hükümlülerin büyük bir bölümü ilkokuldan sonra eğitim alamamıştır. Buldukları çevrede eğitim olanağı olsa da çeşitli nedenlerle bu olanaktan yararlanma düzeyi düşüktür. Var olan eğitim hizmetlerine ulaşmada yaşanan zorlukların belirlenmesi ve bu engellerin en aza indirgenmesi, sosyal içerme için ön koşuldur.

Eğitimin ilkokuldan öteye gidememesinin pek çok nedeni bulunmaktadır:

- Aile içinde ve çevre de bulunan rol modellerinin de benzer düzeyde eğitim alması,
- Çocuk emeğinin vazgeçilmez bir değer olması,
- Eğitim hizmetlerinin pahalı olması (okul kayıt masrafları, defter, kitap vb masraflar)
- Aile içinde çalışmanın statü artırıcı bir durum olması, bu nedenlerden bazılarıdır.

Yukarıdaki nedenlerden bir ya da daha fazlası, hükümlülerin eğitim olanaklarından dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Bir hükümlü bu dönemde yaşadığı ekonomik sıkıntıları şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim zamanımda okullar hep kalabalıktı. İlkokulu bitirdikten sonra ortaokula kayıtlar başlar yer yok, elbise sorunu, bu sorunu, şu sorunu hep sorun”. (18)

Eğitim hizmetlerinden dışlanan hükümlülerin büyük çoğunluğu eğitim düzeylerini yeterli bulmaktadırlar. Yeterli bulmayanların bir bölümü diplomalarının olmamasını, bir

bölümü ise hukuksal konularda yeterli olmayışlarını, buna gerekçe göstermişlerdir. Diploması olmayan hükümlüler, bu nedenle çeşitli olanaklara ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu açıdan dile getirdikleri en büyük sorun ehliyet alamamaktır.

“Cezaevinde ilkokul diplomasını aldım. Şu an ortaokula girmişim. Cumartesi günü sınav vardı, sınava girdim, tek temennim bu ortaokul diplomasını almak. Diplomayı aldığım zaman, daha farklı işler yapmayı düşüneceğim. Diplomayı aldığım zaman ehliyet de alsam otobüs var, şehirlerarası hatta bu diplomayı alıp ehliyeti de alırsam otobüse geçeceğim” (23)

“Eğitimimi yeterli buluyorum aslına bakarsanız. Niye buluyorum diyorum, çünkü burada da okul okuyorum. Hala ilk öğretimi okuyorum ki ortaokul diploması alayım diye. Haftanın üç günü burada okulumuz var. Okulu okuyorum diplomayı almak için, ortaokul diploması alayım ki ehliyet alabileyim.” (48)

“Aslında bana diploma falan da lazım değil. Kaç tane lise mezununu çıkarırım ben cebimden; ama lise mezunu olsaydım mesela duvara asabilecektim yani” (49)

Hükümlülerin büyük bir bölümü cezaevinde okuma yazmayı öğrenmiş ve diploma almışlardır. Cezaevleri, hükümlüler için çocukluk döneminde yoksun kaldıkları eğitim olanaklarını elde ettikleri bir yerdir. Hükümlülerin bir bölümü, cezaevinde aldıkları diploma ile kendilerine yeni bir yaşam kurmayı umut etmektedirler.

Hükümlüler eğitimlerinin yetersiz olması nedeniyle hukuki konularda kendilerini savunamadıklarını ve zaman zaman karakolda işlemedikleri suçların altına imza attıklarını ifade etmektedirler.

“Her konuda ister istemez bir sıkıntı yaşıyoruz. Nasıl yaşıyorsun, bilmediğin konular, bilmediğin şeyler, yazışmalar olsun ve saire, yani onlardan sıkıntı yaşıyorsun. Kendini savunamadığın için bir sıkıntı yaşıyorsun yani. Karşıdaki insan okumuş, üniversite bitirmiş, senden iyi yazıp istediği yere

ulaşabiliyor. Fakat ben yazamıyorum, ama kelimelerimle, konuşmalarımın karşındaki üniversite okumuş insana bile, bir anda, evet doğru söylüyorsun dedirtebiliyorum yani” (50)

Hükümlülerin bir bölümü de eğitim düzeylerini yeterli bulmaktadır.

“Yeterli, biraz daha eğitim meğitim alırsam zaten, hani rahatsız olurum bilgim çok olduğundan, ben öyle görüyorum yani” (12).

“Şimdi bazen kendi kendime ne düşünüyorum, bir yandan diyorum keşke okuma yazmam olsaydı da doktor olsaydım, bir yandan da iyi ki doktor olmamışım, çünkü bak gel gör ki hayatı sen bana soruyon. Aslında ikimiz de aynı hayatın içinde yaşıyoruz. Sonuçta ikimiz de aynı hayatın içindeyiz ama gel gör ki sen bana soruyon. Anlatabiliyor muyum?” (20).

“Eğitim düzeyim yetiyor bana, yettiğini düşünüyorum çünkü fazla bir matematik olarak işim yok. Kafamdan hesaplayıp, kafamdan çıkarabilirim o kadar muhasebeci olmayacağıma göre” (35).

“Yeterli buluyorum ben okusaydım daha beter olurum. Buraya kadar okumam yeterli” (44).

Eğitim düzeylerinin yeterli olduğuna inanan grubun daha çok 18-22 yaşları arasında olduğu dikkat çekmektedir. Diplomayı ehliyet ve işe girmek için önemseyen grup ise yaşça diğerlerine göre daha büyüktür. Yaş ilerledikçe eğitimin yeni bir yaşam için önemli olduğunun anlaşıldığı görülmektedir. Olgunlaşmanın da etkisiyle hükümlülerin bir bölümü eğitim düzeylerini yeterli bulmadıklarını, topluluk içinde kendilerini rahatlıkla ifade edemediklerini belirtmişlerdir.

“Çok cahil kalmışım şu anda bir bilgisayar çalıştırmayı bilmiyorum. Bazı insanlar bir şeyler konuşuyor, konuştuklarının yüzde doksanını anlamıyorum. Öyle değişik konuşuyorlar, bana değişik geliyor, çünkü öyle bir ortamın içinde büyümemişim yani. Benim bildiğim ortam, işte vuralım, kiralım, keselim, öldürelim, çalalım. Lan otur! Akıllı bir insanım; ancak

diliyle baş edememiş gücüyle baş etmiş bir ortamın içindeydim. Öbür ortama da girmeye çalıştığım zaman, mesela okumuş insanlar güzel, işinde, gücünde insanlar. Yani gazeteyi başından sonuna kadar okuyan insanlar. Bir karar verip konuşabilen, yani bir şey yapabilen, yani bir konuda tartışabilen insanların içine girdiğim zaman, bana acayip geliyor. Yani onlarla anlaşıyor, konuşamıyorum, karışamıyorum. İster istemez kaçıyorum yani” (51).

Hükümlüler, geçmişte sahip olamadıkları pek çok olanak ve hizmet nedeniyle yoğun bir dışlanma yaşamışlardır. Bu çok yönlü dışlanma süreci adeta geriye dönüşü olmayan öyküdür. Birbirine zincirleme bir şekilde eklenen bu süreçler, hükümlülerin çok boyutlu dışlanmasının özetidir. Zamanla, çoğu yasa dışı yollardan elde ettikleri gelir birçok şeyin satın alınmasına yardımcı olsa da içinde buldukları marjinal yaşamı normalleştirmeye yetmemektedir.

3. 2. 3. Siyasal Alandan Dışlanma

Siyasal alandan dışlanma, diğer dışlanma boyutları gibi, ölçülmesi son derece zor bir dışlanma alt boyutudur. Siyasal dışlanma, demokrasi, haklar ve yönetimden dışlanma ile göçmen ve azınlık olmaktan kaynaklanan dışlanmayı kapsamaktadır.

Demokrasi, haklar ve yönetimden dışlanmanın hükümlülerin hukuksal haklarından, siyasal haklarına kadar pek çok maddeyi kapsadığı düşünülebilir.

3. 2. 3. 1. Hukuksal Haklardan Dışlanma

Görüşmeler sırasında hükümlüler, işlemedikleri suçlardan dolayı da ceza aldıklarını iddia etmektedirler. Hükümlüler ifadelerinin alınması amacıyla karakola getirildiklerinde, polislerin zorlamasıyla, işlemedikleri suçları da kabul etmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Okuma yazma bilmeyen hükümlüler, polislerin kendilerine işlemedikleri suçları da işlediklerine dair tutanak imzalattığını belirtmişlerdir. Bir grup hükümlü ise beş yıl önceye kadar karakollarda polisler tarafından işkence gördüklerini ve zor kullanarak işlemedikleri suçları da kabul

ettiklerini ifade etmişlerdir. İşkence ve zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı dünyadaki tüm ulusal anayasalarda ya doğrudan ya da dolaylı olarak yer almaktadır. Ülkemizde de işkence yasaklanmış olmasına karşın hükümlülerin iddialarına göre fiilen işkence yaşanmıştır.

“Ben işlemediğim suçların cezasını yatıyorum. Ben şu an yeni geldim, 4 sene yattım yeni çıktım. Yasadan çıktım. Şimdi şu anda 10 aydır buradayım. Çıkış tarihim de benim o zaman 2002'nin işte altıncı ayında gelmiştim 2005 yılının ikinci ayında falan çıkmıştım. Fazla bi gezmedim, 1,5 ay falan gezdim, gene yakalandım, hiçbir şeyle alakam yok ama yani nedir sabıkalıyım... Çalışıyordum, gittim araba aldım, dedim tövbe bir daha yapmayacağım. Nereye kadar abla çalıyoruz gelip cezasını yatıyoruz. Bağcılar semtinde, şöyle deyim abla, sen gitmiş olsan, senin çantanı çalmış olsalar, yakalanmamış olsa, o şahıs, kapkaççılar, kim mesela Orhan, Mehmet, Hüseyin. Evrakları bir çıkarıyorlar, geliyorlar evimize, bizi alıyorlar. İster istemez karakola gelmek zorunda kalıyoruz. Bir tane odaya atıyorlar bizi, sen veya bir başkası aynadan geliyor, bakıyor, işte bu, polis dürtüyor bunu göster. Bi geliyoruz buralara perişan oluyoruz (61).

“Böyle bi tane karakolda, rütbeli Astsubay Üsteğmen tarafından, böyle yapmadığım olaylardan gelip cezalarını yatıyorum. Yarın, öbür gün bizi canavar yapıp dışarı çıkartacaklar herhal. Manşet olacak dışarılarda. Bunlar hani biz bu ülkede yaşıyorsak, bu ülkenin çocuklarıysak, hadi tamam bir insan yaptığı suçu yatar çıkar, hani bişey olmaz hani, yatmadığı suçlardan kapkaçtır falandır filandır yıllardır ceza yatıyoz zaten” (12)

“O ilk karakolda vermiş olduğun ifade bitiriyor. Ben, darp izleri var, darplardan dolayı üç gün rapor almışım, şubede işkence gördüğümünden dolayı. Kabul etmiyorum bu olayları diyorum, işkenceden dolayı imzalamışım dedim. İyi ki öyle demişim 19,5 sene ceza aldım! Teşhisim de yok. Davacı da olmadılar. Bu iki suç ortağım dedi biz yaptık, Mustafa'nın alakası yok. Şube olayına bakarak, özgeçmişime bakarak değerlendirdiler. Değerlendirme sonucunda da cezayı veriyorlar” (18).

Hükümlülerin büyük çoğunluğunun ifadesinden, işledikleri suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamadıkları ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmediği anlaşılmaktadır. Hükümlüler çocukluk dönemlerindeki davranışlarının gelecekte kendilerine ne gibi zararlar vereceğini ancak 17-18 yaşından sonra, uzun süreli cezaevi deneyimi yaşadktan sonra, anladıklarını ve bu sürece kadar yaptıkları yasadışı işleri de bir oyun gibi algılandıklarını ifade etmektedirler. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinden itibaren kendilerini yönlendiren ve yaptıkları davranışın sonucunun nelere mal olabileceğini anlatan hiç kimsenin olmadığı anlaşılmaktadır. Mahkemelerde hâkimlerin zaman zaman kendilerini uyardığını ve nasihat verdiğini söyleseler de o dönemde bu nasihatın kendileri için çok yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Damgalama Kuramında Tannenbaum'a göre kişiyi suçlu yapma süreci, etiketleme, dışlama, yaptığı davranış konusunda onu bilinçlendirme ve onun şikayet edilen özelliklerini pekiştirme şeklinde işlemektedir (Reid, 1982: 168; Akt: İçli, 2007: 127). Bunun sonucu olarak hükümlülerin yaptığı davranışın anlamını kavramadan damgalanması da, onun toplumun dışına itilmesine ve suçlu alt kültürü içinde yeniyen sosyalleşmesine neden olabilmektedir. Yaşamlarındaki en çalkantılı dönemlerde hukuksal ve sosyal boyutta hükümlülerin yeterince bilgilendirilmediği ve desteklenmediği düşünülmektedir.

Genel anlamda hukuksal düzeyde hükümlülerin haklarını bilmedikleri düşünülmektedir. Şu anda birden fazla suçtan yargılandıklarını ve suçlarının bir kısmının da hükme bağladığını ifade eden hükümlüler, haklarında açılmış kaç tane davanın olduğunu, ne kadar yıl yatacaklarını vb. konuları bilmediklerini belirtmektedirler.

3. 2. 3. 2. Siyasal Dışlanma

Hükümlülerin neredeyse tamamına yakınının seçimlerde oy kullanmadığı anlaşılmaktadır. Çok küçük yaştan itibaren defalarca cezaevine girip çıkan hükümlülerin oy kullanmak gibi bir gündemleri bulunmamaktadır. Siyasal temsil konusunda hiçbir beklentileri olmayan hükümlüler, hükümlü olmadıkları dönemlerde bile ya hiç oy kullanmamış ya da sadece bir defa oy kullandıklarını ifade etmişlerdir.

“Valla yirmi dokuz, otuzuma basacağım, Mayısta otuzuma gireceğim, daha bir kere oy kullanmış değilim.” (48)

Siyasi dűşüncenin temsili konusunda ise büyük bir grubun, bu grup içinde Kürt kökenli hükümlüler de bulunmaktadır, AKP’yi desteklediği görölmektedir. Dışarıda oldukları dönemde kendilerine yakın bir parti bulamadıklarını ifade etmekle birlikte, cezaevi deneyimi içerisinde eđer oy kullanma fırsatları olsa Bařbakan Recep Tayip Erdoğan’a oy verebileceklerini belirtmektedirler.

“Çok beğeniyorum çünkü. Onda iman var. Yani Allah korkusu var. Yani adam mesela ondan bir şey istedikleri zaman dikiliyor, ben bunu yapmam diyor. Beş bin tane, beş milyon tane oy kaybedeceğini bilse diyor. Tayip Erdoğan iyi adam, onun için ben o adamı seviyorum, yani o adam doğru bir adam yani” (51)

Ak Partinin hükümlüler arasında yüksek bir popölarite kazanmasının temel nedenlerinden biri de Başbakan Recep Tayip Erdoğan’ın da kendileri gibi cezaevi deneyiminin olması ve af çıkaracağına olan inancın etkili olmasıdır. Bunun yanı sıra Recep Tayip Erdoğan’ın halka yaklaşımının da hükümlüler arasında etkili olduğu düşünölmektedir. Kürt kökenli iki hükümlü ise DEHAP’a oy verebileceklerini belirtmiştir.

Hükümlülerin önemli bir bölümü de mecliste kendilerini temsil eden hiçbir parti olmadığını ifade etmişlerdir.

“Seçim olsa, bizim tutacağımız bir parti olsaydı oyumu da kendi partime verirdim... İşte konuştuğumuz konunun üstüne bir parti “ekmek partisi”. O zaman verecektik işte. şu anda kime verir mesela oy veren adam. Yüz bin tane vaat yapıyor, yaptığı hiç, sadece kalıyor çene” (24).

“Bi DÇÇYD var ben ona üyeyim... Demokratik Çal Çırp Ye Derneği. Demokratız yani, eşitiz. Biz bir nevi de Robin Hood sayılırız yani garibanlara da yardım ederiz” (17).

Hükümlülerin siyasi temsil konusunda umutlarının kalmadığı düşünülmektedir. Umudun yitilmesi gibi duygu durumları, yoksul ve hakkını arayamayan, arayacak bilgi ve gücü olmayan yurttaşlar için oldukça tipik bir durumdur. Ülke sorunlarında ve yaşamda söz sahibi olma konusunda, özellikle dışarıda oldukları dönemde, hiçbir şekilde ilgilenmedikleri, içinde yaşadığı toplumdan kendilerini tamamen soyutladıkları düşünülmektedir. Görüşmeler sırasında, siyasal dışlanma konusu tartışıldığı sırada hükümlülerin büyük bir bölümü gülümseyerek ve bu konunun kendilerinin çok çok uzağında olan bir konu olduğunu belirten bir yüz ifadesiyle yanıtlar vermişlerdir. Bu görüntü kendilerini ifade etme ve sorunlarını duyurma konusunda umutsuzluklarını da yansıtmaktadır.

3. 2. 3. 3. Göçmen ve Azınlık Olmak

Hükümlülerin tamamı dini olarak hiçbir şekilde dışlanmadığını, dininin gereklerini yerine getirirken hiçbir baskıyla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Kürt kökenli bazı hükümlüler ise etnik kimliklerinden dolayı, özellikle polis, işveren ve diğer insanlar tarafından farklı muamele gördüklerini iddia etmişlerdir.

“Mesela karakolda C. diye bir komiser vardı. Şimdi Diyarbakır Emniyet Müdür Yardımcısı, İstanbul’a karakola araştırmaya düştü. Üçüncü kattayız, böyle geldi nezaretin içine girdi, dedi doğulular buraya, İstanbullular buraya. Tamam mı doğuluları oraya aldı, batılları odaya koydu, bize hiçbir şey yok. Öbür çocuğu nasıl yaptı...” (33)

“İşte mesela işe gidiyordum, mesela Kürt müsün, Kürd’üm diyordum. Ondan dolayı almıyorlardı” (27).

“Çünkü cezaevinde çok yerde, hani bazı ülkelerde ırkçılık diyorlar ya, harbiden burada da ırkçılık var. Cezaevlerinde var, ben gördüm, mesela kimliğinde doğu yazıyorsa, potansiyel suçlu konumuna geliyorsun. Ben de kimliğimden çok yargulandığım oldu” (24)

Örneğin Roman kökenli bir hükümlü şunları söylemektedir:

“Mesela bir yere gidelim, mesela bir restoranta gidelim, biz oturalım yemek yiyelim. Bir de siz gidin yeyin. Temsil yani örnek veriyorum. Bizi sokmazlar bile yani. Oraya sokmazlar ikimizin de hakları, kaderleri aynı bu ülkede. Bu insanlar ne yapsa Türkiye’de hakkı. Hakkı yani çalsa da, dövse de, kırsa da, her şey hakkı. Çünkü hiçbir hakları yok ” (41)

Yukarıda ki ifadelerden Roman ve Kürt kökenli hükümlülerin bazılarının yaşamlarının pek çok alanında zaman zaman ayrımcılıkla karşılaştıkları anlaşılmaktadır.

3. 3. RİSKLİ DAVRANIŞLAR - SAPMA DAVRANIŞLAR VE SUÇ

Bu bölümde suç dışında kalan bazı sapma davranışlar tartışıldıktan sonra kapkaç özelinde suç davranışına ilişkin süreçler tartışılacaktır.

3. 3. 1. Riskli Davranışlar ve Sapma Davranışlarla İlişki

Sapma ve risk davranışlar arasında; okuldan kaçma, evden kaçma, kendini yaralama, intihar girişiminde bulunma, bağımlılık yapıcı madde ve alkol kullanma, olumsuz arkadaş çevresi edinme sayılabilir.

3. 3. 1. 1. Okuldan Kaçma

Çocuğun okuldan soğumasının pek çok nedeni vardır. Bunlar; düşük akademik başarı, düşük motivasyon, okul içi katı disiplin yöntemleri, olumsuz arkadaş çevresi, akran zorbalığı, çeşitli yoksunluklardır. Çocuğun okuldan uzaklaşmasında, sayılan bu nedenlerin yanı sıra aile ilişkilerinin de önemli bir rolü vardır. Çocukların **okuldan uzaklaşmaya** başlaması ile aileden uzaklaşmaya başlaması birbiri ile paralel gerçekleşmektedir. Çocuk aile içerisinde yaşadığı olumsuz yaşam deneyimlerine ek olarak, okul sıralarındayken, içinde yaşadığı olumsuz çevre koşulları nedeniyle kurnalsızlığı alışkanlık haline getirmiş arkadaş çevresi ile karşılaşmakta ve ailenin boşluğunu arkadaş çevresi doldurmaktadır. Bulunduğu yaş döneminin de etkisi ile akran ilişkileri daha çok önem kazanmaktadır. Bu dönemde bir gruba dâhil olma isteği ve macera arayışı ile çocuk okuldan kaçmakta, dışarıda geçirilen zaman çocuğa zevk

verdikçe çocuk aileden de uzaklaşmaya başlamaktadır. Bu duruma ailenin sert tepki vermesi ile çocuk korkmakta ve aileden-evden iyice uzaklaşmaktadır.

“Kimse demiyordu, geç bir kenara otur. Nasıl diyeyim yani, hep babamızın yüzünden oldu bu durumlar, hep babamın yüzünden geldi. Küçükken kaçtım evden, yakalıyordu, dövüyordu. Mesela korkup eve gitmediğim oluyordu”
(31).

Ailesi ile birlikte, ilkokul çağlarında, büyük kente göç eden hükümlülerin, büyük kente geldikten sonra okul başarısında düşüş olduğu ve belli bir süre sonra okula gitmek istemediği, okuldan uzaklaştığı görülmektedir. Göç sonrasında yaşanan kültür çatışması en çok genç kuşakları etkilemektedir. Kent yaşamına hazır olmayan çocuklar bir yandan da kentlilerin dışarıdan göç edenlere karşı önyargıları yüzünden soyutlanmaktadır. Bu soyutlanma akran ilişkilerine de yansıyabilmekte, kültür çatışması, çocukların daha fazla akran istismarına uğramasına neden olmaktadır. Bu kültürel uyumsuzluklara tepki olarak kendini kanıtlama, kentli yaşlılarına özenme ve otoriteye baş kaldırma gibi etkenler özellikle çocukları suça yöneltebilmektedir (Hancı ve diğerleri ., 1993; Gürpınar ve diğerleri. 1994; Hancı, ve diğerleri, 1996; Polat, 2007: 90-91). Gültekin Akduman (2007: 111)’ın suça yönelen 12-15 yaş grubu çocuklarda akran zorbalığı konulu çalışmasında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden göç eden çocukların Ankaralı çocuklara oranla korkutma, sindirme, açık saldırı, ilişkisel saldırı, kişisel eşyalara saldırı boyutları ve genel akran istismarından en yüksek düzeyde puan aldıklarını, yani suça yönelen çocukların akran saldırısına sıklıkla hedef olduğunu göstermiştir. Arkadaşları tarafından istismar edilen çocuklar bir süre sonra istismarcı da olabilmektedirler. Diğer taraftan çocukların göç nedeniyle yaşadıkları kültürel çatışma, onların akranlarına karşı saldırgan davranışlar göstermesine de neden olabilmektedir. Hükümlülerle yapılan görüşmelerde, okuldan uzaklaşma nedenleri arasında disiplin cezası alma yer almaktadır. Çocukluk dönemlerinde okula yabancılaşan hükümlüler, bir süre okul yakınlarında, kendileri gibi arkadaşlarla bir araya gelerek, okul çocuklarına zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir.

Çocuğun ilkokul döneminde yaptığı okuldan kaçma denemeleri ortaokulda artmakta ve bu dönemde çocuğun ailesi ile ilişkileri de kopmaktadır. Çocuk, dışarıda alıştığı kurlsız

yaşam ile aile içindeki kurallı yaşamı karşılaştırmakta, aile yaşamını sıkıcı bulmakta, tekrar arkadaşları ile birlikte sokağa çıkmaktadır.

“Şimdi sokakta serbestsiniz. Yani evde bir disiplin var. Böyle aşırı bir disiplin değil ama kurallar var. Ben ilkokula gitmeden önce sigaraya başladım. Çok küçükken. Ben ilk İzmir’deyken Manisa’ya kaçıyordum anneannelerin yanına. Orada rahattım, karışan yoktu, sigara da içebiliyordum” (17).

Okul, çocuğun suç ile tanışmasında, aile ve akran ilişkisinden sonra önemli bir etkiye sahiptir. Okulun suç davranışının gelişimindeki etkisi üzerine yapılan araştırmalar göstermektedir ki okulun yapısı ve iklimi çocukların suça yönelmesini azaltmakta veya artırmaktadır. Örneğin akademik başarı ve okula karşı ergenin tutumları (okula bağlılık ve devam), suçluluğu azaltırken, okullardaki bazı uygulamalar örneğin disiplin uygulamaları çocuğun okuldan uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Seydlitz ve Jenkins, 1998: 70; Uluğtekin, 1991; Cankurtaran Öntaş, 2004; Gültekin Akduman, 2007: 109). Kapkaç suçundan hükümlülerin büyük çoğunluğunda, düşük akademik başarı ve okula devamsızlık sorunları olduğu görülmektedir.

“Hocayla kendi aramda olan bir şeyden dolayı, çocuktuk o zaman, bir şey anlattı güldüm. Bana bir tokat vurdu, o gün bu gün onun dersine girmedim” (52).

“Çok haylazdım. Okulda sürekli kavga çıkarırdım. O zaman müdür de benim tepeme çıkardı. Bir gün beden hocasının kafasını yardım, tak okuldan atıldım” (54).

Yukarıda yapılan tartışmalar ışığında, çeşitli nedenlerle çocuğun eğitim hakkını kullanamaması, uzun vadede toplumsal yaşamla bütünleşecek vasıfların oluşamamasına ve sonuç olarak, zincirin bir sonraki halkası olan iş gücü piyasasından yeterince faydalanamamasına neden olmakta, ileri dönemde de genç, toplumun dışına itilmektedir.

3. 3. 1. 2. Kendini Yaralama Davranışı Gösterme

Kendini yaralama davranışı güç olan yaşantıların, bastırılmış duyguların ve içsel çatışmaların dışarıya yansıyan bir ifadesi olabildiği gibi, başkalarının kendisine acı çektirmesi nedeniyle bu acıyı kendi vücuduna zarar vererek dindirme yolu da olabilmektedir. Hükümlülerin dörtte üç (%78,7)'ünden fazlasında, kendini yaralama davranışına rastlanmıştır (Ek Çizelge 20). Hükümlülerin bir bölümü, ailelerine yaşattıkları üzüntüden dolayı kendine zarar vermişlerdir.

“Ben cezaevindeyken kestim işte, babam kalp krizi geçirmişti. Annem ziyaretime geldi. O zaman çok üzüldüm. Ben yanında değildim. Dışarıda değildim. Bir an düşündüm, ölse dedim, ben vicdan azabı çekerim. Adamın şimdi hiçbir sorunu yok. Sırf, tek derdi tasası benim. O kadar içine at at, yani kendini üzdüğünden oldu. Bir nevi değil de, çoğu benim yüzümden oldu. O olaydan sonra kendimi suçlu hissettim. O anda öyle patladı...” (17).

“Ya benim canım sıkıldığı zaman yapıyordum. Ben mesela bir arkadaşımın kavga ediyordum. Çok seviyordum onu, zarar vermek istemiyordum ona, çıkartıyordum, onu vurmak için kendime vuruyordum. Koluma sürüyordum, bacağıma sürüyordum. Bir şey yapmayayım diye...” (32).

Kendini yaralama davranışı; bir tür kendini cezalandırma şekli, gerilim ve acıyı azaltmaya yönelik bir ifade biçimidir. Görüşme yapılan hükümlüler çevrelerine verdikleri veya kendilerinin yaşadığı yoğun üzüntüden dolayı acı çekmekte ve kendisini cezalandırmaktadır. Bu cezalandırma davranışından sonra, kendilerini daha iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Hükümlülerin büyük bir bölümü ise dışarıda değil de sadece ceza infaz kurumlarında kendilerine zarar verdiklerini ifade etmişlerdir. Cezaevi koşullarının kötü olması, dışarıdaki yaşama özlem ve sevdikleri ile ilgili olumsuz haberler nedeniyle kendilerine zarar vermişlerdir. Kendini yaralama davranışının, öğrenilen bir davranış olduğu düşünülmektedir. Ceza infaz kurumlarında kendini yaralama davranışının yaygın bir davranış olduğu gerçeğinden hareketle hükümlülerin birbirlerine örnek olduğu

görülmektedir. Hükümlüler kendini yaralama davranışını en çok sübyan koğuşlarında veya ıslahevlerinde kaldıkları dönemlerde gerçekleştirmişlerdir. Gençler arasında model alma yoluyla bu davranışın iyice yerleştiği görülmektedir.

Islahevi veya çocuk (sübyan) koğuşu yaşantısı olan hükümlüler o dönemlerde çok yoğun olarak kendini yaralama davranışını gerçekleştirdiklerini, koğuşta lider konumundaki kişinin, sorun yaratan bir çocuk olduğunda onu ranzaya bağlayarak her tarafını jiletle kestiğini anlatmıştır. Çocukluk dönemlerinde kendini yaralama davranışının korkusuz ve güçlü olmanın bir göstergesi olduğu anlaşılmaktadır. Lider konumundaki kişinin kendisini hiç korkmadan kesmesi, saygı duyulacak bir davranış olarak görülmektedir.

Bir hükümlü ceza infaz kurumunda kendini yaralama davranışına ilişkin yaşananları şu şekilde ifade etmiştir:

“Üç kişiler, ellerinde hepsinin falçata, üç kişi banyoya bir giriyorlardı, adamlar kendilerini doğramaya bir başladılar, hani kavga ediyorlar üçü birbiriyile, ama nasıl biliyor musun? Adamlar, yüzü, gözü, her tarafı kestiler hani...” (37).

Hükümlülerin bir bölümü ise karakolda veya polisin kendisini tutuklayacağını hissettiği zamanlarda emniyet görevlilerini korkutmak, kendisinden uzaklaştırmak amacıyla kendini yaralamıştır.

“Geneli karakollarda oluyordu. Ne bileyim, nerden alıyorsun, nerde satıyorsun, kimden gibi sorularla baskı yapıyorlar, işkence yapıyorlar, çok şiddetli şeyler var. Doksan yedi, doksan sekiz senelerinde onlardan dolayı kesiyorduk kendimizi, yani karakolda baskı olduğundan dolayı” (45).

Emniyet görevlileri tarafından haksızlığa uğradıklarını ve işkence gördüklerini ifade eden hükümlüler, çareyi kendilerini yaralamada bulmuştur. Kendini yaralama davranışının ortaya çıkışındaki etmenler, ruhsal gerilim ve acıyı azaltma isteği ile bedenindeki acıya yoğunlaşma, yoğun yaşanan kızgınlık, dini cezalandırma, dürtü

denetimindeki güçlükler, zorlanma ve doyumsuzluklara ilişkin bir ifade, dikkat çekme ve istediğini yaptırma isteğidir (Suyemoto 1998, Nijman ve diğerleri , 1999; akt: Demirel, 2004; Eren, İnanlı, Çalışkan, 2005).

Bir grup hükümlü ise hiçbir zaman kendilerini yaralama davranışını gerçekleştirmediklerini, öfkelerini dışarıya yöneltmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bir hükümlü bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Acizlik! Bana acizlik geliyor o tür şeyler. Yani ben kesinlikle karşımdaki insana o kadar, o denli sinirlenmişsem ona zarar veririm, kendime değil yani” (36).

Kendini yaralama davranışını gerçekleştirmiş ve bedenlerinde kalıcı izlere neden olmuş hükümlüler, bu davranış konusunda, büyük bir pişmanlık duymaktadırlar. Bir hükümlü yaşadığı pişmanlığı şu şekilde ifade etmiştir:

“Keşke yapmasaydım. Şimdi utanıyorum, nasıl utanıyorum. Aynada, böyle aynaya geçtiğim zaman, baktığım zaman, bir bakıyorum, artık kesik çok. Baya bir kesik var. Üst üste artık. Kol kolluktan çıkmış. “Lan keşke yapmasaydım”, ben bunun şeyini yaşadım. Çalışıyorum o zamanlar bir tişört giysen görünür. Bundan önce de kısa kollu giymişim. Dışarıdayım. Tabi bir kadın ara sokaktan çıktı. Bende dümdüz gidiyorum. Kadın geldi yanıma, gördü benim kolumu, gördü, görene kadar rahat yürüyor. Böyle yan yana yürüyebiliyor. Kolumu bir gördü kadın, karşı kaldırıma geçti. Zoruma gitti. Lan dedim hani bizi ne olarak düşündü acaba? Düşüncesi, zihniyeti neydi?” (37).

Hükümlülerin tamamına yakınının elinin üzerinde, bas parmağı ile işaret parmağı arasında, üç nokta dövmesi ise kendini yaralama davranışının bir başka biçimidir. Hükümlüler açısından bu dövmenin anlamı “görmedim”, “duymadım”, “bilmiyorum” dur. Arkadaşlarının teşvikiyle yapılan bu dövmenin, çocukluk döneminde bir gruba dâhil olma ve kabul görme gereksiniminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ön ergenlik ve ergenlik döneminde çocuğun bir gruba kabul edilmesi son derece önemlidir.

Grup yaşantısı içerisinde var olan kurallara uyma, görünmez bir baskıyı oluşturmaktadır. Bu nedenle kendini yaralama davranışları içerisinde yer alan jilet kesme ve dövme, çocuğun grup içerisinde kendisini ispatlaması, gruba kabulü ve güçlü olduğunu göstermesi açısından önemli bir semboldür. Dövmenin anlamının, aynı zamanda, polise karşı da bir direnç olduğu, her hangi bir tutuklamada grup içinde hiç kimsenin diğerini “gammazlamayacağı” düşüncesinin de bir taahhüdü olduğu anlaşılmaktadır. Suça yönelen çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda, kendini yaralama ve üç nokta dövmenin polislere karşı “körüm, sağırım, dilsizim” yani “beni konuşturamazsın” mesajı veren bir sembol olduğu ve bu anlamıyla gruba aidiyet (sadakat) nişanı niteliğini taşıdığı vurgulanmaktadır (Cankurtaran Öntaş, 2004; Baykara Acar, 2007; Ümit, 2007).

Gençlik döneminde yaptıkları davranışın kendilerine vereceği zararı göremeyen hükümlüler, yetişkinlik döneminde vücutlarından hiç silinmeyecek ve yaşadıklarının bir belirtisi olan bu simgelerden ve jilet kesiklerinden dolayı son derece pişmanlık duymaktadırlar. Dövmesi olan hükümlülerin bir bölümü üç noktanın etrafına yeni figürler (çiçek, kalp, kuş vb) yaparak geçmişin izlerini silmeye çalışmışlardır.

3. 3. 1. 3. İntihar Girişiminde Bulunma

Ölüm amacı taşımayan kendini yaralama davranışından farklı olarak intihar girişiminde bulunan hükümlülerin sayısı da oldukça fazladır (Ek Çizelge 21):

“Karakol nezaretine suçsuz yere alındığım zaman, biraz da kafam iyiydi, tesadüfen işte kelebek bıçağı vardı üzerimde, karnıma saplamaya çalıştım. Yarmış, kesinlikle girmemiş. Şiddet gördüğümünden dolayı, zaten bir de suçsuz yere, şüpheli olarak aldılar, bizi eziyorlardı. Bir suç işlemiş olsam amenna. Mesela “sen kahvenin önünde niye duruyon” diyorlar. Arkadaşlarımız geliyorlar apar topar arabaya yığıyorlar. Ne yaptılar? Dikilmeyin şüphelisiniz. 24 saat bekle “gbt (genel bilgi tarama)” gelsin de çıkarım. Anamız babamız karakol önlerinde rezil oluyorlar. Bizi bekliyorlar. Şu polislerden çok çektik ya. Suçlu olduğumuzda tamam da suçsuz olduğumuzda bir haftada üç kere alındığımızı biliyorum” (18).

Hükümlülerin intihar girişiminde bulunma nedenleri arasında emniyet görevlileri tarafından haksız yere tutuklanmak, askerlik döneminde kapalı ortamdan kaynaklanan huzursuzluk, yaşamda karşılaştıkları zorluklar, problem çözme becerilerindeki eksiklikler, sevdikleri insanlar tarafından terk edilme sayılabilir. Hükümlüler yaşamın zorlukları karşısında çaresiz kaldıkları dönemlerde intihar girişiminde bulunmuşlardır. .

3. 3. 1. 4. Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Alkol Kullanma

Hükümlülerin tamamı **bağımlılık yapıcı maddeler ve alkol kullanmaktadır**. Hükümlüler, evden kaçma davranışının geliştiği ve sokak yaşantısını öğrenmeye başladıkları dönemde, merakı ve bir grup tarafından kabul edilme isteğiyle, bağımlılık yapıcı maddeler kullanmaya başlamışlardır. Görüşme yapılan hükümlülerin büyük çoğunluğu, birden fazla bağımlılık yapıcı madde kullanmıştır. Bunların içinde en yaygın kullanılanlar esrar ve haplar (ecstasy ve LSD) dir (Ek Çizelge 22-23). Hükümlülerin bir kısmının, özellikle yoğun sokak deneyimi olanların, ilk kullandıkları madde uçucu özelliği olan tiner, bali gibi maddelerdir.

Arkadaşlarıyla birlikte iken yoğun olarak madde kullanmaya başlayan hükümlüler, bir süre sonra günün her saatinde madde kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir.

“Gidiyorduk hap satılan yerlere, diskoya, tabi oraya da gidiyorduk. Hapımızı, esrarımızı aldıktan sonra, oradan bara gidiyorduk, diskoya gidiyorduk. Parayı orada harcıyorduk. Para bittiği zaman tekrar...” (40).

“Para çalmanın dışında fırsat bulduğum zaman içki içiyorum, esrar hap kullanıyorum. Arkadaşlarımla hep ya gazinoda ya bardaydık...” (51).

Çalışma deneyimi olan hükümlüler de bali kullanmaya, çalıştıkları işyerlerinde başlamıştır. Eroin kullanımı ile ilgili olarak olumsuz düşüncelere sahip olan hükümlüler, eroinin “pis” olduğunu, “adamı bitirdiğini” ve eroin kullananlarla arkadaşlık edilmeyeceğini düşünmektedirler.

“O duyulduğu zaman çok kötü bizim orda. Hapmiş ha tamam, her ortam yutar. Ortamdan ortama değişir. Kendi ortamına kalmış bir şey. Mesela senin ortamın vardır, kendi ortamında yanındaki çocukların hepsine, var öyle, hepsine yarım yarım roşları kırıyor, ekstasy kırıyor, aç lan diyo, ağzını açıyor. Ağzına bir tane kola ya da soda içiriyor. Hadi git. Daha güzel hareket etmesi için...” (22).

Suç çetelerinin içinde de özellikle hap kullanımının yaygın olduğu ve kişiye cesaret vermesi için hapın kullanıldığı görülmektedir.

Bağımlılık yapıcı maddelerin hemen hepsini denemiş olan hükümlülerin, eroin ile ilgili düşünceleri şaşırtıcı bulunmuştur. Çevrelerinde eroin kullanan kişilerin olması ve eroin kullanımının kişi üzerindeki etkisini görmeleri nedeniyle bu maddeden uzak durdukları düşünülmektedir.

“Şimdi eroinin geri dönüşü yok. Bir iki sefer içtiğin zaman hastaya bağlanırsın. Hastaya bağlandığın zaman tedavisi de zor. Burundan çektiğin zaman tatmin etmiyor seni bir daha. Ama esrar öyle değil ki sigara gibi...” (22).

Hükümlülerden biri uyuşturucu maddeler arasındaki farkı şu şekilde tanımlamıştır:

“Bir söz var, en sonunda onu anlatırım. Askerleri bir yere koymuşlar, esrarcıları bir yere koymuşlar, hapçuları bir yana. Hap içenler kötü olur. İçkicileri bir yana koymuşlar. Bunların hepsine içtikleri maddeyi vermişler. Tabi savaş var o zaman. Esrarcılar içiyor, içiyor. İçkiciler de hapçular da içiyor. Askerler mecbur gidecek savaşa. Öbürküler misafirliğe gelmiş. Savaş çıktı diyo, koşun, içkici, hapçı koşuyor. Asker koşuyo, esrarcı oturuyor. Esrarcı diyo, nereye gidiyor ya bu manyaklar. Savaş çıkmış diyorlar. Bırakın ya diyo, dünyayı yıksınlar” (20).

Esrar kullanımının bağımlılık yapmadığına olan inanç ve esrar içtikten sonra iç dünyalarındaki fırtınaların dinmesi nedeniyle bu madde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Esrar kullandıktan sonra kendilerini çok rahat ifade ettiklerini ve kendilerine güvenlerinin geldiğini ifade eden hükümlüler, yaşadıkları olaylardan uzaklaşmak, düşünmemek için esrar içmektedirler.

“Git gide alışkanlık oldu. Bilincin körleşiyor. Nasıl hoşumuza gitmesin, hani düşüncesiz kafanızın içi, bomboş, düşünecek hiçbir şey yok. Sadece hayatın zevkine bakıyorsun, hoşuna gitmez mi insanın? Gider” (24).

“Esrarın tatlı yönü ne biliyor musun? İnsanlarla konuşurken kelimeleri seçerek tane tane, güzel yanı bu. Mesela ben arkadaşım ile iddiaya giriyorum. Diyorum ki bu kıza ayarlarım diyorum. Kızın yanında öyle kelimeler üretiyorum ki kendim bile, kendime şaşırtıyorum. Bak hele neler söylüyorum! Normalde ben tamam çok iyi niyetliyim ama kimseye art niyetli düşünmem. Nasıl konuşuyorum? Bu ben miyim? Kendimi tanıyamıyorum... O kadar bi etkisi var. ” (20).

Leukefeld ve diğerlerine göre (1998: 103) ergenlik döneminde bir gruba kabul edilmek, karşı cinsin kabul edilir tavırlar içinde olması, ergenin kendine olan güvenini artırmaktadır. Madde kullanımından sonra karşı cins ile daha rahat ilişki kurduğunu, toplum içersinde kendisini daha iyi ifade ettiğini düşünen genç, maddeye bir kez daha yönelmektedir.

Ülkemizde de en sık kullanılan maddenin esrar olduğu, yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Ögel ve Tamar, 1996, Ögel, 2002: 143). Madde kullanımı ile suç davranışı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Çakmak ve diğerleri, 1996; Alpay ve diğerleri, 1995, Ögel, 2002: 75; Cankurtaran Öntaş, 2004, Baykara Acar, 2004; Ümit 2007). Madde kullanımının suçu, suçun madde kullanımını tetiklediği bir kısır döngü içinde hükümlüler, madde kullandıkça suça yöneldiklerini, suça yöneldikçe içinde buldukları durumu hazmedebilmek amacıyla maddeye yöneldiklerini belirtmişlerdir.

3. 3. 1. 5. Olumsuz Arkadaş Çevresi

Araştırmaya katılan hükümlülerin **arkadaş çevreleri** kendileriyle benzer özellikler taşımaktadır. Hükümlülerinin arkadaşlarının tamamı daha önce suç işlemiş, tutuklanmış, hüküm giymiş, kendileri gibi bağımlılık yapıcı maddeler kullanmışlardır.

Kendisine benzeyen özelliklere sahip arkadaşları arasında hükümlüler dışlanma hissi yaşamamaktadır. Çevrelerine bir duvar ören bu hükümlüler, kendileri gibi kişilerle arkadaşlık kurmuşlardır. Oturdıkları semtlerden edindikleri arkadaşlarının, kendileri gibi göç etmiş, parçalanmış ailelerden geldiği, bir kısmının ailesinin de çocuklarını suça teşvik ettiği anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalarda çocuğun çevre koşulları suç işlemede önemli bir faktördür. Çocuğun olumsuz özelliklere sahip; suç işleyen kişilerin bulunduğu, madde kullanımının ve satışının kolaylıkla yapıldığı bir bölgede oturması ve bu bölgeden arkadaş edinmesi, kendisinin de benzer özellikler edinmesine neden olmaktadır (Zastrow & Ashman, 1990; Uluğtekin, 1991; Zulliger, 2000: 26-27; Kulaksızoğlu, 2000; Cankurtaran Öntaş, 2004; Baykara Acar, 2004; Seyhan ve Bahar, 2006). Farklı bir arkadaş çevrem olsaydı suç işlemezdim diyenlerin oranı ise %63.9'dur.

3. 3. 1. 6. Risk Alma

Hükümlülerin tamamına yakını (%95,1) yaşamlarında, her hangi bir olay karşısında **risk alabileceklerini** ifade etmişlerdir. Kapkaç suçunun da risk almayı gerektirdiği düşünüldüğünde, hükümlülerin yaşamda da risk alma davranışı göstermeleri, bu durumla uyumlu gözükmektedir.

Hükümlü gençlerin ergenlik dönemlerinde rahatlıkla risk aldıkları, olgulaşma ile birlikte risk alma davranışından uzaklaştıkları görülmektedir. Hükümlüler ergenlik dönemlerinde risk alma biçimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Geçmişimizde öyleydik diyelim. Şimdi de şöyle bir şey var gözümü budaktan sakınmam, macerayı severim. Çıkıp cezaevinin bahçesinde sürekli

aynı şeyleri yaşamış olmak. İnsan korkar bir süre. Sonra hiç umurunda olmaz. Ben adrenalini, heyecan duymayı severim” (15).

“Risk almayı geçmişte seviyordum da artık garanticiyim, riskten başım yandı” (32).

Hükümlüleri gençlik dönemlerinde, gerek arkadaşlarının baskısı, gerekse aile içinde yaşanan olumsuz yaşam deneyimleri nedeniyle telafisi olmayan, kendilerine zarar veren riskli davranışlar geliştirdikleri görülmektedir

3. 3. 2. Suç ile Tanışma

Hükümlülerin yaşam öykülerinden anlaşıldığı üzere suça yönelenler, içine girdikleri dünyadan (onların deyişi ile ‘suç âleminden’) kolayca çıkamamaktadırlar. Hükümlülerin büyük bir çoğunluğu ön ergenlik döneminde, 12-13 yaşlarında suç ile tanışmış, yaklaşık olarak 16 yaşlarına doğru ise yakalanarak ilk cezaevi deneyimlerini yaşamışlardır.

Çocukluklarından itibaren defalarca suç işleyen hükümlülerin, suç davranışının süregelenleştiği anlaşılmaktadır.

Hükümlülerin tamamına yakını daha önce işledikleri başka suçlardan dolayı en az bir defa cezaevine girmişlerdir. Suç türüne göre cezaevine girme nedenleri incelendiğinde, hükümlülerin tamamına yakınının daha önce kapkaç ve/veya diğer hırsızlık türlerinden birini, bununla birlikte büyük oranda gasp ve yaralama suçlarını da işledikleri görülmektedir (Ek Çizelge 19).

Hükümlülerin tamamına yakınının çocukluk döneminde bir işte çalışma deneyimi olmuştur. İş koşullarındaki olumsuzluk ve serbest zaman geçirme isteği, hükümlünün o dönemde bulunduğu ortamdan uzaklaşmasına neden olmaktadır.* Tam da bu dönemde, arkadaşlık ilişkilerinin anlam bulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Arkadaşlarının yaşam biçimlerinden, bol para harcamalarından etkilenen hükümlülerin neredeyse tamamı, suça yönelme nedenlerinin baş aktörünün arkadaşları olduğunu belirtmektedirler.

* Hükümlünün çalışma koşullarına ilişkin deneyimleri Ekonomik Alandan Dışlanmanın bir alt boyutu olan İş Gücü Piyasasından Dışlanma bölümünde tartışılmıştır.

Hükümlülerin neredeyse tamamı ilk başta üyesi olduğu grupla bir süre birlikte yaşayarak suçun nasıl işleneceğini öğrenmiş, zamanla arkadaşlarının baskısı ile kendisi de suç işlemeye başlamıştır.

“Ne bileyim işte bir ara top oynamaya gidiyorduk. Okulun bahçesinde oynuyorduk, bir gün gel dedi gezelim. İyi dedim gezelim. Ondan sonra baktım hırsızlık yaptılar, hani mecbur biz de kaçacağız, yani kaçmazsak cezaevine gireceğiz. Biz de onlara katıldık, ondan sonra arkası geldi” (27)

“On iki yaşımdan itibaren dediler artık bana Volkan, yeter her gün paranı koyuyoruz, yeter çalmaya başlayacaksın, git dedi şurada şu var al. Belirli yerler, önceden belirlenmiş, iki insan belirliyor, sana tarif ediyor, sen gidiyorsun, onu koymuş gibi alıyorsun” (37).

“Benim bir tane arkadaşım vardı, yine o da “fortmenciydi”. Tanıştık onunla biz, işte dümen tatalım falan dedi. Ben de o zaman dümenin ne olduğunu bilmiyordum. İşte ne yapacağım falan diyordum. Sen bana söyle, öğret, ben de yapayım. İşte ben duracağım sen de cebinden alacaksın” (41).

Hükümlülerin arkadaş grubu içerisinde, kendilerinden birkaç yaş büyük bir “abi”leri vardır ve bu kişi daha çok hükümlünün suça yönelmesinde başlatıcı, suç davranışını sürdürmesinde ise güdüleyici/zorlayıcı bir role sahiptir. Bu kişinin grup içinde lider özelliklere sahip olduğu ve diğer çocukları etkilediği anlaşılmaktadır.

“Çocukları getirip yetiştiriyorlar. İstanbul’un belli köşelerinden, Esenler, Fatih olsun, köşe semtleri olsun çoğu da yani buralarda yetişiyor. Gelenler baka baka yetişiyorlar. Hızlı olanları zaten alıp yanlarında yetiştiriyorlar” (52).

Doğu kökenli hükümlülerin çocukluk dönemlerinde, arkadaşlarının teşvikiyle başladıkları suç davranışı, daha sonra bir kişinin yanında çalışmaya doğru şekil değiştirmiştir. Bu döngü içerisinde “gayrimeşru evlerde” kalabalık gruplar halinde yaşamakta ve kazanılan paranın tamamı grup liderine teslim edilmektedir.

“Ayrı gruplar var. On kişi, on beş-yirmi kişi beraber çalışıyorlar. Aynı kişiye çalışıyorlar. Kimi de var arkadaşlarıyla yapıyorlar, kendi aralarında” (52).

Kendi aralarında “tayfa” olarak adlandırılan bu gruplarda, çocukların zorla çalıştırıldığı, çalışmak istemeyen çocuklara da türlü işkencelerin uygulandığı ifade edilmiştir. Bir hükümlü, kendisine hiç zor kullanılmadığını, çünkü istenileni yaptığını, fakat diğerlerine neler yapıldığını gördüğünü anlatmıştır:

“Bana karşı hiç zor kullanılmadı fakat olanları görüyordum. Zorla, adam çalmak istemiyor, adamın elini kolunu bağlıyor, ayaklarını bağlıyor, vuruyor, vuruyor, vuruyor, bayılana kadar. Ondan sonra kaçtığı zaman, onun sonuçta döneceği yer yine İstanbul. Yine yap. Zorla yaptırıyordular” (52).

Grup içerisinde korku kültürü yaratılarak çocukların acımasızca kullanıldığı anlaşılmaktadır. Grup liderinden para saklamak ise grup içerisinde cezası en ağır suç olarak kabul edilmekte ve davranışı gerçekleştiren kişilere karşı katı “disiplin yöntemleri” uygulanmaktadır.

“Çocuk ailesine gönderiyor. Arkadaşında saklıyor. Gider mesela, yoluna gider. Bulduğu parayı saklar, göstermez... Belli bir süreden sonra zaten iki kişiydiler, üç kişiydiler beraber saklarlar. Zamanla birbirini çekemezler bir kişi gider bunların başına söyler. Böyle böyle der. Artık elini bağlar kolunu bağlar dayak... Çok kötü dayak yer. Onun cezası çok ağırdır. Para gizlemenin cezası ağırdır. İstedığın zaman da yok diyemezsin sen. Benim gereksinimim var, ben bunu yapacağım, bana para lazım de kimse yok demez. Ama o şekilde para sakladığın zaman cezası da büyüktür” (52).

Suç dünyasında bazı “tayfaların” acımasızlıklarıyla ünlü olduğu, bu “tayfalar” arasında en acımasızının ise “Diyarbakırlılar ve Siirtliler Tayfası” olduğu pek çok hükümlü tarafından dile getirilmiştir. Diyarbakır Tayfası’nda çalışan bir hükümlü, çocukların nasıl kullanıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“En pis tayfa Diyarbakır Tayfasıdır. Burada bebeyi çırılçıplak soyarlar, şişeye oturturlar ve resimlerini çekerler. Daha sonra bebeyi tehdit ederler. ‘Eğer bize çalışmazsan bu fotoları memleketine göndeririz, el âlem içine bir daha çıkamazsın’ derler. Çocuk da napsın gariban, korkar sesini çıkartamaz” (6).

Sömürüye dayalı çete kültürü içerisinde hükümlülerin ezile ezile ezmeyi öğrendikleri ve zaman içerisinde kendi çetelerini kurdukları görülmektedir. Yaşın ilerlemesi ve suç dünyasının kurallarının öğrenilmesiyle birlikte kişinin artık başkasının yanında çalışması hoş karşılanmamaktadır.

“Belli bir süreden sonra eğer kendini taşıyabiliyorsa, o kişinin kişiliğine bağlı, kendini savunabiliyorsa, silahı belinde varsa, kimse demiyor gel benimle çalış. Sömürüyorlar, belli bir yaştan sonra sömürülen, bu defa sömüreni eziyor. Mesela belli bir yaştan sonra artık yaşlanıyor, artık kendine yapılanı unutamıyor. Bu defa o sömürüyor. Böyle böyle kalkınıyor” (52).

Hükümlülerin bir bölümü ise kendi gruplarını kurduklarını ve kendilerine çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Çevrede, yaptığı işlerle çok fazla dikkat çekmenin, diğer gruplar tarafından istenilen kişi haline gelmesine neden olduğunu, bu nedenle de çok fazla dikkat çekmeden **“yollarını bulduklarını”** belirtmektedirler.

Her iki örgütlenme biçiminin de organize suç özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. En az iki kişiden oluşan ve kendi aralarında “tayfa” olarak adlandırdıkları bu örgütlerin hırsızlık suçunu planlı bir şekilde yaptığı anlaşılmaktadır.

Hükümlülerin bir bölümü organize suç örgütü niteliğinde olan gruplarının, devletin kurumları ile işbirliği yaptığına dair bilgiler vermiştir. Özellikle polislere verdikleri rüşvet ile pek çok olayı rahatlıkla yaptıklarını ileri sürmüşlerdir:

“Şimdi İstanbul’un çevreleri çok bozuk, düzeneği yok. Karakolları bile bi ilginç. Adam bizi yakalıyor, parayı veriyon, bırakıyor. Bir sürü ilginç şeyler.

Bizi bişeyler içerken yakalıyor, ona da veriyon o da içiyö öyle şeylerle karşılaşılıyor biz” (11).

Ülkedeki yetersiz politikalar ve hizmetler nedeniyle hükümlülerin içine girdiği “gayrimeşru âlemden” çıkmalarının neredeyse olanaksız olduğu anlaşılmaktadır. Çocukluklarından itibaren defalarca tutuklanan hükümlüler ilk tutuklanma süreçlerini bir oyun gibi algıladıklarını ifade etmişlerdir.

“Dedim ya on sekiz yaşına kadar ne yaptığımızı bilmiyoruz. Harbiden de bilmiyorum; çünkü şeyi anımsamıyorum. Hatırlıyorum da. . . Anlamını bilmiyordum. Niye yapıyorum, niye yapmıyorum, niye bu iş oluyor hiç düşünemiyordum yani. Ne olacağını düşünemiyordum çünkü zaten o yaşta düşünemezsin, yarını düşünmüyorsun, hiçbir şey düşünmüyorsun” (24).

Hükümlülerin ifadelerinden ortaya çıkan önemli bir nokta ise hükümlülerin “gayrimeşru âlemde” tanınan bir kişi olma isteğidir. Geçmişlerinde kendilerine benzer koşullarda yaşam savaşı vermiş, “hayatın çemberinden geçmiş” ve günün birinde “parayı bulmuş” ve çok zengin olmuş kişiler gibi olmak arzusundadırlar. “Gayrimeşru âlemin kralları”, “gayrimeşru kovalayan” kişilere örnek olmaktadır (Ümit, 2007; 272).

Görüşülen hükümlülerden biri (53 numaralı hükümlü) kapkaç lideri olarak bilinmekte ve organize suç örgütü kurmaktan yargılanmaktadır. Hükümlüler ile görüşmeler sırasında araştırmacı bu kişi ile de görüşüğünü belirttiğinde, pek çok hükümlü bu kişiden “âlemin kralı” olarak bahsetmiştir. Hükümlülerin tamamına yakını, bu kişinin zamanında kendileri gibi hırsızlık, gasp yaptığını, fakat zamanla çok iyi paralar bularak zengin olduğunu ifade etmişlerdir. Ümit (2007: 272-273)’in araştırmasında da görülmektedir ki “gayrimeşru âlemin kralları”, “gayrimeşru kovalayan” pek çok kişi tarafından tanınmakta ve yaşam çizgilerinin onunkine benzer olmasını hayal etmektedirler.

“O zaten, Ağabey böyle büyük konuşan bir insan. Büyük geçinen bir insan. Hani çevresi de kendisine göre. Çok güzel bağlantıları var onun, süper bağlantıları var. Değerli de bir insandır yani. Kendi görüşümü

söyleyeyim değerli bir insandır. Mesela sohbeti de güzel, bilinçlidir yani, çok bilinçli bir insandır” (24).

“Ben sana diyorum ki biz yapmışız, içimizde var. Zamanında o da yankesicilik, kapkaç yapmış; ama 96-97 den sonra elini ayağını çekti. Bir ton insana da dedi ki bu yolu yapmayın, sonu yoktur dedi. Fakir-fukara babasıydı” (40).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi “gayrimeşru âlemin kralları” suç dünyasında tanınan ve beğenilen kişilerdir. 40 numaralı hükümlünün bu kişi hakkında, “fakir fukara babası” olduğunu belirtmesi, bu kişinin suç grupları arasından sayılan, örnek alınabilecek bir kişi olduğu düşüncesini çağrıştırmaktadır.

Devlet kadar güçlü görülen bu kişilerin, yeri geldiğinde devletin önüne geçtiği düşünülmekte ve onun gibi güçlü olma hayali kurulmaktadır. Bir örgütlenme içinde, amacı olan bu gruplar organize suç örgütü, grup lideri ise organize suç lideri olarak görülmektedir. Organize suç örgütlerinin temelinde organizasyonun illegal kazanç elde etmek amacı gütmesi, hukuka aykırı bu amacın gerçekleştirilmesini yaşam tarzı haline getirmesi ve katı veya gevşek bir hiyerarşik yapı içerisinde sürekli olarak suç işlemesi gerekmektedir (Sözuer, 1995).

Çevresinde lider konumunda olan bir hükümlü, çocukluğundan bu güne kadar geçirdiği yaşam evrelerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Tabi göre göre olur bu zaten. Bir şeyi yaşamadan (ben okul okumadım) bu bilgi, bu yetenek, bu akıl nerden geldi. Ben köyden geldim. Geldiğimde pantolonum yamalıydı. Şimdi ayağımızı dışarıya attığımız zaman, kelimemiz paradır. Bizim bir memleketten bir memlekete gitmemiz önemli değil. Bizim haber göndermemiz yeter, her taraf dayanır döşenir. Fark etmez bizim için” (22).

“Nasıl diyeyim. Bir zamanlar öyleydim ki insanlar beni parmakla gösteriyordu. Ooo Ayhan’a bak Ayhan’a. O zaman rahmetli Ayhan vardı. Bana lakabını vermişti Doksan Dört filan. Ve memurlar beni aradığı zaman,

Gayrettepe'sinden tut, Beşiktaş'ından tut. Diyarbakırlı Ayhan, Diyarbakırlı Ayhan diyorlardı” (39).

Devletin sosyal adalet yönünün zayıflamasıyla birlikte kişilerin hukuka ve adalete olan inançları zayıflamakta ve kendi hukuk kurallarını oluşturma süreci başlamaktadır. Bu noktada hükümlülerin çocukluk ve gençlik dönemlerinde gasp ve yaralama suçlarını sık sık işledikleri, kendi sorunlarını kendi yöntemlerini kullanmak yoluyla çözdükleri görülmüştür.

3. 3. 3. İlk suçlar

Hükümlülerin ilk suç deneyimlerine bakıldığında, başlangıçta küçük hırsızlıklar yaptıkları, zamanla daha büyük hırsızlıklara geçiş yaptıkları görülmüştür. Hükümlülerin ifadelerinden, başlangıç suçları olarak araba teybi çalma, bisiklet çalma, motosiklet çalma, araba çalma, evden hırsızlık gibi suçlar sayılabilir. Bir hükümlü hırsızlığa yöneldikten sonra ortaya çıkan ilişki ağını şu şekilde ifade etmektedir:

“Bu işler kademe kademedir. İlk önce araba teybi çalıyorsun. Araba teybi çalan adam bali içer yani, ne içer başka... İçki yok hiçbir şey yok. Bir de çocuksun, ne yapacaksın o işleri yapıyorsun. Çaldığını birilerine götürüyorsun, dolayısıyla birileriyle tanışmış oluyorsun. Tanıştığın adam da senden büyük, senden yararlanacak ama sen bilmiyorsun ki o adamın amacı ne? Götür getir, adam sana öğretiyor uyuşturucuyu, görüyorsun. Bu sefer telefon işine başlıyorsun, bu sefer adam sana başka işler öğretiyor. Gel diyor, sen hızlısın sana araba çalmayı öğreteyim. Araba çalıyorsun yanına iki tane kapkaççı veriyor. Bu sefer onu yapıyorsun” (32).

Hükümlülerin bu güne kadar **kademe kademe pek çok suçu işlediği** görülmüştür. Bir hükümlü şimdiye kadar işlediği suçları şu şekilde ifade etmiştir:

“Kadın satmak hariç bütün suçları işlemiş olabilirim. Bir de cinayet hariç” (15).

Hükümlünün bir suçtan diğerine geçişte **cezaevi deneyiminin** ve **edindiği yeni çevrenin** büyük rolü vardır. Cezaevinde hükümlülerin, suç üzerine bir çeşit eğitim aldıkları ve her seferinde daha çok para elde edebilecekleri suç türlerini öğrendikleri ve dışarı çıktıklarında da bu bilgileri uyguladıkları anlaşılmıştır.

“Araba çalan adam, kapkaç bilmez. Ama geliyor burada öğreniyor. Derken çıkıyorlar, araba çalmayı bilen adam gidiyor kapkaçta dönüyor. Kapkaçtan geliyorlar buraya, bu sefer ev soymaya başlıyorlar, burada onu öğreniyorlar. İlk defa düşmüş kişi önce perişan oluyor, sonra uzman olup çıkıyor. Benden iyi biliyorlar yani” (11).

“Bunlar zaten bu işi çıkartanlar, bu şahıslar. İstanbul’da olan olayların yüzde doksanında, kişi ilk defa suç işliyor ve cezaevine giriyor. Hasbelkader ufak da olsa, içerde zaten her şeyi öğreniyor. İnceliklerini öğreniyor. Adam çıktıktan sonra... Mesela bizim burada şöyle bir şey var. Adam ufak bir şeyden geldiği zaman durmadan dürtüklerler. Üstüne üstüne giderler, boş işlerle uğraşma, büyük yap, şöyle yap, böyle yap. Yani onlar kapkaç yapıyorsa, bayandan sokak arasında kapıyorsa, ona hemen verecekleri ilk tavsiye, git işte yapıyorsan bankalardan yap, bize olduğu gibi. Bu gidecek öyle yapacak, eninde sonunda bizim gibi büyük bir cezaya bağlayacak” (18).

Hükümlülerin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, ceza adalet sistemi içerisinde ceza infaz kurumları, hükümlülerin ıslah oldukları yerler olmaktan çok, onların farklı suçları da öğrenebilecekleri bir tür eğitim evi görevi görmektedir. Hükümlüler arasında bir iletişim ortamı, “gayrimeşru âlemde” yeni bilgilere ulaşma yeri olarak görülmektedir.

“Cezaevi, nasıl derler, üniversitenin ilk başlangıç dönemleri olur ya, benim için aynı, o şekil yani. Cezaevi benim için bir yaşam okulu... Hocam sübyana ilk araba çalmaktan girdim. Çıkarken dükkân patlatmayı, kilit kırmayı öğrendim. Cezaevinde ondan sonra kasa patlatmayı öğrendim. Çelik kasalar var ya onları yani hep cezaevlerinde öğrendim. İlk araba

çalma suçundan girdim doksan dörtte çıktığımda dükkân patlatmaydı, kasaydı falan...”(48).

Hükümlülerin tamamına yakını ön ergenlikten itibaren suça yönelmişlerdir. İlk tutuklanma ve savcı ya da hâkim karşısına çıkarılma hikâyelerinde anlaşılmaktadır ki bu kişiler ceza ehliyeti taşıyana kadar her defasında serbest bırakılmıştır. Çocuk yaşta yakalandıktan sonra serbest bırakılmaları bu durumun hep bu şekilde sürüp gideceği şeklinde bir algı geliştirmelerine neden olmuştur. Aykırı Güçlendirme Kuramını destekler nitelikte çıkan bu sonuçlara göre hükümlüler yaptıkları suç davranışı sonucunda serbest bırakılarak davranışları pekiştirilmiştir. Hükümlülerin suç davranışı sonrası serbest bırakılmaları ve arkadaş çevresi tarafından yaptığı davranışın takdir edilmesi de davranışın tekrarlanmasına neden olmuştur.

“Araba çalmıştık arkadaşlarımızla beraber, iki tane araba çalmıştık, ikisinden de yakalandık. Çocuk Mahkemesine gittik. Çocuk Mahkemesinde bir tane şey vardı. Hâkim vardı oturtuyordu. Bize akıl veriyordu hep, yapmayın etmeyin. Ben de diyordum ki bunlar ne biçim adamlar yani. Bizi yakalıyorlar, bırakıyorlar diyordum. Oh diyordum. Ne güzel diyordum. Yapalım diyordum. Adam beni çağırıyordu, hepimiz öyleyiz, sırf bana değil, çağırıyordu, oturuyorduk aynı böyle, bir de o daha yakınımızda yani, daha yakınımıza yanımıza oturuyordu, elimizi de tutuyordu böyle. Konuşuyordu bize akıl veriyordu”(33).

Hükümlüler, çocukluk döneminde işledikleri suçlardan dolayı mahkeme ya da savcılık tarafından cezai ehliyetlerinin olmayışı ya da cezanın ertelenmesi gibi durumlarda serbest bırakılmalarını “beraat etme” olarak algılamışlardır. Bunun yanında işledikleri suçlardan dolayı para cezası alan çocukların da bu durumu önemsemedikleri ve işledikleri suçun sonuçlarının farkında olmadıkları gözlenmiştir. Yöneldiği suç dolayısıyla hiçbir müdahale ile karşılaşmayan çocuk, yaptığı davranışın doğru olmadığını düşünmemektedir. Yukarıdaki ifadeden de anlaşılmaktadır ki hükümlüler, çocukluk döneminde yaptıkları davranışın doğru olmadığını algılayamamaktadırlar. Bu durum, çocukların suça yöneldiklerinde, doğru müdahalelere olan gereksinimi gündeme getirmektedir. Bu müdahale, onların cezalandırılması yerine, onların bireysel

gereksinim ve sorunlarını karşılayan ve yaptıkları iş, kendileri ve çevreleriyle ilgili farkındalıklarını artırıcı yönde olmalıdır. Yaptığı davranışın yanlış olduğunu algılayamama durumu, suça yönelen çocuklar üzerine yapılan başka çalışmalarda da ortaya çıkmıştır (Baykara Acar, 2004; Cankurtaran Öntaş, 2004; Ümit 2007).

Gençlik suçluluğu alanındaki verilere göre, gençlik suçluluğu genellikle hafif suçlarda (market hırsızlığı, hafif yaralama, mala zarar verme vb) yoğunluk göstermektedir ve bu suçlar genellikle “normal” kabul edilmeli ve gençlerin yaşına özgü değerlendirilmelidir (Riekenbrauk 2005: 18).

3. 3. 4. Cezaevi ile Tanışma

Suçta yönelme ve cezaevi deneyi arasında geçen süreçte, hükümlülerin yavaş yavaş suç davranışını kendi içinde meşrulaştırdığı görülmektedir. Suç davranışının tekrarlanması ve pekişmesinden bir süre sonra hükümlü, ceza infaz sistemiyle tanışmıştır. Kendi aralarında, çocukluk döneminde buldukları ıslahevi sisteminde kaldıkları yeri “sübyan koğuşu” ya da “sübyanda” olarak tanımlarken, yetişkinlik döneminde kaldıkları yeri ise “cezaevi” olarak tanımlamışlardır. Hükümlüler çocukluk döneminde, cezaevinin nasıl bir yer olduğunu ve ne tür deneyimler yaşayacaklarını tahmin bile edemediklerini belirtmişlerdir:

“On iki, on üç o civardaydım. Soyunma odalarından cüzdan çalıyorduk, yakalandık. Ondan sonra Büyük Ada’ya götürdüler. Orada tutukladılar. Bayrampaşa’ya gittik. Ben de cezaevinin ne olduğunu bilmiyorum, diyorum acaba bizi şeye mi götürecekler, hani bir kömürlük gibi bir yer hayal ediyorum. Cezalandırılınca kapatılır ya bir yere. Öyle hayal ediyordum. Götürüyorlardı, dolaştırıyorlardı ya, bende diyordum acaba merdivenin altında mı? Böyle düşünüyordum. Ondan sonra cezaevine girdik, öğrendik artık. Cezaevine gir çık arkası geldi” (24).

Hükümlüler çocukluk döneminde tutuklandıktan sonra, tutukevine ya da cezaevlerinin yetişkin ya da çocuk bölümlerine yerleştirilmektedir. Hükümlüler, özellikle çocukluk döneminde kaldıkları “sübyan koğuşlarını” çok olumlu anımsamamaktadırlar. Çocukluk

döneminde bu koşullarda kalan kişilerin, çok fazla saldırgan olduğunu, yetişkinlik döneminde ise kaldıkları koşullarda daha rahat ettiklerini ifade etmişlerdir. Hükümlüler sübyan koğuşunda yaşadıkları deneyimleri şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Cezaevinde çok şey yaşadım, çok şey öğrendim. İnsanın bi iç yüzü bi dış yüzü vardır, onu öğrendim. İnsanın yüzüne bakayım hemen iç yüzünü, dış yüzünü çözerim. Anlattım ya sübyanda ben çok dayak yedim. İlk girdiğimde ne bileyim dövüyorlardı işte. Sonra ben de dövmeye başladım. İnsan bir şeyi gördüğü zaman,, ilk defa diyor ki Allah Allah olmaması gereken bir şey. Ama sonra bu beni dövdü, sıra bende, ben onu döveceğim. Gün gelir sen de öcünü alırsın” (20).

“Burada oturduğunu, kalktığını her şeyini biliyorsun, sübyan koğuşunda hiçbir şeyi bilmiyorsun. Zaten ufaksın, uzun eşek oynuyorsun. Ne bileyim ona benzer şeyler oynuyorsun. Ne bileyim hep oyun oynuyorsun” (41).

Çok küçük yaşta cezaevi yaşantısıyla tanışan hükümlüler, o dönemlerde ıslahevlerini veya sübyan koğuşlarını bir eğitim evi olarak gördüklerini, basit bir suçtan bile girse, bir gencin kısa bir süre içerisinde her türlü suçu öğrendiğini ifade etmişlerdir:

“Hiçbir şey kazanmadık, daha çok hırslandırdı bizi cezaevi. Hasbelkader bir motor çalan insan da var, kuru fasulye çalan da. Bizim tabirimizle pis hırsız. Onu kimse yanına koymaz. Ama bakar tipine, şekline, şimaline düzgün. Bakırköy’e, Zeytinburnu’na Merter’e falan girdiği zaman dikkat çekmez. Şekil olarak düzgün. Tamam suçu telefon, motor, fasulye, ne yapar? Gel bakalım oğlum ne yaptın, bunu yaptım. Ne o oğlum bunu yaptın ne oldu, dükkânın var mı yok. Paran var mı yok. Al oğlum sana, para var, ortam var, her türlü şekil var. Çocuk ister istemez haa diyo. Çıkarken mesela adres verilir bi git dükkâna otur. Böyledir, şöyledir. Gittiğin yerde bu şekil hareket et, geldiğinde bu şekil hareket et. Aman ha hiç kimse şey olmasın. Büyüğüün geldiği zaman saygı göster, budur, şudur, falandır filandır. Derken ne oluyo, 15 gün küçük bir eğitim gördükten sonra caddeye sal gitsin. Temiz girdiği zaman, profesyonel bir şekilde çıkar yani. Yani adamı buraya

cezaevine atması sorun değil ki attığı zaman 50 tane yamyamın içine düşüyor çocuk” (22).

Çok küçük yaşta tanıştığı kişiler ve katıldığı gruplar yardımıyla daha büyük suçları öğrenen hükümlüler “gayrimeşru âlem”in kurallarını, örseleyici yaşam deneyimleriyle içselleştirmişlerdir. Bu âlemin kurallarından biri ayakta kalmak ve kendini ezdirmemektir. Ezile ezile ezmeyi öğrenene hükümlülerin, bir süre sonra kendilerine ait bir gruplarının olduğu görülmüştür:

“Ben o zaman, on altı falan vardım. Çünkü çocuk koğuşuna verdiler beni. Orada tabi değişik insanlarla, çocuklarla tanıştım. İşte biri arabayı patlatıyor, işte biri camdan çıkıyor, evi soyuyor, işte biri arkasından adama yaklaşıyor, bacağına bıçağı vuruyor düşürüyor. Yüzünü göstermeden parasını alıyor gidiyor. Hepsini öğreniyoruz. Tabi bunları da öğrendik. Tabi bu sefer benim öbürlerine gereksinimim de kalmadı. Artık işi öğrendim ya, artık beni kandıramayacaklar. Çıktım bunlardan ayrıldım. Bu sefer onların bana verdiği psikolojiyi ben mahalledeki çocuklara yapmaya başladım. Çocukları aldım yanıma. Ev tuttum. Mahalleden on beş tane çocuk aldım yanıma, iki tane bekâr evi tuttum. Kendi mahallemizin çocukları yani, mahalle arkadaşlarımız, çalışmıyorlar. Biraz asiler, eve gidip gelmiyorlar. Tabi ailelerinden kaynaklanıyor. Benim babam gibi, dövüldükleri zaman evden kaçırıyor çocukları. Ben bunlara yaptırmaya başladım bu sefer, tabi bana abi diyorlar, şöyle diyorlar, böyle diyorlar, ben daha da kabarıyorum. Ben adam vurmaya başladım. Ben bu sefer esnafları koparmaya başladım. Bu sefer etrafım çoğaldı. Ben bir baktım ki mahallenin yarısı bana getiriyor. Tabi polisler peşimde yakalıyorlar buluyorlar beni, ben onlarla çatışıyorum. Onlar benimle çatışıyor. O şekilde daha büyük insanlarla tanıştık bu sefer, ismimiz yayıldı. Bu sefer çarşıya kadar gitti. Çarşının tetikçileriyle, babalarıyla, üç kâğıt atanlarıyla...” (51).

Hükümlülerin büyük bir bölümünün suç kariyerlerinde hırsızlık gibi suçlar, ilk basamak suçlar olarak görülmekte ve zaman içerisinde bu tip suçlar basit bir suç olarak kabul edilmekte ve yaralama ve adam öldürme suçlarına yönelinmektedir.

Çok küçük yaştan itibaren cezaevi ya da tutukeviyle tanışan hükümlülerin, daha büyük yaşta suç dünyasına adım atanlara göre çok daha acımasız oldukları ifade edilmektedir. Hükümlülerin çok küçük yaştan itibaren sevgisiz ve şiddet kurallarının geçerli olduğu bir ortamda yetişmelerinin, ileri dönemlerde geçirilen yaşam deneyiminin bir yansıması olarak acımasızlığı geliştirdikleri düşünülmektedir:

“Bu sefer hiç kurtuluşun yok, sübyan yatan adamlar var ya çekirdekten yetişme yani. Cezaevinde de o tür insanlara, mesela kabadayı tabir ettiğimiz insanlara, mesela bir Sedat Peker’miş mesela bir Mehmet Göymen’miş, rastlıyorsun. Bu tür insanlar çok sever sübyandan geçen insanları. Daha kıyııcı olurlar, acımasız olurlar bize nazaran. Bizim bırakma şansızımız, merhamet duygumuz var. Onları tamamen körelmiş çocukken” (32).

Dikkati çeken bir başka bulgu ise özellikle Karadeniz kökenli hükümlülerin, çocukluk dönemlerinde, aileleri tarafından, suça yönelmelerini önlemek ve buldukları çevreden uzaklaştırmak amacıyla köylerine gönderilmeleridir. Köyde bir süre kalan hükümlülerin, şehir yaşamını çok özledikleri ve kaçma denemelerinde buldukları fakat tekrar aileleri tarafından köylerine getirildikleri öğrenilmiştir. Bir süre sonra tekrar İstanbul’a dönen hükümlüler ise, bir süreliğine suç ortamından yalıtılmış olsalar da, kentteki suç ortamından tümüyle uzaklaşamadıkları için suça tekrar yönelmişlerdir. Ülkemizde çocuğun suçtan uzaklaşmasına yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin eksikliği, ailelerin kendi olanakları doğrultusunda önlem almalarına neden olmuştur.

3. 3. 5. Kapkaç Deneyimi

Görüşmeler sırasında kapkaç deneyimiyle ilgili olarak, hükümlülerin kapkaç suçunu işlemiş olmaktan rahatsızlık duymaları dikkati çekmiştir. Hükümlüler, kapkaç suçunu son dönemde pek çok kişinin yaptığını ve bu nedenle de çok fazla ölümlerin ve yaralanmaların olduğunu ifade etmektedirler. Ölüm ve yaralanmalardan dolayı toplumun bu suça yönelik tepkisi hükümlülere de yansımıştır. Görüşmelerde kapkaç ile ilgili bölüme gelindiğinde hükümlülerin tamamına yakını söze “ben kimseyi yaralamadım” şeklinde başlamıştır. Bir grup hükümlü daha önceleri kapkaç yaptıklarını fakat artık bu suçu işlemediklerini ifade ederken, son dönemde yaşanan ölümlere ve yaralama

olaylarına karşı çok tepkili olduklarını, bu nedenle de artık kapkaç yapmayacaklarını belirtmektedirler. Toplumda korku yaratan bir suç türü olan kapkaç suçunu işleyen kişilerin, Ahlaki Panik kuramında da belirtildiği gibi “halk şeytanları (folk devils)” olarak görülmeye başlandığı düşünülebilir. Bu suçu işleyenlerin, hükümlüler arasında da kabul görmediği, dışlandığı ifade edilmektedir. Türkiye’de bugün kapkaç suçu Ahlaki Panik Kuramında belirtilen “düşmanlık” aşamasına gelmiş görünmektedir. Toplumda, bu kişilere karşı düşmanlık duygusu oluşmuş ve bu duygunun etkisiyle cezaevi kültüründe de “biz ve onlar” biçiminde bölünmeye yol açmıştır. Görüşmelere başlarken “ben kimseye zarar vermedim” şeklindeki ifadeler, bu suçu işlerken mağdurlara zarar verenlerden kendilerini ayırt etme çabası ve bu davranışı gösteren kişilere karşı toplumda gelişen öfkenin paylaşılması olarak değerlendirilebilir.

Hükümlülerin işledikleri suçlar arasında bulunan kapkaç suçu, hükümlüler arasında istenmeyen bir suç olarak kabul görmeye başlamıştır. Cezasının da artırılmasıyla birlikte hükümlülerin paraya ulaşabilecekleri çok daha risksiz yolları tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Kapkaç suçu nedeniyle kişiye bir zarar verilmesi durumunda bu suçun gasp (yağma) özelliği kazandığı ve cezasının arttığı, hükümlüler arasında son derece iyi bilinmektedir. 2005 yılında TCK’de yapılan değişiklikle, bu suçun daha önce en fazla 3 ay olan cezası yeni düzenlemeyle artırılmıştır. Bu artış nedeniyle hükümlülerin büyük çoğunluğu kapkaçtan dolayı uzun yıllar ceza aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumdan son derece rahatsız olan bir hükümlü öfkesini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir telefon çalıyosun yedi yıl ceza alıyosun. Bir telefonun ne değeri var!! Yazık günah değil mi bu insanı bu kadar yıl içerde tutuyorsun. Telefon yüzünden içeri giren bir insan daha çok kinlenir. İçeride kaldığı yılların öcünü almak için türlü türlü fikirler gelir aklına” (2).

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, hükümlüler arasında kapkaç, kabul edilmek istenmeyen, inkâr edilen bir suç haline gelmiştir. Hükümlülerin bu suçu inkâr etmelerinin bir başka nedeni ise çoğunlukla kadınlara yönelik yapıyor olmasıdır. Erkek egemen bir kültürde, kadının parasına muhtaç olmanın güçsüzlük sayıldığı bir

toplumda, hükümlülerin bir bölümü “kadına yapan acizdir, ben sadece erkeklere kapkaç yapıyordum” diyerek kadına yönelik kapkaç suçu işleyenleri ötekileştirmekte ve onlardan olmadıklarını özellikle ifade etmektedirler:

“Hani işte bizim de annemiz babamız var. Bayanın çantasından kaç para çıkacak yani kapıp kaçıyor. Aciz olmayan bir insan yapmaz” (30).

“Kesinlikle kendime kural koymuştum suç ortaklarımla, bayandan almıyorduk. Bayandan çıkan para da bellidir zaten. Bazı bayanlar var muhasebe işlerine bakarlar, onda yüklü para vardır. O da kesinlikle olmaz. Olursa da çantasını tutmuş çekmişimdir, bırakmazsa bırakırım. Mesela düşme olayı olup gaspa girerse kesinlikle almam yani” (18).

Kadına yönelik kapkaç suçuna yönelik algılamaların değişmesi ile birlikte yaratılan baskının da etkisiyle bazı hükümlüler, kadından kapkaç yapmadıklarını ve insanlara zarar vermediklerini ifade etseler de görüşmenin devamında kadına yönelik olarak da kapkaç yaptıklarını itiraf etmişlerdir:

“Bir keresinde sabah saat 7: 30’du. Bu bende çok özeldir. Mesela o gün, bugünün parasıyla 10 milyon paramız var, sabahleyin geziyoruz, bir bayan gördüm. Makyajı falan var. Eli ayağı düzgün. Giderken onun çantasını kaptık. Çantasından yarım ekmek arası peynir, domates koymuş içine iki tane de otobüs bileti çıktı. Ben orda hayatta onu unutamam. Şok oldum, çantasına 5 milyon para koydum. O zamanın parasıyla tekrar onun yanından geçerken attım bir daha da kesinlikle bayandan... Kesinlikle orda yani annem geldi, yengem geldi gözümün önüne. Bayandan bir daha yapmadım” (18).

Suç kültüründe, basit bir suç olarak kabul edilen kapkaç suçu, başlangıç suçlarından birisi sayılabilir. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinde yoğun olarak yaptıkları kapkaç suçu, zaman içerisinde yerini başka suçlara bırakmıştır. Özellikle yaşı büyük olan hükümlüler, artık kapkaç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun nedenleri arasında yaşın da ilerlemesiyle kıvraklıklarını kaybetmeleri önemli bir yere sahiptir.

Hükümlülerin büyük bir çoğunluğu kapkaç öncesinde arabadan teyp çalmak, bisiklet ve motosiklet çalmak, dükkân hırsızlığı gibi hırsızlıkları öğrendiklerini, daha sonra “gayrimeşru âlemde” moda olması nedeniyle ve arkadaşlarının da teşvikiyle kapkaç yapmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Hükümlüler, ilk kapkaç deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

“İlk motor çaldım, ikinciye kapkaç yaptım, üçüncüye eve girdim, dördüncüye araba çaldım, beşinci yankesicilik yaptım böyle böyle” (20).

“Nasıl mı oldu, ben araba aldım, Ford Eskortları bilirsin. Eskort aldım bir tane geziyorum. Amacım gezmek, çalmak falan değil. Arabayı aldım araba güzeldi. Aldım deyince acayip geliyor size, çaldım. Geziyorum yani, kapkaç yok. Yani benim aklımda kapkaç diye bir şey yok. Hiçbir şey yok. Ve bilmiyorum. Semtte geziyorum. Arabayı yıkamışım, tertemiz yapmışım, gezmeye gidiyorum. Kız arkadaşlarımı alıyorum, onlarla geziyorum ama her şey gezmek. Semtimde gezerken bir arkadaşım vardı. İsmi söylemeye gerek yok şimdi, onu gördüm dedi “ne yapıyorsun?” dedim “sen ne yapıyorsun?” bindi arabaya geziyoruz öyle. “Bu araba kiralık mı?” baktı panellere çalıntı. “Çaldım” dedim. “Gel bu arabayı değerlendirelim” dedi. Dedim “nasıl değerlendireceğiz”. “Kapkaç yapalım”. “Kapkaç ne?” Duydum da bilmiyorum. Dedi “sen söyle ben yaparım”. İyi dedim. Şoförlüğüm iyidir yani kendime de güveniyorum. Neyse gittik ilk işimiz onunla başladı. Bayanın bir tanesi gidiyordu alamadım başta. Yanaş dedi ben giderken, ben yanaştım, çıktı, ondan sonra aldım. Az ilerde bir tane daha aldık. Para çıktı işte çantadan. Elinle koymuş gibi alırsın ya” (34).

Kapkaç yapabilmek için, diğer hırsızlıkları yaparak soğukkanlılık kazanmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Hükümlülerin başlangıç suçlarından birisi olarak tanımladığı kapkaçın yapılabilmesi için acemiliklerinin azalmış olması önemli bir faktördür. Bu nedenle de başlangıç suçları olarak tanımlanan hırsızlık suçlarından sonra ikinci sırada kapkaçın yapılmasının çok daha kolay olduğu düşünülmektedir.

“Bu işi yapmak için pişmek gerek, bir de hızlı olman gerekiyor” (7).

Hükümlülerin kapkaça başlama nedenlerinde öne çıkan en önemli unsur çevrelerindeki arkadaş grupları olmuştur. Hükümlülerin tamamı, arkadaşları kapkaç değil de başka bir suçu yapıyor olsalardı, kendilerinin de hiç kapkaç yapmayacaklarını belirtmişlerdir. Çevrelerinden görülerek öğrenilen bir suç olan kapkaçın diğer suçlardan farkı ise kolay yoldan hızlı bir şekilde paraya ulaşmaktır. Bu suçla ilgili bir diğer kabul ise son dönemde medyada yoğun olarak işlenmesi sonucunda, hükümlülerin kendi çevrelerinde, kapkaçın kolay bir suç olduğuna dair bir inancın gelişmesidir. Hükümlülere göre, bu suç, toplumda kolay bir suç ve paraya hızla ulaşılabilen bir araç olarak algılanmış ve bu nedenle de paraya gereksinimi olan herkes kapkaç yapmaya başlamıştır. Bu suçun kolay bir suç olarak algılanmasıyla birlikte pek çok kişinin kapkaç yaptığı ve insanların zarar görmeye başladığı düşünülmektedir.

“Yayıldı. Bilen bilmeyen zaten herkes yapıyor, ondan sonra insanların canı yanıyor” (23).

“Yine arkadaş yüzünden, biz araba çalıyoduk, kapkaçı bilmezdik. Birisi vardı o hep yaya yapıyordu. Zaten akşam gidiyodu böyle merkezi bir yer var orda, takip ederdi ara sokağa birisi girdi işte kapkaç yapıyodu. Sonra o çocuk yanımıza geldi, güzel para var ben yaparım diye, o öğretti bize, ondan sonra kendim yaptım zaten Yalova otobüslerinde” (5).

Hükümlüler küçük yaşta pek çok suça yöneldikten sonra yine arkadaş çevresinin baskısıyla kapkaça da yönelmiştir.

“Bana yap dedi. İlk yapacağım için de bana yap denilmiş. Veya becerebilecek mi? Şey yapabilecek mi? Ben de dedim ki “ben yapmayayım” dedim. Çekinsem ne olacaktı, arkadaki yapacaktı. Biri yapacaktı. Ben yapmasam, desem ki onlara “ben yapmıyorum”, onlar çantayı alıyorlar, içinden para çıkmış, şimdi bara gidiyorsun, lokantaya gidiyorsun, oraya gidiyorsun, o diskodan bu diskoya gidiyorsun. Ne oluyor o paradan yiyorsun şimdi ben çantayı almadığım zaman, onlar çantayı almadın, diskoya girerken demesinler bana “hayırdır çantayı almadın da peşimizden niye geliyorsun”” (48).

“Biraz para için biraz da kendimizi göstermek için yani. Hani siz yapıyorsunuz ben de yaparım misali” (6).

Hükümlülerin bir gruba dâhil olma isteğiyle ve kendini kanıtlama gereksinimi sonucunda da kapkaç yaptıkları düşünülmektedir. Toplum içerisinde herkesin gözü önünde yapılan bir suç olması nedeniyle hükümlülerin ilk kapkaç deneyimlerinde çok zorlandıkları ve heyecanlandıkları, daha sonra bu duygularını yendikleri ifade edilmiştir.

“İlk yaptığımı korkarak yaptım. Son yaptığımda acımasızlık yaptığımı düşünüyorum artık. Çünkü artık normal bir şey olarak görmeye başladım daha bir şiddet uygulamaya başladım. Biz can vermiyoruz ki can alalım. O dereceye kadar götürdü beni” (37).

Hükümlülerin büyük bir bölümü, ilk kapkaç deneyimlerinde korktuklarını fakat daha sonraki kapkaç deneyimlerinde son derece rahat davrandıklarını belirtmektedirler. Bir grup hükümlü ise kapkaçı ilk olarak meraktan yaptıklarını, bu yolla kendilerini sınadıklarını belirtmişlerdir. Kapkaçın bir güç gösterisi haline geldiği, arkadaş çevresinde de bu suçu yapan kişinin korkusuz ve cesur olduğuna dair bir inancın geliştiği görülmektedir. Bu nedenle de bir grup hükümlü, kapkaçı adrenalin ve kendini kanıtlamak için yaptıklarını belirtmişlerdir. Aykırı Güçlendirme Kuramında da açıklandığı gibi insanlar yapılan davranış hakkında ne kadar olumlu geri bildirim alırlarsa o tür davranışlarda bulunmaları da sıklaşır. Burada da arkadaşlar arasında bir güç gösterisi ve kendini sınamanın bir yolu olarak görülen kapkaç suçu, aynı zamanda gruba kabul edilme ve grup içinde nüfuz sahibi olmayı da beraberinde getirmiştir :

“O zaman param vardı, evim var, elbisem var, her şeyim var, yani gereksinimim yoktu. Zevkine yaptım diyebilirim. Ama şu an en son yaptığımı para için çünkü otelde yatacağın para lazım, elbise falan lazım” (51).

“O zamanda, mesela kanımız kayıyor, mesela para bulma hevesi çok. Biz parayı buluyorduk, ben zevkine yine eşofmanlarımı, giyiyordum yine kapkaçta gidiyordum. Valla yine kapkaçta gidiyordum. Zeytinburnu komple peşime takılıyordu yine de yakalayamıyordu. Zevkine yani” (17).

Son dönemde giderek artan yaralama ve ölümlerle sonuçlanan kapkaç olaylarının nedeninin, madde kullanımını ifade eden hükümlüler, özellikle Ecstasy, Roche (roş) gibi kimyasalların kişiye cesaret verdiğini ve bu sayede kalabalık bir sokakta herkesin gözü önünde kapkaç yapabildiklerini belirtmektedirler.

Hükümlülerin bir bölümü kapkaç sırasında madde kullanırken, bir bölümü kapkaç sırasında kesinlikle madde kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Kapkaç yaparken madde kullanmayan hükümlüler, kapkaç suçunu işledikten sonra madde kullandıklarını, bu suçu bilinçleri yerindeyken yaptıklarını ifade etmişlerdir.

“Hani bazısı vardır, haptı atar, gider, gezer yani, dilediğini yapar. Ben de hayatta o şekilde gitmem yani. Bilincimi körelterek hiçbir yere gitmem yani. Bir yudum içki bile içtiğim zaman yine gitmem” (30).

“Onun aklına bir şey gelmiyor. Bali içtikten sonra az önce de bir şey dedim ya haptı attığı zaman adam on kişi de, ordu da olsa karşıdaki gider savaşırsın, o an aklına bir şey gelmez. Bilmiyorum nasıl bir şeyse...Hiçbir şey etkilemiyordu, yapıyorduk, kaçıyorduk. Herkes duruyordu” (31).

Madde kullanarak kapkaç yapanların, olay sonrasında, yakalama veya linç durumunda madde kullandıkları için hiçbir şey anımsamadıkları ifade edilmiştir. Toplumun tepkisini bastırma yolu olarak da kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler, hükümlülerin rahatlama için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu maddeler içerisinde en çok öne çıkan ise Ecstasy ve Roche (roş) gibi sentetik kimyasal içerikli maddelerdir:

“Roş’u attıktan sonra yakalansan, epeyce bir zaman yediğin o dayağı belki de anımsamazsın” (20).

İfadeden de anlaşıldığı üzere, hükümlüler arasında suç işlerken ve olası yakalanma durumlarına karşı, yaşadıkları korkuları bastırma için bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını çok yaygındır.

“O eksi (Ecstasy) içince, hani diyelim beş yüz kişi mi var gözünün önünde, sen at iki üç tane eks, arkasından bir tane de absolit ver, iç, hani bilmiyorum, hani kim olursa olsun alırsın yani...Yeter ki kafaya koy yani veya o anda çaresiz, üstünde de yoksa alır, yani alır, belki yakalansa da cezaevine girse de orada öldürseler de onu anlamaz yani, onu yapar” (42).

Hükümlüler arasında suç işleme konusundan oluşan “jargon” dikkati çekmektedir. Hükümlüler gayrimeşru ilişkileri “yolunu bulmak”, “yoluna gitmek” olarak tanımlarken, kendi aralarında oluşturdukları grupları ise “tayfa” olarak ifade etmektedirler.

Kapkaç suçu bir ya da daha fazla kişi ile birlikte gerçekleştirilen bir suç türüdür. Eylemi gerçekleştiren bir kişi iken, sürece yardımcı olan en az bir kişi daha vardır. Kapkaç suçunu işlerken hükümlülerin büyük bir bölümü, yanlarında en az bir kişinin daha olduğunu, çok az hükümlü ise kapkaçı tek başına yaptığını belirtmiştir.

Kendi aralarında bir iş bölümünün olduğunu ifade eden hükümlüler, bir kişinin doğrudan kapkaçı yaptığını ve bu kişiye “bulucu” denildiğini, olayı gözleyen kişiye “gözcü/erkete/kollayıcı” denildiğini, olayın mağduruna ise “enayi” denildiğini ifade etmiştir. Bu kodlamalara ek olarak kimliklerini saklamak için bütün grup üyelerine isimle seslenmek yerine “Ayan” dendiği, bunun yanı sıra kendi aralarında geliştirdikleri ve “kuş dili” olarak tanımladıkları bir iletişim yönteminin de olduğu görülmektedir.

“İsim kullanmayız biz. Bana X demezler. Bana Şipşak diyorlar, öbürüne de Döşemeci diyorlar, öbürüne Keke diyorlar, isim yok” (48).

“Mesela biz böyle oturuyoruz, sizin çantanızı alacağız. Siz anlamadığınız için o bana söyler “tayıçan ensela” karşı taraf anlamaz. Mesela “lefonte ensela” telefonu sen al “ensela itki emboriyo” o şekilde sizde bizi dinliyorsunuz ama anlamıyorsunuz.” (40).

Kendi aralarında bir iletişim dili de geliştiren hükümlüler, bu suçu yapacak kişinin bazı özellikleri olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Her yaşa uygun bir suç olmadığını, yaşı

büyük olan birinin kapkaç yapamayacağını, yaşı çok küçük olan birisinin de dolandırıcılık yapamayacağını belirtmektedirler.

“Kırk beş yaşındaki adamla yirmi altı yaşındaki adamı kıyaslayamazsın. O adam koşar yüz metre, o adam koşar bin metre” (31).

“Kapkaçı yapacak kişinin kendine güveni olacak, yaşamasını sevecek, problemlili insanlar olacak, biraz hiperaktif olacak, hiç kimseye acımayacak” (19).

“Bu işi yapan insanın bence gaddar olması gerekiyor. Vicdan bu işte olmaz. Olursa kaybedersin. Başta vicdanın olmaması lazım. Gözünün kara olması lazım. Hani birisi bir şey dediği zaman, onu çekinmeden yapabilmen lazım, hani bu şekil” (37).

Kapkaç suçu yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere hız ve kıvraklık gerektiren bir suç türüdür. Bu nedenle yaşı büyük bir önemi vardır. Kalabalık bir ortamda pek çok kişinin gözü önünde işleniyor olması da bu işi yapacak kişinin cesaretli olmasını gerektirmektedir. Görüşmeler sırasında dikkati çeken bir konu ise hükümlülerin kapkaçı işleyen kişinin vicdanının olmaması gerektiğiyle ilgili tanımıdır. Cesaret ve bunun yanı sıra acımasız olunması gerektiği, topluma meydan okuma anlamına da gelebilir.

Hükümlülerin mağdura ilişkin düşüncelerinde ise daha çok mağduru suçlayan ifadelere rastlanmıştır. Kendi aralarında “enayi” olarak tanımlanan kurbanın, kendisine kapkaç yapılması için her türlü koşulu hazırladığı, elindeki çantayı çok iyi tutmadığı, elinden düşecekmiş gibi salladığı, eğer telefon kullanıyorsa ulu orta telefonunu elinde taşıdığı, yol kenarından yürüyorsa da çantasını yol hizasındaki omzuna taktığını ifade etmektedirler. Bu noktada, savunma mekanizmalarından mantığa bürümeyi kullanan hükümlülerin, bu tür davranışlar gösteren mağdurun bu davranışı hak ettiğine dair bir düşünce sistemi ile olayı meşrulaştırdığı, kendi üzerine yüklenen “vicdani” sorumluluktan uzaklaşmaya çalıştığı düşünülmektedir.

“Öyle ufak çantalar çıktı son zamanlarda. Böyle eline almış sallıyor. O bana öyle, ne diyor gibi geliyordu, yanlış anlamayın ama “gel ben buradayım, sallıyorum gel al”. Karşıdaki bu tür düşünceler içerisinde olan bir insan, o işi düşünmese bile gördüğü zaman içine şeytanlık düşer” (36).

“Bir de benim bunları yapmamın büyük nedeni telefon oldu. Nasıl telefon sebebi, gidiyorum böyle, tamam benim de telefonum var, bir çağrı atıyor, telefonunu açıyor, birisine çağrı atıyor, cebine koyuyor. Bir adım atıyor, tık telefonunu alıyor, saatine bakıyor, ben de öyle olduğu zaman çok uyuz oluyordum. Sırf telefon çalmasaydım, hani özellikle telefon topluyordum ben. Sırf bu yüzden ama... Madem senin telefonun var, ararsın birisini koyarsın cebine, bir adım at saatine bak, bir adım at aç telefon birisine, telefon aç, zırt pırt her adımda telefona bakmak istiyor” (37).

Hükümlülerin bir bölümü kapkaç yapacakları kişinin dış görünüşüne, taşıdığı çantaya dikkat ettiklerini belirtirken, bir bölümü ise bu tür özelliklere hiç dikkat etmediklerini, o anlık gereksinimlere göre kapkaç yaptıklarını belirtmişlerdir.

“Takip ediyorduk, kim olursa olsun şansımıza geliyordu. Herhangi bir an birden aklımıza geliyor. Mesela parasız kaldık, bali de bitti. Mecbur kalıyorduk. Gidiyorduk, bakıyorduk bir tanesi geçiyordu, altımızda motor varsa motorla yapıyorduk. Yoksa böyle kapkaç yapıyorduk kendimize, kaçıyorduk gidiyorduk. Issız bir yere saklanıyorduk, o arıyordu bulamıyordu, çıkıyorduk oradan” (35).

Hükümlüler kapkaç yapacakları kişinin hamile olması, yanında çocuğunun olması, kişinin çok yaşlı olması durumunda kapkaç yapmaktan vazgeçtiklerini belirtmişlerdir.

“Ben öyle almıyordum, mesela hamile oluyordu almıyordum. Yanında çocuk oluyordu, kesinlikle... Genç olacak, şöyle takacak, normal yürüyor, elinde tutacak ki hiçbir zarar vermeden aldığı zaman olay bırakacak yani” (32).

Hükümlüler, mağdurun çok zengin olması durumunda rahatlıkla kapkaç yaptıklarını ifade etmişlerdir.

“O nasıl yapmış diyordum. Mesela doğduğunda böyle zengin mi geliyor dünyaya diyordum. Bunlar hiç sıkıntı çekmiyor mu benim gibi diyordum. Ondan sonra dediğim gibi bir tane 4x4 veya Cherokee gördüğüm zaman bir tane sürücü mesela, çantasını göreyim koltuğun üstünde hemen yapışırım ışıklarda. İçinde bir tane böyle bilgisayar çantası göreyim koltuğun üstünde hemen yapışır alırım. Birde şunu düşünüyorum. Yüz milyarlık jipin üstünde bu bilgisayarsa, üç yüz, beş yüz milyon da para vardır. Üç beş milyarda öyle eder diye düşünüyorum. Hem ona koymaz o kadar zenginliğin içinde” (58).

Zenginden almanın o kişiye bir zarar getirmeyeceğine inanan hükümlüler, böylece yaptıkları davranışı da kendilerince meşrulaştırmaktadırlar. Sykes ve Matza'nın geliştirdiği Nötrleştirme Kuramında var olan “Nötrleştirme Tekniklerini” destekleyen bu verilerde, hükümlü, yaptığı işin “gayrimeşru” olduğunu fakat “gayriahlaki” olmadığını ifade ederek davranışını meşrulaştırmaktadır (Sykes ve Matza, 1962: 56-57).

Kapkaç yaparken hükümlüler, korku ve heyecan yaşadıklarını, kapkaçtan sonra eğer çok para bulmuş iseler mutlu olduklarını ifade etmişlerdir.

“Macerasına, yani koşmak, adrenalin. Orada insanları peşinden koşturmak çok zevklidir. Ara sokaklara dalıyorsun falan. Yani şey gibi, film gibi aslında” (30).

Kapkaç eylemi gerçekleşikten sonra mağdura yönelik hiçbir duygu taşımayan hükümlüler, cezaevine girdikten sonra yaptıklarını düşünmeye başladıklarını ifade etmektedirler.

“Dışarıda düşünmüyorsun ama cezaevinde düşünecek zamanın çok, devamlı düşünmüyorsun. Ben bazen düşünüyorum, mesela bu işler bittikten sonra yatakta düşünüyorum. Benim bacım da olabilirdi, ailem de olabilirdi,

annem de olabilirdi diyorum, kafayı yiyorum. Çıkmaza giriyorum yani. Acaba diyorum ben ne yapardım. Şimdi evdeyim mesela oturuyorum. Ablanın çantasını çalmışlar, yerde sürüklemişler, kolu kırılmış diye bana bir haber gelse” (34).

“O günleri düşünürsek, ben kişilerin kesinlikle bir zarar gördüğünü düşünmezdim. Para olsun da nasıl olursa olsun. Ama şimdi çok değişik. Şimdi mesela düşünüyorum, 20 milyar para aldık, o adam muhasebeciyse, aylığından keserlerse, çok düşünüyorum ya” (18).

Tüm bu süreçler içerisinde hükümlüler kapkaç eyleminin mağdura ya hiç zarar vermediğini ya da sadece fiziksel bir zarar verdiğini düşünmektedir. Mağdura fiziksel bir zarar verilmesi durumunda kapkaç suçu, gasp suçuna göre cezalandırılmaktadır. Bu nedenle de hükümlüler suçu işlerken bu tür bir zarar vermekten kaçınmaktadır. Mağdura yönelik düşünceleri öğrenilmek istendiğinde ilk söylenen “ben kimseye zarar vermek istemedim” olmuştur. Burada zarar kavramının sadece fiziksel zarar olarak kodlandığı anlaşılmaktadır.

“İnsan yaparken kör oluyor zaten. Duygusal olan insan onu yapmaz zaten” (24).

“Oluyor, kişiye zarar verdiğimiz oluyordu. Nasıl oluyordu, çantayı alıyorduk, bırakmıyordu, yere düşüyordu kadın. Ondan zarar veriyorduk yani. Başka bir zararımız olmuyordu” (27).

Hükümlülerin büyük bir bölümü, kapkaç yaptıktan sonra elde ettikleri parayla, önce kendilerine güzel kıyafet aldıklarını, daha sonra kız arkadaşlarıyla disko, bar gibi eğlence mekânlarına gittiklerini, uyuşturucu madde aldıklarını ve kapkaçtan elde ettikleri parayı çok kısa bir sürede bitirdiklerini ifade etmektedirler. Zamanlarının büyük bir bölümünü madde kullanımı ve eğlence mekânlarında geçirmektedirler.

“Ne bileyim ben, cezaevine girmeden önce, son zamanlarda zengin bir insan gibi yaşıyordum zaten, benim ailem, kesinlikle, benim eve getirdiğim

ne bir elmayı yedi, ne bir portakalı yedi. Bir şey getirme diyordu bana, bir şey getirdiğim zaman babam, balkondan fırlatıyordu. Bazen bıçak çektiği oluyordu. Keserim diyordu. Sen kimsin oğlum diyordu, biz mi seni dünyaya getirdik. Kızıyordular. Yaptık işte, yanlışmış işte, ne bileyim Hocam” (32).

“Para çıkmışsa eğer tek düşüncem var, hemen gideyim, biraz eğleneyim, biraz kafamı dağıtayım. Direk hani düşüncen eğlenmek oluyor, kız oluyor. Eğlence olur, bu yönlü şeyler düşünürsün. Çıkmayınca, lan diyorsun, şansuma bak falan, keşke almasaydın diyebildiğin de oluyor yani. Bazen de diyorsun ki iyi olmuş boşver diyorsun atıyorsun çantasını” (37).

“İlk günde hamama gidiyoruz, yıkıyoruz, işte ne bileyim ortama takılıyor. Ortama takıldığımız an, mesela o seksen milyon veriyor, o seksen milyon veriyor, dört kişi, beş kişi, işte alıyor, işte yüz milyon, esrarımızı, ne bileyim viskimizi alıyor, içiyor. Günlük yaşam. Bu pozisyonda gitmeye çalışıyoruz” (39).

Hükümlülerin kapkaç yoluyla elde ettikleri paradan bir an önce kurtulmak istercesine, çok kısa bir sürede parayı harcadıkları anlaşılmaktadır. Günü birlik yaşayan hükümlüler, paranın her zaman geleceğine inanmaktadır. Görüşmeler sırasında dikkati çeken bir diğer bulgu ise hükümlünün çok para bulması durumunda, çevresindeki yoksul ve gereksinimi olanlara para dağıtmalarıdır.

“O gün parayı dağıtıyorduk. Valla dağıtıyorduk. Dilenciye, ne bileyim otuz, kırk, elli dağıtıyorduk. Ona veriyorduk, herkese dağıtıyorduk parayı” (40).

Hükümlüler yaptıkları eylemi kabul edilebilir bir duygu durumuna çevirmek için, daha çok mağdurun bu davranışı hak ettiğini düşünmektedirler. Araştırma verileri Matza ve Sykes’in oluşturduğu “Nötrleştirme Teknikleri” içerisinde üçüncü aşamayı destekler niteliktedir. Hükümlü, mağdurun varlığını inkar ederek suçlu davranıştan zarar gören kişinin masum olmadığını, bu davranışı hak ettiğini ve adaletin yerini bulduğunu düşünmektedir. Böylece kendilerinin, bu dünyada kötülerin karşısına çıkan kişiyi temsil ettiklerine inanmakta ve durumu rasyonize etmektedirler.

“Ben o zamanlar ne düşünüyordum? Kendimi şey olarak görüyordum o zamanlar. Nasıl diyeyim, ben, bu insanın parasını alıyorum, bu insanın arabasını çalıyorum, bu insanın işte gittim dükkânından paralarını aldım. Hak ediyor bu adam. Bu adam hak etti yani bunu. Allah tarafından bana bu adam gönderildi. Demek ki bir suç işlemiş” (35).

“Çoğu kişi çalacağı, yoluna çıkacağı zaman, Allah’ım hani bana iyi bir insan değil de kötü bir insan nasip eyle diye dua ederek çıkıyor. Çıktığı insanın da o düşüncede olduğunu sanıyor. Hani belki adam güzel bir insan, temiz bir insan bilmiyorsun. Sen çünkü duanı edip çıkıyorsun hani, Allah’ım güzel bir insan nasip etme, kötü bir insan nasip et . Artık önüne kim çıktıysa, iyiyse de kötü, onun için hani hiç kimse zihnini değiştiremez. Çünkü o duasını etti artık. Kabul oldu ya, o yüzden zihni değiştiremez, o şekil oluyor” (37).

Diğer taraftan çevrelerinde ve oturdukları mahalledeki yoksul insanlara yardım eden hükümlülerin, yaptıkları yasa dışı eylem nedeniyle duydukları vicdan azabını bu yolla azaltmaya çalıştıkları düşünülmektedir. Bir hükümlü kendisini Robin Hood gibi hissettiğini, zenginden alıp yoksula verdiğini ifade etmiştir. Bu davranış aracılığıyla, yoksul insanlara, gayrimeşru yoldan kazandıkları parayı dağıtarak, üzerlerinde oluşan vicdani baskıyı hafiflettikleri düşünülebilir. Suça ortak olanlar ne kadar artarsa vicdani yük de o oranda hafifleyecektir. Yaptıkları suç eylemini bu yolla meşrulaştıran hükümlüler, zaman zaman kapkaç yaptıkları kişinin cüzdanından sadece faturaları çıktığını, böyle durumlarda mağdurun, cüzdanını bulabileceği bir yere koyduklarını ifade etmektedirler. Bir hükümlü ise cüzdandan hiçbir şey çıkmadığı takdirde, içine biraz para koyarak mağdurun bulabileceği bir yere bıraktığını ifade etmektedir.

“Ben giyinirim üstümü-başımı, tertemiz giderim. Mesela sokakta bir tane çocuk, on tane köpek arkasına takmış, bir tane balici perişan. Yolda görüyorum, sigara ağabey, sigara bir tane balicinin elinden poşetini alabilir misin? Kimse alamaz mümkün değil. Ben giderim elinden alırım oturturum sohbetimi muhabbetimi ederim. Gider yemek de yerim onunla, canı ne istiyorsa. Yaşamayı, neyi istiyorsa o an olanaklarıma göre o an

yaptırırım. Onu da kendimle beraber yüceltirim yani, o anlık elimden geleni yaparım ona” (24).

Kapkaçın diğer suçlardan farkını ise hükümler şu şekilde ifade etmektedirler.

“Kapkaçın rizikosu biraz daha fazlaydı, sonuçta, direk karşı tarafla karşı karşıyasın. Ama günde bir kere yapıyorsun. Direk canlı para, günde bir kere yapıyorsun yani, öbür türlü öğlen 12 de başlıyorsun akşam 9’a kadar 9 saat yapıyorsun. Zahmetli, bir de çok çalışıyorsun” (6).

“Kapkaç biraz korkakların işidir. Gasp biraz daha cesur kendine güvenenlerin işidir. Hırsızlık orta hallidir” (19).

“Diğer suçlarda fazla risk almıyorsun, hani mesela birisi geldiğinde, bıçağı gösterdiğin zaman, adamın ödü kopuyor, illaki verecek hani, ama kapkaç yaptığın zaman, herkesin ortasında bağırtıyor. Yakalanma riskin daha fazla hani insanlar sana bakıyorlar” (27).

Hükümlülerin bir bölümü kapkaçı kolay işlenen bir suç olarak tanımlarken bir bölümü de kapkaçın zor işlenen bir suç olduğunu ifade etmiştir. Başlangıç suçları arasında bulunan kapkaçın, toplum içerisinde yapılıyor olması, yapacak kişinin kıvrak ve hareketli olması, bu suçun zorlukları arasında tanımlanırken, kapkaçın, yankesicilik, ev hırsızlığı gibi hırsızlıklar gibi özel bir beceri gerektirmemesi nedeniyle de basit bir suç olarak tanımlandığı anlaşılmıştır.

İlk kapkaç deneyiminde rastgele bir kişi seçilirken, profesyonelleştikçe daha planlı bir şekilde kapkaçın yapılmaya başlandığı, her seferinde daha çok paraya ulaşma yollarının arandığı ifade edilmiştir. Hükümlüler arasında “parayı bulmak” olarak tanımlanan bu durum tüm hükümlüler için nihai bir hedef olarak kabul edilmektedir.

3. 3. 6. Gelecek Planları

Cezaevinden çıktıktan sonra, gelecekle ilgili planları konusunda hükümlülerin bir bölümü, çıktıklarında yasadışı işlere devam edeceğini ifade ederken, bir bölümü ise

çıktıktan sonra son bir büyük iş yapacaklarını ve “buldukları parayla” kendi işlerini kuracaklarını ifade etmişlerdir. Hükümlüler, daha önce defalarca cezaevlerine girip çıktıklarını ve hayatlarının bir döneminde, gayrimeşru işleri bırakmayı istediklerini ifade etmiştir. Bu süreçte iş aradıkları, fakat sabıklarının olması nedeniyle kimsenin kendilerine iş vermek istemediği anlaşılmıştır. Dipsiz kuyu olarak da tanımlayabileceğimiz suç âleminde, kişinin kendini bu âlemin dışına itmesinin kendi olanaklarıyla son derece zor olduğu, anlatımlardan ortaya çıkmaktadır. Zaman zaman bir çıkış yolu arayan ve artık suç işlemek istemeyen hükümlülerin çabalarının sonuçsuz kaldığı ve artık bir çıkış aramadıkları, yapılan işin ve gayrimeşru âlemin kurallarını uyguladıkları düşünülmektedir.

En büyüğü 34 yaşında olan hükümlülerin neredeyse ömürlerinin yarısının cezaevinde geçtiği görülmüştür. 2007 yılı itibariyle 24 yaşında olan bir hükümlü toplam 8.5 sene, 26 yaşından olan bir hükümlü 9 sene, 31 yaşında olan bir hükümlü 6 sene, 33 yaşında olan bir hükümlünün ise 13 sene cezaevi yaşantısı olmuştur. Hükümlülerin büyük çoğunluğunun 10 defadan daha çok cezaevine girdiği, en çok giren hükümlünün de sayısını bile anımsamasa da 20’den fazla cezaevine girdiği belirlenmiştir.

Hükümlülerin defalarca girdiği cezaevlerinde, psiko-sosyal yardım servisinden neredeyse hiç yardım almadıkları, hatta çoğunun da cezaevi içerisinde böyle bir birimin olduğundan bile haberlerinin olmadığı anlaşılmıştır. Bu birime başvuran ve hizmet talep eden hükümlüler ise hiçbir şekilde gereksinimlerinin karşılanmadığına inanmaktadırlar.

Çok küçük yaştan itibaren cezaevi ile tanışan hükümlülerin yaşamlarında, ceza adalet sisteminin suçtan uzaklaştırmak yerine, suç kariyerlerine yeni suçları ekledikleri ve eğitim aldıkları bir mekân olarak katkı verdiği anlaşılmaktadır. Hükümlüler, “cezaevinden çıktıktan sonra ne yapacaksın?” sorusuna umutsuzca, kimi zaman öfkeyle, kimi zaman kızgınlıkla “ne yapabilirim ki, sen söyle!!” cevabını yöneltmişlerdir. Araştırmacıya anlattıkları yaşam öykülerinde çaresizliklerini ve bu noktadan sonra bir şeyleri değiştirmenin olanaksızlığını ifade etmeye çalışmışlardır.

“Abla sistem zaten bozuk, bunu kimse düzeltemez ki, devlet bunu çok iyi biliyor. Çıkarmış bir yasa, bak gene o yasa çıktı karşıma, bir haftadır

yattıyorum. Burdan gittim ben Bayburt'a. Ceza aldım gittim. Tahliye oldum. Yine o cezalar çıktı karşıma, oyun oynuyorlar bizimle, önce bıraktılar, 3 gün sonra gelip beni evden aldılar, öyle iş mi olur ya. Neydik ne olduk. Harbi insanı bıktırıyorlar, ıslah olmak mümkün değil yani. Artık insan burada ister istemez kendine şapıyor, yani utanıyor eskiden bir çalışıyodum, artık 5 çalışacağım yani. Şimdi bana desin ki Adalet Bakanımız, bana desin ki "al oğlum sana tertemiz bir dosya. Bir daha karşıma gelme" desin, ben gideyim namusumla çalışayım, 100 milyon maaş versin çalışırım yani. Çalışamıyoruz abla, biz sabıkalıyız, adam bana diyor ki getir bakayım sabıka kâğıdını. Hadi buyur! Bu sefer işine gelmiyor. Gidiyorsun başka yere adam yine sabıka kâğıdını getir diyor" (11).

“Gayrimeşru âlemden” uzaklaşma isteği hükümlülerin büyük bir bölümünde görülmüştür. Özellikle bu ortamdan uzaklaşmanın yolunun, iş bulma ve evlenmekten geçtiğine inanmaktadırlar.

“Şimdi ben ölene kadar hırsızlık mı yapacağım? Hayır. Eli ayağı düzgün birisini bulursam, güvendiğim, güveneceğim birisi olursa, neden olmasın evlenirim, dükkân açarım, bir şeyler yapmaya çalışırım yani” (20).

“Bi işim olsa, gücüm olsa, dışarıda yaşayacağım bir hayatım olsa, bir emelim olsa, ne bileyim iki tane çocuğum olsa. Tabi bu olayların başıma gelmesini istemezdim. Pişmanlık duyardım. Bu istediğim işim doktorluk olsaydı. Bunlar olmadığı için bu halimle memnunum” (44).

“Doksan dokuzdan beri aslında cezaevindeyim, demek istediğim ben onlar gibi olmak istiyorum. Evlenip yuvanı bekleyenin olması, kapıyı çaldığın zaman bekleyenin, eşin, çocuğun. Yani güzel bir ortam, güzel bir yuva kurmak, mesela şu anda benim aklımda var” (34).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere hükümlüler gayrimeşru ortamdan kurtulmak, evlenmek ve çocuk sahibi olmak istemektedirler. Bu yolla

hükümlülerin genç yetişkinlik döneminin de gelişim görevlerinden bir olan evlenme ve çocuk sahibi olma isteği vurgulanmaktadır.

Hükümlülerin suça yönelme hikâyelerinde aile ilişkilerinin, arkadaş çevresinin ve oturulan semtin son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Hükümlülerin büyük çoğunluğunun ailesinin yaşamında bir göç deneyimi vardır. Kente uyum sürecinde çeşitli uyaranlarla karşılaşan hükümlü ve ailesinin yaşam savaşında birçok yolu denediği ortadadır. Hükümlü ve ailesinin çok fazla semt değiştirmedeği, uzun yıllar aynı bölgede oturduğu ortaya çıkmıştır. Anne babanın, çocuklarının da büyüdüğü semtten hiç ayrılmamalarına karşın, anne ve babaların büyük bir çoğunluğunun suça yönelmediği, buna karşılık çocuklarının suça yöneldiği görülmektedir. Zaman içerisinde oturulan semtin profilinin değiştiği, kente uyumla birlikte ilk kuşak göçmenlerin kendilerine oturacakları bir ev yaptırdıkları, durumu daha iyi olan ilk kuşak göçmenlerin ise başka semtlere taşındığı ve boşalan semtlere, yasadışı işlerle hayatlarını sürdüren kişilerin yerleştiği ve hükümlülerin, çevrelerinde yoğun olarak bulunan bu kişilerden fazlasıyla etkilendiği anlaşılmıştır.

Ailesi olmadan büyük kente gelen hükümlülerin ise suça yönelme süreçleri, daha hızlı ve acımasız bir biçimde gerçekleşmiştir. Ya hiç eğitim almamış ya da eğitimlerini yarıda kesmiş bu hükümlüler, suç kültürü ile erken yaşta tanışmışlardır.

Suçta yönelmeden önce ve suça yöneldikten sonra çok boyutlu sosyal dışlanma yaşayan hükümlülerin, özellikle mekânsal ve toplumsal dışlanmayı daha yoğun yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim olanaklarından da dışlanan hükümlüler uzun vadede nitelikli iş olanaklarına da ulaşamamışlardır.

Kapkaç suçu, başlangıç suçları arasında yer almaktadır. Hükümlüler, başlangıçta ufak suçlarla başladıkları suç kariyerinde, arkadaşlarının da teşviki ile kapkaçta yönelmiş ve daha sonra daha büyük paraya ulaşmak amacıyla planlı soygun, gasp, adam öldürme vb. suçları denemişlerdir.

Kapkaçtan elde edilen para, çoğunlukla bar ve diskolarda, çok miktarda uyuşturucu kullanılarak harcanmaktadır. Kapkaç anında ve sonrasında ise mağdura, en fazla fiziksel rahatsızlık verdiklerini düşünmektedirler. Çoğunlukla birkaç denemeden sonra, bu işi daha çok heyecan duymak için yapanlar da bulunmaktadır.

Cezaevi kültüründe kabul görmeyen bir suç olması nedeniyle hükümlüler, kapkaç yaptıklarını söylerken zorlanmışlar, adeta saklamak istemişlerdir. Bunun nedeninin, son dönemde ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan kapkaç olaylarının artması ve genellikle kadına yönelik yapıyor olmasıdır. Erkeğe yönelik yapılan kapkaç suçunu anlatırken pek zorlanmayan hükümlüler, kadına yönelik kapkaç deneyimlerini ise sıkılarak anlatmışlar, “ben kadınlara zarar vermezdim” diyerek de yaptıkları olayı hafifletmeye çalışmışlardır.

Kapkaç suçunun son dönemde cezasının artması ve mağdurun yaralanması durumunda gasp suçu olarak değerlendirilmesi nedeniyle hükümlüler, artık bu suçu çok zorda kalmadıkça işlemeyeceklerini, paraya daha kolay yoldan ulaşabilecekleri yeni yollara kayabileceklerini belirtmişler ve ceza indiriminden dolayı daha çok çocukların bu suçu işleyebileceklerini ifade etmişlerdir.

BÖLÜM 4 : SONUÇ VE ÖNERİLER

4. 1. GENEL SONUÇLAR

Hükümlüler ve aileleri göç deneyimi yaşamışlar ve büyük kentlere, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesinden göç etmişlerdir. Hükümlüler, doğrudan ya da dolaylı olarak yaşadıkları göç deneyiminden yoğun olarak etkilenmişlerdir. Kente tutunma çabası içerisinde, hükümlüler ve aileleri tarafından, kırsal alanda bireysel ve toplumsal güç olarak görülen faktörler ortadan kalkmıştır. Hükümlülerin göç sonrasında güce ulaşamama nedenleri, güçlendirme yaklaşımında belirtildiği gibi pek çok faktöre bağlanmıştır. Bu faktörler, araştırma sonucunda da elde edilen veriler ile paralellik göstermiştir. Güce ulaşmayı engelleyen faktörler ise güvencenin olmaması, politik ve sosyal alanda deneyimin olmaması, bilgiye ulaşamama, mali desteğin olmaması, soyut ve kritik düşünce konusunda eğitimin olmaması, fiziksel ve duygusal streştir. Hükümlülerin tamamına yakınının bir sosyal güvencelerinin olmadığı, göç ile birlikte kent yaşamına uyuma katkı sağlayacak politik ve sosyal güçlerinin zayıfladığı, kentin zorlukları ile başedebilmeleri için gerekli olan bilgiye ulaşamadığı, hiç bir mali desteğe sahip olamadıkları, eğitim hizmetlerinden küçük yaştan itibaren dışlandıkları, zengin olma hedeflerine ulaşamamaktan kaynaklanan fiziksel ve duygusal stres yaşadıkları görülmüştür. Güce ulaşmada sorun yaşayan hükümlülerin yaşamın pek çok alanında güçsüzlük yaşadığı düşünülmektedir.

Güçlü olmanın bir göstergesi olarak kabul edilen değerler arasında, hangi yolla olursa olsun zengin olmak yer almaktadır. Zengin olmak, hükümlülerin içinde yaşadıkları toplumsal kesimlerde, kabul edilen bir değer ve ulaşılmak istenen bir hedef haline gelmiştir. Anomi kuramında da belirtildiği gibi toplumda, genel olarak kabul gören zengin yaşamlara ulaşma hedefini, yasal yollar ile gerçekleştirme olanağı bulamayan hükümlülerin, yasadışı yollara başvurarak toplumsal amaçlara ulaşmayı arzuladıkları ortaya çıkmıştır. Hükümlüler, günün birinde “gayrimeşru alemin kralı” olma hayali ile toplumsal hedeflere ulaşmak istemektedirler.

Her kentte, suç ve diğer sapma davranışlar açısından, farklı düzeylerde riskli mahalle ve semtler bulunmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan hükümlüler de riskli olarak kabul edilebilecek semtlerde yaşamaktadırlar. Bu semtler, aynı zamanda Burgess (1974)'in Sosyal Organizasyonsuzluk Kuramında belirtilen geçiş bölgesi özelliği göstermektedir. Bu kuramla da açıklanabilecek araştırma verileri doğrultusunda, hükümlülerin neredeyse tamamının, düşük sosyo ekonomik düzey semtlerde yaşamaları nedeniyle toplumsal dışlanmışlık duygusu içinde oldukları görülmektedir. Daha çok yüksek suç aktivitesinin bulunduğu semtlerde yaşayan hükümlülerin, dışlanmışlıklarına yönelik yüksek farkındalık düzeyinde olduğu görülmüştür.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinden bu güne kadar çok boyutlu bir dışlanma yaşamışlardır. Araştırma da ayrıntılı olarak ele alınan, her bir sosyal dışlanma boyutunda, hükümlülerin ve ailelerinin yoğun olarak dışlanma yaşadıkları görülmüştür. Özellikle eğitim yaşamından dışlanma, hükümlülerin yaşamında geriye dönüşü olmayan zararlara neden olmuştur. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinde, eğitimden kopup iş yaşamına yönelmelerinde yoksulluk, önemli bir etkidir.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde, aile üyeleri tarafından, çok boyutlu bir istismar yaşamışlardır. Katı disiplin yöntemi olarak kabul gören davranışlar, hükümlülerin, zaman içerisinde evden uzaklaşmalarında etkili olmuştur.

Hükümlülerin evden uzaklaşmalarına neden olan bir diğer faktörün ise aile içerisinde yaşanan boşanma ve ölüm olayları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, çocukların suça yönelmelerinde etkili olan pek çok araştırma verileri ile benzerlik göstermektedir.

Hükümlülerin yaşadıkları bölgelerde, çocuk ve gençlere yönelik serbest zaman değerlendirici hiçbir aktivitenin olmaması, çocukların yaşamında sokağın ağırlığını artırmıştır. Sokağa yönelmede arkadaş etkisi önemlidir. Eğitimden uzaklaşarak sokağa yönelen çocukları çeşitli iş kollarında çalışmaya yönlendiren aileler, bu yolla çocukları sokağın olumsuz etkilerinden koruyabileceklerini düşünmüşlerdir.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde, düşük akademik başarı, okula ilişkin motivasyon kaybı, aile içerisinde yaşanan olumsuzluklar ve okul içi ve dışındaki arkadaşlarının olumsuz etkisi gibi nedenlerle okuldan uzaklaşmışlardır.

Okula uyumda yaşanan sorunlar, çevredeki arkadaş grubunun olumsuz etkisi ve toplumsal hedeflere ulaşmadaki imkansızlığın farkedilmesi ile hükümlülerin, çocukluk dönemlerinde, Anomi Kuramında da vurgulanan gerilimi azalmak için bir seçim yapmaya yönelmelerine neden olmuştur.

Ailelerinden kaçarak büyük kente gelen hükümlüler, kente tutunmak amacıyla çok kısa bir süre içerisinde suça yönelmişlerdir. Kaçarak büyük kentlere gelen çocukları tespit etme ve suça yönelmelerini engelleyici sosyal hizmetlerin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde yöneldikleri suç davranışını bir tür oyun olarak algılamışlardır. Bu durum çocuğun davranışının, kendi çevresinde olumlu yönde pekiştirilmesine ve kalıcı hale gelmesine neden olmuştur.

Hükümlülerin çocukluk döneminde işledikleri suçlar (hırsızlık vb.) nedeniyle tutukevlerinde/ cezaevlerinde tutulmaları, suç davranışının pekiştirilmesine ve yeni suç türlerinin öğrenilmesine neden olmuştur.

Hükümlülerin tamamı bağımlılık yapıcı maddelerden en az birini kullanmaktadır. Madde kullanımı, içinde bulunulan “gayrimeşru” ortama uyumun yanı sıra yapılan işe ilişkin vicdani rahatlama sağlamaktadır.

Hükümlülerinin tamamı, suç davranışını defalarca tekrarlamış, cezaevlerinde edindikleri yeni çevre sayesinde yeni suçları öğrenmişlerdir. Bu nedenle ceza adalet sisteminin, kişilerin rehabilitasyon hizmeti olarak ıslah edilmesine yönelik olmadığı düşünülmektedir.

Cezaevlerinde verilen kursların hükümlüleri geleceğe hazırlamadığı düşünülmektedir.

Hükümlüler, psiko sosyal ve yardım servisinden haberdar değildir. Cezaevlerinde bu tür bir servisin olduğunu bilen çok az sayıda hükümlü ise bu birimin hizmetlerinin yetersiz ve etkisiz olduğuna inanmışlardır.

Hükümlüler, cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suça yönelmelerini engelleyebilecek hiçbir hizmet almamışlardır.

Hükümlülerin çocukluk dönemlerinden bu güne kadar riskli gruplar içerisinde yer aldığı görülmüştür.

Hükümlülerin gelecek beklentileri arasında zengin olmak için yasadışı yollarla elde edecekleri para ile bir iş açmak yer almaktadır.

4. 2. KAPKAÇ SUÇUNA İLİŞKİN SONUÇLAR

Kapkaç suçu gençlik dönemi suçudur. Bu suçu işleyen kişinin genç, hızlı ve kıvrak olması gerekmektedir.

Hükümlüler kapkaç suçunu gözlem yolu ile öğrenmişlerdir. İlk kapkaç suçunu, daha önce kapkaç yapmış bir başka kişiyi gözlemledikten sonra işlemişlerdir.

Hükümlüler, kapkaç suçu işlerken mağdurun davranışlarının ve giyimlerinin, bu suçu işlemelerini tetiklediğini düşünmektedirler. Bunun nedeninin Nötrleştirme Kuramında açıklandığı gibi rasyonelleştirme ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

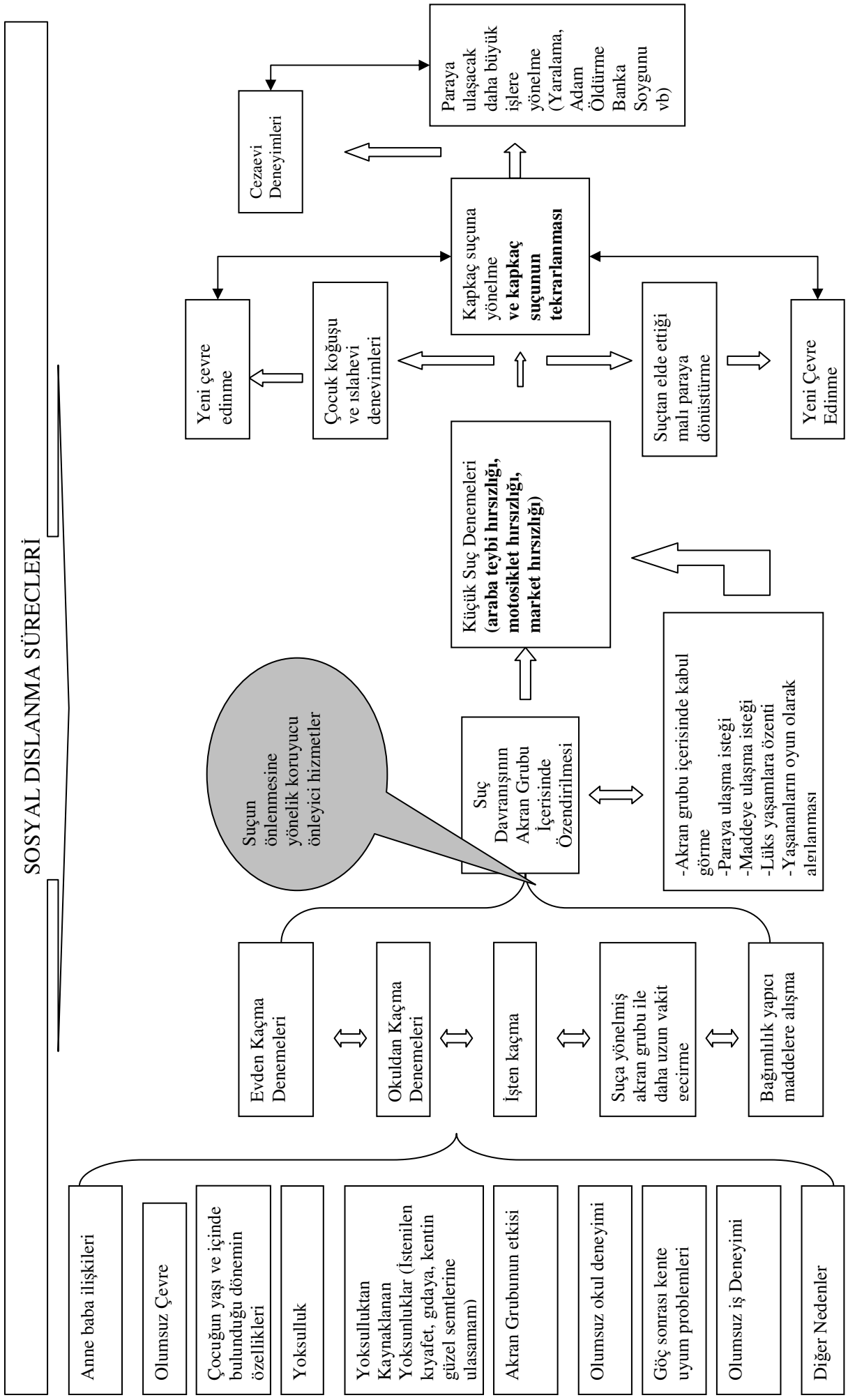
Hükümlülerin çoğu kapkaç suçu işlerken madde kullanmaktadırlar. Bu durum ölüm ve yaralama ile sonuçlanabilecek kapkaç olaylarına neden olmaktadır.

Araştırma sonucunda anlaşılmıştır ki Kapkaç suçu, nakit paraya, hızlı bir şekilde ulaşmanın kolay yollarından biridir. Ev, araba hırsızlığı gibi hırsızlık türlerinde, paraya ulaşmak için elindeki malı satmak gerekmektedir. Kapkaç suçunda ise doğrudan ve hızlı bir biçimde paraya ulaşma sözkonusudur. Kapkaç suçunu diğer suçlardan ayıran en önemli farkın ise nakit paraya ulaşma kolaylığı olduğu görülmüştür.

Kapkaç suçunu işleyen hükümlülerin, yoğun bir vicdani rahatsızlık yaşadığı tespit edilmiştir. Nötrleştirme kuramını destekler nitelikte çıkan bulgular, hükümlülerin vicdani rahatsızlıklarını gidermek amacıyla suç davranışını rasyonalize ettikleri yönündedir.

Araştırmaya başlarken kapkaç suçunun ağırlıklı olarak Anomi ve Ahlaki Panik Kuramı ile açıklanabileceği düşünülürken, araştırma sonunda elde edilen verilerden, kapkaç suçunu sadece Anomi Kuramı ile açıklamak yeterli olmamış, diğer sosyolojik kuramlardan da faydalanılmıştır.

Araştırma sonucunda hükümlülerin suça yönelme süreçleri ile sosyal dışlanma etkisine ilişkin değerlendirme Şekil 3’de verilmiştir.

4. 3. ÖNERİLER

Bu araştırma ile kapkaç suçundan hüküm giyen hükümlülerin sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri ve suç ve diğer sapma davranışlarla ilişkileri incelenmiştir. Yetişkin hükümlülerle yapılan görüşmelerle, kapkaç suçunun, yaşamlarının hangi döneminde işlendiği, önceki ve sonraki suç deneyimleri tartışılmıştır. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinden bu güne kadar geçirdikleri süreçlere ilişkin öneriler aşağıda yer almıştır:

- Büyük kentlere yaşanan iç göçün nedenleri ve göç edenlerin sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla araştırmalar yapılmalıdır.
- Çok boyutlu bir sosyal dışlanma yaşayan birey ve ailelerine yönelik sosyal içerme politikaları geliştirilmelidir.
- Kente göçle gelen birey ve ailelerine yönelik kente uyum sürecini başarıyla tamamlayabilmeleri amacıyla çeşitli danışmanlık ve sosyal destek hizmetleri geliştirilmelidir. Böylelikle göç ile birlikte, güce ulaşmaya engel olan faktörlerin en az düzeye indirgenecek ve bireylerin güçlendirilmesi sağlanabilecektir.
- Toplumda, zengin olmayı her türlü değer üzerine çıkaran anlayışın yerine, daha insancıl değerlerin yerleşmesi amacıyla, eğitim ve medya aracılığıyla, toplumsal bilinci ve değer sistemini yeniden inşa edecek etkinliklere ağırlık verilmelidir.
- Her kentin sosyal riskler haritası çıkartılarak, örneğin İstanbul Tarlabası, Esenler, Fatih, İzmir Yeşilyurt, Ankara Altındağ gibi bölgelerde sosyal hizmet kurumlarının sayısı artırılmalı, niteliği yükseltilmelidir.
- Kentlerde semtlerin gelişmişlik farklılıkları ortadan kaldırılmalıdır.
- Çocukların aile içerisinde doğru disiplin yöntemleri kullanılarak yetiştirilmelerini sağlamak amacıyla her mahallede, özellikle çöküntü bölgelerinde “aile danışma merkezleri, toplum merkezleri” türünden birimler kurulmalıdır. Bu birimlerde

ailelere, toplum kaynaklarına ulaşma, aile içi iletişim kanallarını doğru kullanma gibi konularda danışmanlık yapmalıdır.

- Boşanma ya da ölüm olaylarının yaşandığı, risk altındaki ailelerin tespit edilmesi ve bu ailelere gereksinim duydukları sosyal hizmetlerin götürülmesi sağlanmalıdır.
- Kentin dezavantajlı bölgelerinde yaşayan halkın eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ücretsiz ve kolayca ulaşabilme olanakları sağlanmalıdır.
- Yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı çöküntü bölgelerde yaşayan çocuk ve gençlere yönelik serbest zaman faaliyetleri geliştirilmelidir.
- Çöküntü bölgelerdeki okullarda rehberlik hizmetleri artırılmalı ve okuldan kaçan, düşük akademik başarı gösteren, akranlarıyla zayıf ilişkiler kuran çocuklar, tespit edilmeli ve bu çocuklar ve ailelerine yönelik sosyal hizmet müdahaleleri oluşturulmalıdır.
- Ailesinden kaçarak büyük kente gelmeye çalışan çocukları engellemek amacıyla yaşadıkları illerde ve büyük kentlerde bulunan otobüs terminalleri ve tren garlarında “çocuk tespit” birimleri oluşturulmalıdır. Bu birimlerde çalışacak sosyal hizmet uzmanları, ailesinden kaçan çocukların tespiti, çocukların aileye döndürülmesi, ilgili sosyal hizmet birimiyle iletişime geçme gibi koruyucu ve önleyici hizmetler sunmalıdır. Her semtte kurulacak çocuk ve gençlik merkezleri ya da toplum merkezlerinde, çocuğun kaçma davranışını önlemeye yönelik hizmetler geliştirmelidir.
- Suça yönelen çocuklar için, yaş dönemi özelliklerini de dikkate alan, özel rehabilitasyon hizmetleri geliştirilmelidir.
- Mahkemelerden tedbir kararıyla ya da başka sebeplerle serbest bırakılan çocuklar ve ailelerine uzun süreli sosyal hizmet programları sağlanmalıdır.

- 18 yaşından küçüklerin işledikleri suçlara karşılık özgürlüklerinin kısıtlanması, ilk akla gelen seçenek olmamalıdır. Suça yönelmiş çocuklar için daha çok toplum temelli rehabilitasyonu hedefleyen denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri tercih edilmelidir.
- Denetimli serbestlik hizmetlerinin niteliği geliştirilmelidir. Denetimli serbestlik uzmanının rehberliğinde, çocuk, yaptığı davranışın doğru bir davranış olmadığına ve mağdura vermiş olduğu zararın boyutlarına ilişkin farkındalık kazanmalıdır.
- Çocuğun suç davranışından uzaklaşması, doğru davranış kalıplarını öğrenmesi, madde bağımlılığından kurtulması amacıyla uzun süreli bir tretman modeli geliştirilmelidir.
- Ceza adalet sisteminde, hükümlülerin topluma kazandırılması yönünde var olan hizmetlerin yenilemesi gerekmektedir.
- Cezaevlerinde, hükümlülerin toplum yaşamına uyumunu artırıcı eğitimlere, özellikle meslek edindirmeye yönelik kurslar düzenlenmelidir.
- Cezaevlerinde, psiko-sosyal hizmet çalışanları sayıca artırılmalı ve yetki ve sorumlulukları genişletilmelidir.
- Cezaevinden çıktıktan sonra hükümlünün topluma kazandırılması amacıyla yeterli ve etkili psiko-sosyal destek hizmetleri oluşturulmalıdır.
- Bu hizmetler, hükümlünün topluma uyumu, mesleki beceriler geliştirmesi, iş bulması amacıyla, eğitim desteği ve geçici bir süre maddi destek alma vb. konuları da içermelidir.
- Topluma yönelik, medya ile işbirliği içerisinde, kapkaç mağduru olmayı engelleyecek bilgilendirme programları yapılmalıdır.
- Bu programların, kapkaç eylemiyle karşılaşan bireylerin nasıl davranmaları gerektiği gibi hususları da içermesi gerekmektedir. Kişilerin çantalarında fazla

miktarda para taşımamaları, faile karşı direnmemeleri gibi pratik öneriler işe yarayabilir. Madde kullanarak kapkaç suçunu işleyenlerin, özellikle kendilerine direnenlere karşı şiddet kullanma eğilimi içinde oldukları bilinmektedir.

4. 4. SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ AÇISINDAN BİR MODEL ÖRNEĞİ

Hükümlülerin yaşam döngüsü içerisinde, çocuğun henüz riskli davranışlara yönelmeye başladığı ilk aşamada, etkili müdahalelerin gerçekleştirilmesi durumunda, suç davranışından uzaklaşabilecekleri düşünülmektedir.

Bu aşama çocuğun riskli davranışlar (okula devamsızlık, eve geç gelme ya da hiç gelmeme, sigara vb alışkanlıklar geliştirme, olumsuz özelliklere sahip arkadaşlar edinme ve onlarla uzun zaman geçirme) göstermeye başladığı dönemdir. Bu gibi davranışların aile, öğretmen ya da komşular tarafından fark edilmesi ve çocuğun en yakın sosyal hizmet birimine bildirilmesi sağlanmalıdır. Bu bildirimden sonra çocuk ve ailesi ile yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda çocuğa uygun hizmet geliştirilmelidir. İlk hizmet çocuğun aile yanında desteklenerek denetimli serbestlik hizmetine benzer bir hizmet ile takibinin sağlanması olabilir. Bu hizmette sosyal hizmet uzmanının, çocuk ve ailesi ile uzun vakitler geçirerek çocuğun doğru model almasına ve olumsuz davranışlarından uzaklaşmasına yardımcı olması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda çocuk ve ailesinin toplumda var olan kaynaklara ulaşması sağlanarak güçlenmesi de sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra çocuğun, olumsuz arkadaş grubundan uzaklaşması ve yeni arkadaşlar edinmesi amacıyla, serbest zaman aktivitelerine ücretsiz katılımı sağlanabilir. Çocuğun güçlü yönleri üzerinde durarak kendine güven duyması ve farkındalık kazanması da sağlanabilir.

Çocuğun riskli davranışlar gösterdiğinin erken tespiti çok önemlidir. Bu nedenle okul, aile ve çocuğun çevresindeki kişiler ile kurulacak bilgi ağı, bu tür çocukların tespitinde önemli bir role sahip olacaktır. Var olan bilgi ağı ve hizmetler ile ailelerin bu tür özellikler gösteren çocuklarıyla kendi olanaklarıyla baş etmesi yerine profesyonel hizmetler alması sağlanmış olacaktır. Tabii önemli olan bir diğer konu ise çocuğun gereksinimine uygun hizmet modelinin geliştirilmesidir. Çocuğun yaşadığı mekânda, bu tür hizmetlerin faydalı olamayacağını anlaşılmaması üzerine, yaşanan ortamdan uzaklaşarak yeni bir hizmetin geliştirilmesi de olanaklıdır.

Eğer çocuğun bulunduğu çevrede yeterince uyaran var ise çocuğun bu olumsuz çevreden uzaklaşması sağlanabilir. Burada amaç tek başına çocuğun olumsuz çevreden uzaklaşması değil, aynı zamanda bağımlılık yapıcı maddeleri bırakması, düzensiz günlük yaşamdan uzaklaşması (erken kalkma, spor, iş terapisi, düzenli bir okul yaşantısı, serbest zamanlarında bir hobi edinme vb.), kendisi ile baş başa kalması ve yaptığı davranışın anlamını fark etmeye başlamasıdır. Böyle bir hizmet modelinde ayrıca, çocuğun güçlü yönlerini keşfetmesine yardımcı olmak ve değerli olduğunu hissettirmek hedeflenmelidir. Kendisi için bir şeyler yapmaya karar vermesi de suçtan uzaklaşması için önemli bir adım olacaktır. Bu hizmetin süresi çocukların özelliklerine göre değişmelidir.

Araştırmanın uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, Leonardo da Vinci Projesi kapsamında Almanya'ya dört ay süre ile gidilerek, Alman Çocuk Adalet Sistemi incelenmiştir. Almanya'da suça yönelen çocuk ve gençlere yönelik hizmetler ve bu hizmetlerin çocuklar üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Ek 7'de anlatılan model, Almanya Berlin'de, Devlet tarafından desteklenen, suça yönelme aşamasında ya da hafif suçlar işlemeye başlamış gençlere yönelik bir hizmet modelidir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. (2006). Kişisel Görüşme (05. 11. 2006), (Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Platformu Öğretim Üyesi).
- Adli sicil ve istatistikler genel müdürlüğü istatistikleri. (2004). 21.Kasım 2005’de alınmıştır, web üzerinde *www. adli-sicil. gov. tr*
- Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü İstatistikleri. (2006). 15 Ekim 2006’da alınmıştır, web üzerinde *www. adli-sicil. gov. tr*
- Akduman, G. G. (2007). Suça karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Aksoy, A. (2007). Tutuklu ve hükümlü ergenlerle Türkiye’de yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi, Kültegin Ögel(Ed), *Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler: alanda çalışanlar için bilgiler*, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği:331-344.
- Akşit, B. (1997). Göç araştırmalarında hızlı değerlendirme metodolojisi. *Türkiye’de içgöç: Türkiye’de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı* (ss. 67-78), Bolu: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Aldemir, Ş., Özpınar, Ö. (2004). Kapitalizm, yoksulluk ve sosyal dışlama. Ankara: *Amme İdaresi Dergisi*, 37, (2), 1-11.
- Alpay, N. ve diğerleri (1995). *Madde bağımlılığında suç*, Düşünen Adam, 8: 16-17.
- Arıkan, Ç. (1986). Psiko-sosyal yönleriyle sapma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 4(2-3), 123-140.
- Atkinson, A. B. (1998). Social exclusion, poverty and unemployment in exclusion, employment and opportunity, Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics. 15 Kasım 2006’da alınmıştır, web üzerinde <http://sticerd.lse.ac.uk/case/publications/casepapers.asp>
- Bal, H. (1999). *Kent sosyolojisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bal, İ. (2000). Türkiye’de organize suçlar ve terörizm üzerine: İdeolojik, sosyal ve ekonomik bir değerlendirme ve savaşım yöntemleri. *Polis Bilimleri Dergisi*, 2(7-8), 53.

- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Barnes, G.M. ve diğerleri (1994). Family influence on alcohol abuse and other problem behavior among black and white adolescents in a general population sample, *Journal of Research on Adolescence*, 4, 183-201
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008) *Nitel araştırma yöntemleri: NVivo 7. 0 ile nitel veri analizi*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*, (Çev.: Ü. Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Baykara Acar, Y. (2004). Cinsel suçtan hükümlü çocukların yaşam öyküsü çalışması ve grupla sosyal hizmet uygulaması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bhalla, A. S. (2004). *Poverty and exclusion in a global world*. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan.
<http://site.ebrary.com/lib/hacettepe/Doc?id=10103768&ppg=1>
- Bıyıklı, H. (2005). Yanlış kullanılan suç sözcükleri, Müessir Fiil-Darb, yağma-gasp. 10 Ekim 2006 da alınmıştır, web üzerinde <http://www.caginpolicisi.com.tr/8/9-10.htm>
- Bryman, A. , Burgess, G. (1994). *Analyzing qualitative data*. London: Routledge.
- Buğra, A. ve Çağlar K. (2003). Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi. Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanan Yayınlanmamış Proje Raporu.
- Burgess, E. (1974) "The Chicago area project", The Basic Writings of Ernest W. Burgess, ed. By. Bogue, Donalt J. Chicago:University of Chicago Press, 1974.
- Cenan, E. (2008). *Bağımlılık: Bağımlı aileleri ve onlarla çalışanlar için el kitabı*. Köln.
- Cerrah, C. (2005). "Kapkaçın arkasından PKK var," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Aralık 2005: 9.
- Ceylan, Ü. (2002). Organize suçluluk ve çıkar amaçlı örgüt suçu (4422 sayılı Kanun m. 1), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilimi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Chakravarty, R. S. ve Conchita, D. (2003). The measurement of social exclusion, DIW Berlin German institute for economic research, 20 Kasım 2006'da alınmıştır, web üzerinde <http://www.diw.de/deutsch/produkte/publikationen/diskussionspapiere/docs/papers/dp364.pdf>
- Cohen, A.K. (1971). *Delinquent boys the culture of gang, USA.*
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches.* Thousand Oaks, California: Sage Publications. Second edition.
- Cullingford, C. (1999). The relationship between delinquency and non-attendance at school. 22 Kasım 2006'da alınmıştır, web üzerinde <http://site.ebrary.com/lib/ankarauniv/Doc?id=10017754&ppg=66>
- Currie, E. (2001). *Crime in market society, Criminological theory. Past to present.* Los Angeles: Roxbury.
- Çakmak, D. ve diğerleri (1996). Son beş yıl içerisinde AMATEM'e yatan madde bağımlılarının özellikleri, Yeniden Derneği Raporu.
- Çakır, Ö. (2002). Toplumsal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C(2), 83-104.
- Delikara, İ. (2002). Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, 147.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: A user-friendly guide for social scientists.* London: Routledge Publications.
- Demir, S. (2006). *Birleşmiş milletler kalkınma programı insani gelme endeksi ve Türkiye açısından değerlendirme,* Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT.
- Demirbaş, T. (1999). *1997 Türk ceza kanunu tasarısının işkence suçu açısından değerlendirilmesi.* Ankara: Faruk Erdem Armağanı, Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- Demirbaş, T. (2001). *Kriminoloji.* Ankara: Seçkin Yayınları.
- Demirel, S. (2004). *Ankara'daki Beş Eğitim Kurumunda Kendini Yaralama Davranış,* Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 8. Basım.

- Eken, M. H. (2005). "Tek Neden İşsizlik Değil," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 2005: 9.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları (2004), *Suç ve suçlu profili (3-4)*, Ed:Mustafa Gülcü, Ankara
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları (2004), *Kapkaç olaylarına analitik bakış*, Mustafa Gülcü(Ed), Ankara
- Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, (2004). 2000-2004 yılları arası asayiş olayları. 25 Aralık 2006'da alınmıştır, web üzerinde <http://www.egm.gov.tr/asayis/istatistik2004>
- Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, (2006). 2006 yılı asayiş olayları. 10 Ocak 2007'de alınmıştır, web üzerinde http://www.egm.gov.tr/akkm/akkm_web/asayis.htm
- Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, (2007). 2005-2006 yılı asayiş olayları.5 Mayıs 2007'de alınmıştır, web üzerinde http://www.egm.gov.tr/akkm/akkm_web/asayis.htm
- Erder, S. (1997). *Kentsel gerilim*. Ankara: Um: Ag Yayınları.
- Eren, İ. , İkbal, Ç. İ. ve Ali, M. Ç. (2005). Kendini yaralama davranışında risk faktörleri: Olgu sunumu. *Türkiye'de Psikiyatri Dergisi*, 7(3).
- Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve sosyal değişme*. Ankara: Bilim Adamı Yayınları.
- Erol, B.(2007). *Okul, çocuk ve risk*, Riskli Davranış Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler, Ed: Kültegin Ögel, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayını. 85-114.
- Fagan, J. (1993). Set and setting revisited: Influences of alcohol and illicit drugs on the social context of violent events. In: Martin, S. E. , ed. *Alcohol and Interpersonal Violence: Fostering Multidisciplinary Perspectives*. NIAAA Research Monograph No. 24. NIH Pub. No. 93-3496. Bethesda, MD: National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, 161-191.
- Farrington, F. (2002). Towards a useful definition: Advantages and criticisms of 'Social Exclusion'. 23 Aralık 2006'da alınmıştır, web üzerinde <http://www.ssn.flinders.edu.au/geog/geos/farrington.html>
- Farrington, D. P. (1994) *Human development and criminal careers*. Oxford: Clarendon Pres.

- Farrington, D. P. (2004) Understanding and preventing youth crime., John Muncie, Gordon Hughes, Eugene McLaughlin (Eds), *Youth Justice: Critical Readings*, London: Sage Publications:425-430.
- Feimi, S. (1998). Ankara'da kalaba lisesi öğrencilerinin sapsmış davranış ve okul başarısı arasındaki ilişkinin sosyolojik açıdan incelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gacitúa-Mario, E. ve Wodon, Q. (2001). Measurement and meaning: Combating quantitative method and qualitative method for the analysis of poverty and social exclusion in Latin America, World Bank Technical Paper.
- Gabriel, J. (1998). *Whitewash: Racialised politics & The media*. Florance, USA: Routledge.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Aytac Yayınevi.
- Glaser, B. G. , Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Adline Publishing Company.
- Good, E. ve Ben-Yehuda, N. (1994). Moral panics: Culture, politics, and social construction, *Annual Review of Sociology*, 20, 149-171.
- Gökbayrak, Ş. (2005). Avrupa birliğinin sosyal koruma sorunsalı olarak "Sosyal içerme politikaları". *Çalışma Ortamı Dergisi*, 80, 12-13.
- Gökçe, B. (2005). "Kapkaç toplumsal sorunların dışı vurumu," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 2005: 9.
- Graham, J. (1988). Families, parenting and delinquency prevention', *Research Bulletin*, No. 26, London: Home Office.
- Graham, J. (1992) . *The school in family, school and community: Towards a social crime prevention agenda*, Swindon: Crime Concern.
- Graham, J. and Bennett, T. (1995). *Crime prevention strategies in Europe and North America*, New York: Criminal Justice Pres. ,
- Gullotta, T. , Adams, G. and Montemayor, R. (1998). *Delinquent violent youth: theory and interventions*, Sage Publications, London.
- Gutierrez, L. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work Journal of The National Associational of Social Workers*, 35 (2).

- Güney, N. , Özdemir, K. ve Balo, Y. (2004). *Yeni Türk ceza kanunu*, Ankara: Adil Yayınevi.
- Gürpınar, S. ve diğerleri. (1994) Trabzon'da çocuk suçluluğu. *Karadeniz Tıp Dergisi*, 7(1), 39-41.
- Hancı, İ. H. ve diğerleri. (1993). Göçlerin İzmir ilindeki çocuk suçluluğuna etkisi. *Ege Tıp Dergisi*, 32 (3-4), 347-350.
- Hancı, İ. H. ve diğerleri (1993). İzmir'de suç işleyen çocukların sosyolojik özellikleri. *Adli Bilimler Dergisi*,, 9 (1-4), 3-9.
- Hancı, İ. H. , Aktaş, E. Ö. , ve Akçiçek, E. (1996). İç göçlerin çocuk suçluluğuna etkisi. *Eğitim Dergisi*, 1, 173-183.
- Harmancı, M. ve Terkeşli, R. (2006). *Çocuk Suçluluğu, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu*, Şule Erçetin (Ed), Ankara: Hegem Yayınları.
- Işık, O. ve Pınarcıklıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık, O. (1999). 1980'lerden 2000'lere Türkiye'de kentsel gelişme: Yeni dengeler, yeni sorunlar, kent yerel siyaset ve demokrasi, *Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*, İstanbul: WALD-Demokrasi Kitaplığı.
- İçli, T. (2001). *Kriminoloji*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- İçli, G. T. (2007). *Kriminoloji*, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları,
- İçli, G. T. (1993). *Türkiye'de suçlular: Sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İnsel, A. (2001). İki yoksulluk tanımı ve bir öneri, *Toplum ve Bilim*, 62-72.
- Kapkaç Olaylarına Analitik Bakış (2004). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kaplan, H ve diğerleri (1982). Application of a general theory of deviant behavior: self-deroation and adolescent drug use, *Journal of Health and Social Behavior*, 23, 274-294.
- Karataş, K. (1987). Gecekondu ailelerinin kentle bütünleşmelerini engelleyen nedenler ve ortaya çıkan toplumsal sorunlar: Korunmaya muhtaç çocuk sorunu nedeniyle Ankara Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne başvuran gecekondu

aileleri üzerine bir araştırma, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karataş, K. (1991). Kentsel bütünleşme sürecinde çözülen gecekondu ailesinin yapısı ve sorunları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, 9 (1-2-3).

Kardam, F. (2007). Kişisel Görüşme (15. 04. 2007), (Doç. Dr. , Çankaya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi).

Kavgacı, H. İ. ve Bayram E. (1998). Sosyolojik açıdan çocuk ihmali, suiistimali ve suçluluğu, *Polis Dergisi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayını, 4(149).

Kaya, E. (2003). *Kentleşme ve kentlileşme*, İstanbul: İlke Yayıncılık.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası*, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kılıç, E. (2005). "Kapkacı çeteler yapıyor," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Kasım 2005: 7.

Kıran Esen. B. (2003). Akran baskısı, akademik başarı ve yaş değişkenlerine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışının yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 79-85.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2005, (29:2), 149-174.

Kızılcılık, S. (1996), *Sosyoloji Teorileri-3*, İzmir: Saray Kitapevleri.

Kocacık, F. (1997) 1878-1900 yılları arasında Balkanlardan Anadolu'ya yönelik göçlerin Anadolu'daki sürekli yerleşme yerleri ve toplumsal yapıya etkileri, Toplum ve Göç, II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi* (1996), Mersin, Sosyoloji Derneği: TC Başbakanlık DİE Matbaası.

Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2006) *Toplumsal Sapma:Sapmanın Teorik Temelleri*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım.

- Kuş, E. (2006). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel veri analizi: Örnek program NVivo ile gösterimler*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuş, E. (2007). Kişisel Görüşme (07. 10. 2007), (Dr. , Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Elemanı).
- Lawson, S. (1972). Mugging in Britain, *American Speech*, 47(3/4), 306-307.
- Leukefeld ve diğerleri (1998). Adolescent Drug Use, Delinquency, and Other Behaviors. *Delinquent Violent Youth Theory and Interventions*, Ed: T. Gullotta, G. R. Adams, R. Montemayor, Sage Publications: 98-128.
- Littlewood P. ve diğerleri (Eds) (1999). *Social exclusion in Europe: Problems and paradigms*, Aldershor: Ashgate.
- Madanipour, A. (1998). *Tehran: The making of a metropolis*. Chichester: John Wiley.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Mathis, K. (2007). The American bar association addresses the national problem of youth at risk. *Family Court Review*, Vol. 45 (3), 354-360.
- Maxwell, J., A. (1996). *Qualitative research design: An interactiv approach*. California: SAGE Publications.
- Mayring, P. (2000). *Nitel araştırmaya giriş*, Çevirenler: Adnan Gümüş-M. Sezai Durgun, Adana: Baki Kitabevi.
- McCord, J. (2001). Forging Criminals in the Family, S.White (Ed.), *Handbook of Youth and Justice*, The Plenum Series in Crime and Justice, New York: Plenum Publishers.
- Miley, K. , O'Melia, ve M. , Dubois, B. (1996). *Generalist social work practice: An empowering approach*.
- Muncie, J. , Hughes, G. , and McLaughlin, E. (2002). *Youth justice: critical readings*, London: Sage Publication.
- Narlı, N. (2005). "Göç, yoksulluk suçta itiyor," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Kasım 2005: 7.
- Nejat, A. (1999). Suça itilmiş çocukların adli tıp açısından incelenmesi ve cezaevlerinde bulunan suçta itilmiş çocukların deskriptif olarak incelenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Ögel, K. (2002). *Türkiye’de madde bağımlılığı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ögel, K. (2007). “Risk” kavramının tanımı, Kültegin Ögel (Ed), *Riskli Davranış Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler*, (ss:13-25), İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayını.
- Ögel, K. ve Tamar, D. (1996). Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi, Öğrenci Anketi Bulguları, AMATEM/Özel Okullar Derneği,
- Öntaş Cankurtaran, Ö. (2004). Çocuk hakları ve sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı açısından suça yönelen çocuk polis ilişkisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Öztürk, Ş. (2004). *Küreselleşme, yeni dünya düzeni, neo-liberal ekonomi politikaları ve yoksulluk*, IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri), 18-20 Mayıs 2004, Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 665-679
- Paggett, D. K. (1998). *Qualitative methods in social work research: Challenges and rewards*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Patton, M.Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, CA:Sage.
- Payne, M. (1991). *Modern social work theory*, Second Edition, London: Macmillan Oress Ltd.
- Peterson, P.L., Hawkins, J.D., Abbott, R.D.(1994). Disentangling the effect of parental drinking, family management and parental alcohol norms on current drinking by black and white adolescent., *Journal of Research on Adolescence*, 4, 203-227.
- Peynircioğlu, N. ve Üstümişik, B. (1996). Habitat II’ye doğru yerleşme-konut, altyapı, yerel yönetimler ve İstanbul örneği. *Yeni Türkiye Dergisi*, 129.
- Pitts, J. (1990). *Working with young offenders*. London, Macmillan Education Ltd.
- Piyal, B. ve Bildik, T. (2000) *Çalışan çocukların psiko-sosyal sorunlarının çözümünde sosyal hizmetlerin işlevleri*, Ankara: Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu, 5-7 Kasım 1998 Antalya, 118-129.
- Polat, G. (2007). İç göçün çocuk ruh sağlığına etkisi ve sosyal hizmet müdahalesi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Yayını, 8(1), 93-110.
- Punch, F. K. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nitel ve nicel yaklaşımlar*, Çev.: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Rappaport, J. (1984). *Studies in empowerment: Introduction to the issue*. In J. Rappaport, C. Swift, & R. Hess (Eds.), *Studies in empowerment: Steps toward understanding and action* (pp. 1-8). New York: Hayworth Press.
- Riekenbrauk, K. (2005). Alman gençlik ceza hukukunun yapısal ilkeleri, Almanya’da çocuk adalet sistemi ve gözetim mekânizması semineri, Ed: Sevda Uluğtekin ve diğerleri, Ankara: *Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri:Ankara İli Pilot Projesi Eğitim Programı Etkinlikler Dizisi*,
- Robbie, A. , Thornton, L. S. (1995). Rethinking ‘moral polinc’ for multi-mediate social worlds”, *The British Journal of Sociology*, 46(4), 559-574.
- Rock, I. (1975). *An Introduction to Perception*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Rosenfeld, R. ve Messner S. (2001). *Crime and the American dream Criminological Theory Past to Present*. Roxbury: Los Angeles, 2001.
- Rutter, M., Giller, H., Hagell,A., (1998). *Antisocial Behavior By Young People*, Cambridge University Pres.
- Sapançalı, F. (2003). *Sosyal dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını.
- Sapançalı, F. (2006). Kişisel Görüşme (11. 09. 2006), (Doç. Dr. , Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi).
- Seyhan, K. ve Bahar, İ. (2006). *Çocuk Suçluluğu, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu*, Ed. : Şule Erçetin, Ankara: Hegem Yayınları.
- Seydlitz, R. ve Jenkins, P. (1998). “The influence of families, friends, schools and community on delinquent behavior”, *Delinquent Violent Youth Theory and Interventions*, 53-97.
- Sırma, D. (2006). *Birleşmiş milletler kalkınma programı insani gelme endeksi ve Türkiye açısından değerlendirme*, Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms, international. *Labour Review*, 133(5-6), 531-578.
- Solomon, L. (1977). *Team Development:A Training Aproach*, In W. Pfeiffer and J.Jones (Eds), *The 1977 Annual Handbook for Group Facilitators*. Ann Arbol, Mics:University Associates.
- Solso, R. L. (1991). *Cognitive psychology* (3rd Edision), Boston: Allyn and Bacon.

- Soyaslan, D. (1998). *Kriminoloji*, 2. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Sönmez, İ. Ö. (2002). Yoksulluğu sürekli kılan faktörler üzerine gözlemler İzmir Kent merkezi tarihi konut alanı örneği, Kentleşme Göç ve Yoksulluk (Türk Sosyal Bilimler Derneği 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi), Ankara. İmaj.
- Sönmez, Ö. İ. (2004). Kentsel yoksulluk ve sosyal-mekânsal dışlanma, IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri, (ss. 561-567), 18-20 Mayıs 2004, Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Sözüer, A. (1995) Organize suçluluk kavramı ve batı ülkelerinde bu suçlulukla savaşımla ilgili gelişmeler, *Hukuk Araştırmalar*, 9 (1-3),
- Sparkes, J. (1999). Schools, education and social exclusion, Centre for Analysis of Social Exclusion Report.
- Sürel, A. (2007). Kişisel Görüşme (15. 03. 2007 tarihli görüşme), (Emniyet Genel Müdürlüğü)
- Sykes, M.G., and D. Matza (1962) "Techniques of Delinquency", *The Sociology of Crime and Delinquency* (M.E. Wolfgang, L.Savitz and N.Johnston Eds.), John Wiley and Sons Inc., New York.
- Şengül, T. ve Ersoy, M. (2003). *Kentsel Yoksulluk ve Geçim Stratejileri: Ankara Örneği*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 1999 Yılı Stüdyo Çalışması.
- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, Z. ve Erol, N. (2003). Çalışan Çocuklarda Yeterlilik Alanları, Davranışsal ve Duygusal Sorunlar, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 14 (2), 59-70
- Tashakkori, a. ve Teddlie, C.(1998). Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches, Applied Social Research Methods Series, Volume 46, London, Sage Publications,.
- Tarde, G. (2000). *Social Laws, Trans.* By Howard C. Warren, Kitchener, Batoche Books.
- Tarkun, E. ve Aydın, B. (1996). Risk alma davranış ölçeği, 2. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri, İstanbul : M. Ü. Atatürk Eğit. Fak., 161-170.

- Tekeli, İ. (2000). *Kent yoksulluğu ve modernitenin bu soruya yaklaşım seçenekleri üzerine*, Devlet reformu: Yoksulluk, Akder, A. Halis ve Murat Güvenç (Ed). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Tennyson, R.A. (1967). Family Structure and Delinquent Behavior, Malcolm W. Klein (Ed), *Juvenile gangs in context: theory, research and action.*, Prentice-Hall.
- Thomas, M. and Pierson, J. (1999). *Dictionary of social work*. London: Collins Educational,.
- Thompson, K. (1998). *Moral Panics*. Florence: Routledge
- Tolan, B. (2005). "Suç Yer Değiştiriyor," İşsizlik ve Yoksulluğun Yarattığı Sorun: Kapkaç Yazı Dizisi, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 2005: 9.
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş toplumun bunalımı: anomi ve yabancılaştırma*, Ankara: Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayını.
- Türk Ceza Kanunu, 2006.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, 08-08- 2008,
<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yoksulluk Araştırması, 2002.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2004.
- Türkdoğan, O. (1996). *Aydınlıktakiler ve karanlıktakiler*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Uluğtekin, S. (1985). Suçlu çocuklara ilişkin ıslah sisteminde kurumsal bakım ve çağdaş tretman modelleri. *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 4(2-3).
- Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaştırma*, Ankara.
- Uluğtekin, S. (1994). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- UNDP (1999). *Human Development Repot*, New York.
- Ümit, E. (2007). *Mekandan imkana: Çocuk suçluluğunun habitusu, Ceza Ehliyet İlişkisi*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Wacquant, L.J. (2006). Teritorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality, Theses Eleven, N:91,

World Bank Report (2000).

World Employment Report (1996/1997).

World Employment Report (1996/1997).

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve suç*, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yenisey, F. (1998). Mukayeseli hukukta çıkar amaçlı örgütlerle savaşım ve Türkiye organize suç, Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Yayınları.

Yenisey, F. (2005). Yeni TCK kapkaça aşırı ceza veriyor, 5 Nisan 2005'de alınmıştır, web üzerinde [www. ntvmsnbc. com/news](http://www.ntvmsnbc.com/news)

Yılmaz, H. (1998). Organize suç ve ceza adalet sistemi, organize suç, Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Yayınları.

Yılmaz, H. (1998). Türkiye'de organize suç, *Polis Bilimleri Dergisi*, 1(1), 12-22.

Yılmaz, B. (2006). Yakındaki Uzak: İstanbul'un bir Kent içi Mahallesinde Sosyal Dışlanma ve Mekansal Sürgün. Fikret Adaman ve Çağlar Keyder (Eds), Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma raporu, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika FormuRaporu
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf

Yılmazçetin Eke, C. (2007). Riskli davranışlarla ilgili olarak yapılan araştırmalara bir bakış. Kültegin Ögel (Ed). *Riskli Davranış Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler*,(ss:33-54), İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayını.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zastrow, C. and Ashman, K. K. (1990). *Understanding human behavior and the social environment*, Second Edition, Chicago: Nelson Hall Publishers.

Zulliger, H. (2000). *Suçlu çocuklar ve çocuk mahkemeleri*, İstanbul: Cem Yayınevi.

EK'LER

Ek 1. Uygulama Planı

UYGULAMA PLANI				
Gidilen il	Ceza İnfaz Kurumu(C. İ. K)	Gidiş-Dönüş Tarihleri	Hedeflenen Kişi	Ulaşılan Kişi
İstanbul	Metris C. İ. K	11-12 Aralık 2006	4 Kişi	5Kişi
İstanbul	Bayrampaşa CİK	13-14 Aralık 2006	3 Kişi	4 Kişi
Kocaeli	Kocaeli F Tipi	15 Aralık 2006	4 Kişi	3 Kişi
Kocaeli	Kocaeli C Tipi	18 Aralık 2006	1 Kişi	2 Kişi
İstanbul	Ümraniye CİK	19-20 Aralık 2006	5 Kişi	3 Kişi
İstanbul	Kartal CİK	21-22 Aralık 2006	2 Kişi	4 Kişi
Kocaeli	Karamürsel CİK	25 Aralık 2006	1 Kişi	3 Kişi
Kastamonu	Kastamonu E Tipi Kapalı	15-16 Ocak 2007	5 kişi	4
Kastamonu	Kastamonu Bozkurt CİK	17 Ocak 2007	2 Kişi	Hükümlüler tahliye olduğu için gidilmedi.
Afyon	Afyon CİK	18-19 Ocak 2007	3 Kişi	2
Afyon	Dinar CİK	22 Ocak 2007	1 kişi	2
Burdur	Burdur CİK	23-24 Ocak 2007	4 kişi	6
Antalya	Antalya E Tipi CİK	25 Ocak 2007	1 kişi	3
Çanakkale	Çanakkale E Tipi CİK	29-30-31 Ocak-2 Şubat 2007	7 Kişi	9
İzmir	İzmir CİK	5-6-7 Mart 2007	5 Kişi	5
Gaziantep	Gaziantep CİK	19-20-21 Mart 2007	3 Kişi	3
Kayseri	Kayseri CİK	22-23 Mart 2007	2 Kişi	4
Toplam			53	61

HÜKÜMLÜ ÖN BİLGİ FORMU

Bu formdaki bilgiler ilerleyen zaman içerisinde yapılacak bir araştırma için temel oluşturacaktır. Bu nedenle sorulara içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için son derece önemlidir. Duyarlılığınız için şimdiden çok teşekkür ediyorum.

Araştırmacı

Elif Gökçe Arslan Çifci

Şu anda bulunduğunuz Ceza İnfaz Kurumunun ismi nedir?

.....

1-Adımı ve Soyadınız:

2-Cinsiyetiniz Kadın()Erkek ()

3-Hangi suçtan hüküm aldınız: (Hüküm aldığımız suçun yanındaki parantez () içine X işareti koyunuz)

a) Kapkaç ()

b)Yankesicilik ()

c)Arabadan hırsızlık ()

d)Evden hırsızlık ()

e)Bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle hırsızlık ()

f)Kilit açmak suretiyle hırsızlık ()

g)Diğer belirtiniz ().....

2-Hüküm aldığımız suçu hangi şehirde işlediniz?

.....

3- Hüküm aldığımız suçu işlediğiniz tarih

nedir?.....

4-Kaç yıl/ay/gün ceza aldınız?.....

5-Cezanızın bitmesine ne kadar zaman var?.....

6-Ne kadar zamandır bu cezaevindesiniz?.....

7-Başka bir cezaevine gitme gönderilme durumunuz var mı?.....

..

8- Belirmek istediğiniz başka bir husus var mı?.....

...

Formu doldurduğunuz için teşekkür ederim.

Ek 3. Sosyo -Demografik Özellikler Formu

KAPKAÇ SUÇUNA YÖNELEN HÜKÜMLÜLERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ FORMU**Bilgilendirilmiş Rıza Formu**

Bu çalışma kapkaç suçundan hüküm giyen kişilerin suça yönelme nedenlerini, suç öncesinde yaşadıkları dışlanma süreçlerini ve işledikleri fiile ilişkin öykülerini ortaya çıkarmak üzere yapılan bir çalışmadır.

Araştırmadan elde edilecek bulgular üzerinde kişisel bir değerlendirme yapılmayacaktır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi yapılarak genel sonuçlara varılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmadan elde edilen veriler, araştırmaya katılan hiçbir tutuklu ve hükümlünün yargılama ve infaz sürecindeki durumunu etkilemeyecektir.

Araştırmayla elde edilen kişilere ait bilgiler, herhangi bir kurum veya kişiyle paylaşılmayacaktır ve araştırmacı tarafından gizli tutulacaktır.

Araştırmaya katılma isteğe bağlıdır.

Yukarıdaki açıklamaları okudum ve araştırmaya kendi rızamla katılmak istiyorum

Katılımcı:

Tarih:

1- Doğum tarihiniz nedir?

2- Doğum yeriniz neresidir?

a)İl.....

b)İlçe

c)Kasaba

d)Köy

3- Kardeşiniz var mı? (evet ise 4. soru)

a)Evet b)Hayır

4- Kaç kardeşiniz?

5- Medeni durumunuz nedir?

a)Evli b)Hiç evlenmemiş c)Boşanmış

d)Dul e)Ayrı yaşıyor

6- Aileniz hiç göç etti mi?

a)Evet b)Hayır

7- Evet ise göç etme nedeni hakkında bilgi verir misiniz?

8- Sizin ve ailenizin göç etme süreçlerine ilişkin aşağıdaki sorulara cevap veriniz:

	I. Göç			II. Göç		
	İlk göçle nereye gitti	Göç ettiğinde kaç yaşındaydı	Kimlerle göç etti	İkinci göçle nereye gitti	Göç ettiğinde kaç yaşındaydı	Kimlerle göç etti
Anneniz						
Babanız						
Kendisi						

9 -En uzun süre yaşadığımız yer (ilini de belirt) neresidir?

a)İl.....

b)İlçe

c)Kasaba

d)Köy

10- Cezaevine gelmeden önce hangi kent ve semtte oturuyordunuz?

..... /

11- Cezaevine girmeden önce oturduğunuz semtin sizce ortalama gelir düzeyi nedir?

a)Yüksek gelir düzeyi b)Orta gelir düzeyi c)Düşük gelir düzeyi

12- Oturduğunuz semtle ilgili biraz bilgi verebilir misiniz?

13- Ailenizle oturduğunuz zamanlar oturduğunuz yerde sık sık mahalle değiştirir miydiniz?

a)Evet b)Hayır

14- Nedenini açıklar mısınız?

15- Cezaevine girmeden önce kimlerle yaşıyordunuz?

	Evet	Hayır
Yalnız başına		
Annemle		
Babamla		
Kardeş(ler)imle		
Arkadaş(lar)ımla		
Akraba(lar)ımla		
Hemşehri(leri)mle		
Başka		

16- Anneniz nerede doğdu?

a)İl.....

b)İlçe

c)Kasaba

d)Köy

17- Babanız nerede doğdu?

a)İl.....

b)İlçe

c)Kasaba

d)Köy

18- Anne- babanızın şu an ki durumu hakkında bilgi verir misiniz?

a)Anne hayatta

b)Baba hayatta

c)Anne ölü

d)Baba ölü

e)Anne-baba birlikte

f)Anne-baba boşanmış

g)Diğer.....

19- Eğitim durumu?

20- Annenizin mesleği nedir?

Eğitim Durumu	Okur- yazar değil	Okur- yazar	İlkokul terk	İlkokul mezunu	Ortaokul terk	Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Lise terk	Üniv terk	Üniv. mezunu
Annenizin eğitim durumu										
Babanızın eğitim durumu										
Sizin eğitim durumunuz										

21- Babanızın mesleği nedir?

.

22- Cezaevine girmeden önce aile üyeleriyle ilişkileriniz nasıldı?

Aile İlişkilerinin durumu	İyi	Orta	Kötü	Nedeni
Anne ile				
Baba ile				
Eği ile				
Kardeş(ler)i ile				

23- Cezaevine girdikten sonra aile ilişkilerinizi nasıl buluyorsunuz?

Aile İlişkilerinin durumu	İyi	Orta	Kötü	Nedeni
Anne ile				
Baba ile				
Eşi ile				
Kardeş(ler)i ile				

24- Ailenizde sizden başka tutuklanan, hüküm hiç kimse oldu mu?

Tutuklanan, hüküm giyen kişi	Tutuklandı	Hüküm giydi	Tutuklandığında kaç yaşındaydı?	Nedeni
Anne				
Baba				
Kardeş(ler)				
Akraba (açık yazalım)				

25- Annenizin, babanız ağabey ve ablanızın çocukken ve gençken sizi dövdüğü oluyor muydu?

- a. Sık sık b. Bazen c. Hiçbir zaman

26- O dönemi anlatabilir misiniz?

27- Babanızın annenizi dövdüğü oluyor muydu?

- a. Sık sık b. Bazen c. Hiçbir zaman

28- Ailenizde sizi olumsuz etkileyen en önemli sorun nedir?

29- Farklı bir aileniz olsun ister miydiniz?

a)Evet (Açıkla)

b)Hayır (Açıkla)

30- Cezaevine girmeden önce serbest zamanlarınızı nasıl değerlendiriyordunuz?

Serbest zamanlarınızı hangi yollarla değerlendiriyordunuz	Evet	Hayır
a) Kahveye giderek		
b) TV seyrederek		
c) Spor yaparak		
d) Müzik dinleyerek		
e) Kitap okuyarak		
f) Arkadaşlarla gezerek		
g) Kurslara giderek		
h) Başka		

31- Hangi gazete/gazeteleri okuyordunuz?

32- Ne sıklıkla gazete okuyordunuz?

(a) Her gün (b). Haftada birkaç kez (c). Denk geldikçe (d). Gazete okumam

33- Ne tür filmlerden hoşlanırsınız?

a) Macera b) Korku c) Gerilim
d) Dram e) Romantizm f)Şiddet g) Diğer.....

34- Düzenli olarak izlediğiniz dizi filmler hangileridir?

- 1.
- 2.
- 3.

35- Düzenli olarak izlediğiniz filmlerin en çok hangi özelliğini beğeniyorsunuz?

36- Bu filmlerden nasıl etkileniyorsunuz?

Ek 4. Yarı Yapılandırılmış Sosyal Dışlanma Formu

**YARI YAPILANDIRILMIŞ
SOSYAL DIŞLANMA FORMU**

1- Ekonomik Alandan dışlanma

A-Mal ve Hizmet Piyasalarından Dışlanma:

Temel gereksinimlerden dışlanma:

Çocukluk ve gençlik döneminizdeki günlük beslenme düzeniniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Çocukluk ve gençlik döneminizde yeni kıyafetlerinizi nasıl alıyordunuz?

Çocukluk ve gençlik döneminizdeki rahatlıkla barınabileceğiniz bir eviniz var mıydı?

Çocukluk ve gençlik döneminizdeki aileniz elektrik, su vb faturaları nasıl ödüyordu?

Tüketimden dışlanma

Çocukluk ve gençlik döneminizdeki oturduğunuz semtte rahatlıkla taşıma hizmetine ulaşabiliyor muydunuz (yeterli sayıda toplu taşıma aracı var mıydı?)

Çocukluk ve gençlik döneminizde ulaşım ücretlerini nasıl buluyordunuz?

Çocukluk ve gençlik döneminizde oturduğunuz evde elektrik rahatlıkla kullanılabilir miydi?

Sağlıklı içme suyuna rahatlıkla ulaşabiliyor muydunuz?

B. İş gücü piyasasından dışlanma:

Çocukluk ve gençlik döneminizde herhangi bir iş deneyiminiz var mı?

Var ise nasıl bir iş deneyiminiz oldu?

Tutuklanmadan/hüküm giymeden önce iş bulmayı denediniz mi?

Ne kadar süre işsiz kadınız?

Eğer iş başvurularında bulduysanız dışlandığınızı hissettiniz mi?

İşsiz olduğunuz dönemlerde yoğun gelir sıkıntısı çekiyor muydunuz?(Bu dönemde her herhangi bir yerden gelir sağlanabiliyor muydu?)

Yoğun işsizlik yaşadığınız dönemlerde kendinizi nasıl hissediyordunuz?

2-Toplumsal Alandan Dışlanma

A. Mülkiyetten ve Mekandan Dışlanma

Kendinize ait gayrimenkulünüz var mı?

Yaşadığınız bölgede dostluk ilişkileri nasıldı?

Yaşadığınız bölge ile ilgili neler hissediyorsunuz?

Yaşadığınız bölgedeki insanlara güvenir miydiniz?

B. Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma

Eğitim

Eğitim düzeyinizi nasıl buluyorsunuz?

Yeterince eğitim almadığınızı düşünüyorsanız nedeni nedir?

Sağlık

Sağlık güvenceniz var mı?

Yaşadığınız bölgede sağlık hizmetlerine nasıl ulaşıyordunuz?

Ekonomik yetersizlik nedeniyle sağlık hizmeti alamadığımız hiç oldu mu? Böyle bir durumla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz?

Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenceniz var?

3- Siyasal Alandan Dışlanma

Demokrasi, Haklar ve Yönetim

Herhangi bir politik parti, ticari birliğe üye misiniz?

Üye değilseniz nedeni nedir?

Son seçimlerde oy kullandınız mı?

Eğer kullanmadıysanız nedeni nedir?

Türkiye’de siyasal düşüncenizi temsil eden bir parti var mı?

Göçmenler ve Azınlıklar

Kendisini azınlık olarak gördüğünüz oldu mu?

Hangi konularda kendinizi azınlık olarak hissettiniz?

Ek 5. Sapma ve Risk Davranışlar Formu

SAPMA VE RİSK DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN DENEYİMLERİ

	Evet	Hayır
1- Risk almayı sever misiniz?		
2- Evden kaçır mıydınız?		
3- Evden kaçtığınız dönemde hayatınızı nasıl sürdürdünüz anlatır mısınız?		
4- Hayatınızın herhangi bir döneminde hiç sokakta yaşadınız mı?		
5- Sokak deneyiminizi anlatabilir misiniz?		
6- Okuldan kaçır mıydınız?		
7- Okuldan kaçırma deneyiminizi anlatabilir misiniz?		
8- Okulda disiplin cezası aldınız mı?		
9- Hangi nedenle disiplin cezası aldınız		
10- Kesici, patlayıcı silah kullanır mıydınız?		
11- Bağımlılık yapıcı maddelerden hangilerini kullandınız?		
12- Bağımlılık yapıcı madde kullanma nedeniniz nedir?		
13- Hiç intihar girişiminde bulundunuz mu? Nedeni nedir?		
14- Kendi bedeninize hiç zarar verdiniz mi? (Jiletle kesmek gibi) Nedeni nedir?		
15- Arkadaş grubunuz içinde hiç tutuklanan oldu mu?		
16- Arkadaş grubunuz içinden hiç hüküm giyen oldu mu?		
17- Arkadaş grubunuz içerisinde madde kullananlar var mıydı?		
18- Farklı bir arkadaş çevreniz olsaydı bu suçları işler miydiniz?		

Ek 6. Kapkaç Suçuna Yönelme Süreci Formu

**KAPKAÇ SUÇUNA YÖNELME SÜRECİ ÖNCESİ VE SONRASINA İLİŞKİN
DENEYİMLERİ**

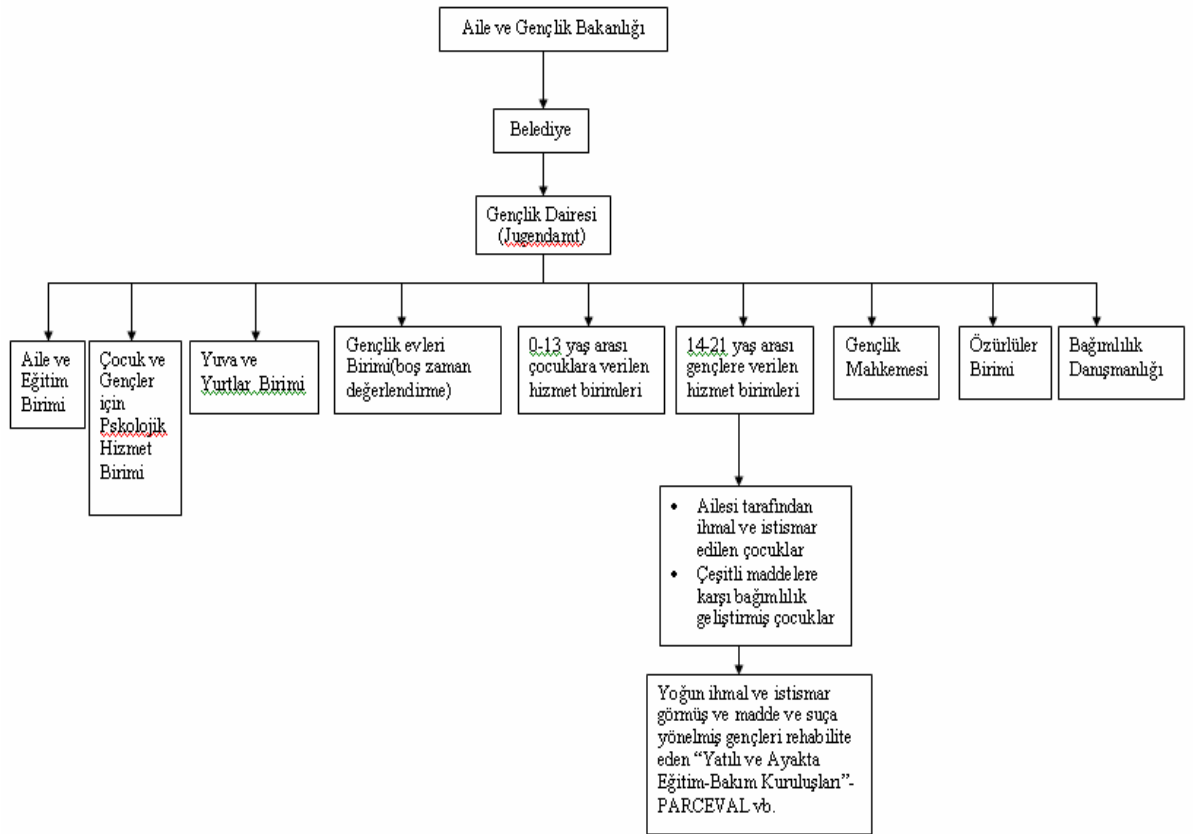
- 1- İlk suç işlediğinde kaç yaşındaydınız?
- 2- Suça yönelme sürecinizi anlatabilir misiniz?
- 3- Suça yönelmenizde kimler etkili olmuştur?
- 4- Şimdiye kadar kaç kez cezaevine girdiniz?
- 5- Toplam kaç yıl cezaevinde kaldınız?
- 6- Cezaevi deneyimlerinizi anlatabilir misiniz?
- 7- Kapkaç suçuna yönelme nedeniniz nedir?
- 8- Kapkaçın diğer suçlardan farkı nedir?
- 9- Kapkaç suçunun cezasını biliyor muydunuz?
- 10- Kapkaç yapmayı kimden/kimlerden öğrendiniz? (arkadaş, akraba vb)
- 11- Kapkaç yaparken kullandığınız iletişim kanalı nasıldır?
- 12- Bu suçu işlerken neler hissediyordunuz?
- 13- Mağdurun seçerken ne tür özelliklerine bakarsınız?
- 14- Suçu işlerken mağdura nasıl bir zarar verdiğinizi düşünüyorsunuz?
- 15- Kapkaç suçunu işlemekten hangi durumlarda vazgeçtiniz?
- 16- Cezaevinde hiç psiko-sosyal yardım servisi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
- 17- Cezaevinden çıkınca ne yapmayı düşünüyorsunuz?
- 18- Geleceğe ilişkin planlarınız nelerdir?

Ek 7. Almanya Berlin’de Suça Yönelen ve Madde Bağımlısı Gençlerin Rehabilitasyon Edildiği Bir Kurum: Parceval

PARCEVAL ÖRNEĞİ

Berlin’de, çocukların psiko-sosyal durumlarını değerlendiren ve çocuk hakkında karar veren Aile ve Gençlik Bakanlığına bağlı Gençlik Dairesi bulunmaktadır. Bu Daire, çeşitli biçimlerde kuruma getirilen çocuğun, gereksinimlerini dikkate alarak ne tür bir hizmet alacağına karar verir. Aşağıdaki şemada kuruma getirilen bir çocuğa ilişkin hizmet aşamaları anlatılmaya çalışılmıştır.

Şekil 4: Berlin Aile ve Gençlik Bakanlığının Hizmet Şeması

İhmal ve istismar edildiği, riskli davranışlar ve çeşitli bağımlılıklar geliştirdiği, öğretmeler, komşular veya ailesi tarafından tespit edilen çocuk ve ailesinin durumu, gençlik dairesindeki uzman tarafından ayrıntılı olarak değerlendirilir. Bu süreçte

uzman, çocuğun ailesini, okul durumunu ve sosyal çevresini ayrıntılı olarak ele alan bir sosyal inceleme raporu hazırlar. Hazırlanan bu rapor gençlik dairesinde haftalık olarak yapılan vaka değerlendirme toplantısında tartışılır. Bu toplantıya her birimden bir uzman ile yatılı ve ayakta tedavi kurumlarını denetleyen bir uzman katılır. Toplantıda vaka, her boyutu ile incelendikten sonra eğer çocuk ve ailesi hakkında eksik bilgiler olduğu fark edilirse, çocuğa çeşitli testler (sempatik beceri düzeyi ve IO testi) uygulanır. Bu hizmetler de yeterli görülmez ise çocuk psikiyatri kliniğine yönlendirilir. Çocuk hakkındaki son incelemeler yapıldıktan sonra, sonuçlar vaka değerlendirme toplantısına tekrar getirilir ve toplantıda yatılı veya ayakta eğitim ve bakım alması uygun görüldüğü takdirde Parceval benzeri kuruluşlardan biri seçilir ve çocuk ve ailesi ile görüşülerek kuruluş tanıtılır.

Çocuk kuruluşa getirildikten sonra kuruma uyum sağlaması amacıyla bir süre ailesi ile görüşmesi engellenir. Üç ay dolduktan sonra gençlik dairesi uzmanı, çocuk, ailesi ve kuruluş yetkilisi bir araya gelerek hizmetin çocuk üzerinde ne kadar etkili olduğu konusunda bir ara değerlendirme yaparlar.

PARCEVAL HAKKINDA....

Gençlik dairesi tarafından, çocuk ve ailesine yönelik gerekli incelemeler yapıldıktan sonra çocuğun koruyucu ve önleyici hizmetlere gereksinimi olduğu tespit edilir ve bu hizmetleri karşılayacak bir kuruluş olan Parceval'e çocuk gönderilir. Parceval, 14-21 yaş arası çocuk ve gençlere yönelik olarak hizmet veren bir sivil toplum kuruluşudur. Grup terapisi odaklı olarak hizmet vermektedir. Kuruluşun temel hizmet yaklaşımı antroposofic yaklaşımdır. Bu felsefi yaklaşım, tıbbın birçok dalında ve farklı uygulama alanlarında kullanılmaktadır. Yaklaşım Rudolf Steiner tarafından geliştirilmiştir. Temel dayanakları, bireyin gücü ve gelişimine duyulan inanç, birey ve doğa arasındaki uyum, insanın içindeki iyiliğin ortaya çıkarılmasıdır. Kişilerin temelde iyi olduğu ve içlerindeki gizli gücün ortaya çıkarılarak tüm bağımlılıklardan ve kötü yönelimlerden kurtulabileceği düşünülmektedir. Bunun için kişinin kendisini ve doğayı tanıması, ilişki kurması ve kişisel gelişimi için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımda insanın kendi kuvvetiyle her şeyi yapabileceği inancı egemendir.

Yaklaşım, kuruluşun verdiği hizmetlere ve temel faaliyetlere büyük oranda yansımıştır. Terapinin temel odağı kişisel gelişimdir. Bu yaklaşım, grup terapisi oturumlarından, kuruluşun genel kurallarına kadar her düzeyde kendisini hissettirmektedir.

PARCEVAL'IN HEDEF GRUBU

Hedef grubu, 14-21 yaş arasında olup, düşük akademik başarıya sahip, okul ve evden kaçma davranışı geliştirmiş, sigaraya yeni başlamış çocuk ve gençler ile çeşitli bağımlılıkları olan (alkol, nikotin, eroin, kokain, yemek, seks, internet,vb) gençlerdir. Bağımlılık öyküsünün yanı sıra, bağımlı anne babaya sahip olup istismar ve ihmale uğramış gençler, suça yönelmiş, okuldan kopmuş, sokak deneyimine sahip gençler de hedef grubudur.

Kuruluştan hizmet alanlar: Sevgiden yoksun, toplumsallaşma sürecini sağlıklı bir şekilde yaşayamamış, parçalanmış ailelerden gelen, düşük akademik başarıya sahip, başlangıç düzeyinde çeşitli bağımlılıkları olan gençlerdir.

Kuruluştaki kalanların %80'i hafif düzeyde sorunları olan çocuklar iken %20'si suça yönelmiş, bağımlılık, geliştirmiş çocuklardır. Her bir hizmet basamağında 8-10 çocuk kalmaktadır. Yılda yaklaşık olarak 50 çocuğa hizmet götürülmektedir.

PERSONEL YAPISI

Kuruluştaki çalışan personel sosyal hizmet uzmanları, terapistler, psikologlardan oluşmaktadır. Yaklaşık 40 sosyal hizmet uzmanı (part-time ve tam zamanlı olmak üzere) çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanların çoğunluğu, ek terapi eğitimleri (sanat terapisi, grup terapisi, psikoanalitik terapi, vb.) ve eğitimlik (öğretmenlik) sertifikaları almıştır. Kuruluş bir sosyal hizmet uzmanı tarafından yönetilmektedir ve her alt birimden sorumlu bir sosyal hizmet uzmanı vardır. Bu sorumlular, çeşitli terapi eğitimleri almış uzmanlar arasından seçilmektedir.

HİZMETLER

Kuruluş, hem ayakta hem de yatılı hizmet vermektedir. Ortalama hizmet süresi 3 yıldır. Farklı hizmet basamaklarını kapsayan 4 ayrı birim olarak işlevini sürdürmektedir (ayrıntılı olarak değinilecektir).

Hizmetlerin amacı, gençlerin terapisi ve yeniden toplumsallaşmasıdır. Kurumun sunduğu hizmetlerin kapsamı:

-Grup veya birey için çalışma terapisi,

-Aile veya bakım veren kişilerle çalışma,

-Eğitim,

-Serbest zaman aktiviteleri (psikodrama, sanat, tiyatro, spor, vb).

Parceval'in sunduğu hizmetler iki temel üzerinde yapılanmıştır, bunlardan biri çalışma terapisi, diğeri grup terapisisidir.

Çalışma terapisi, gençlerin, beden güçlerini kullanarak çeşitli işler yapmaları yoluyla meşgul edilmeleridir. Bu terapinin hizmet ettiği üç amaç vardır: Öncelikle, gençlerin olumsuz yaşam deneyimlerinin ya da madde isteğinin akla gelmesi önlenmektedir. İkinci olarak, çalışmanın grup şeklinde olması ve çalışma süresince hem sosyal hizmet uzmanı ile hem de diğeri çalışma arkadaşlarıyla sürekli ilişki kurulması, dolayısıyla gencin yeniden sosyalleşmesi sağlanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı ile birlikte gerçekleştirildiği için çalışma terapisi, genç için model olarak öğrenme için bir fırsat olmaktadır. Gencin bir işi başından sonuna bitirmesi, çalışma kurallarına uyması ve sorumluluk ve disiplin sahibi olması sağlanmaktadır. Çalışma terapisi sonuç odaklı bir terapidir. Yapılan faaliyetler, gençlerin sonucunu görebilecekleri, kullanabilecekleri, işlevsel ürünler ortaya koymaktadır. Örneğin, kurum içindeki ve dışındaki mekânların güzelleştirilmesi (kaldıkları evin boyanması, bahçesinin düzenlenmesi), çevre düzenlemesi (yaşadıkları eve yakın mesafede bulunan bir hastanenin bahçesinin temizlenmesi), ev içi işler, yemek yapımı, vb.

Çalışma terapisi öncesinde ve sonrasında değerlendirme toplantıları yapılmaktadır. Güne başlarken yapılan toplantıda gece kurum içinde her hangi bir olay çıkıp çıkmadığı sorulmakta, günlük işbölümü aktarılmakta ve buna göre günlük program oluşturulmaktadır. Çalışma terapisi sonunda, günlük değerlendirme toplantıları yapılmakta ve her genç, o günkü performansını ve gruptaki diğer kişilerin performanslarını değerlendirmektedir.

Grup terapisi ise hizmetin başlangıcında daha sık olmakla birlikte, düzenli olarak birlikte yaşayan gençlerin ve onlarla çalışan profesyonellerin, grup terapisti bir sosyal hizmet uzmanı ile gerçekleştirdiği grup oturumlarından oluşmaktadır. Bu oturumlar başlangıçta haftada üç kez olmakta, sonraki aşamalarda haftada ikiye düşmektedir. Oturumlarda, gençlerin günlük aktivitelerini ve birbirlerini değerlendirmeleri, kendileri ile ilgili olumlu gelişmeleri ve yaşadıkları zorlukları aktarmaları, grup içi kurallar ile ilgili sıkıntıları aktarmaları, ihlal ettikleri kurallar ile ilgili olarak verilecek cezaların saptanması beklenmektedir. Davranışları ve davranışlarının sonuçları ile yüzleştirme ve kurallara uyma, sorumluluk alma konusunda değerlendirme, grup terapisinde temel noktalardır.

PARCEVAL'İN VERDİĞİ HİZMETLER DÖRT AŞAMADAN OLUŞMAKTADIR:

-Birinci basamak (Gross Gliniecke): Psikiyatri kliniğinden, maddeden arınmış olarak çıkan gencin terapiye başlama ve kurallara uyum sağlama evresidir. Bu aşamada, yatılı olarak, 24 saatlik aktivitelerin kontrol altında sürdürüldüğü bir program mevcuttur. Bu program, çalışma terapisi, okul (kuruluş içinde), grup çalışmaları, bireysel terapiden oluşmaktadır. En ağır kuralların bulunduğu ve gencin sürekli gözetim altında olduğu bir aşamadır.

-İkinci basamak (Kladow): Bir geçiş evresidir. Birinci basamaktaki tedaviyi başarıyla tamamlayan gençler, kısıtlı da olsa bağımsız olarak bir takım faaliyetlerde bulunabilmektedirler.

-Üçüncü Basamak (Charlottenburg): İki basamağı tamamlayan gençler için bu evre yaşama hazırlık evresidir. Tüm sorumluluklarını kendileri yerine getirebilecekleri şekilde bir yaşam alanı oluşturulmuştur.

-Son aşama: Bu aşamada gençler kuruluştan ayrılarak kendi evlerini tutmakta, yaşamlarını düzenlemekte ve kuruluştan ayaktan danışmanlık hizmeti (ayda 10 saat) almaktadırlar.

-Truva: Diğer aşamalara ek olarak Türkiye’de alternatif turizm hizmeti veren bir at çiftliği ve pansiyon. Truva, turizm hizmetini genel olarak yalnız Parceval kurumuna verir, kuruma ilk gelen bazı gençlerin kurum kurallarına alışması, aileden ve bağımlılık geliştirebileceği çevreden uzaklaşması amacıyla bu işbirliği geliştirilmiştir. Truva’da en çok 3 ay kaldıktan sonra, gelişim düzeyine göre genç, yukarıda bahsedilen kurumlardan birine yerleştirilmektedir.

BÜTÇE

Kurumun tüm bakım masrafları Alman Gençlik Dairesi tarafından karşılanmaktadır. Her bir çocuk için aylık yaklaşık olarak 5000 Euro bakım masrafı, devlet tarafından Parceval’e ödenmektedir.

Bu ödemelerin dışından çocuk kurumdan ayrıldıktan sonra Alman Gençlik Dairesi çocuğun tüm ihtiyaçlarını (ev kirası, gıda masrafı, otobüs bileti, ayrıldığı kurumdan ayda 10 saate kadar alacağı danışmanlık ücret vb) karşılamaktadır.

Ek 8: Ek Çizelgeler

Ek Çizelge 1: Hükümlülerin Doğum Tarihi

Doğum Tarihi	Sayı	%
1973-1975 arası doğumlu	5	8,1
1973 doğumlu	1	1,6
1974 doğumlu	1	1,6
1975 doğumlu	3	4,9
1976 – 1980 arası doğumlu	22	36,1
1976 doğumlu	3	4,9
1977 doğumlu	4	6,6
1978 doğumlu	5	8,2
1979 doğumlu	4	6,6
1980 doğumlu	6	9,8
1981 -1985 arası doğumlu	20	32,8
1981 doğumlu	5	8,2
1982 doğumlu	6	9,8
1983 doğumlu	4	6,6
1984 doğumlu	2	3,3
1985 doğumlu	3	4,9
1986 - 1989 arası doğumlu	14	23
1986 doğumlu	3	4,9
1987 doğumlu	4	6,6
1988 doğumlu	3	4,9
1989 doğumlu	4	6,6
Toplam	61	100,0

Yaş Ortalaması: 26, 5 En küçük yaş: 18; En büyük yaş: 34

Ek Çizelge 2: Hükümlünün Kardeş Sayısı

Kardeş Sayısı	Sayı	%
1-3 kardeş	20	32,8
4-6 kardeş	18	29,5
7-9 kardeş	16	26,2
10-15 kardeş	7	11,4
Toplam	61	100,0

En az: 1 kardeş

En çok: 15 kardeş X: 5,5

Ek Çizelge 3: Hükümlünün Medeni Durumu

Medeni Durum	Sayı	%
Hiç Evlenmemiş	44	72,1
Evli	11	18,0
Boşanmış	6	9,8
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 4: Hükümlü ve Anne, Babasının Doğduğu İl

	Güneydoğu Anadolu Bölgesi		Karadeniz Bölgesi		Marmara Bölgesi		Doğu Anadolu Bölgesi		İç Anadolu Bölgesi		Akdeniz Bölgesi		Ege Bölgesi		Almanya		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kendisinin	16	31,5	4	6,5	22	36	5	8,2	5	8,2	2	3,2	6	9,8	1	1,6	61	100,0
Annesinin	16	26,2	13	21,2	11	18,1	11	18,1	5	8,1	2	3,3	1	1,6	-	-	61	100,0
Babasının	18	29,4	13	21,2	8	13,1	8	13,1	8	13,1	4	6,5	2	3,3	-	-	61	100,0

Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Batman, Siirt, Mardin, Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep); Karadeniz Bölgesi (Samsun, Kastamonu, Giresun); Marmara Bölgesi (İstanbul, Adapazarı); Doğu Anadolu Bölgesi (Muş, Kars, Bitlis); İç Anadolu Bölgesi (Kayseri, Konya); Akdeniz Bölgesi (Mersin, Kahramanmaraş); Ege Bölgesi (Aydın, İzmir, Muğla)

Ek Çizelge 5: Hükümlü ve Anne, Babasının Doğduğu Yerleşim Yeri

Doğduğu Yerleşim Yeri	İl merkezi		Köy		İlçe		Kasaba		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hükümlünün	40	65,6	13	21,3	5	8,2	3	4,9	61	100
Annenin	28	45,9	24	39,4	6	9,8	3	4,9	61	100
Babanın	30	49,2	23	37,7	5	8,2	3	4,9	61	100

Ek Çizelge 6: Hükümlünün Oturduğu Kent ve Semt

OTURULAN KENT VE SEMT	Sayı	%
İSTANBUL – TOPLAM	41	100
İstanbul / Tarlabası	9	21,9
İstanbul / Pendik-Kartal	6	14,6
İstanbul / Bağcılar	5	12,1
İstanbul / Esenler	5	12,1
İstanbul / Üsküdar	2	4,8
İstanbul / Zeytinburnu	2	4,8
İstanbul / Şişli	2	4,8
İstanbul / Bahçelievler	1	2,4
İstanbul / Bakırköy	1	2,4
İstanbul / Gazi Mahallesi	1	2,4
İstanbul / Karabayır	1	2,4
İstanbul / Kurtuluş	1	2,4
İstanbul / Büyükçekmece	1	2,4
İstanbul / Küçükçekmece	1	2,4
İstanbul / Sefaköy	1	1,6
İstanbul / Yedikule	1	2,4
İstanbul / Yenibosna	1	2,4
ADANA – TOPLAM	3	100
Adana / Merkez	1	33,3
Adana / Ceylan	1	33,3
Adana / Hürriyet Mah	1	33,3
İZMİR – TOPLAM	10	100
İzmir / Buca	3	30
İzmir / Yenişehir	2	20,0
İzmir / Yeşilyurt	2	20,0
İzmir / Esentepe	1	10
İzmir / Hatay	1	10
İzmir / Tepecik	1	10
AFYON	1	100
ANTALYA – TOPLAM	2	100
Antalya	1	50,0
Antalya	1	50,0
MERSİN – TOPLAM	2	100
Mersin / Alsancak	1	50,0

Mersin / Mezitli	1	50,0
İZMİT	1	100
GAZİANTEP	1	100
KAYSERİ / KILIÇARSLAN	1	100

Ek Çizelge 7: Hükümlünün Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur yazar değil	7	11,5
İlkokul mezunu	16	26,2
İlkokul terk	15	24,6
Ortaokul terk	14	23,0
Ortaokul mezunu	6	9,8
Lise terk	2	3,3
Üniversite terk	1	1,6
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 8: Hükümlünün Cezaevine Girmeden Önce Serbest Zamanını Değerlendirme Biçimi

Serbest zamanlarını değerlendirme biçimi	Sayı	%
Arkadaşlarla gezerek	56	91,8
Eğlence mekânlarına giderek (Disko, Bar vb)	56	91,8
Arabayla gezerek	52	85,2
Müzik dinleyerek	14	23,0
Kahveye giderek	9	14,8
Kuş besleyerek	9	14,8
Spor yaparak	4	6,6
TV seyrederek	2	3,3
Kitap okuyarak	1	1,6

Ek Çizelge 9: Hükümlünün Beğendiği Film Türleri

Film Türleri	Sayı	%
Macera	47	83,9
Şiddet	32	52. 5
Korku	23	37. 7
Mafya filmleri	10	16,4
Gerilim	8	13. 1
Parçalanmış aile filmler	6	9,8
Komedi	5	8. 2
Dram	4	6. 6
Romantizm	4	6. 6
Uyuşturucu içerikli	2	3,3

Ek Çizelge 10: Hükümlünün Düzenli Olarak İzlediği Filmler / Diziler

İzlediği Filmler	Sayı	%
Kurtlar Vadisi	14	23,0
Acı Yaşam	8	13,1
60 Saniye	7	11,5
Hızlı ve Öfkeli	4	6,6
Hırsız-Polis	1	1,6
İzlemiyor	7	11,5

Ek Çizelge 11: Hükümlünün Babasından Şiddet Görme Durumu

Şiddet Görme Durumu	Sayı	%
Sık sık	35	59,3
Bazen	13	22,0
Hiçbir zaman	11	18,6
Toplam	59	100,0

Ek Çizelge 12: Hükümlünün Annesinden Şiddet Görme Durumu

Şiddet Görme Durumu	Sayı	%
Sık sık	6	10,2
Bazen	23	39,0
Hiçbir zaman	30	50,8
Toplam	59	100,0

Ek Çizelge 13: Hükümlünün Kardeşlerinden (Ağabey, Abla) Şiddet Görme Durumu

Şiddet Görme Durumu	Sayı	%
Sık sık	13	22,4
Bazen	10	17,2
Hiçbir zaman	35	60,3
Toplam	58	100,0

Ek Çizelge 14: Hükümlünün Babasının Eşine Şiddet Gösterme Sıklığı

Babamın anneye şiddet uygulama durum	Sayı	%
Evet sık sık	20	34,5
Bazen	16	27,6
Hiçbir zaman	22	37,9
Toplam	58	100,0

Ek Çizelge 15: Hükümlünün Cezaevine Girmeden Önce Anne-Baba ve Kardeşleriyle İlişkilerini Nasıl Değerlendirdiği

	İyi		Orta		Kötü		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne-Baba ve Kardeşiyle İlişkisi								
Anneye İlişkisi	13	22,0	8	13,6	38	64,4	59*	100,0
Babayla İlişkisi	8	14,0	10	17,5	39	68,4	57*	100,0
Kardeşleriyle İlişkisi	13	21,7	10	16,7	38	61,7	61	100,0

*2 kişi annesiyle, 4 kişi de babasıyla ilişkisini değerlendirmek istemedi.

Ek Çizelge 16: Hükümlünün Cezaevine Girdikten Sonra Anne-Baba ve Kardeşleriyle İlişkilerini Nasıl Değerlendirdiği

	İyi		Orta		Kötü		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne-Baba ve Kardeşiyle İlişkisi								
Anneye İlişkisi	20	33,8	13	22,0	26	44,2	59*	100,0
Babayla İlişkisi	14	25,5	13	23,6	28	50,9	55*	100,0
Kardeşleriyle İlişkisi	20	32,8	15	24,6	26	42,6	61	100,0

*2 kişi annesiyle, 6 kişi de babasıyla ilişkisini değerlendirmek istemedi.

Ek Çizelge 17: Aile ve Yakın Çevresinde Tutuklanan / Hüküm Giyen Kişi Olup Olmadığı

Ailede tutuklanan /hüküm giyen kişi / kişilerin olma durumu	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akraba	22	36,7	38	63,3	60	100,0
Kardeş	13	21,7	47	78,3	60	100,0
Baba	9	15,0	51	85,0	60	100,0

Ek Çizelge 18: Tutuklanma-Hüküm Giyme Nedeni

Tutuklanma veya hüküm giyme nedeni	Hırsızlık		Cinayet		Ev kundaklama		Dolandırıcılık		Yaralama		Uyuşturucu satıcılığı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Baba	1	11,1	5	55,6	1	11,1	1	11,1	1	11,1	-	-	9	100
Kardeş	8	61,5	2	15,4	---	---	---	---	3	23,1	---	---	13	100
Akraba	11	47,8	6	26,1	---	---	---	---	2	8,7	3	17,4	22	100

Ek Çizelge 19: Hükümlülerin Daha Önce Cezaevine Girme Nedeni

Cezaevine Girme Nedeni	Sayı	%
Hırsızlık*	60	98,4
Kapkaç	57	93,4
Gasp	54	88,5
Yaralama	38	62,3
Uyuşturucu satıcılığı, Uyuşturucu kullanımı	12	19,7
Siyasi	1	1,6

*yankeesicilik, oto hırsızlığı, oto teybi hırsızlığı, işyeri hırsızlığı

Ek Çizelge 20: Hükümlünün Kendini Yaralama Davranışını Gerçekleştirme Durumu

Kendini Yaralama Davranışını Gerçekleştirme	Sayı	%
Evet	48	78,7
Hayır	13	21,3
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 21: Hükümlülerin İntihar Girişiminde Bulunma Durumu

İntihar Girişimi	Sayı	%
Evet	29	47,5
Hayır	32	52,5
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 22: Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanıp Kullanmadığı

Madde Kullanma Durumu	Sayı	%
Evet	60	98,4
Hayır	1	1,6
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 23: Kullanılan Bağımlılık Yapıcı Maddeler

Madde	Sayı	%
Esrar	59	98,3
Hap (Ecstasy-Rovitrol vb)	53	88,3
Alkol	50	83,3
Bali-Tiner	29	47,5
Kokain	21	35,0
Eroin	12	19,7

Ek Çizelge 24: Oturduğu Semtin Toplumsal Ekonomik Düzeyi (TED)

Semtin gelir düzeyi	Sayı	%
Yüksek Gelir	3	4,9
Orta Gelir	10	16,4
Düşük Gelir	48	78,7
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 25: Cezaevine Girmeden Önce Kimlerle Oturduğu

Birlikte oturduğu kişi	Sayı	%
Arkadaşıyla	27	44.3
Kardeşiyle	18	29.5
Annesiyle	16	26.2
Babasıyla	12	19.7
Yalnız Başına	8	13,1
Eşiyle	5	8.2
Sokakta	4	4.4
Akrabasıyla	1	1.6
Hemşerileriyle	1	1.6
Toplam	61	100,0

Ek Çizelge 26: Anne-Baba Durumu

Anne-baba durumu	Sayı	%
Anne hayatta	51	83,6
Baba hayatta	48	78.7
Anne-baba birlikte	31	50.8
Anne-Baba boşanmış	14	23
Baba ölü	10	16.4
Anne ölü	9	14.8

Ek Çizelge 27: Baba Mesleği

Babanın Mesleği	Sayı	%
İşçi	20	32,8
Emekli	8	13,1
Tamirci	7	11,5
Şoför	6	9,8
Çiftçi	5	8,2
İşsiz	4	6,6
Kahveci	2	3,3
Boyacı	2	3,3
Esnaf	2	3,3
Bilmiyor	2	3,3
Kasap	1	1,6
Terzi	1	1,6
Öğretim elemanı	1	1,6
Toplam	61	100,0

Ek 9: Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Elif Gökçearsan Çifci

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara /1975

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, 1998

Yüksek Lisans Öğrenimi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2003
Tez: Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli ile Grupevi Bakım Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması.

Doktora Öğrenimi

Doktora Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2008
Tez: Kapkaç Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri İle Suç ve Diğer Sapma Davranışları Açısından İncelenmesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri

Ulusal Hakemli / Diğer Bilimsel Dergilerde Yayımlanan Makaleler

İkizoğlu, M., Önal Dölek, B., Gökçearsan Çifci, E. (2008) “Çalışan Çocukların Sorunları ve Umutsuzluk Düzeyleri” Ankara: Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.

Işıkkhan, V., Çifci Gökçearsan, E. ve Körükçü, Ö. (2007) “Öğretmenlerde Tükenmişlik”, Ankara: Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.

Gökçearsan, E. (2004) “Özürli Bireyler İçin Özür Derecesinin Belirlenmesi ve Sağlık Kurulu Raporlarına İlişkili Sorunlar” Ankara: Sosyal Güvenlik Dünyası

Dergisi.

Duyan, V. ve Gökçearslan, E. (2004) “Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Psikolojik Gereksinimlere Etkisi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 15(1) 61-74.

Karataş, K., Acar, H., Öntaş, Ö., Baykara Acar, Y., Gökçearslan, E., (2004) “Türkiye’de Çocuğun Korunması: Osmanlı’dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler”, Ankara: Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 15(1)15-25.

Gökçearslan, Elif (2002) “Özürü Çocuğa Sahip Ailelerin Güçlendirilmesi” Ankara: Ufkun Ötesi Dergisi, 2 (2).

Gökçearslan, Elif. (2001) “Ensest İlişkilere Maruz Kalan Çocukların Özellikleri”, Ankara: Atatürk Çocuk Yuvası Dergisi, Sayı 1.

Uluslararası Kongrelerde Sunulan Bildiriler

Gökçearslan, E. Ve Önal Dölek, B. “Huzurevinde Kalan Yaşlıların Sosyal Dışlanma Süreçleri Ve Koruyucu Önleyici Hizmetler”, I.Uluslararası Sosyal Hizmet Sempozyumu, Belek-Antalya, 2006. (Tam Metin Basım)

Konferanslar / Sempozyum / Paneller

Ünlü, E. ve Çifci Gökçearslan, E. “Çocuk İhmali ve İstismarında Kültürler Arası Farklılıkların Sosyal Hizmet Eğitimi Üzerine Etkisi”, Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Sempozyumu, 8-10 Mayıs 2008, Ankara (Özet Basım)

Çifci Gökçearslan, Elif. “Almanya’da Yaşayan ve Suça Yönelen Türk Gençleri Gözüyle Alman Gençlik Adalet Sistemi”, Ailede Demokrasi ve Çocukta Şiddet Sempozyumu, 7-9 Kasım 2007, Konya.

Gökçearslan, E. ve B.Önal Dölek. “Huzurevinde Kalan Kadınların Sosyal Dışlanma Süreçleri ve Ruh Sağlığına Etkisi”., II Ulusal Kadın Ruh Sağlığı Kongresi, 8-11 Mart 2006, İstanbul.

Onat Ümit, Öntaş, Özlem, Acar Hakan, Önal Bilge ve Gökçearslan, Elif. “Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Okul Tanıtım Projesi Uygulama Süreci”, Sosyal Hizmet Sempozyumu’ 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar. 18-19 Ekim 2002, Yayına Hazırlayan: Ümit Onat, Ankara, 2005.(Tam Metin Basım)

Gökçearslan, Elif. “Sosyal Hizmet Mesleği Açısından Engelli Kadının Güçlendirilmesi”, Engelli Kadın ve Sorunları Sempozyumu, 29-30 Nisan 2005.(Tam Metin Basım)

Gökçearslan, Elif. “Ahlaki Panik Kuramı ve Sokak Çocukları”, Sokakta Yaşayan ve

Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İzmir IV. Sempozyumu, İzmir, 2005.

İkizoğlu, M. Gökçearslan, B., Onal Dölek, B., “Çalışan Çocukların Sorunları ve Geleceğe Dair Beklentileri”, Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalıştırılan Çocuklar İzmir IV. Sempozyumu, İzmir, 2005.

Gökçearslan, Elif. “Çocuk Yuvalarında Kışla Bakım Modeli ile Grupevi Bakım Modelinin Hizmet Kalitesi Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme Araştırması (Atatürk Çocuk Yuvası Ve Barbaros Çocuk Köyü Örneğinin) Korunma Altındaki Çocuklar Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Hastalıkları Anabilim Dalı, 23-24 Şubat 2004 Ankara. (Çağrılı Konuşmacı)(Tam Metin Basım)

Gökçearslan, Elif. “Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Sosyal Eşitlik” 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı 20-22 Mayıs 2004 Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi. Ankara (Tam Metin Basım)

Gökçearslan, Elif. “Çocuk Hakları Sözleşmesi Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Yoksulluk İlişkisi” Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003. 9-11 Ekim 2003 Akdeniz Üniversitesi – ANTALYA (Tam Metin Basım)

İş Deneyimi Projeler

- “Sosyal Hizmette Farklı Yaklaşımları Öğrenme (Learning Different Approaches in Social Work)” (Yararlanıcı ve Koordinatör), Avrupa Birliği Leonardo Da Vinci Projesi, 2006-2008.
- “İki Farklı İlçede Toplum Temelli Rehabilitasyon Projesi” (Burslu Öğrenci), TÜBİTAK –Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi Bölümü, 2008-2010

Çalıştığı Kurumlar

2008-	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Görevlisi
2001 - 2008	Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Görevlisi
2000 - 2001	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Atatürk Çocuk Yuvası, Sosyal Hizmet Uzmanı
1999 - 2000	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Karşıyaka Çocuk Yuvası, Sosyal Hizmet Uzmanı
1998 - 1999	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İzmir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Sosyal Hizmet Uzmanı

İletişim

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Keçiören-Çiftasfalt

E-Posta Adresi : elifgokcearslan@gmail.com

Tarih : 02.09.2008